GUILJELMI AMESIJ, DE CONSCIENTIA, ET EIUS IURE, VEL CASIBUS, LIBRI QUINQUE. IOB 34/29. QUUM IPSE...

William Ames

Guiljelmi Amesij,
DE
CONSCIENTIA,
ET EIUS IURE
vel
CASIBUS,
LIBRI QUINQUE.
Iob. 34 / 29.
Quum ipse tranquillat, quis inquietabit? et quum abscondit faciem, quis contemplabitur eum?
Cum Privilegio.
AMSTELODAMI
apud
Ioannem Ianßonium.
1630.
BIBLIOTECA N. VITTORIO EMANUELE ROMA

ILLVSTRIBVS
ET
PRÆPOTENTIBVS DOMINIS,
D. ORDINIBVS
ZELANDIÆ.

ON eſt mihi animus (Viri honorandi) phaleratis verbis, & fucatis encomiis, me, meoſve conatus, in favorem Veſtrum inſinuare. Neque enim id gratum autumo Viris prudentibus, quibus artificium illud ſuſpectum eſt & ſordet;& me(alias non admodum deditum aſſentationi) titulus ipſe conſcientiæ huic ſcripto præfixus, procul habere jubet vanitatem illam blandiloquentiæ, qua multi libri non contemnendi, in ipſo limine dehoneſtantur. Veram tantummodo cauſam dicam, qua eo adductus fui, ut quamvis nomen meum obſcurius forſan ſit quam ut pervenerit ad notitiam Veſtram, Veſtrum tamen nomen in fronte hujus Tractatus ponam.

Annunciatur per omnia loca vicina,pietatis doctrinam, in Veſtris Eccleſiis, magis efficaciter ad praxin cum à paſtoribus dirigi,tum ab auditoribus transferri, quam in pleriſque aliis cœtibus, eadem licet veritatis doctrina confœderatis, hactenus datum eſt obſervare. Hac laude conſpicuus,& per omnes Eccleſias Belgicas inſignis fuit (ut nihil de aliis

dicam qui eisdem vestigiis institerunt & adhuc insistunt) eximius Dei servus, D. GVILIELMVS TELINGIVS, qui in isthoc genere fidelem operam, qua publice, qua privatim, tam voce, quam scriptis, adeo navavit, ut hic ipse zelus domus Dei illum comedisse vere dicatur: unde etiam (invidia virtutis talis comite jam superata) coronam illam adeptus est, quam Deus illis præparavit qui multos ad pietatem erudierunt.

Ad hujusmodi studia magis excitanda quia nonnihil valiturum hoc scriptum, jussu multorum haud aspernando, spero, maxime consentaneum videtur, ut eo à me imprimis dirigatur, ubi currentes inveniat in hoc stadio facile irritandos; & unde alii exemplum sumant cursus illius qui hic docetur. Hæc inscriptionis causa vera, mihi etiam est causa sperandi, animum & officium hoc meum Vobis non ingratum futurum. Quod unum restat, Amplissimi viri, Deum opt. max. veneror in Christo, ut Vos, Ecclesiasque Vestras, fide vera, conscientia bona, & solida felicitate magis magisque beare dignetur.

A. V. D.

Studiosissimus,

GVILIELMVS AMESIVS.

A D

AD LECTOREM.

Grata mihi ſemper illius temporis recordatio, quando juvenis olim audivi Cl. D. Perkinſium, in egregia ſtudioſorum corona, ita concionantem, ut eoſdem ſolide inſtituerit in veritate, efficaciter excitaverit ad ſtudium pietatis, inſtructos reddiderit ad regnum Dei; & ſimul etiam exemplo ſuo ipſis monſtrarit, quibus rebus præcipue intenderent, ut religionem veram, in potentia ſua, ad Dei gloriam, & ſalutem hominum, feliciter poſſint promovere.

Inter alia vero quæ magno cum fructu nobis inculcabat, aggreſſus eſt tandem informationem linguæ eruditæ, quæ tempeſtive eloquatur verbum defeſſo, *ex Iſ.* 50. 4. *conſcientiæ (ut appellantur) caſus diligenter enodando. Et eum quidem* ſic facientem, ut ſervum fidelem, Dominus ejus invenit; *Multos tamen reliquit illius doctrinæ ſtudio accenſos, qui eandem etiam piis concionibus per Angliam noſtram, Deo adſpirante, currere, creſcere, & glorificari fecerunt.*

Mihi etiam ab illo tempore, idem ſtudium ita fixum inhæſit, ut dignum illud ſemper cenſuerim quod omni cura ab omnibus excoleretur. Quum igitur (bona Dei providentia ita diſponente) extra patriam agens, obſervabam, in variis Eccleſiis, doctrina & ordine puris, deſiderari admodum hanc practicam inſtitutionem, eumque defectum inter præcipuas cauſas eſſe magni neglectus, aut non curantiæ in officiis non

nullis intime pertinentibus ad virtutem pietatis & vitæ Chriſtianæ; inceſſit animum impetus quidam, privatim ſaltem tentandi an poſſem id efficere apud juvenes quoſdam, miniſterium ſacrum cogitantes, ut magis applicarent animos ad iſtum modum Theologiæ tractandæ, ex quo non exiguus fructus mihi videbatur ſperandus. Poſtea etiam ad publicum inter Academicos docendi munus vocatus, nihil prius vel antiquius habendum putavi, quam miniſterii candidatis in hoc docendi genere præire. Quod enim hæc pars prophetiæ in ſcholis prophetarum hactenus minus fuerit exculta, hoc inde fuit, quod primipilares noſtri perpetuo in acie adverſus hoſtes pugnare, fidem propugnare, & aream Eccleſiæ purgare, neceſſitate quadam cogebantur; ita ut agros & vineas plantare & rigare non potuerint ex voto, ſicut bello fervente uſu venire ſolet. Cogitabant interim ſecum, ut non nemo profitetur, ſi nobis adſit ſimplex ac lucidus ille oculus ex Euangelio, ſi domus animi puræ fidei lucernam habeat candelabro impoſitam, minuta iſta facile iri diſcuſſa. *Sed experientia tandem docuit, ex agriculturæ hujus neglectu, famem pietatis multis in locis eſſe ſecutam, & ex illa fame, gravem peſtem ſpiritualem: atque adeo Nehemiæ conſilium dignum eſſe quod in uſum hic revocetur, ut ſcilicet una manu ſua quiſque agat in hoc opere, altera tenente haſtam aut miſſile quo hoſtium violentiam propulſet. Eadem etiam experientia docuit, minuta iſta (ſi modo ita vocanda ſint tam neceſſaria) non minore cum inſania contemni, quam ſi quis digitos pedum ac manuum, præ-*

ſcindi

scindi sibi pateretur, ut minuta quædam, sine quibus commode satis incedere & manibus uti se posse speraret.

Omnibus igitur bene expensis, aggressus sum Deo (ut persuasum habeo) bene favente, institutiones hasce de conscientiæ jure. Non quod perfecti aliquid, in isthoc genere, à me proficisci posse sperarem: plures enim sunt rerum humanarum species, quam ut ad singula poßint (à me saltem) dari certa responsa: sed ut aliquid in medium conferrem, quo juvari nonnihil poßint imperiti, & melioribus subsidiis destituti; & peritiores excitari ad accuratius aliquid elaborandum. Cujus officii debitores proprii videntur esse pastores illi pii, docti, graves, veterani, quorum negotium quotidianum est, conscientias hominum tractare; quique experientia sua, melius multo didicerunt, quænam sint illæ quæstiones in quibus conscientia maxime solet hæsitare, & ex quibus fundamentis optime poßint explicari, quam in Academicæ profeßionis umbratica vita comprendi facile potest. Et certe quidem, si in conventibus pastorum claßicalibus talia tractarentur, pro varietate casuum occurrentium, & insigniores decisiones literis consignarentur, non opus esset ut filii Israelitarum descenderent ad Philisthæos (id est nostri studiosi ad Pontificios authores) ad poliendum quisque vomerem suum, aut ligonem suum, aut securim suam, aut rutrum suum sicut olim accidit in maxima angustia populi Dei. 1. Sam. 13. 20. Si insuper ministerio sacro destinati, prius in hisce rebus instituti, de eisdem etiam in examine ordinationi prævio, serio explorarentur, bene sperandum esset, quod tam pastores

quam

quam Ecclesias haberemus magis secundum cor Dei & Christi quam nunc habemus.

Multum hic laborarunt Pontificii, ad instructionem suorum confessariorum: & cum multo luto superstitionum, nonnullas venulas habent argenti: ex quibus non contemnenda quædam eruisse me confido. Verum enimvero, destituuntur illi hujus doctrinæ vita: & mors est in ipsorum olla. res ipsa postulat ut ab aliis, alia, & illa eadem alio modo tradantur. Conatus hoc ego sum ex parte præstare: & alii sine dubio idem conabuntur.

Methodum hic eandem sequor, quam in Theologiæ Medulla tradenda, in cujus etiam partem secundam, tres posteriores horum librorum justam continent enarrationem: quam forsan exspectarunt illi qui quotidiano quasi convitio efflagitarunt ut hujus Tractatus editio aliquo modo præcipitaretur. Sed (ut finem tandem faciam præloquendi) multa paucis concludam, idq; verbis G. Parisiensis. De his rebus multa propter imperitiam, multa propter occupationes alias, multa propter ignaviam, multa metu prolixitatis, plurima peccatis facientibus, quæ maxime in talibus & nos & alios impediunt, non scripsimus. Morsibus detractorum patere nos non dubitamus. Sed facienties quod possumus, occasionem nonnullam dedimus sapientibus; & ingeniorum exercitationibus, non aridam arenam infructuosarum disputationum proposuimus, sed palestram perutilem, ac salubrem.

D E

DE CONSCIENTIA ET EIVS CASIBVS.

LIBER PRIMUS,

CAP. I.

Definitio Conscientiæ.

Conſcientia humana (angelicæ n. explicationem non agredimur) eſt judicium hominis de ſemetipſo, prout ſubjicitur judicio Dei. *Eſ. 5. 3. judicate quæſo inter me & vineam meam. 1. Cor. 11. 31. ſi noſmetipſos dijudicaremus, non judicaremur.*

1. IVDICIUM appello conſcientiam, primò ut ad intellectum eam pertinere oſtendam, non ad voluntatem. Nomen ipſum hoc oſtendit. & indè idem probatur, quia oēs actiones illæ quæ conſcientiæ hominis in ſcripturis tribuuntur, pertinent propriè ad vim & facultatem aliquam rationis. Eſt tamen inclinatio quędam voluntatis, qua apta nata eſt & imperare judicium intellectui, & idem etiam ſequi: quę inclinatio à quibuſdam conſcientia vocatur, ab aliis pars conſcientiæ, ſed minùs rectè.

2. Ad judicium etiam dùm refertur, diſtinguitur à nuda veritatis apprehenſione. Conſcientia enim aſſenſum aliquem, eumque firmum in ſe continet ſemper.

3. Indicatur per determinationem illam, quæ in definitione habetur, conſcientiam non eſſe judicium theoreticum, quo verum à falſo ſimpliciter diſcernitur; ſed practicum, quo particulariter illa cognitio applicatur ab homine, ad illud quod ipſi vel bonum eſt, vel malum, ut ſit interna regula dirigens voluntatem.

Cum autem judicii nomen aliquandò accipitur pro potentia ſeu facultate, aliquandò pro habitu, aliquandò pro actu: quęſtio hinc oritur, ad utrum horum conſcientia propriè ſpectet? Sitne facultas, habitus, an actus?

4. Graviſſimus Theologus, G. P. qui ſolus inter noſtros edidit ſingularem tractatum de conſcientia, ſtatuit inter facultates, atque adeò ita definit, ut pro genere ponat partem

 intellectus,

intellectus, id est ut ipsemet interpretatur, *naturalem potentiam seu facultatem*. Rationem etiam addit suæ sententiæ: quia nempè actus accusandi, consolandi, & perterrefaciendi, non possunt cōscientiæ ascribi, si ipsa esset actus. sed planè invalidam: quoniam effecta istiusmodi tribuuntur in scripturis ipsis cogitationibus, de quibus non potest dubitari quin sint actus. *Rom. 2. 15. cogitationibus sese mutuò accusantibus, aut etiam defendentibus.* Ratio est, quia res motu factę, non tantum, sunt effecta moventis, sed etiam ipsius motus. Præterea D. P. eodem loco & ordine conscientiam ponit cum intelligentiâ, opinione, scientia, fide ac prudentiâ: sed nemo hæc ita definiret, ut habeantur pro distinctis animæ facultatibus.

5. Quidam sunt inter scolasticos, qui conscientiam volunt esse habitum. Scot. Bon. Dur. quod quamvis concedi possit de aliquâ parte vel principio conscientiæ: simpliciter tamen de illo toto, quod conscientiæ nomine propriè designatur, non potest concedi. Habitus enim quà talis, officium unicum est, inclinare ad promptè agendum: sed conscientia alias habet operationes, quas immediatè exercet.

6. Per judicium igitur, in definitione conscientiæ, intelligimus maximè propriè cum scolasticorum optimis, actu judicii practici, ex facultate intellectus, vi certi cujusdam habitus promanantem.

7. Judicium actuale cum sit vel noëticum, vel dianoëticum, quæritur cujus generis sit conscientia? R. est dianoëticum. hoc inde liquet, quod non potest sua munera præstare, accusandi, excusandi, consolandi, &c. nisi per argumentum aliquod tertium, cujus vis in syllogismo tantùm per consequentiam apparet.

8. Conscientiæ igitur vis & natura tali syllogismo continetur: *qui vivit in peccato, morietur. ego in peccato vivo: ergo ego moriar. vel sic, qui credit in Christum, nō morietur, sed vivet. ego credo in Christum: ergo non moriar, sed vivam.* Syllogismus cōscientiæ.

9. Conscientia respectu propositionis, dicitur *lumen* & *lex*: respectu assumptionis & conclusionis, testis; sed respectu assumptionis, aptissimè vocatur *index* vel *liber*: & respectu conclusionis, maximè propriè *judex*.

10. Propositionem dictat συντήρησις quæ à scolasticis *synderesis* vocatur. Assumptio per appropiationem vocatur συνείδησις. Conclusio est ipsa κρίσις.

11. Multi alii sunt syllogismi, qui pertinent ad conscientiam, quatenùs vel probant antecedentem partem syllogismi hujusmodi principalis, vel conclusionem ipsam illustrant: sed illo syllogismo tantum conscientiæ ratio tota continetur, cujus propositio agit de jure, assumptio de facto vel statu, & conclusio de relatione exurgente

exurgente ex facto vel statu nostro, ratione illius juris. Quæ conclusio vel in reatu, vel in securitate quâdam spirituali consistit.

Cap. II.
DE SYNTERESI.

1. Synteresis illa ex qua fluit propositio hujus syllogismi, maximè propriè est habitus intellectualis, quo assentimur principiis operationum moralium, vel officium nostrum spectantium, in ordine ad Dei voluntatem: undè etiam nomen habet græcè à conservando, quia Dei beneficio multę notitię rerum agendarum & fugiendarum, in mente hominis etiam post lapsum conservantur. Nimis enim dura & absurda est illa durandi explicatio, qui syndcrisin græcè *coëlectionem* sonare somniat.

2. Quia hæc synteresis est habitus, idcircò multi conscientiam appellant habitum: sed hæc est principium tantum conscientiæ, neque partem ejus constituit, nisi quâ est in actu exercito.

3. Synteresis ista habitus dicitur naturalis, respectu luminis quo intellectus hominis aptus natus est ad assensum præbendum hujusmodi principiis. dicitur etiam habitus acquisitus respectu specierum, vel completę perceptionis illius, ad quam intellectus aptus naturaliter existit, & quasi in proxima potentia.

4. Synteresis hæc non nisi ratione differt à lege naturæ, vel à lege illa Dei, quæ est omnium hominum cordibus naturaliter inscripta: est enim lex objectum: & synteresis objectum apprehensum, vel apprehensio objecti.

5. Synteresis ista, quantum ad actum, potest ad tempus impediri: sed non potest planè extingui, vel amitti. Hinc nemo tam perditus est, ut sit omnis conscientiæ planè expers.

6. Ad synteresim latius acceptam referri debent, non tantum conclusiones generales de jure, ex principiis naturalibus, per certam consequentiam deductæ, sed etiam omnes veritates practicæ, quibus per fidei revelationem certum assensum præbemus.

7. Hinc oritur distinctio conscientię in naturalem & illuminatam. naturalis est, quæ agnoscit pro lege principia naturalia & conclusiones ex iis deductas: illuminata est quæ insuper agnoscit quicquid in scripturis præscribitur. hanc aliquando appellat scriptura, ut *Rom. 6. 3.* aliquando verò illam, ut *1. Cor. 6. 9.* Conscientia naturalis & supernaturalis.

8. Hinc adæquata regula conscientiæ, est voluntas Dei revelata quâ homini præscribitur & indicatur suum officium. constat enim synteresis latiore sensu, partim ex principiis

moralibus innatis, cum eorũ conclusionibus, & partim ex iis quæ Deus insuper homini præscripsit: sed utramque partem constituit voluntas Dei revelata, qua homo intelligit sibi suum officium esse præscriptum.

Quid sit quod obligat conscientiam? 9. Hinc lex Dei sola obligat conscientiam hominis. Per legem autem Dei intelligimus voluntatem illam Dei revelatam, de quâ modo dictum est: ita ut contineat etiam illa, quæ in euangelio homini præscribuntur.

10. Obligare (sensu hoc morali) est illam authoritatem habere, ut conscientia illi subjicere sese debeat: ita ut peccatum sit, si contra illam quidquam fiat.

11. Hinc quamvis ad justas leges humanas justo modo observandas obligentur homines in conscientiis suis à Deo: ipsæ tamen leges humanæ quà sunt leges hominum, non obligant conscientiam.

12. Conscientia immediatè Deo & ejus voluntati subjicitur. Non potest ulli creaturæ semet subjicere sine idololatria.

13. Intimos conscientiæ motus solus Deus novit. Solus igitur potest illis legem ponere, aut conscientiam in illis obligare.

14. Solus Deus potest conscientiam peccantem punire. Solus igitur potest aliquid ipsi prohibere.

15. Promissio ipsa, quamvis sancta, & juramento confirmata, quatenùs actus est humanus, non propriè obligat conscientiam, propter rationes ante positas; quamvis à Deo homines in conscientiis obligentur ad sanctam & religiosam ejus observationem, sicut ante dictum fuit de legibus humanis, & potest aliquo modo affirmari de omnib. pactis, & aliis conditionibus cunctis, quibus positis, officii necessitas sequitur ex conscientia erga Deum. Tenetur ægrotus ex conscientia, obtemperare salutari consilio medicorum: sed medicorum præscripta non obligant conscientiam ejus tamen.

Susceptis liberis, tenentur parentes & ipsi ad officia mutua: accepto beneficio obligatur qui accepit ad gratitudinem præstandam: & similis est ratio in aliis multis: nihil tamen horum obligat conscientiam.

CAP. III.

De Officio Conscientiæ.

1. CONscientiæ, respectu synteresis, officium aliud est in necessariis, aliud in rebus mediis. In necessariis duo sunt actus vel officia, 1. obligare hominem ad voluntatem Dei faciendam. 2. impellere ut faciat.

2. Obligat conscientia prout informatur voluntate Dei: quia vim in sese habet Conscientia obligat.

sese habet divinæ voluntatis, atque adeò Dei ipsius vicem gerit.

3. Dei voluntas quatenùs intelligitur, vel potest intelligi, obligat conscientiam ad assensum: quatenùs vero in conscientiâ agnoscitur, immediatè obligat totum hominem ad obedientiam.

4. Obligatio hæc tam arcta est, ut nullius creaturæ imperio possit ullo modo solvi. *Act. 4. 19.*

5. Hinc homo conscientiam habens voluntatis Dei, officium aliquod sibi mandantis, est eo respectu, *debitor*, *Rom. 1. 14. servus*, *Rom. 6. 16. vinctus*, *Act. 20. 22. constrictus*, *2. Cor 5. 14. & necessitate pressus*. *1. Cor. 9. 16.* ita ut *non possit aliter facere Act. 4. 20.*

Conscientia impellit. 6. Impellit conscientia virtute obligationis, quatenùs illa obligatio est voluntati causa impulsiva, ut congruenter conscientiæ sese gerat.

7. Significatur hic impulsus prædictis locis, ac phrasibus. Vis ejus indicatur *Jer. 20. 9. si dicam, non commemorabo eum, neque loquar ampliùs nomine ejus, atqui est in animo meo quasi ignis ardens inclusus ossibus meis &c. Ham. 3. 8. leone rugiente, quis non timeat? Domino Jehovi edicente, quis non prophetet? Actor. 17. 16. irritatus spiritu.*

8. Huic impulsui conscientię, si consentiat in homine voluntatis constans dispositio, constituunt simul conscientiam moraliter bonam.

9. In rebus mediis actus & officia hujus conscientiæ sunt etiam duo, 1. discernere. 2. dirigere.

10. Discernere; hic est necessarii & liberi, liciti & illiciti differentias notare & indicare. Conscientiæ discretio.

11. Dirigere; est pro ratione circumstantiarum, ordinare actiones licitas ad bonum finem. Conscientiæ directio.

12. Fines in mediis etiam rebus perpetuo spectandi, sunt Dei gloria, proximi ædificatio, & necessariarum nostrarum actionum adjumentum.

13. Tanta vis est hujus directionis, ut actionem sua natura mediam, efficiat bonam, sicut ex adverso, non tantum prava directio, sed bonæ directionis defectus, eandem actionem efficit malam.

CAP. IV.

De Conscientiâ Errante.

CIrca hanc doctrinam, quâ primi actus & officia conscientiæ traduntur, quæstiones variæ moventur, quæ magni cum sunt momenti, in omni vitâ ad actiones nostras rectè instituendas, necessariò hic debent paucis expediri.

Q. 1. Quæstio 1. est an conscientia errans

tia errans obliget?

R. Ut rectè solvatur ista quæstio, quinque hæc sunt breviter explicanda. 1. quid sit conscientia errans! 2. circa quę versetur. 3. undè error in conscientia exoriatur! 4. quænam generales differentiæ sunt errorum istorum! 5. quot sint modi obligandi!

Error privativus & positivus. 1. Conscientia errans vel privativè opponitur conscientiæ rectæ, ita ut comprehendat omnem conscientiam, quæ non rectè judicat cum debet, etiam dubiam, & scrupulosam: vel positivè opponitur, ita ut illam solam conscientiam designet, quę aliter judicat quam res est: quæ per assensum firmum, quem præbet alteri parti quæstionis, distinguitur à conscientia dubia & scrupulosa. Intelligitur autem in hac quæstione conscientia positivè errans.

2. Quædam sunt principia adeò clara, & cordibus omnium inscripta, ut errorem conscientiæ circa se non patiantur, si scilicet fiant: quale est, Deum esse diligendum; perjurium esse cavendum. Nemo enim in conscientiæ judicio potest in talibus errare, aut eadem facere contra conscientiam. Conscientia igitur propriè errat circa conclusiones ex hujusmodi principiis derivatas.

Causæ erroris conscientiæ. 3. Oritur conscientiæ error vel ex eo quod à principiis universalibus conclusiones particulares non rectè deducantur: vel quod illa quæ Deus in scripturis credenda proposuit, non satis percipiantur: vel denique quod perceptis credendis fidei assensus non præbeatur. Causa (præter Dei occulta judicia) aut est inconsideratio eorum, quæ debent considerari: aut prava aliqua dispositio, vel abducens mentem ab inquisitione debita, vel avertens eam à rectè judicando.

4. Error conscientiæ est, vel de facto, vel de jure: error de jure vel est post factum, vel antè: error de jure antè factum, vel est in eo quod judicet illud esse licitum, quod est illicitum, vel in eo quod illicitum judicet, quod est licitum, vel in eo quod debitum judicet, quod vel est illicitum, vel tantum licitum. Error de facto & de jure.

5. 1. Obligare & ligare à quibusdam distinguuntur, ita ut obligare dicatur conscientia, quando non solum peccatur si contra eam agitur, sed etiam si non agatur juxta ejus præscriptum: ligare verò, quando non potest quis licite procedere tali conscientià manente, ita ut peccetur si contra eam agatur, & peccetur etiamsi agatur, juxta ejus præscriptum. distinctionis hujus mens & sententia est probanda: de verborum differētia viderint autores. 2. obligare etiam ratione objecti distinguitur à quibusdam: vel enim obligatur aliquis ad faciendum secundum conscientiam errantem, vel obligatur ad illam conscientiam deponendam. sed ista distinctio non est accurata: quia conscientia non obligat nisi qua dictat; nulla autem conscientia dùm errat, dictat illum errorem esse Obligare, & ligare.

rem esse deponendum. 3. alii differentiam ponunt inter obligationem illam qua tenetur quis facere, quod conscientia præscribit, & illam quâ tenetur non facere contrarium. Sed neque ista distinctio ubique valet. Si enim dictet cuipiam conscientia sua, mentiendum esse ad vitam conservandam, vel debet ille mentiri, vel necessariò faciet contra conscientiæ dictamen.

Conscientia errans ligat.

6. Ex istis fundamentis ita respondetur ad quæstionem. 1. conscientia quamvis errans, semper ligat, ita ut ille peccet, qui agit contra conscientiam. Ratio est, quoniam agens contra conscientiam, agit contra voluntatem Dei, quamvis non materialiter & verè, tamen formaliter & interpretativè: quia quod conscientia dictat, dictat sub ratione voluntatis Dei. Qui cōtumeliis afficit privatum aliquem, putans eum regem esse, non privatum, ille regem ipsum læsisse putatur: sic qui conscientiam contemnit, Deum ipsum contemnit, quia quod conscientia dictat, putatur esse divina voluntas. Hinc semper peccat, qui facit aliquid contra conscientiam. Si vero conscientia non errat, tum duplex admittit peccatum, & faciendo quod malum est in sese, & malè illud faciendo, ita ut actus hujusmodi dupliciter malus sit, videlicet; tam propria sua malitiâ, quam illa quæ supervenit ex conscientiæ contemptu. Si autem conscientia errat, tum non malum est quod facit, sed malè illud facit, ita ut unica malitia sit illius, conscientiæ nempè contemptus.

7. Conscientiæ error qui est de facto, i. e. de objecto vel materiâ circa quam actio debet versari, est vel involuntarius & inculpabilis, vel voluntarius & culpabilis. Si sit involuntarius & inculpabilis, tum conscientia æque obligat ac si non erraret, ad faciendum illud quod dictat. ut, si quis rem aliquam suam esse bonâ fide judicet, cum sit aliena, conscientia dictante potest ac debet eâdem uti ut suâ. si quis bonâ fide judicet eum esse suum principem qui est tyrannus, vel eum esse magistratum legitimum, qui titulum illum fallò sibi vendicat, obedientiam debitam tenetur ipsi præstare. Exemplum etiam habemus in Jacobo accedēte ad Leam non suam, quam bonâ fide putavit suam esse Rahelem.

8. Si error sit voluntarius, tum eandem habet rationem cum errore illo, qui est de jure.

9. Conscientia errans de jure post factum, ita ut credat illud quod bene fecit esse peccatum, vel contra, nullam vim ligandi habet respectu actionis illius præteritæ: quia ligatio & obligatio respiciunt semper actionem futuram: & actio moralis, sicut ipsa voluntas, informatur semper ab apprehensione præcedente, non à sequente. Hinc nulla actio fit melior aut pejor propter conscientiam illam quę post eam habetur. ligat tamen ista

men ista conscientia, ex occasione facti illius præteriti, ita ut non possit quis rectè procedere in actionibus futuris eòdem spectantibus, tali conscientiâ manente.

10. Conscientia per errorem judicans illud esse licitum, quod est illicitum, ut quæ judicat licitum esse mentiri ad conservationem vitæ propriæ, vel proximi, ligat quidem, sed non obligat. ligat, quia talem conscientiam habens, obstrictus tenetur, ita ut neque mentiri possit, neque abstinere à mendacio sine peccato. non mentiri, quia hoc est simpliciter illicitum: non abstinere à mēdacio, cum tali conscientia, quia talis modus abstinendi est à Deo prohibitus, quamvis ipsum abstinere sit imperatum. Deus enim postulat non tantum ut faciamus bonum & abstineamus à malo, sed etiam ut animo bono, non malo utrumque præstemus. Non obligat conscientia talis, 1. quia nulla est obligatio ad illicita. 2. quia conscientia non obligat nisi virtute præcepti alicujus divini: nullo autem præcepto nititur talis conscientia, lex enim Dei non potest ullo modo inclinare vel obligare unquam ad peccatum. 3. quia error iste semper est vitium: vitium autem non obligat. 4. quia talis conscientia nunquam tam firmum habet fundamentum, quin postulet ampliorem inquisitionem. 5. quia obligatur homo ad talem conscientiam deponendam. quamvis enim non satis accuratè dicitur, quod quidam affirmant, talem conscientiam obligare hominem ad se deponendum, certissimum tamen est, hominem teneri talem conscientiam deponere: est enim pars veteris illius hominis, quem exuere jubemur. *Eph. 4. 22.*

11. Conscientia judicans illud esse illicitum, quod est licitum, obligat ad abstinendum ab illo licito. *Rom. 14. 23.* ratio est, quoniam à licito potest quis absque peccato abstinere.

12. Conscientia judicans illud esse debitum, quod est illicitum, ligat, non obligat, ob rationes positas thesi nona.

13. Conscientia judicans illud esse debitum, quod tantum est licitum, obligat ad illud faciendum, ut, si dictet conscientia alicui necessarium esse nudare semper manus, cum solemniter orat. Ratio est, quia licita possunt constanter observari sine peccato.

Ob: Si conscientia errans ita ligat, ut illam neque sequi possimus, neque non sequi sine peccato, tum necessitas peccandi imponitur sic errantibus, quod non potest consistere cum æquitate legis Dei. *De perplexitate conscientiæ errantis.*

Sol: 1. Necessitas hæc peccandi qua implicatur aliquis à conscientia sua errante, non est utrinque respectu ejusdem: sed ab altera parte respectu facti, & ab altera, respectu modi faciendi.

2. Non est absoluta necessitas, sed ex suppositione: si nempè retineat

talem

talem conscientiam, quam potest ac debet exuere.

3. Necessitas hæc non fluit ex natura legis Dei, sed hominis peccato contrahitur simul, & continuatur. Nemo enim sine sua propria culpa est hunc modum perplexus.

Utrum gravius peccatum sit, facere secundum, an contra conscientiam errantem?

Q. Utrum gravius sit peccatum, facere contra conscientiam talem errantem, an verò præscriptum ejus in operando sequi?

R. De gravitate peccati judicandum est ex qualitate rei faciendæ, vel omittendæ, prout est in sua natura, & prout à nobis apprehenditur. Si quis per conscientiæ errorem, illicitum judicaret interesse cœtui ecclesiæ, cui alias tenetur adesse, quia ministrum illius ecclesiæ improbum hominem esse novit, & se communicaturū putat cum ejus improbitate, ille magis peccat abstinendo, quam si adesset: quia graviùs est peccatum, negligere cultum Dei, quam communicare cum alterius personali improbitate in illo cultu. Si verò illicitum judicaret adesse sacris, propter idololatriam, quam judicat ibi admittendam, ille graviùs peccaret si adesset: quia peccatum idololatriæ graviùs est, quam neglectus veri cultus. Ibi graviùs peccat, qui sequitur conscientiam, quam qui contra agit. Hic verò graviùs peccat, qui contra agit. Una igitur certa & universalis regula constitui hac in re non potest.

Cap. V.

De Conscientiâ opinante & dubitante.

Q. 1. AN quis acquiescere possit in conscientia opinante?

Opinio quid?

R. Ad explicationem hujus quæstionis, notandum est, *opinionem* aliquandò significare judicium, non ex sensu, scientia, aut fide divina, sed ex ratione ita certum, nullam habens ambiguitatem annexam: aliquandò verò magis strictè sumitur, pro illo judicio, quo assentimur quidem sententiæ alicujus veritati, sed non sine suspicione, formidine, vel dubitatione partis oppositæ.

Hac distinctione posita respondeo, 1. In iis, quæ sunt ad salutem & cultum necessaria, opinio nulla sufficit, quamvis certitudinem habeat summam: sed requiritur fides, quæ nititur certissimo Dei verbo, 2. In iis, quæ à principiis illis sunt remotiora, diligentia est adhibenda, ut certam etiam fidem ex Scripturis comparemus: sed si non possit acquiri, opinionem certam, & ad regulam Scripturę examinatam, sequi licet in operando. 3. Posita etiam diligentia debita, licet in multis opinionem sequi maximè probabilem. 4. Nunquam licet contra propriam opinionem, vel certam, vel probabilem, agere, propter alio-

rum hominum authoritatem. 5· duas probabiles opiniones oppositas de eadem quæstione, nemo potest simul habere, ita ut licitè possit relinquere unam, & sequi alteram.

Q. 2. Quid sit agendum, cum conscientia est dubia? R. Ad explicationem hujus quæstionis, advertendum est.

1. Dubia dicitur conscientia latiore sensu, etiam cum assensus fidei, vel opinionis, prævalet, quamvis dubitationem aliquam habet annexam. Sed strictè ac propriè illa conscientia dubia vocatur, quæ in quæstione de qua agitur, neutri parti assentitur, sed planè hæret ac hæsitat inter assensum & dissensum. De dubitatione priore, partim dictum est in quæstione præcedente, & partim dicetur quæstione sequente: agitur hic de conscientiâ illa, quę proprio & stricto sensu dubia vocatur.

Dubitatio speculativa & practica. 2. Dubitatio est vel speculativa, vel practica. Speculativa est illa, quæ immediatè non versatur circa praxin, vel actionem peragendam: ut cum dubitat quis, an hoc vel illud sit suum, necne? Practica est, quę immediatè versatur circa singularem aliquam operationem, an hic & nunc sit peccatum, vel non peccatum, licitum, vel illicitum?

R. His constitutis, respondetur. 1. In omnibus illis dubiis, quæ ullo modo pertinent ad nostram praxin, diligens inquisitio est adhibenda, ut veritatem perspectam habeamus, ac dubitatio pellatur. Ratio est, quia dum in dubio est animus, actio non potest non destitui illâ perfectione, quam explorata veritas secum adfert.

Quò certiorem enim cognitionem habemus, de iis, quæ agimus, eò fidentiores sumus in agendo, & cum egimus, lætiores.

2. Agere sæpè licet manente dubitatione speculativâ. Ratio est, quia sic faciens, non necessariò agit contra conscientiam dubiam, neq; sine conscientia certa: potest enim, non obstante illâ dubitatione speculativâ, certò apud se statuere, illud quod agit, esse faciendum. Exempli causa, possidet quis bonâ fide aliquem fundum, & incipit dubitare an sit suus, si tamen non sciat esse alienum, jure potest retinere, quia cæteris paribus, melior est conditio possidentis.

3. Contra dubitationem practicam non licet quicquam agere. Ratio est, 1· quia non potest facere ex fide. *Rom. 14. ult.* 2· quia sic agens non satis abhorret à peccato: sciens enim & volens exponit sese periculo peccandi. 3· quia non satis deditus est Dei voluntati faciendæ. Sicut enim contra amicitiæ legem agit, qui id ultrò facit, de quo dubitat, an sit amico gratum? ita contra legem charitatis in Deum facit is, qui id agit, de quo dubitat, an sit Deo gratum, necne?

4. In dubiis tutior pars est eligenda. Tutior autem pars est illa, in qua sequenda, certum est, nullum

inesse peccatum. e. g. dubitat quis, an usura sit licita, necne? tutissimum est abstinere: in hoc enim nullum est periculum peccandi.

Hujus regulæ æquitatem viderunt ex parte philosophorum nonnulli, quorum hac de re judicium refert ac probat Cicero offic. lib. 1. *bene præcipiunt (inquit ille) qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum? æquitas lucet ipsa per se: dubitatio cogitationem significat injuriæ.*

CAP. VI.

De Conscientiâ scrupulosâ.

Q. QVid sit agendum, cum conscientia est scrupulosa?

R. Ad hujus quæstionis intelligentiam, advertendum est. 1. Scrupulum esse formidinem animi, circa suam praxin, quę conscientiam vexat, instar lapilli exigui in calceo latentis, qui pedem excruciat. 2. Quamlibet formidinem non propriè dici scrupulum, sed illam, quæ exoritur ex levibus argumentis, vel nullis. 3. Scrupulosum aliquem esse, vel in discutiendis actionibus præteritis, vel in futuris instituendis. 4. Oriri scrupulos, Deo sic ordinante, vel ut puniat, vel ut probet, aliquandò ex Diaboli suggestione, alias ex scientiæ defectu, alias ex melancholia, vel simili aliqua corporis constitutione, alias ex consortio hominum scrupulosorum. 5. Scrupulosam conscientiam in eo differre à dubia, quod conscientia dubia neutri parti quæstionis præbet: scrupulosa verò uni parti assentitur, sed in alteram partem cum vexatione quadam sollicitatur.

Scrupulus quid?

His constitutis, respondetur ad quæstionem. 1. Gratiâ Dei instanter implorata, diligentia est adhibenda, ut scrupuli illi, qui ratione possunt eximi, justo examine removeantur. Tum enim conscientia maximè quieta redditur, cum certa nititur cognitione. 2. Juvat multum, vitare (si commodè fieri possit) cogitationem de illis rebus undè scrupuli oriuntur. Quandò semel enim movetur phantasia, multi motus consequuntur, qui sine magna difficultate non possunt compesci, sicut in lateribus ordine contextis, uno cadente, cęteri sequuntur: & hinc multiplicantur scrupuli in conscientiis (ut loquuntur) timoratis. 3. Multi scrupuli cum non possunt commodè tolli contraria ratione, deponi debent quasi violentiâ quadam, dùm excluduntur ab omni consultatione. Scrupuli enim, dùm actu non applicantur, non sunt molesti. Et quidam sunt adeò molesti, ut imbecilliores & minùs periti non possint alia ratione ab ipsis liberari.

Attentio enim ad ſcrupulum ratione tollendum, ſcrupulum ſæpè vel parit, vel auget. Exempli cauſa, norunt omnes Dei nomen eſſe quotidiè invocandum: poteſt quis tamen ita vexari impiis cogitationibus, ut indè ſcrupulus exoriatur ipſi, an debet orare? non tutum hic ſemper eſt examinare iſtas cogitationes, neque diu de iſta quæſtione diſputare, ſed quaſi violenter abjicere debet iſtam formidinem, & ad preces ut poteſt, ſe accingere. 4. Si non poſſint amoveri quin adhuc ſint moleſti, licitum, & conſultum eſt agere contra iſtiuſmodi ſcrupulos. e. c. ſi quis ſit, cui ſuæ indignitatis conſideratio ſit adeò moleſta, ut vix audeat ad menſam domini accedere, quamvis ſentiat in ſemetipſo ſynceram fidem & reſipiſcentiam, poteſt, ac debet, hoc ſcrupulo non obſtante, accedere ad cœnam dominicam. Neque hoc eſt agere contra conſcientiam, ſed ſecundum conſcientiam. Scrupulus enim eſt formido temeraria, & ſine fundamento, atque adeò non poteſt obligare. Imò ex conſuetudine agendi contra hujuſmodi ſcrupulos, conſcientia ipſa redditur firmior.

Cap. VII.

De Attentione Conſcientiæ ad ſua facta.

Hactenus de ſynteresi vel propoſitione illa, qua conſcientia dictat ſententiam juris: ſequitur ſecunda pars hujus judicii, qua ſecundo in loco, conſcientia hominis teſtatur de ſuo facto ſecundum illud jus.

Ratione hujus actus, conſcientia dicitur *teſtis*, & in proverbio communi *mille teſtes*, dicitur etiam *liber. Rev. 20 12.* quoniam in mente hominis quaſi in tabulis obſignatis, conſcriptum relinquitur, quid fecit, & quo animo, quod etiam tandem à conſcientia legitur & pronunciatur.

Aſſumptio igitur ſyllogiſmi illius practici, in quo conſcientia conſiſtit, nihil aliud eſt, quàm recognitio facti vel ſtatus noſtri, prout reſpicit jus illud, quod ipſa conſcientia dictavit. Hujus natura ut meliùs intelligatur, quædam declaranda ſunt de facto, quod recognoſcitur: & quædam de ipſa recognitione.

Factum vel congruit conſcientiæ dictamini, vel adverſatur illi.

Dictamen autem conſcientiæ, ad quod exigitur factum aliquod, aliquandò antecedit & comitatur ipſum factum, aliquandò verò ſequitur.

Exemplum facti adverſus dictamen conſcientiç antecedens & comitans habemus in iis, de quibus Apoſtolus loquitur, *Rom. 1. 32.* qui Dei jure agnito (nempè eos, qui talia faciunt, dignos eſſe morte) tamen non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus con-

bus consentiunt ultrò.

Exemplum facti adversùs judicium conscientię factum ipsum consequens habemus in Judæis illis, qui Christum interfecerunt per ignorantiam, *Act.3.17. 1.Cor.2.8.* posteà tamen meliùs instituti, longè aliter de suo facto judicabant, quàm tum cum illud patrabant. *Act. 2.37.*

Quomodo peccat homo adversus conscientiam suam?

Q. Exoritur hic quæstio satis difficilis, quomodò quis possit quidquam agere contra præcedens, & concomitans judicium conscientiæ suæ? Ratio dubitandi ex eo surgit, quod voluntas (ut multis videtur) non potest velle aut nolle aliquid, nisi fuerit priùs dictatum à ratione illud esse volendum, aut nolendum: neque potest non sequi ultimum judicium practicum, illud faciendo quod ratio dictat esse faciendum: & per consequens, non potest movere se voluntas, contra dictamen conscientiæ.

R. Ad hujus rei explicationem conclusiones istæ videntur ponendæ.

1. Contra conscientiam ut habitum, vel contra synteresin & posse agere, & agere etiam multos, ita manifestum est, ut de eo nemo possit dubitare. Hi autem omnes aliquo sensu agunt contra conscientiam.

2. Contra conscientiam ut actum, illi omnes agunt, qui aliquid faciunt contra judicium, quod actu habuerunt, & adhuc in ipsis virtute manet, quamvis non actu.

3. Non potest voluntas aliquid velle, appetere, eligere, prosequi, sine apprehensione speculativa præcedente. Ratio est, quia objectum voluntatis est bonum ab intellectu apprehensum. Ignoti nulla cupido.

4. Apprehensio objecti simplex, absque ullo judicio practico, quod hic & nunc sit prosequendum, vel fugiendum, sufficere potest ad voluntatis actum eliciendum. Satis hoc apparet in amentibus & infantibus, ac omni voluntatis motu non deliberato. Ratio est, quia bonum apprehensum omnes conditiones habet, quæ in objecto voluntatis requiruntur. Voluntas autem non minoris virtutis est circa suum objectum, quàm appetitus sensitivus est circa suum, qui tamen excitatur per simplicem apprehensionem sui objecti.

5. Potest voluntas suo nutu suspendere suum actum circa objectum apprehensum, & judicatum, sine ullo judicio præeunte. Si enim ad suspendendum actum, & ut cessemus ab opere, necessariò requiritur judicium, tum ad suspendendum illud judicium, requiritur aliud judicium, & sic erit processus in infinitum.

6. Voluntas potest avertere intellectum à consideratione alicujus objecti jam apprehensi, & judicati, & convertere ad considerationem alterius alicujus objecti ante apprehensi. Hujus imperii ratione, voluntas est prima causa incogitantiæ, & erroris culpabilis in intellectu. Cum autem voluntas primò incipit avertere intellectum ab eo, quod judicavit, facit

hoc ex propria sua inclinatione, sine judicio: alias duo hæc simul adessent judicia, hoc est prosequendum: hoc non est considerandum: quod est absurdum.

7. Ad objectum apprehensum sub aliqua ratione boni, utilis, vel jucundi, movere sese potest voluntas, quamvis ratio judicet illud non esse honestum, sed turpe. Ratio est, 1. quia quodcunque bonum intellectus proponit voluntati, in hac vita, proponit illud cum indifferentia quadam judicii, ut non habens necessariam connexionem cum bono in communi, ad quod naturaliter determinatur voluntas. Vnde libertas hominis in operando, radicaliter fundari dicitur in judicio rationis. 2. volũtas, quamvis determinetur ab intellectu quoad specificationem, quia nihil vult, nisi id quod intellectus priùs apprehendit; quoad exercitium tamen & semetipsam, & intellectum unà cum cæteris potentiis efficaciter movet. Hinc libertas formaliter est in ipsa voluntate: quod verum non esset si ab intellectu necessariò determinaretur. 3. si stante judicio recto in intellectu, voluntas non potest non rectè velle, tum ad primum peccatum angelorum & hominis, prærequirebatur necessariò error in intellectu: & sic ante primum peccatum fuit pœna peccati. Error enim practicus in intellectu, vel est peccatum, vel pœna peccati. 4. si voluntas necessariò sequeretur judicium intellectus, tum nullum esset peccatum, propriè loquendo, ex malitia, distinctum ab illis peccatis, quæ ex ignorantia vel ex perturbatione aliqua admittuntur. Sed palam est in diabolis, & in quibusdam etiam hominibus, istiusmodi peccatum reperiri. 5. si voluntas necessariò sequeretur, tum in hominis regeneratione non opus esset, ut ipsa voluntas internè & in sese renovaretur per gratiam, illuminatio enim intellectus ad omnia sufficeret. Sed hoc est alienum à fide & pietate.

8. Voluntas, quamvis non semper sequitur judicium rationis, semper tamen sequitur imperium illud, cui subjicitur, quod sæpè cum judicio consentit. Sed hoc imperium quamvis quoad directionem pertinet ad intellectum, tamen quoad vim & efficaciam pertinet ad voluntatem. Hinc verè dicimus, & ex omnium gentium consensu, volo velle.

Cap. VIII.

De Conscientiæ examine, ac recognitione factorum.

DEinceps agendum est de recognitione illa, quæ versatur circa facta vel statum nostrum.

1. Recognitionem appello potiùs quam

quam cognitionem, 1. quia simplex perceptio non sufficit ad istum actum conscientiæ, sed requiritur iterata perpensatio. 2. quia cognitio quædam antecedit sæpè & comitatur factum, sed hæc recognitio sequitur.

2. Recognitio hæc est actus reflexus intellectus, quo homo intelligit & cum judicio perpendit suos proprios actus, cum eorum circumstantiis. Solet vocari consideratio vel meditatio de viis nostris. Appellatur in Scripturis *intuitus animi. Psal. 1. 9. 15. intelligentia. Psal. 50. 22. cogitatio, vel reputatio. Psal. 119. 59. appositio cordis. Hag. 1. 5. dictio cum corde. Jerem. 5. 24. vel dictio cordi. Hos. 7. 2. reditus in cor. 1. Reg. 8. 47. repositio in corde. Jere. 12. 11. & Mal. 2. 2. denique examen vel probatio nostrum ipsorum. 2. Cor. 13. 5.*

3. Causa hujus recognitionis factorum nostrorum debet esse. 1. cura Deo in omnibus placendi. Et 2. metus peccandi. Si enim aliis de causis instituatur aliqua recognitio factorum nostrorum, non pertinet illa ad conscientiam: quia non respicit judicium Dei, quod ad conscientię actum est planè necessarium.

4. Modus hujus recognitionis in istis duobus consistit. 1. ut non materialiter tantum, sed etiam formaliter consideremus nostra facta. i. e. ut non tantum quid fecimus cogitemus, in ordine naturæ, sed etiam quid, & quale sit, in ordine morum. E. g. non pertinet ad conscientiam, si quis cogitet, utrum superaverit adversarium suum necne? Sed si cogitet, utrum in eo homicidium admiserit necne? justum vel injustum sit quod egerit? hic est actus conscientiæ. 2. Comparatio est instituenda inter factum & regulam factorum. Sicut enim qui vera dicit, non scit se verè dicere, nisi cum re comparet orationem, sic qui benè vel malè fecit, non potest hoc scire, nisi factum comparet cum suâ normâ. Regula autem hujus examinis vel judicii non debet esse naturalis nostra ratio, aut consuetudo aliorum, aut id genus aliæ: sed lex, aut revelata voluntas Dei. Alias enim judicium Dei non respicitur, sed nostrum proprium, aut aliorum hominum.

5. Tempus huic recognitioni assignandum respectu malè factorum, in Scripturis notatur aliquandò esse ante comminationem aliquam Dei. *2. Sam. 24. 13.* aliquandò post comminationem, sed ante judicii executionem. *Mal. 2. 2.* aliquandò verò judiciis Dei jam illatis. *Hag. 1. 5.* sed quò citiùs instituitur hæc recognitio, eò Deo gratior est, & nobis utilior. Hinc ista meditatio de iis, quæ singulis diebus faciunt, est inter quotidiana exercitia piorũ. *Job. 1. 5.*

6. Ex defectu hujus recognitionis, generatur. 1. impœnitentia, in gravissimis peccatis. *Esai. 44. 18. Ecclesf. 4. 8.* præsumptio in maximâ miseria. *Rev. 3. 17.* & stupiditas tanta,

tanta, ut qui alia multa sciunt, semetipsos & sua facta prorsùs ignorant. Hinc non desunt temerè jurantes quidam, qui de illo peccato moniti, eodem ferè spiritu, jurato solent affirmare, se non jurasse.

7. Singularia effecta hujus recognitionis viarum nostrarum sunt. 1. respectu Dei, rectum judicium de ejus viis. *Ez. 19. 25.* & gratitudo. 2. respectu nostri, humilitas, & 3. respectu aliorum, æquitas & lenitas. *Tit. 3. 3. 4.*

Cap. IX.

De Applicatione juris, ex facto agnito, quam conscientia facit ad personam.

TErtius actus conscientiæ sequitur, quo conclusio infertur ex præmissis. Conclusio hæc est actus conscientiæ, quo homo sibimetipsi applicat jus illud Dei, quod factum vel statum suum attingit.

2. Pendet igitur ista conclusio, partim ex generali illo jure, quod in propositione synteresis dictat, & partim ex recognitione illa facti vel status; quæ in assumptione continetur: ita ut recolligat vim antecedentium actuum, & totum conscientiæ judicium perfectum reddat.

3. Sicut igitur in propositione conscientia est *lex*, *Rom. 2. 14.* & in assumptione *testis*, *Rom. 2. 15.* sic in ista conclusione, eadem conscientia est maximè propriè *judex*. *1. Joh. 3. 20.* Ratio est, quia sicut in propositione, lex Dei declaratur: & in assumptione, factum vel status hominis, secundum illam examinatur: sic in conclusione sententia pronunciatur de homine, secundũ suum factum vel statum, virtute legis declaratæ.

4. Rectè igitur per applicationem definitur, quia in hujusmodi conclusione, jus Dei, & factum hominis inter se conjunguntur, & quasi complicantur cum homine, dùm in ipsum feruntur judiciali virtute.

5. Applicatio ista, quamvis sui natura sequitur ex antecedentibus actibus conscientiæ, sicut conclusio syllogismi ex præmissis dicitur necessariò sequi: hominis tamen vitio sæpè fit, ut intercisionem ad tempus conscientia patiatur in istoc actu: ita ut propositione, & assumptione positis, nequaquam tamen concludatur. e.c. potest quis in genere intelligere & concedere, omnem hominem qui Deum non colit, esse maledictum: & sibimetipsi etiam conscius esse potest, quod ipse non sit verus Dei cultor: & abstinere tamen à sententia maledictionis de semetipso pronunciandâ. Potest quis etiam satis intelligere, pœnitentiam agenti de suis peccatis, veniam

Tarditas conscientiæ in applicatione facienda.

veniam paratam esse apud Deum: & sibimetipsi etiam conscius esse de suâ resipiscentia: ita tamen ut non possit statim applicare sibi veniam, & misericordiam Dei.

6. Usitatior est hæc retardatio conclusionis, in judicio faciendo de malè factis: sed accidit aliquandò etiam in iis, quæ benè fiunt.

7. Exemplum prioris generis habemus in Judæis illis, de quibus loquitur Apostolus ad *Rom. 2. 18. 20. 21. &c.* & in ipso etiam Davide, *2. Sam. 12. 5. 6.* qui quid juris esset, de pessimo suo facto, satis intellexit: quid fecerat etiam non potuit ignorare: sed in conclusionis applicatione claudicabat.

8. Exemplum poster. generis, habemus in iis omnib. fidelibus, qui veram pœnitentiam agentes, diu tamen ita retinentur, ut gratiam, & misericordia Dei sibimet non possint applicare.

In peccatoribus, causæ sunt, 1. quod non satis seriò cogitant de jure Dei, & suis factis: conclusio enim fluit ex vi & efficacia illa, quæ est in præmissis. 2. quod suis animis infixas habent conclusiones planè contrarias. *Deut. 29. 19.* 3. quod reformidant & fugiunt istas conclusiones, tanquam sibi & suis propositis inimicissimas. *Job. 3. 20.* 4. quod oscitantes & obliviosi sunt hujusmodi rerum. *Jac. 1. 23. 35.* Ex istiusmodi causis falsò ratiocinari solent impii, & fallere semetipsos. *Jac. 1. 22.*

9. Quod fideles & pii non concludant sæpè ad propriam suam consolationem, causæ sunt, 1. tentatio aliqua prævalida. 2. reliquiæ infidelitatis, quæ in renatis etiam permanent. 3. exuperantia illius gratiæ quam debet sibi applicare. Et 4. conscientia propriæ suæ indignitatis, præsertim post gravius aliquod peccatum admissum.

10. Ex ista tarditate hominum in concludendo, & applicando, necessitas imponitur fidelibus omnibus ministris, non tantum voluntatem Dei generaliter proponere, sed etiam juvare homines, quantum possint, tàm publicè, quàm privatim, in ejusdem applicatione, prout conditio, & conscientiæ eorum postulabunt.

Cap. X.

De Effectis applicationis in ipsa conscientia.

Ex conclusione conscientiæ sequuntur effecta quædam, ipsius judicio congruentia.

2. Effecta hæc vel sunt actus ipsius conscientiæ, qui virtualiter continentur in ipsa conclusione, vel sunt affectus & actus voluntatis, qui ex illis oriuntur.

3. Actus conscientiæ alii respiciunt benè factum, alii peccatum.

4. Qui benè factum respiciunt, sunt *excusatio*, & *absolutio*, & *approbatio*. *Rom.* 2. 15.

Excusatio. 5. Excusatio est actus conscientiæ, quo homo, respectu sui facti, liberatur à peccati reatu. Excusatio enim hic non strictiore illo sensu accipitur, quo diminutionem, vel attenuationem culpæ designat, sed illo, quo plenam culpæ, & reatus annotionem notat.

Absolutio. 6. Absolutio est actus conscientiæ, quo hominem, respectu sui facti, à pœnæ metu pronunciat immunem.

7. Hi duo actus, tam arcto, & insolubili nexu inter se conjunguntur, ut ratione solâ differant, non re ipsâ. Excusatio enim reatum respicit maximè propriè: & absolutio pœnam: sed neque reatus tollitur, pœnâ manente: neque manet reatus, pœnâ sublata.

Approbatio. 8. Approbatio est actus conscientiæ, quo pronunciat hominem in suo facto Deo placuisse.

9. Absolutio, & approbatio in eo differunt ab excusatione, quòd in excusatione, conscientia legis partes propriè agit, & respicit Deum, tanquam judicem, coram cujus tribunali hominem ut testis excusat: in absolutione verò, & approbatione, conscientia Dei partes propriè agit, & respicit hominem, quem ut judex absolvit, & probat.

10. Actus conscientiæ, qui respiciunt peccatum, sunt *accusatio*, & *condemnatio*.

11. Accusatio est actus conscientiæ, quo hominem, ratione culpæ, arguit reatui affinem. Accusatio.

12. Condemnatio est actus conscientiæ, quo hominem reum adjudicat pœnæ mortis æternæ. Condemnatio.

13. Accusatio & condemnatio eodem gradu, & modo inter sese differunt, quo excusatio differt ab absolutione, & approbatione.

14. Accusatio & condemnatio ista aliquandò statim sequitur post factum, ut in Davide, *2. Sam.* 24. 10. aliquandò post aliquod spatium, ut in Juda, *Matth.* 27. 3. aliquandò etiam post longum intervallum, ut in fratribus Josephi, *Gen.* 42. 21. 22. nunquam enim longitudine temporis amoventur, sed resipiscentiâ sola.

Cap. XI.

De Affectibus ex conscientiæ judicio oriundis.

1. PRimus qui in corde oritur ratione excusationis, absolutionis, & approbationis conscientiæ, est gaudium quo in bene facto suo, ut in vero bono sibi conjuncto acquiescit. *Prov.* 15. 15. *2. Cor.* 1. 12. Hoc autem gaudium à risu & lætitia vana multum differt. 1. quia intimè afficit hominem in ipso cordis recessu. 2. quia seria est dispositio cordis, non levis Gaudium.

levis commotio. 3. quia solidum fundamentum habet, atque adeò ex meditatione justa magis magisque invalescit. 4. quia solidos etiam, & pios fructus profert. Quæ omnia de risu & lætitia vulgari negantur. *Eccl.2.2.*

Fiducia. 2. Secundus affectus est fiducia, quâ animum habet à mali metu & in firmâ spe boni confirmatum. *Prov. 10.9. & 28.1.* Ratio est, quia omnis miseria oritur ex culpa, & benè viventibus omnia bona promittuntur. *1. Tim. 4. 8.*

Pudor. 3. Affectus primus ab accusatione & condemnatione conscientiæ oriundus, est pudor, quo peccator sibimetipsi displicet, in eo quod fecit. Ratio est, quia peccatum semper commutationem homini adfert in pejus. *Genes 5.7.* Pudor autem iste si culpam respiciat, ita ut pareat ejus fugam, est inter signa resipiscentiæ. *Rom. 6. 21.* sicut impudentia peccatis adjuncta, semper est impenitentis & perditi hominis nota.

4. Secundus affectus est mœror vel tristitia cordis, quâ animus turbatur ex conjunctione mali. *1. Sam. 25. 31. Act. 2. 37.* Ratio est, quia accusatio, & condemnatio conscientiæ, non peccatum tantùm, & reatum ejus, sed ipsam pœnam etiam reddit aliquo modo præsentem. Mœror.

5. Tertius effectus est timor, quo animus refugit à malo imminente, & à Deo ipso, tanquam à judice severo. *Gen.3.10. Prov. 28.1. Apoc.6.16.* Ratio est, quia consummatio mali adhuc expectatur. Timoris hujus intensiores gradus dicuntur tremor & horror. Timor.

6. Quartus affectus est desperatio, quâ omnis spes relevationis abjicitur. *Hebr. 10.27.*

7. Quintus & ultimus est angor & vexatio animi, propter miseriam opprimentem. Hic est vermis ille spiritualis, qui perpetuò cruciat damnatos in inferno. *Marc. 9.44. Esa. 66.24.* Angor.

CAP. XII.

DE CONSCIENTIA BONA.

Hactenus de naturâ conscientiæ, prout in definitione fuit, explicata: distributio conscientiæ sequitur, quæ petitur ab adjunctis.

1. Conscientia vel bona est, vel mala.

2. Conscientia bona dicitur vel quoad honestatem, & integritatem, vel quoad quietem, & pacem.

Conscientia honestè bona. 3. Conscientia honestè bona est, quæ judicium fert omni ex parte rectum, & efficax.

4. Ad conscientiam igitur honestè bonam, requiritur. 1. ut rectè ac syncerè judicet illud bonum esse, quod Dei judicio est bonum: & illud malum esse quod Dei judicio est malum. Hoc autem requiritur primo in illo judicio, quod est de jure, & pertinet ad propositionem syllogismi, quo actus conscientiæ continetur: & secundo in illo judicio, quod est de facto, & pertinet ad assumptionem.

5. Requiritur 2. ad conscientiam honestè bonam, ut excuset, absolvat & probet hominem de eo, quod benè fecit, & accuset etiam atque condemnet de malè facto.

6. De priore illo officio, quod versatur in excusando, absolvendo, & approbando, nulla est controversia inter Theologos. De secundo verò, quod in accusando & condemnando versatur, movent nonnulli quæstionem, qui putant bonitatem conscientiæ nullo modo in accusando consistere, sed in excusando tantum.

7. Rationes adferunt duas. 1. quod conscientia Adami ex ordine creationis excusavit tantum, non accusavit. 2. quod conscientia bona offenditur & sauciatur, cum peccatum committitur, & accusandi occasio præbetur. Sed prima ratio non valet: quia conscientia in statu innocentiæ, quamvis actu non accusabat, potentiam tamen accusandi habuit, siquidem occasio foret. Neque magis vitio verti potuit conscientiæ postea cum justè accusavit & condemnavit, quàm ipsi legi, & judici summo, qui idem fecit post ingressum peccati, non antè.

8. Tantum verò abest conscientiæ accusatio justa ab omni justa reprehensione, ut à peccatoribus imprimis requiratur, tanquam unica via pœnitentiam agendi de peccatis admissis. Tenetur enim peccator, ut judicium Dei effugiat, semetipsum judicare, id est, Deo in quem peccavit, judicium & justitiam facere de semetipso. *1. Cor. 11. 31.* Hoc autem facit, causam Dei agendo contra seipsum, id est, accusando se, testificando, allegando, & confitendo, vel jus Dei contra sese recognoscendo, revelando cordis sui occulta, & turpitudines absconditas, in sui ignominiam & pudorem: deinde condemnando se, id est, declarando supplicium & pœnam, quæ ex justo Dei judicio possit ipsi irrogari, vel proclamando se reum esse mortis æternę. Ad hoc autem judicium conscientiæ, affectus excitans congruentes, si (per gratiam Dei) mutatio animi accedat, cum fiduciali appellatione ad tribunal misericordiæ divinæ in Christo, tum verum sensum habet (quod à quibusdam dici solet) judicium hoc pœnitentiale evacuare judicium pœnale; accusationem, testificationem, & condemnationem iræ futuræ, per vicarios istos actus declinari; imò Deum ipsum in Christo, advocatum, testem, & judicem futurum pro eis qui pro Deo contra semetipsos has

partes

partes egerunt in conscientiæ foro pœnitentiali.

9. Neque tantum sub ratione medii tenemur ad istam accusationem, & condemnationem nostrum ipsorum, sed etiam ratione justitiæ naturalis. Si enim in hominem peccaverimus, debemus ipsi judicium de nobis facere, cum accusatione & condemnatione culpam agnoscendo; tum multò magis tenemur hoc facere Deo. Huc etiam accedit officium servorum, cujus obligatione tenemur à Dei partibus stare in omni controversia, lite, aut contentione, quam habet adversùs injustitiam, & maximè adversùs propriam nostram injustitiam, quæ maximè nobis nocet, & adversùs quam multò plùs possumus, quam adversùs alienam. Adde istis considerationem illius æquitatis: Si fratri adesse tenemur, quandocunque sine incommodo fieri potest, in qualibet parte litis & judicii ejus justi, ut testis vel accusatoris partes in ejus gratiam agamus; quantò magis tenemur hoc facere pro Deo? Tenetur enim quisque incomparabiliter magis adhærere Deo, quàm sibimetipsi: Et Deo, etiam in causa quam habet adversùs ipsum, assistere, accusando, testificando, judicando, &c. Practicas hasce illustrationes (quas ex alia occasione proponit & urget G. Par.) visum est huc referre, tàm propter lucem, quam adferunt quæstioni præsenti, quàm propter egregium usum, quem habent in exhortationibus ad pœnitentiæ praxin.

10. Secunda ratio, qua objicitur offensio conscientiæ accusationi adjuncta, est etiam invalida: quia illa offensio & sauciatio vel est ipsa accusatio, vel affectus consequens accusationem. Idem etiam judex, qui rectè & justè condemnat, potest ac solet ægrè ferre, quod habeat occasionem ita faciendi: multò enim libentiùs absolvit bonos, quàm malos condemnat.

11. Quod ad rem ipsam attinet, accusationis actus ex peccato quidem sequitur, non sub ratione culpæ, sed pœnæ. Conscientia igitur accusans, qua accusat rectè, est honestè bona, quamvis respectu molestiæ, quam adfert, dici soleat mala, ut cæteræ omnes pœnæ: & possit etiam vocari mala, quia semper versatur circa malum culpæ ante admissum.

12. Requiritur 3. ad conscientiam honestè bonam, ut recti judicii virtute, efficaciter excitet ad benè faciendum, & retrahat ab eo, quod est malum. *Hebr. 13. 18*, Hoc autem à sola conscientia non efficitur, sed requiritur etiam honesta dispositio, & intentio voluntatis, conscientiæ judicio respondens.

13. Conscientia pacatè bona est, quæ excusat, absolvit, consolatur. *Act. 24. 6*. Hinc etiam ad conscientiam isto respectu bonam, pertinent affectus *gaudii*, *fiduciæ*, *securitatis*, *& libertatis*.

14. Conscientia simul honestè &

pacatè bona, est illa, quę ab Apostolo vocatur *καθαρὰ munda vel pura.* 2. *Tim.* 1. 3. *καλὴ pulchra. Hebr.* 13. 18. *ἀπρόσκοπος inoffensa:* quę est consolario & *gloriatio* fidelium. 2. *Cor.* 1. 12. Et ad quam conservandam, omnes injustas molestias parati sunt ferre. 1. *Petr.* 2. 19.

Quomodo efficitur conscientia bona?

15. Conscientia post lapsum efficitur bona, 1. per sanguinem Christi fide applicatam, quo reatus, accusatio & condemnatio tollitur. *Hebr.* 9. 13. 14. & 10. 22. 2. per virtutem ejusdem sanguinis in resipiscentia & sanctificatione spiritus. 1. *Tim.* 1. 5. *Act.* 15. 8. 9. qua constituuntur fideles in firmo proposito benè vivendi. 3. per testificationem Spiritus, quâ non tantùm gratia Dei pro tempore præsenti, sed & ejusdem continuatio, ad opus bonum, obsignatur. *Eph.* 1. 13. 14. *Rom.* 8. 35. &c. 1. *Petr.* 1. 5. 6.

Quomodo conservetur conscientia bona?

16. Conservatur conscientia bona per *exercitium* illud, de quo loquitur Apostolus *Act.* 24. 16. Exercitium autem hoc in istis præcipuè consistit. 1. ut reverentia Dei in cordibus nostris perpetuò possit vigere. *Psal.* 36. 2. Hæc enim respicere nos facit ad judicium Dei in omnibus. *Psal.* 119. 6. 2. ut de lege Dei meditemur interdiu ac noctu. *Psal.* 1. 2. Hoc enim pertinet ad propositionem conscientiæ stabiliendam. 3. ut cum acri judicio proprias nostras vias examinemus. *Psal.* 4. 5. Hoc enim applicationem legis infert in assumptione. 4. ut per assiduam resipiscentiæ ac fidei renovationem sordes contractas expurgemus. 1. *Joh.* 3. 3. in eo etenim efficacia ponitur conclusionis.

Cap. XIII.

De Conscientiâ infirmâ & firmâ.

1. CONSCIENTIA bona gradus quosdam admittit, quorum ratione, distinguitur ab Apostolo Paulo, in *infirmam*, & *firmam. Rom.* 15. 1.

2. Conscientia infirma est, quæ ex syncera fide quidem est emendata, sed imperfectionibus iis præpeditur, quæ temporis progressu à plerisque omnibus fidelibus solent superari.

3. Fides vera præsupponitur in conscientiâ infirmâ. Infirmus enim est *frater. Rom.* 14. 15. 21. *non damnandus, aut pro nihilo habendus. v.* 10. *propter quem Christus est mortuus.* 1. *Cor.* 8. 11. Hæc igitur conscientia cùm sit bona, toto genere distat ab illâ, quæ vel malitia, vel arrogantiâ, vel superstitione informatur.

Imperfectiones conscientiæ infirmæ.

4. Imperfectiones, quibus laborat conscientia hæc infirma, sunt 1. in scientia, quòd nondum satis intelligat, quod

gat, quid sit licitum, ac purum? 1. Cor. 8. 7. *Rom.* 14. 14. hæc autem scientiæ infirmitas, appellatur etiam infirmitas *fidei. Rom.* 14. 1.

5. Secunda imperfectio, ex priore pendens est in affectu, quòd facilè contristatur, & inquietatur, cùm videt alios id facientes, quod ipse non probat. *Rom.* 14. 15. *propter escam frater tuus tristitiâ afficitur.*

6. Tertia imperfectio est, in judicio, quòd facilè judicet ac damnet aliorum libertatem. 1. *Cor.* 10. 29. *Roman.* 14. 3. 15. *cur enim libertas mea damnatur ab aliâ conscientiâ? qui non edit, edentem ne condemnato.*

7. Quarta imperfectio est in animi proposito ac statu, quòd facilè impellitur ad malam partem. 1. *Cor.* 8. 10. *Etenim si quis viderit te illa cognitione præditum, in idoleio accumbere, nonne conscientia ipsius qui infirmus est instruetur ad edendum ea, quæ sunt idolis mactata?* undè etiam maximè propriè dicitur *offendi, scandalizari, vulnerari, & perdi. Rom.* 14. 21. 1. *Corinth.* 8. 9. 12. *Rom.* 14. 15.

8. Conscientia firma est, quæ stabilitur in veritate. *Rom.* 14. 5. *Unusquisque in animo suo plenè certus esto.* 2. *Pet.* 1. 12. *peritos & stabilitos in præsente veritate.*

9. Stabilitas hæc est 1. in scientiâ, & non tàm in ejus claritate, quàm in certitudine consistit. 1. *Cor.* 8. 4. 7. *Scimus idolum nihil esse in mundo. sed non in omnibus est ea cognitio: & conscientia eorum, infirma quum sit, inquinatur.* Certitudo enim magis pertinet ad fidem, quæ per conscientiam hic intelligitur, quàm claritas illa, quæ est scientiæ propriè dictæ. 2. in affectu illo quo parata semper est tolerare, ac portare infirmitates aliorum. *Rom.* 15. 1. *Debemus nos, qui firmi sumus infirmitates imbecillorum portare.* 3. in judicio, ne fratri proponat quidpiam, ad quod impingat vel offendat. *Rom.* 14. 13. *Hic potiùs adhibete judicium, ut ne fratri proponatis quidpiam, ad quod impingat, vel offendat.* 4. in proposito ac statu animi, quo ita roboratur in veritate ac pietate, ut non facilè dimoveatur. *Heb.* 13. 9. *Bonum enim est gratiâ constabiliri cor.*

CAP. XIV.

DE CONSCIENTIA MALA.

Sic fuit Conscientia bona.

1. Conscientia mala dicitur, vel respectu vitii, vel respectu molestiæ ac doloris.

2. Conscientia vitiosè mala est, quæ

quæ rectum & efficax judicium non fert. Talis est conscientia omnium hominum non renatorum. Non minùs latè enim extenditur in genere humano, quàm corruptio ipsa originalis cujus pars non minima est *conscientia polluta Tit. 1. 15.*

3. Primum vitium conscientiæ malæ, est cœcitas, quâ non aliter judicat de bono ac malo, quàm corporaliter cœcus de coloribus solet judicare. *Bonum appellat malum, & malum bonum. Es. 5. 20.*

4. Secundum vitium, est torpor quidam spiritualis, quo neque excitat efficaciter ad illud, quod bonum esse videt, neque retrahit ab eo, quod agnoscit esse malum. *Rom. 1. 18. qui veritatem in injustitiâ detinent.*

5. Tertium vitium, est testimonium falsum, quod præcipuè apparet in excusatione, & accusatione falsâ.

6. Excusatio falsa conscientię malę duplex est: vel enim non accusat ubi oportet: vel absolvit & approbat ubi debet accusare, & condemnare.

7. Prioris generis vitium, religionis loco colitur à pestifera secta libertinorum, qui summam perfectionem in eo collocant, si peccati sensus extinguatur.

8. Prævalet etiam in iis omnibus, qui cum sunt à crassioribus peccatis immunes, sibimetipsis videntur quasi perfecti & nullius peccati accusandi. *Luc. 18. 20. Marc. 10. 20. Hæc omnia observavi à juventute meâ.*

9. Secundi generis excusatio falsa, quâ approbat conscientia mala, ubi debet condemnare, præcipuè reperitur in iis, qui superstitione pravâ sunt imbuti. *Putant fore ut sua illa loquacitate audiantur. Joh. 16. 2. Veniet tempus, quum quisquis vos interemerit, putet se cultum præstare Deo. Rom. 10. 2. Testor de ipsis, eos zelum Dei habere, sed non ex notitiâ.*

10. Accusatio falsa conscientiæ malæ est, cum ibi accusat & condemnat, ubi debet excusare, id est, ob benè facta. *Rom. 14. 22. Beatus, qui non cõdemnat seipsum in eo quod approbat.*

11. Conscientia molestè & ærumnosè mala est, quæ accusat & condemnat. *1. Joh. 3. 20. Si cor nostrum nos condemnet, &c.*

12. Hinc ad conscientiam isto respectu malam, pertinent affectus tristitiæ, timoris, angoris, &c.

13. Ista conscientia est honestè bona, si rectè accusat: est vitiosè mala, si immeritò id faciat.

14. Conscientia molestè mala & honestè bona, æquè in fidelibus & infidelibus reperitur: sed in nondum credentibus præparationis vim habet ad veram resipiscentiam & fidem. *Act. 2. 37.*

15. Conscientia molestè simul & vitiosè mala, est etiam communis infidelibus cum fidelibus. Sed in credentibus principium illius gratiæ adest, cujus virtute sustentantur, contraluctantur, & paulatim sanantur.

Cap. XV.

De Variis gradibus & modis conscientiæ malæ.

1. Conscientia mala secundum varios gradus distingui potest, 1. respectu defectus in hebetatam, stupefactam, cauteriatam, 2. respectu excessus, in perturbatam, & desperatam.

Conscientia hebetata. 2. Hebetata conscientia est, quę in officio suo est adeò obtusa, ut efficax motus indè non sequatur. Talem conscientiam qui habent, opprimuntur somno quodam spirituali, quo ita ligatur conscientiæ sensus, ut non magis afficiatur illâ, quàm homo dormiens suis insomniis.

3. Hebetudo ista apparet 1. in segni stimulatione ad bonum. Exemplum habemus in Agrippa. *Act. 26. 28. propemodum persuades mihi.*

4. Apparet secundò in segni accusatione ob malum admissum. Exemplum habemus in Saule. *1. Samuel. 24. 18.*

5. Causa hebetudinis istius, in multis non planè impiis est, carnalis quædam securitas, quæ obrepere solet ex pace, ac prosperitate diuturna. *Jere. 48. 11.*

Conscientia stupefacta. 6. Stupefacta conscientia, quæ non omninò facit officium in accusando, & condemnando, nisi ob gravissima peccata, & cum urgetur gravissimis plagis. Sicut enim lethargici homines non solent excitari, nisi magno strepitu facto, sic ista conscientia non movetur, nisi ex tonitru judiciorum Dei. Exemplum habemus in Pharaone. *Exod. 8. 9.*

7. Causa stuporis hujus, est & infidelitas, & consuetudo peccandi, quæ tollit sensum peccati.

8. Cauteriata conscientia, est quæ nulla ratione commovetur, ne in atrocissimis quidem flagitiis. *1. Tim. 4. 2. quorum conscientia est cauterio resecta.* Hoc genus conscientiæ in iis præcipuè reperitur, qui postquam fuerunt illuminati, contra propriam suam conscientiam, sceleratæ vitæ sese dediderunt. Conscientia cauteriata.

9. In istis impeditur, & ad tempus quasi extinguitur ipsa synteresis. *Judæ 10. quæcunque naturaliter, ut animantia rationis expertia, sciunt, in iis sese corrumpunt.* Suppressio ista naturalium notionum practicarum communiter omnibus insitarum, à philosophis quibusdam vocatur ἀπολίθωσις, quia tales homines vertuntur quasi in lapides: sicut in Scripturis cor durum, & lapideum habere dicuntur. Ab aliis philosophis θηριότης & θηριωδεία vocatur, quia tales homines obrutescunt planè, *2. Pet. 2. 12.* vel potiùs Diaboli naturam induunt. *Joh. 8. 44.*

10. Hujusmodi conscientiæ signa sunt 1. si quis lætetur de malo. *Prov.* 2. 14. 2. si cum peccavit, non possit corrigi. *Prov.* 27. 22. 3. si certatim se dedat manifestis peccatis. *Ephes.* 4. 19.

Conscientia tenera. 11. Conscientiæ huic malæ, vel cordi duro, opponitur conscientia tenera, quæ facilè afficitur verbo Dei: cujus exemplum habemus in Josia. 2. *Reg.* 22. 19. *Quia mollitus est animus tuus, & demisisti te à facie Jehova, quum audivisses ea, quæ loquutus sum, &c.*

Conscientia perturbata. 12. Conscientia perturbata, est quæ sic accusat, ut animum non sinat esse quietum.

13. Infert secum timorem consternentem, & dolorem opprimentem.

14. Appellatur in Scripturis tristitia, dejectio, afflictio vel conturbatio animi, & spiritus fractus, *Prov.* 18. 14.

15. Conscientiæ perturbatio aliquandò est, honestè bona: aliquandò verò vitiosè mala.

16. Honestè bona est, quandò rectè accusat. Hoc autem fit propriè in iis, qui nondum credunt in Christum; sed accidit etiam in iis, qui verè credunt.

17. In iis, qui nondum credunt, conscientia molestè quidem mala, sed honestè bona, istiusmodi format syllogismum: Qui non credit in Christum, iræ Dei subjicitur. Sed ego non credo in Christum. Ergò ego subjectus sum iræ Dei. Hic argumentatio tota est concedenda. Vnica verò ratio istiusmodi conscientiæ pacandę est, si qui hunc in modum afficitur, adduci possit in alium statum, per veram conversionem ac fidem. Tum enim assumptio illius syllogismi, quæ antea vera fuit, incipit esse falsa, & jure potest negari.

18. In verè credentibus, post gravia peccata, quę vastant cōscientiam, conscientia molestè quidem mala, sed honestè bona, istiusmodi format syllogismum: Qui graviter peccavit, & non idoneam egit pœnitentiam, is non potest ex vera fiducia consolationem habere in Deo. Ego talis sum. Ergo ego non possum ex vera fiducia cōsolationem habere in Deo. Hic etiam credendum est conscientiæ accusanti, & resipiscentia seria quærenda, ut qui sic afficitur, possit tandem jure suo, assumptionem illam negare.

19. Conscientia perturbata, vitiosè mala, est maximè propriè in verè fidelibus. Quamvis enim infideles etiam in eo gravissimè peccant, quòd cùm conscientia rectè accusat, non quærunt verum remedium in Christo, sed vel planè succumbunt oneri, vel cordis duritie repellunt, vel ex vanissimis rebus, & quasi foliis ficulneis, quærunt levamen; peccatum tamen non est propriè in ipsò judicio conscientiæ, sed in conclusionibus, quæ ex eo deducuntur.

20. Fidelium autem conscientia vitiosè

vitiosè perturbatur multis modis. Hic argumentatio conscientiæ diligenter est examinanda. Semper enim vel propositio, vel assumptio potest ac debet negari & refutari, ut conscientia sanetur. Sic est in accusationibus iis, quæ oriuntur ex gratia Dei non percepta: ex sensu iræ Dei: ex afflictionibus externis, ex horrendis tentationibus ad peccandum: & ex variis peccatis.

Conscientia desperata. 21. Desperata conscientia est, quę sic accusat & condemnat, ut non tantùm quietem, sed spem quietis vel remedii tollat.

22. Desperatio illa, quæ tollit omnem spem, quæ ex nostris meritis, aut viribus oriri potest, est honestè bona.

23. Illa autem desperatio, quæ in hac vita tollit omnem spem, quæ ex Dei gratia potest oriri, non tantùm est molestè ac ærumnosè mala, sed etiam vitiosè.

Vermis spiritualis. 24. Desperatio autem damnatorum, quæ prorsus tollit omnem spem remedii, est ipsa miseriæ abyssus.

25. Hinc est, quod conscientia planè desperata, (plenè repræsentans omnia peccata, unà cum eorum summo ac indelebili reatu, & horrendam Dei iram super peccatores manentem, unà cum miseria inde sequente, nunquam finienda,) sit efficacissimum Dei instrumentum, ad damnatos torquendos, instar vermis corda ipsorum acerrimè mordentis ac rodentis in æternum. *Mar. 9. 46. Vermis eorum non moritur.*

26. Perturbationi, & desperationi, adversatur plena pax, tranquillitas, & gaudium conscientiæ bonæ: quod propriè oritur ex perfectione spei divinæ: quâ apprehenditur immobilis possessio summi boni.

27. Hinc est, quòd conscientia bona, perfectè tranquilla, & læta, (quatenus intimè repræsentat, plenam liberat. à malo culpæ ac pœnæ, & immobilem ac non perturbandam vitam Deo vivendam, per unionem, & communionem cum ipso, in pace & gaudio summo) sit formalis, & essentialis beatitudo sanctorum in vita futura. *Matth. 25. 21. 23. Ingredere in gaudium Domini tui. Joh. 15. 11. Ut gaudium illud meum in vobis maneat, & gaudium vestrum impleatur. 1. Pet. 1. 8. gaudio ineffabili & glorioso.*

RECOLLECTIO BREVIS, TRACTATIONIS PRAECEDENTIS,

prout in disputatione publica proposita fuit ad Theologiæ studium practicum excitandum.

THESES
THEOLOGICÆ
DE
CONSCIENTIA:

1. *Scientia inflat; Charitas ædificat: Conscientia verò maximâ cum Religione est ædificanda.* 1. Cor. 8. 1. 10.

2. *Conscientia est judicium hominis de semetipso, prout subjicitur judicio Dei.* Esai. 5. 3.

3. *Est inclinatio quædam voluntatis, quâ apta nata est, & excitare intellectum ad hujusmodi judicium, & idem etiam sequi: quæ inclinatio à nonnullis conscientia vocatur, ab aliis pars conscientiæ: sed minùs rectè. Neque enim conscientiæ nomen, neque actus ejus in Scripturis commemorati, vim aut facultatem aliam designant, quàm intellectum,* Rom. 2. 15.

4. *Nec tamen quilibet intelligendi actus pertinet ad conscientiam: sed illi soli, qui tale judicium practicum constituunt, quale antea thesi 2. fuit explicatum.*

5. *Per judicium autem actus judicandi maximè propriè notatur, non tantum habitus, aut facultas.* Rom. 2. 15.

6. *Tota conscientiæ ratio non continetur alio judicio, quàm dianoëtico; quoniam accusatio, excusatio, consolatio, & similia conscientiæ officia non possunt exerceri, nisi per medium, vel argumentum aliquod tertium, cujus vis in Syllogismo tantum per consequentiam apparet.* Rom. 6. 11. ὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε. Ita etiam vos colligite. Luc. 19. 22.

7. *Syllogismi illius, in quo integrum conscientiæ judicium explicatur, propositio semper agit de jure; assumptio de facto vel statu, & conclusio de relatione exurgente ex facto vel statu nostro, ratione illius juris: quæ vel in reatu, vel in securitate quadam spirituali consistit.* E. gr. qui vivit in peccato, morietur. Ego in peccato vivo. Ergò, ego moriar. v. g. qui credit in Christum non morietur, sed vivet. Ego credo in Christum. Ergò non moriar, sed vivam. Rom. 8. 13. 33. 34. 1. Joh. 3. 19. 20.

8. *Conscientia respectu propositionis, dicitur* Lex: *respectu assumptionis & conclusionis,* testis: *sed respectu assumptionis, maximè propriè,* index, *vel* liber: *& respectu conclusionis, maximè propriè,* judex. Roman. 2. 14. 15. Apoc. 20. 12. 1. Joh. 5. 10.

9. *Propositionem dictat* συντήρησις, *quæ à Scholasticis synderesis* nomi-

nominatur. Assumptio per appropriationem vocatur συνείδησις. *Conclusio est ipsa* κρίσις.

10. *Synteresis propriè est habitus intellectualis, quo assentimur principiis operationum moralium. Non differt igitur à Lege naturæ, omnium cordibus naturaliter inscripta, nisi ratione solâ.*

11. *Quamvis igitur, quantum ad actum, potest ad tempus impediri; non potest tamen planè extingui, vel omitti. Unde nemo reperitur tàm projectæ nequitiæ, ut sit omnis conscientiæ simpliciter expers: ne Libertini quidem, qui pestiferam suam perfectionem in eo collocant, si peccati conscientia prorsus extinguatur.*

12. *Ad synteresin latiùs acceptam referri debent omnes veritates practicæ, quibus certum assensum præbemus; sive illæ sint è principiis naturalibus per consequentiam deductæ, sive communicatæ per revelationem divinam.*

13. *Hinc oritur distinctio, inter conscientiam* naturalem & illuminatam. *Nunc hanc rogando appellat scriptura, ut* Rom. 6. 3. *Nunc verò illam, ut* 1.Cor.6.9. & 11.14.

14. *Hinc adæquata regula Conscientiæ est, Voluntas Dei patefacta, quâ homini præscribitur & indicatur suum officium.*

15. *Conscientia igitur solius Dei voluntati, & autoritati subjicitur propriè.* Jac. 4. 12. *Neque potest ulli creaturæ semet propriè subjicere sine Idololatria.*

16. *Hinc quamvis ad justas leges humanas, justo modo observandas obligentur homines in conscientiis suis à Deo,* Rom. 13. 5. *ipsæ tamen leges humanæ, quâ sunt leges hominum, non obligant conscientiam.*

17. *Obligat hominem conscientia, in iis omnibus, quæ judicat ad officium suum ex Dei voluntate pertinere: ita ut nullius creaturæ imperio possit laxari.* Act. 4. 19. *undè ita sibi conscius, eo respectu, dicitur:* debitor. Rom. 2. 14. servus. Rom. 6. 16. vinctus Act. 20. 22. constrictus. 2. Cor. 5. 14. *&* necessitate pressus, 1. Cor. 9. 17. *ita ut* non possit aliter facere. Act. 4. 20.

18. *Tanta vis est conscientiæ, ut actionem suâ naturâ mediam, efficiat, vel bonâ vel malam: & sua natura bonam, reddat malam: quamvis illam, quæ natura mala est, non possit convertere in bonam.*

12. *Nulla tamen actio fit vel melior, vel pejor, propter conscientiam illam, quam habet quis post illam actionem consummatam.*

20. *Conscientia errans, hactenùs semper ligat; ut ille peccet, qui agit contra conscientiæ dictamen. Agit enim formaliter, & interpretatione, contra voluntatem Dei.*

21. *Conscientiæ error de facto, (i. e. de objecto vel materiâ, circa quam actio debet versari) si sit inculpabilis,*

culpabilis, nihil mutat, vel minuit obligationem illam, quâ recta conscientia tenetur.

22. *Conscientia per errorem judicans, illud esse licitum vel debitum, quod est illicitum, ita ligat, ut peccet quis, si contra eam agat: & peccet etiam, si agat juxta ejus praescriptum.*

23. *Haec tamen peccandi necessitas, quâ implicantur nonnulli, non pugnat cum aequitate legis divinae.* 1. *Quia non est utrinq; respectu ejusdem, sed ab unâ parte respectu facti, & ab alterâ respectu modi faciendi.* 2. *Quia non est absoluta necessitas, sed ex hypothesi tantum: si nempe retineant talem conscientiam, quam debent exuere* Eph. 4. 22. 3. *Quia non fluit ex natura legis, sed hominis peccato contrahitur simul & continuatur. Nemo enim, sine sua propria culpa, est hunc in modum perplexus.*

24. *Conscientia judicans illud esse illicitum, quod est licitum, obligat ad abstinendum ab illo licito.* Rom. 14. 14. 13. *Judicans etiam illud esse debitum, quod tantum est licitum, obligat ad illud faciendum. Ratio est: quoniam à licitis potest quis abstinere: & potest etiam talia constanter observare, sine peccato.*

25. *Contra practicam conscientiae dubitationem, non licet quicquam agere* Rom. 14. ult.

26. *In dubiis tutior pars est eligenda. Tutior autem pars est illa, in qua sequenda, certum est, nullum inesse peccatum.*

27. *Licitum & consultum est aliquandò, agere contra scrupulum aliquem conscientiae.*

28. *Recognitio facti vel status nostri, prout respicit jus illud, quod ipsa conscientia dictavit, assumptionem constituit Syllogismi illius practici, quem conscientia format. Appellatur in scripturis* Intuitus animi. Psal. 119. 15. Intelligentia. Psal. 50. 20. Reputatio viarum. Psal. 119. 59. Appositio cordis ad illas. Hag. 1. 5. Dictio cum corde, *vel* dictio cordi, *de ipsis.* Hos. 7. 2. Reditus in cor. 1. Reg. 8. 47. Repositio earum in corde. Ier. 12. 11. Malac. 2. 2. Examen *denique vel* probatio nostrum ipsorum. 2. Cor. 13. 5.

29. *In conclusione ejusdem Syllogismi applicat homo ad semetipsum, jus illud Dei, quod factum vel statum suum attingit: & sententiam pronunciat de semetipso: unde sequitur necessariò, vel excusatio, absolutio & approbatio, vel accusatio & condemnatio, una cum affectibus congruis* Rom. 2. 15.

30. *Applicatio ista, quamvis suâ naturâ sequatur ex antecedentibus actibus conscientiae, ut conclusio ex praemissis: hominum tamen pravitate saepè fit, ut propositione firmiter agnitâ, & assumptione aliquo modo subjunctâ, conclusio nihilominùs & applicatio rursus negligatur.* Rom. 2. 18. 20. 21. 2. Sam. 12. 5. 6.

31. *Hinc necessitas imponitur fidelibus*

delibus omnibus pastoribus, non tantum voluntatem Dei generaliter proponere, sed etiam juvare homines, quantum possint, tàm publicè, quàm privatim, in ejusdem applicatione, prout judicia eorum, & conscientiæ postulabunt. 2. Rom. 12. 7. Mat. 14. 4.

32. *Conscientia honestè bona est, quæ judicium fert rectum & efficax.* Hebr. 13. 12. *quæ contra facit, est vitiosè mala* Esai. 5. 20. Rom. 1. 18.

33. *Pacatè bona est, quæ excusat, absolvit, consolatur.* Actor. 24. 16.

34. *Conscientia post lapsum, non est honestè simul & pacatè bona, nisi per sanguinis Christi aspersionem* Hebr. 9. 13. 14. & 10. 22. *& per virtutem ejus in sanctificatione Spiritus* 1. Tim. 1. 5. Actor. 15. 8. 9.

35. *Conscientia pacatè bona, potest esse vitiosè mala: & illa, quæ molestè est mala, vel accusans, potest nihilominùs esse honestè bona.*

36. *Conscientia infirma toto genere differt ab illâ, quæ vel malitiâ, vel arrogantiâ, vel superstitione informatur.*

37. *Conscientiæ meritò perturbatæ, hæc unica est ratio pacandæ: si, qui sic afficitur, adduci possit in illum statum, per veram fidem & resipiscentiam, ut assumptio Syllogismi illius, quo turbatus fuit, meritò incipiat esse falsa, & jure negetur.*

38. *Cum fidelium conscientiæ vitiosè perturbantur, tum in argumentatione illâ, quæ perturbationem infert, vel propositio, vel assumptio semper potest negari, ac refutari: quæ etiam unica est ratio talis conscientiæ sanatæ.*

COROLLARIA.

1. Maxima violatio conscientiæ est maximum peccatum.

2. Maximus angor conscientiæ est maxima pœna.

3. Et incertitudo illa gratiæ, quam Pontificii statuunt, & incertitudo illa perseverantiæ in gratia, quam docent alii, adversatur planè solido illi gaudio & fiduciæ firmæ, quæ fluit ex conscientia verè bona.

4. Interpretatio scripturæ, vel judicium discernens voluntatem Dei, pertinet ad quemlibet, in foro conscientiæ, pro semetipso.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE CONSCIENTIA ET EIVS CASIBVS.

LIBER SECUNDUS,

In quo agitur de casibus iis, qui statum hominis concernunt.

CAP. I.

De Casu Conscientiæ, & hominum statu in genere.

Hactenus explicata fuit conscientiæ natura: deinceps tractandi veniunt conscientiæ casus.

1. CAsus conscientiæ est quæstio practica, de qua conscientia potest dubitare.

2. Quæstio dicitur, quia non est axioma per se manifestum, sed opus habet illustratione, & probatione per tertium aliquod argumentum.

3. Est etiam quæstio practica, quia alia dubia quæ immediatè non spectant ad praxin, non immediate pertinent ad conscientiæ judicium, vel actum. Quod non satis ab aliis observatur, qui sub titulo casuum conscientiæ multa tractant, quę non magis ad conscientiam spectant, quàm quodlibet aliud caput Theologiæ, certo consilio ab ipsis omissum.

4. Casus dicitur, quia cadere solet in hominum vita: & casus conscientiæ, quia cum cadit, conscientia, debet de eo cum maxima cura judicium ferre.

5. Hujus generis quæstiones sunt omnes illæ, in quibus (supposità fidei ac obedientiæ doctrina generali) officium exquiritur ex incidente occasione.

6. De istis quæstionibus vere dixit ille (supra laudatus) *Quum lex naturæ indita & inscripta, continens regulas honestatis, ac justitiæ naturalis, originali corruptione penè tota sepulta, & consuetudinali penè tota cumulata, tanquam aggere malarum cupiditatum superposito; quia etiam*

lux ipsa interioris visus, multiplicibus tenebris involuta est, & obscurata; ita ut nec liber mentis inscriptas regulas honestatis, plenè, ac planè exhibeat legibiles; nec intellectus noster in eodem legere possit distinctè & apertè. Hinc est, quod tria nobis adminicula divinæ providentiæ miseratio nobis adhibuit: vid. lucernam Scripturæ, spiraculum gratiæ, & adjutorium doctrinæ. Huic autem ultimo præsens opera navatur.

8. Status hominis pertinet ad primam partem Theologiæ, quæ est de *fide*: actiones verò ad secundam partem, quæ est de *observantia*.

9. Status hominis coram Deo, est relatio illa, quam habet homo ad Deum, qua est principium spiritualis vitæ, ac fœlicitatis.

10. Conscientia de statu hoc 1. discernere debet, qualis sit & 2. judicare illum vel fugiendum esse, si malus fuerit: vel si bonus fuerit, conservandum illum & promovendum esse.

11. De statu hominis in genere, tres occurrunt quæstiones. Prima est, an possit homo certo cognoscere in quo statu sit?

R. Potest: 1. quia sine hac scientia non potest habere conscientiam accusantem, aut excusantem, respectu sui status: sed talem conscientiam possunt ac solent homines habere, *Rom. 2. 15.* 2. quia statum ignotum non possunt vel fugere, vel appetere. Sed statum unum fugere, & alterum quærere debent, *Matth. 3. 7. 8.*

12. Q. 2. An debent homines inquirere in suum statum?

R. Debent hoc facere cum maxima diligentia. 1. quia Deus hoc postulat, *2. Cor. 13. 5.* 2. quia sine hac cognitione non possunt habere pacem aut conscientiam tranquillam. *Rom. 5. 1. & 8. 1.* 3. quia alia ratione non possunt parare sese, ad Deum ritè colendum. *1. Cor. 11. 28.*

13. Q. 3. Quibus mediis cognoscitur status hominis? *Unde cognoscatur status hominis?*

R. 1. ex actibus externis & internis. *Matth. 7. 17.* 2. ex inclinationibus, aut dispositionibus, ex quibus actus illi promanant. *Rom. 7. 15. 16. 17.* 3. per actum illum reflexum, qui proprius est hominis, quo potest homo percipere quid sit in semetipso. *1. Corinth. 2. 11.* 4. per sensum quendam spiritualem. *Luc. 24. 32. Rom. 7. 21. 23.*

14. Q. 4. Quid impedit istam cognitionem?

R. 1. impiæ ac profanæ cogitationes in multis. *Psal. 14. 1. 2.* 2. præsumptio. *Apoc. 3. 17. Matth. 7. 21. 23. &c.* 3. gravatio cordis ex concupiscentiis carnis, & solicitudinibus hujus vitæ. *Luc. 21. 34.* 4. conscientia mala. *Johan. 3. 20.* 5. segnities vel ignavia spiritualis. *Esai. 64. 11.* 6. ignorantia. *Rom. 6. 11.* *Impedimenta hujus cognitionis.*

CAP. II.

CAP. II.
DE STATV PECCATI.

1. STatus hominis post lapsum Adami duplex est: status peccati, & status gratiæ. *Act. 26. 18. 1. Joh. 3. 10. 14.*

2. Status peccati est, privatio spiritualis vitæ ac fœlicitatis. Fugiendum est igitur ab isthoc statu, tanquam à morte, ac summo malo. De hoc statu peccati, prima quæstio est, quomodo discernere quis possit se in tali statu adhuc manere?

Signa status peccati.

3. R. Signa vel argumenta, quibus hic status certò discerni potest, in genere, sunt illa omnia, quæ oppositè sese habent ad statum gratiæ, & vitæ spiritualis. Ex uno enim horum statuum negato, alter necessariò affirmatur.

4. Primum signum est, ignorantia crassa eorum, quæ pertinent ad vitam spiritualem. *Eph. 4. 18.* per hanc enim alienantur homines à vita Dei. Ratio est, quia fieri non potest, ut absque fide quisquam Deo sit gratus. *Hebr. 11. 6.* fidem autem nemo potest habere, sine cognitione voluntatis Dei, quæ ex prædicatione & auditione verbi comparatur. *Rom. 10. 14.*

5. Secundum signum est, perversa dispositio voluntatis, qua subjicitur planè regno peccati. *Roman. 6. 12.* Ratio est, quia illi, qui sistunt se servos ad obediendum peccati regno, sunt in statu servitutis erga peccatum, ad mortem. *Rom. 6. 16.*

6. Peccati autem regnantis hæc sunt indicia. 1. si quis non seriò opponat sese concupiscentiis peccati, sed tradat sese ipsis. *Rom. 6. 13.* 2. si in consilio deliberato, vel utile, vel jucundum, plùs valeat apud eum, quàm honestum & pium. *Philip. 3. 19.* 3. si peccati perpetratio lætitiam ipsi potiùs, quàm dolorem soleat adferre. *Prov. 2. 14.* 4. si delectetur consortio impiorum. *Psal. 50. 18. 2. Cor. 6. 14. &c.*

Signa peccati regnantis.

7. Tertium signum, quo discernitur quis in statu peccati manere, est, illa dispositio voluntatis, quâ quis opponit sese voluntati Dei. *Rom. 8. 7.*

8. Hujus autem perversæ dispositionis indicia sunt, 1. rejectio cognitionis viarum Dei. *Job. 21. 14. 15. 16.* 2. odium correctionis. *Psal. 59. 17.* 3. contemptus minarum & judiciorum Dei. *Psalm. 36. 1. 2. Deut. 29. 19.*

9. Quartum signum est, affectuum perversitas, qua avertunt sese à Deo, & pœnitùs inhærent rebus mundanis. *1. Joh. 2. 15.*

10. Aversio hominis à Deo manifesta fieri solet, 1. per alienatio-

 nem,

nem, quam habet à verbo Dei, præsertim cum efficaciter ipsi prædicatur. *2. Tim. 4. 3. 4.* 2. per invocationis vel cultus neglectum. *Psal. 14. 3. 4. Psal. 79. 6. Jere. 10. 25.* 3. per alienationem à servis Dei. *Pr. 29. 27. 1. Joh. 3. 10.*

11. Hominis inhærentis & immersi rebus mundanis, indicia sunt, 1. si præcipuam curam, ac sollicitudinem collocet in istis. *Matth. 6. 25. 31. 32.* Ratio redditur *vers. 21. & 24.* 2. si Deum & justitiam ejus potiùs deserere velit, quàm ista mundana. *Matth. 10. 37. 39.* 3. si fœlices judicet eos, qui mundanis bonis abundant. *Prov. 11. 28. & 18. 11.*

12. Quintum signum est vitæ, vel operum vitæ corruptio. *Rom. 8. 13.* Hæc autem corruptio vitę, non in iis peccatis consistit, quæ ex infirmitate solent à piis etiam admitti: sed in perpetuo cursu, ac tenore peccandi. Appellatur in Scripturis, via peccati: *Psal. 1. 1.* operatio peccati; *Matth. 7. 23.* ambulatio vel incessus in peccatis: *Psal. 1. 1. Prov. 1. 15.* consectatio peccati: *Jer. 9. 14.* & consuetudo peccandi: *Jer. 13. 23.* Opera hæc carnalia, sunt per se manifesta: *Gal. 5. 19.*

13. Sextum signum, & maxime deploratum, est pertinacia in malo, qua occludit quis viam omni reformationi: *Esa. 6. 9. 10. Jere. 6. 10.*

Cap. III.

De Procrastinatione conversionis.

Quæstio secunda est, an quis tuto possit in hoc statu peccati, ad tempus aliquod permanere, præsertim si apud se constituat, postea vitam suam emendare?

1. R. Nefas est vel per minimum spatium temporis, differre studium conversionis. Rationes sunt. 1. Quia Deus hoc postulat in præsenti. *Psal. 95. 7. Hebr. 4. 7.* Cum autem peccatum debitum est, & injuria Deo irrogata, manifestum est, quod emendatio ejus non debeat, nisi ex assensu & voluntate Dei, vel ad momentum differri. Quàm citò igitur à Deo exigitur vitæ correctio, & conversio, tàm citò debet repræsentari. Præterea, furem, latronem, aut hostem publicum apud se tenere nemo subditorum potest, præter voluntatem, superioris judicis, & crimine gravi carere. Peccatum autem est fur, ac latro, & hostis gloriæ divinæ. Quisquis igitur apud se retinet, ac fovet, peccatum, contra voluntatem Dei, quamvis ad tempus tantum id facere decrevit, ille

eo ipso

eo ipso nomine gravem reatum incurrit.

2. 2. Quia omnis dilatio resipiscentię duritiem cordis auget. ibid. Consuetudinem peccandi producit, & resipiscentiam reddit difficiliorem. *Iere. 13. 23.* Ratio est, quia habitus pravi magis obfirmantur: intellectus magis obscuratur. *Eph. 4. 18.* voluntas magis obduratur & addicitur peccatis. *Heb. 4. 7.* omnes facultates magis quasi vinciuntur catenis, & stringuntur nodis. *Act. 8. 33.* Novella planta facilius eradicatur, quàm cum profundius radices egerit. Clavus quo sæpius malleo pulsatur eo firmius infigitur, & difficilius extrahitur.

3. 3. Quia persistentia in peccatis peccatorum numerum, reatum nostrum, & iram Dei adauget. *Ps. 95. 10. 11.* Peccatum enim, quod per resipiscentiam non tollitur, ex sua naturali inclinatione, & maledictione divina, simile quid habet illius, quod in bonis provenit à benedictione Dei; *crescit & multiplicatur.* Suo etiam pondere trahit ad alia peccata, quemadmodum abyssus abyssum dicitur invocare.

4. 4. Quia vitæ nostræ duratio est maxime incerta. *Iac. 4. 13. 14.* Periculum est in morâ. Stulte hac nocte animam tuam repetunt abs te: quam verò distulisti conversionem, ubi erit? Nempe igitur dum opportunum tempus habemus, hoc agamus.

5. 5. Quia resipiscentia est donum Dei, quod ipse etiam largitur tempore suo præstituto, non arbitrio nostro. *2. Tim. 2. 25. 2. Cor. 6. 2. Luc. 13. 9.* nulla igitur occasio ejus est prætermittenda, sed *hodie* convertendum. Justum autem hoc est coram Deo, ut si negligamus officia hujusmodi, eaque dum possumus aggredi nolimus, ex ejus judicio & desertione fiat, ut cum vellemus, non possimus.

6. 6. Quia propositum differendi resipiscentiam, non potest simul consistere cum syncero proposito resipiscendi. *1. Pet. 4. 3.* Cavillatio est & fraus mali nominis, vel debitoris desperati, qui quia pecuniam sibi creditam refundere non vult, de die in diem extrahit solutionem.

7. 7. Quia resipiscentia sera est rarissimè vera, & semper ferè suspecta. Latronis exemplum unicum extat in Scripturis. Neq; de ipso tamen legitur, aut de alio quoquam postea converso, quod resipiscentiam suam distulerit. Imò contrarium planè tali homini denunciatur. *Matth. 24. 48. &c.*

8. 8. Quia si certi esse possimus de resipiscentia vera, futura, indignum tamen foret, sic agere cum Deo, quomodo non licet cum hominibus agere. *Lev. 19. 13. Prov. 3. 18.* & quomodo nolimus ut Deus nobiscum agat. *Psal. 13. 2. 3. & 102. 3.*

9. Procrastinatores isti, ex sensu

& usu communi, stultitiæ ac insaniæ convincuntur. Insanus enim ab omnibus haberetur, qui extinctionem incendii in domum suam grassantis vel ad horam unam differret: aut qui venenum ex corpore suo non statim expellere conaretur: aut qui vulneris gravis curationem non cum primis accelerarct, &c. In peccato autem incendio, veneno, morte negligenda, prout periculum est majus, ita stultitia multò magis perniciosa.

Cap. IV.

De Præparatione ad conversionem peccatoris.

Quæstio tertia, quid homini agendum, ut possit transire ex statu peccati, in statum gratiæ?

R. Ex iis quę necessariò requiruntur, alia pertinent ad evulsionem à statu peccati: & alia ad constitutionem in statu gratiæ. Quæ pertinent ad evulsionem à statu peccati, sunt illa, quæ excutiunt homini securitatem carnalem, cui antea indormivit: & incutiunt ipsi maximam sollicitudinem de sua salute. *Act. 2. 37. & 16. 33.* Hoc ut efficiatur multa sunt necessaria.

1. Requiritur enim imprimis, introspectio seria in legem Dei, & examen vitæ ac status nostri, secundum sententiam ejus. *Jac. 1. 23. 24. 25.*

2. Requiritur 2. ut ex illa comparatione legis Dei, ac status nostri, evictio conscientiæ sequatur, quæ in Scripturis dicitur ἀναπολογία. *Rō. 1. 20. & 2. 1.* & conclusio sub peccato. *Rom. 11. 32. Roman. 2. 20. & 7. 7.*

3. Requiritur 3. ut ex hac evictione conscientiæ, desperatio salutis consequatur, & respectu nostrarum virium, & omnis etiam auxilii quod à creaturis potest haberi. *Roman. 7. 9. 11. 13.*

4. Requiritur 4. ut ex istis omnibus, humiliatio vera sequatur in corde, quæ consistit in dolore, ac timore, propter peccata, & confessionem congruam producit. *Matth. 9. 12.*

5. Ad humiliationem istam procurandam, necessaria semper est distincta singularium quorundam peccatorum consideratio. Generalis enim apprehensio, confusum stuporem adfert, non humiliationem ullam genuinam. *Rom. 7. 7.*

6. Excitatur sæpè ex intuitu unius alicujus peccati. *Act. 2. 23. 37.*

7. Promovetur aliquandò per graviorem aliquam afflictionem, ut in Manasse. *2. Chr. 33. 12.* Humiliationis hujus gradus, non est idem in omnibus illis, qui convertuntur. Alii enim

enim graviorem sentiunt perturbationem, alii verò leviorem. Sed omnes, qui verè convertuntur, verè etiam humiliantur. Ad constitutionem in statu gratiæ promissionum requiritur 1. apprehensio illa euangelii, quà possibile quis judicat, ut sibi remittantur peccata. *Rom. 12. 23. Psal. 130. 4.* 2. vehemens desiderium illam gratiam assequendi: quod in Scripturis esuries, & sitis dicitur spiritualis. *Esa. 55. 1. Ioh. 7. 37. Luc. 1. 53.* 3. actualis unio cum Christo, quæ consistit in fide, per vocationem efficacem ingenerata. *Ioh. 15.* 4. resipiscentia vera, qua peccatum omne deserentes, Deo in Christo nos totos dedimus & dicamus. *Act. 2. 38. & 3. 19.* Sed de resipiscentia postea, suo loco.

Cap. V.

DE VOCATIONE EFFICACE.

PEr vocationem efficacem primum introitum habemus in statum gratiæ salutaris. Hic autem (in genere) quatuor occurrunt quæstiones, quæ intimè pertinent ad conscientiam. Prima quæstio est, an fidelis possit ordinariis mediis pro certo scire, quod sit à Deo efficaciter vocatus, & in statu gratiæ.

Fideles possunt esse certi de sua vocatione.

R. Potest & solet verè fidelis certò cognoscere, quod sit in statu gratiæ. Rationes hujus assertionis, præter illas, quæ antea expositæ fuerunt in quæstionibus de statu hominis in genere, variæ possunt adferri.

1. 1. Officium & operatio spiritus Dei est, quem fideles acceperunt, certiores illos facere de iis, quæ Deus est ipsis gratificatus. *2. Corinth. 2. 12. Rom. 8. 15.*

2. 2. Jubentur fideles certam reddere suam vocationem & electionem. *2. Petr. 1. 10.* Neque legalis est hæc præceptio, sed euangelica.

3. 3. Gratia illa quam recepimus habet naturam ac vim arrhabonis respectu hereditatis nobis promissæ. *Eph. 1. 14. & 4. 30. 1. Cor. 13. 14. 2. Cor. 21. 22.* Cum igitur aliud adhuc futurum certum nobis reddit, non debet ipsa esse incerta. Nihil enim certum redditur, per illud, quod est incertum.

4. 4. Certa cognitio gratiæ Dei communicatæ, ut necessarium fundamentum requiritur ad gaudium & gratitudinem illam, quam Deus à nobis postulat ratione illius gratiæ. *1. Petr. 1. 6. 8.*

5. 5. Conscientia emundata à mortuis operibus necessariò infert certam cognitionem gratiæ. *Hebr. 10. 20. Rom. 8. 16. & 9. 2.*

6. 6. Expressè affirmatur hoc de fidelibus, idque ex illis rationibus, quæ sunt omnium fidelium communes.

munes. *2. Cor. 13. 5. 1. Joh. 3. 14. & 4. 16. & 5. 20.*

Signa vocationis efficacis.

Quæstio secunda est, quibus signis, certitudo ista vocationis, & gratiæ efficacis, possit firmari?

7. R. Primum signum est constans inclinatio voluntatis in Deum, tanquam in summum bonum. *Psal. 119. 57.* Nemo enim summum suum bonum verè collocat in Dei fruitione, nisi à Deo sit vocatus è mundo, & conversus à suis idolis, quæ antea sibimet erexerat in corde suo.

8. Secundum signum est, propositum & promptitudo animi ad auscultandum Deo in omnibus. *1. Sam. 3. 10. Actor. 9. 6. Psal. 40. 8. 9.* Sic enim homo respondet vocanti Deo, & fit vocatus. *Psal. 27. 8.*

9. Tertium signum est, vehemens desiderium erga verbum Dei. *1. Pet. 2. 2.* Per hoc verbum enim vocantur, & regenerantur fideles. *1. Pet. 1. 23.*

10. Quartum signum est, singularis quædam dilectio eorum, qui ex eodem semine & sanguine regenerantur. *1. Ioh. 3. 14.*

Officia vocati, ad suam vocationem promovendam, eamque certam reddendam.

Tertia quæstio est, quid homini agendum sit, ut particeps fiat hujus gratiæ?

11. R. Quamvis Deus ex abundanti sua gratia, inveniatur sæpè à non quærentibus eum; varia tamen sunt officia, quæ homini incumbunt, circa suam vocationem, & quæ ordinariè debent ac solent præstari, antequam certitudo ista gratiæ possit acquiri.

12. Qui applicare sese cupit ad vocationem Dei, 1. Debet æstimationem habere de verbo Dei, supra omnes opes. *Psal. 119. 14.* Ratio est, quia nunquam, ut par est, quæret regnum Dei, nisi tanti illud æstimet, ut omnia judicet ipsi postponenda. *Matth. 10. 37. Luc. 14. 26.*

13. 2. Debet præcipuam suam curam, operam & laborem in illud negotium impendere. *Iohan. 6. 27. Prov. 2. 4. & 8. 17.* Ratio est, quia æstimatio illa non potest esse seria & solida, nisi conatus congruus consequatur.

14. 3. Debet cum omni diligentia, sollicitudine & constantia, applicare sese ad usum eorum omnium mediorum, quæ sanctificavit Deus ad communicationem suæ gratiæ. *Prov. 8. 34.* Ratio est, quia solus Deus, qui est author gratiæ, potest media ejus constituere & efficacia reddere. Imitari debet ægrotantos, qui decumbebant ad piscinam. *Iohan. 5. 3. 4. 7.*

15. 4. Debet ita se comparare, ut vendat omnia alia, ut istam gemmam acquirat. *Prov. 23. 23. Matth. 13. 43. 45.* Quamvis enim Deus nihil à nobis accipit, sed gratis donat vitam. *Es. 55. 1. 2.* Nos tamen illicita omnia relinquere debemus actu, & externa, ac naturalia etiam bona, in proposito ac dispositione animi, ut gratiam Dei acquiramus.

Quarta quæstio est, quibus argumentis excitari homo possit ad vocationem Dei amplectendam?

16. R.

16. R. 1. Si seriò multumque apud se perpendat, quis ille sit à quo vocatur. Est enim Deus omnipotens, cui in omnibus auscultare tenemur, quamvis nesciamus quid indè sequetur. *Hebr.* 11. 8.

17. 2. Si cum attentione magna sæpè consideret, quid illud sit ad quod vocatur à Deo. Non est enim res aliqua exigua, & aliis curis postponenda, sed fœlicitas ac gloria æterna. 1. *Pet.* 5. 10. *Eph.* 1. 18.

18. 3. Si pariter etiam cogitet, quid illud sit ex quo vocatur. Ad nihil enim deserendum impellitur, præter peccatum & mortem. *Act.* 26. 18. *Luc.* 3. 7.

19. 4. Si consideret causam hujus vocationis instituendæ, quam nullam aliam inveniet, præter incomprehensibilem Dei gratiam erga suum inimicum. *Rom.* 8. 10. 2. *Cor.* 5. 20. ferreus sit oportet, qui istiusmodi bonitate non movetur: ut videre est in Saule, 1. *Sam.* 24. 17. 18. 19.

20. 5. Si humiliter comparet semetipsum cum aliis, quibus vocationis gratia denegatur. 1. *Cor.* 1. 26.

21. 6. Si ad animum revocet quanta sit offensa, vocationem istam Dei negligere, nedum aspernari. *Matth.* 22. 7. 8. *Luc.* 4. 24.

22. 7. Si simul etiam cogitet de miseria illa, quam ex lege talionis sibimet hoc peccato accerseret. *Prov.* 1. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31.

CAP. VI.

DE FIDE.

Efficacis vocationis opus est ingenerare homini veram fidem in Christum, & resipiscentiam erga Deum.

Aspiratio ad fidem. De fide prima quæstio est, quid agendum sit homini, ut possit ad veram fidem in Christum pervenire?

I. R. Præter illa, quæ antea fuerunt proposita, requiritur 1. ut exeat planè ex semetipso, propriam suam justitiam abnegando. *Roman.* 10. 3. *Philip.* 3. 9. Ratio est, quia nemo quæret justitiam extra semetipsum per fidem, nisi priùs agnoscat se omni justitia destitutum esse in semetipso.

II. 2. Debet ut metam & scopum præcipuum proponere sibi justitiam Christi ita ut omnia contemnat respectu Christi. *Phil.* 3. 9. 12. Ratio est, quia Christus non rectè quæritur, nisi cæteris omnibus rebus anteponatur, ut medium unicum salutis æternæ.

III. 3. Debet mentis oculos defigere in Euangelii promissiones. Euangelium enim est ministerium spiritus, justitiæ, & vitæ. 2. *Cor.* 3. 6. 8. Ratio est, quia Christus non offertur à Deo, nec apprehendi potest ab homine, nisi in promissioni-

bus Euangelii.

IV. In promissionibus autem Euangelii intuendis; advertendum est 1. Christum solum in illis proponi, eumque crucifixum. *1. Cor. 1. 23. 24. & 2. 2.* 2. in Christo omnem sufficientiam esse redemptionis ac salutis, paratam omnibus eis, qui in eum credunt. *Ioh. 3. 16.* undè etiam in Scripturis appellatur *dives, pretiosa, abundans, & copiosa gratia. Eph. 1. 6. 7. & 2. 4. Rom. 5. 20. 1. Tim. 1. 14.* 3. gratiam istam singulariter offerri omnibus iis quibus prędicatur. *Marc. 16. 13.*

Motiva ad fidem.

Quæstio secunda, quibus argumentis excitari quis possit ad credendum in Christum?

V. R. 1. Si consideret hoc esse mandatum Dei, ut credat in Christum, *1. Ioh. 3. 23.* 2. si cogitet de miseria illa, cui subjiciuntur omnes illi, qui non credunt. *Ioh. 3. 18.*

VI. 3. Si meditetur de fœlicitate eorum, qui verè credunt. *1. Ioh. 3. 16.*

VII. 4. Si consideret, nullum aliud esse medium, quo miseriam illam fugere, aut fœlicitatem istam assequi possit, præter fidem in Christum. *Act. 4. 12. Hebr. 11. 6.*

VIII. 5. Si cogitet de injuria, quam Deo facit ille, qui non credit. *1. Ioh. 5. 10.*

IX. 6. Si perpendat etiam honorem eum, quem Deo tribuunt illi, qui credunt. *Rom. 4. 20. Ioh. 3. 33.*

X. 7. Si nubem exemplorum intueatur, eorum scilicet, qui crediderunt, & per fidem salvati fuerunt. *Hebr. 12. 1.* sunt enim exemplaria eorum, qui credituri sunt. *1. Tim. 1. 16.*

Quæstio tertia est, quibus signis vera fides possit discerni?

R. 1. Fides respectu adjunctorum distingui potest in languidam, & vividam.

XI. Languida fides est, quæ tentationibus & corruptionibus premitur, & impeditur, ita ut exerere sese non possit, in iis fructibus, qui conscientiæ adferunt pacis, lætitiæ, & gaudii sensum. *Ephes. 4. 30.* exemplum habemus in Davide. *Ps. 51. 14.* Fides languida.

XII. Vivida fides est, quæ liberè exercet suos actus, ita ut cum summa consolatione ab ipso fidele sentiantur. *1. Petr. 1. 8.* Fides vivida.

XIII. Fides etiam respectu graduum distinguitur in infirmam & firmam.

XIV. Infirma fides est, cujus cursus facilè retardari potest. *Rom. 14. 1. Galat. 6. 1.* Vocatur in Scripturis ὀλιγοπιστία. *Matth. 16. 8.* Fides infirma.

XV. Firma fides est, quæ superans omnes difficultates, liberè pergit in suo cursu. Appellatur in Scripturis πληροφορία. *Luc. 1. 1. Rom. 4. 21. 1. Thess. 1. 5. Col. 2. 2.* Fides firma.

XVI. Fides vivida & firma satis est manifesta & cognita iis, quibus inest, quia 1. testimonium ejus habent in seipsis, *1. Ioh. 5. 10.* Spiritum scili-

cet

cet Dei, testificantem unà cum spiritu suo, quod sunt filii Dei. *Rom.8. 16.* quem habent ut arrhabonem hæreditatis. *Eph. 1. 13. 14.* & obsignantur in diem redemptionis. *Ephes. 4. 30.* 2. charitatem Dei effusam habent in suis cordibus per eundem spiritum. *Rom. 5. 5.* unde pacem & gaudium habent, cum exultatione gloriosa. *Rom. 5. 1. 2. 1. Petr. 1. 6. 8.* 3. fructus illos habent & proferunt, quibus fides vera solet ostendi, & ad finem perduci. *Jac. 2. 18. Gal. 5. 6.*

Notę fidei veræ. XVII. Fides languida, & infirma, discernitur esse vera, & genuina, præcipuè ex istis notis.

Primò, si adsit syncerum desiderium unionis & communionis cum Christo. *2. Cor. 8. 12.* Hoc autem desiderium distinguitur ab eo, quod in irregenitis reperitur: 1. quod non est conditionalis optatio, aut velleitas, quomodo improbi multi optarent etiam spiritualia ista bona, si simul etiam retinere possint peccati fruitionem: sed est absoluta electio. *Hebr. 11. 25.* 2. quod non tantùm fertur in ista spiritualia tanquam in sua commoda: sed etiam, ut in ea, quæ sunt honestè simpliciter, & in sese bona, quæ debent ab omnibus desiderari. *Psal. 73. 25. & 43. 3.* 3. quod in totum Christum fertur: id est, tam in sanctificationem, quàm in justificationem & redemptionem, quæ est in ipso. *1. Corinth. 1. 30.* 4. quod pluris facit Christum, quàm cætera omnia. *1. Petr. 2. 6.* 5. quod conjunctum habet sensum peccati conscientiam prementis & displicentiam seriam de illo. *Matth. 11. 28.* 6. quod non vagum & volitans est, sed constans. *Luc. 18. 1.* 7. quod non sit pigrum, sed satagens. *Prov. 21. 25. & 26. 15.*

XVIII. Apparet etiam syncceritas fidei, si per efficax ministerium verbi generetur, conservetur, & excitetur. *Rom. 10. 14.* unde etiam erga verbum afficitur, tanquam erga cibum suum spiritualem. *1. Petr. 2. 2.* Ratio est, quoniam hujusmodi desiderium cum sit motus vitę spiritualis, vitam ipsam, quæ in fide consistit, necessariò pręsupponit & arguit. Pręsumptio enim carnalis, & sine verbi ministerio consistit, & abhorret maxima ex parte, ab eorum efficaci applicatione, quæ pertinent ad vigorem pietatis. *2. Tim. 4. 3.* Sed fides adhæret verbo tanquam principio & fundamento suo.

XIX. Apparet 3. ex eo, quod quamvis justificationem in suo Christo quærat, amplectitur tamen cum syncero assensu & subjectione cordis totum Dei verbum, id est, præceptiones, prohibitiones, & comminationes omnes, quæ à Deo proficiscuntur. *Psal. 119. 6. Jac. 2. 10. 14.* multis assentiebatur Herodes. *Marc. 6. 20.* Ratio est, quia fides adunat, & tradit vel dedit cor hominis Deo simpliciter, sine exceptione.

XX. Apparet 4. ex eo, quod quoad propositum animi, & conatum

tum congruum purificat cor hominis ab omni peccato. *Act.* 15.9. *Matth.* 5.7. Ratio est, quia fides in Deo singulariter & imprimis quęrit omnimodam peccatorum ablationem.

XXI. Apparet 5. ex eo, quod excitat in corde syncerae charitatis affectum erga Deum, quo fit ut maximi faciamus Dei nomen ac gloriam. 1. *Joh.* 4.19. Hinc est quod fideles in Scripturis describi solent per dilectionem illam, quam habent erga Deum. *Rom.* 8.28. 1. *Cor.* 16.22. *Eph.* 6.23.24. Ratio est, quia summum bonum collocant & apprehendunt in Deo.

XXII. Apparet 6. ex eo, quod excitat etiam in corde synceram charitatem erga fratres. 1. *Ioh.* 3.14. & 5.1. Ratio est, quia Dei imago in ipsis apparet.

CAP. VII.

De Tentationibus, quae militant adversus fidem.

QVoniam tota spiritualis vita hominis pendet ex sua fide. *Hebr.* 10.38. & per fidem tanquam scutum tutus homo conservatur adversus omnes Diaboli, mundi, & carnis tentationes. *Eph.* 6.16. 1. *Petr.* 5.9. *Hebr.* 11.25. idcircò maximè impugnatur fides à Diabolo, mundo, & carne. Vtile igitur erit praecipuos hostium nostrorum insultus, quibus fidem impetere solent, bene cognitos habere, una cum mediis idoneis, quibus illos Dei gratia repellere possimus, ne fidem nimis labefactent.

De sensus gratiae defectu. Prima igitur quaestio est, quomodo fidelis possit semetipsum sustentare adversus illas tentationes, quae petuntur ex eo, quod fides & illustres ejus fructus non possunt sentiri?

I. R. Debet 1. considerare, quod fides in sua natura eorum sit, quae non cernuntur, neque sentiuntur. *Hebr.* 11.1. & in isthoc differat à visione. *Rom.* 8.24. 1. *Cor.* 13.12. atque adeò sufficiat ad fidei *esse*, si quis toto corde eligat Christum pro servatore suo, & corde toto adhaereat ipsi. Caetera pertinent ad *bene esse* fidei, non simpliciter ad *esse*. *Col.* 2.7.

II. Debet 2. considerare, defectum multorum fructuum arguere posse fidem languidam, aut infirmam, non autem nullam, sicut antea fuit explicatum. 2. *Petr.* 1.8.

III. Debet etiam 3. considerare, multum aliquandò sustentari conscientiam, sensu praeterito, quamvis in praesentia non appareat: *Psal.* 77.6.7.12. & aliorum piorum ac peritorum de nobis judicio, cum nostrum proprium perturbatur. *Hebr.* 6.9. 2. *Cor.* 2.7.8.

De sensu irae Dei. Secunda quaestio est, quomodo sustentare sese possit adversus illas tenta-

tentationes, quæ petuntur ex eo, quod ſentit ſigna iræ Dei?

IV. R. Debet 1. conſiderare, quod multa ſigna iræ Dei conſiſtere ſimul poſſint cũ ejus favore. *Pſ.99.8.*

V. Debet 2. meminiſſe, Chriſtum ipſum, qui filius fuit dilectionis Dei, iram Dei hunc in modum guſtaſſe. *Matth.27.46.*

VI. Debet etiam 3. conſiderare, quod à fidelibus requiritur, ut contra ſpem ſub ſpe credant. *Rom.4.18.* & ut cum ipſo Deo per fidem quaſi luctentur. *Gen.32.24. Hoſ.12.4.5.*

De accretionis & progreſſus defectu.

Tertia quæſtio eſt, quomodo ſuſtentare ſeſe poſſit adverſus tentationes, quæ petuntur ex eo, quod fides ejus non creſcit. *Rom.1.17.*

VII. R. Conſiderare 1. debet, quod fides (ut plantæ & animalia) facilius percipiatur creviſſe, quàm creſcere. 2. quod incrementum fidei non eſt in ſingulis momentis ac tempeſtatibus vitæ. *Hebr.5.12.* ſed præcipuè tum, cum ſol juſtitiæ propius accedit ad noſtrum horizontem, per benigniorem ſuæ gratię communionem. *Act.9.31. 2.Petr.1.2.* 3. Tentationes ipſas, quæ impediunt augmentum fidei in præſenti, promovere idem in futurum: ſicut hiems in plantis, & ægritudines variæ in corporibus hominum juniorum.

Quarta quæſtio eſt, quomodo ſuſtentet ſeſe adverſus terrores propriorum ſuorum peccatorum, præſertim ſi ſint graviora?

VIII. R. Meminiſſe debet 1. ex fidei defectu contingere, ut in tentationes hujuſmodi inducatur: *Rom.6.11. Epheſ.6.16. 1.Petr.5.9.* non igitur fidem propter hæc peccata eſſe abjiciendam, ſed eò magis corroborandam. *Luc.22.32.*

IX. Debet 2. conſiderare, fidelis officium eſſe non propter peccata fugere à Deo, ſed propter Deum fugere peccata, & Deo in Chriſto adhærere, ad remiſſionem & abolitionem omnis peccati. *Joh.3.14.* cum *Num.21.19.*

Quinta quæſtio eſt, quomodo ſuſtentare ſeſe poſſit adverſus afflictiones confertim ingruentes? De reatu gravium peccatorũ.

X. R. Cogitare debet 1. quod iſtiuſmodi probationes ſunt fructus amoris Dei. *Hebr.12.6.* 2. Convertentur in ejus bonum. *Rom.8.28.* 3. Gratia Dei in iſtis omnibus ſufficere debet. *2.Cor.12.9.* Sed de afflictionibus ſequetur poſtea dicendi locus.

CAP. VIII.

DE RESIPISCENTIA.

De reſipiſcentia quæſtio prima eſt, quid homini ſit agendum, ut poſſit reſipiſcere?

I. R. Debet 1. cum omni attentione

tentione peccata sua considerare, secundum illam naturam quam habent maximè detestandam. *Esa.1.4. Apoc.3.17.* Sicut enim consideratio peccati, sub falsa aliqua specie rei prosequendæ, inducit in peccatum: sic vera consideratio peccati, ut rei abominandæ, ac omni modo aversandæ, reducit animum denuò à peccato per veram resipiscentiam. In hac autem consideratione plurimum valet. 1. Majestatem illam Dei contemplari, quæ nostris peccatis est gravissimè læsa. 2. Infinitam, & multiplicem illam obligationem perpendere, qua Deo placere tenemur, quam non cessavimus nefariè violare. 3. De horrenda illa ira Dei cogitare, quę tanquam ignis consumens manet super peccatores impœnitentes. 4. Divina illa bona, quibus peccata nos privant, ob oculos habere. 5. Ingentia illa mala ad animum revocare, quæ peccatis nostris creantur, nobis, proximis, & nomini etiam divino. Singularem autem hic locum & usum habet religiosa meditatio de summis illis cruciatibus, morte, & maledictione, quam peccata nostra Christo Domino crearunt.

II. Debet 2. obedientiam erga Deum ante oculos suos ponere, ut rem absolutè quærendam, & necessariò prosequendam. *Luc.13.3. Luc. 10.42.* Qui ad aliud quidquam feruntur, tanquam absolutè necessarium, illo ipso affectu demerguntur in exitium. *1.Tim. 6. 9.*

III. Debet 3. confiteri sua peccata coram Deo. *1.Joh.1.9. Psal. 32.5. & 51.5.* confessio enim reatum & pudorem omnem homini adscribit, & omnem gloriam Deo. *Dan. 9.*

IV. Debet 4. per fidem in Christum exspectare & petere commutationem cordis, secundum promissionem illam, quæ habetur *Ezech. 36. 26.32.* Qui enim suis viribus nixi, ad conversionem tendunt, nihil solidi præstant. *2.Cor.3.5.*

V. Debet 5. in loco, in virtute illa Dei, avertere se toto corde ab eo, quod malum est, & convertere se ad illud, quod bonum est in conspectu Dei. *Psal. 34.15.* Aversio autem à malo consistit, primò in odio mali. *Psal.45.8.* quod respectu præteritorum peccatorum necessariò parit dolorem serium. *Zach. 12.10.* una cum pudore ac fastidio. *Rom 6.21.* & conversio ad bonum, primò consistit in desiderio & proposito benè faciendi. *Psal.119.30.--106.*

Quæstio secunda est, quibus argumentis excitari aliquis possit ad resipiscentiam veram? Motiva ad resipiscentiam.

VI. Si consideret 1. hanc resipiscentiam summopere Deo placere. *Psal.51.19.* Vis argumenti in eo est, quod qui per fidem deditus est Deo, non potest non omnibus illis studere, quæ placent Deo. 2. Planè necessariam esse ad salutem. *Luc.13.3.* consequentiæ ratio in eo ponitur, quod qui vult

qui vult finem, vult etiam illa media, quæ necessariam connexionem habere videt cum illo fine. 3. Peccata causam esse separationis nostræ à Deo. *Esai. 59. 2.* Idcircò sequitur ista ratio, quia fidelis per suam fidem adhæret Deo, atque adeò avertit se ab iis, quæ separant à Deo. 4. Maximam repugnantiam esse inter peccata, & vocationem, fidem ac vitam nostram. *2. Cor. 6. 15. 16. 1. Thess. 4. 7.* Valet argumentum, quia ex uno oppositorum affirmato, alterum negatur. 5. Maxima esse Dei circa se beneficia, quibus deducitur ad resipiscentiam. *Rom. 2. 4. Rom. 2. 5. Jere. 8. 4. 5. 12.* 6. Christum dolores gravissimos perpessum esse propter nostra peccata. *Zach. 12. 12.* Ex quibus docemur quam sint horrenda ac detestanda. 7. Impœnitentiam esse gravissimum peccatum in sese, & continuationem, obsignationem & amplificationem cæterorum omnium peccatorum. 8. Maxima promissa fieri, & regnum Dei patere omnibus iis, qui resipiscunt. *Esa. 1. 18. 1. Reg. 8. 48. 49. 50.*

Signa resipiscentiæ. Quæstio tertia, quænam sint signa veræ resipiscentiæ?

VII. R. 1. Dolor de peccatis, quatenus per ipsa Deum offendit, non tantum respectu pœnæ. Ratio est, quia resipiscentia avertit hominem à peccato, quatenus est peccatum: est autem peccatum, quatenus violat Dei voluntatem revelatam, atque adeò ipsum offendit, & provocat ad iram. Dolor etiam iste debet esse maximus omnium dolorum. *Zach. 12. 10. 11.* intellective saltem, quoad displicentiam voluntatis, quamvis sensitive sæpè alii dolores magis appareant intensi. Dolor vel tristitia est offensio animæ, ex eo orta, quod patitur aliquid, à quo dissentit, tanquam ab eo, quo lædi se sentit. Dolor igitur de peccatis necessariò comitatur conversionem à peccatis: quia anima dum sese convertit à peccato, incipit nolle peccatum, aut ab eo dissentire. Sentiens igitur adhærere sibi illud, à quo maximè dissentit, non potest non offendi ut læsa. Quia etiam ratio primaria, quare anima conversa dissentit à peccato, est repugnantia illa, quam peccatum habet ad Dei voluntatem, cui anima conversa jam est cōjuncta, idcircò dolor iste de peccatis, si sit genuinus, magis oritur ex eo, quod Deus per illa sit offensus, quàm quod miseriam secum adferunt.

VIII. Odium peccati, ut supra omne detestabilis. *Apoc. 2. 6.* Odium autem hoc si sit syncerum, 1. fertur in omne peccatum cognitum sine exceptione. 2. constans est, sine intermissione. 3. implacabile est, sine reconciliatione. 4. vehemens est, sine toleratione.

IX. Tertium signum est ingens desiderium & fixum propositum, 1. vitandi omnia peccata, & benè vivendi in futurum. Ratio est, quia qui detestationem vel odium peccati consecutus est, sub illa ratione, quia est pec-

est peccatum, & divinam offendit majestatem, is tam à futuris quàm à præteritis peccatis abhorret: non minùs enim hæc quàm illa divinam majestatem offendunt: nemo autem potest fugere futura, nisi proponat, & statuat apud se, quàm potest firmissimè, peccata sua nunquam ex ulla conditione iterare. Hoc autem si syncerum sit, separationem infert, quantum fieri potest à peccatis præsentibus, & ab occasionibus futurorum. 2. omne bonum intendit. 3. efficaciter id quærit in assiduo conatu, & usu mediorum. 4. impedimenta omnia tam interna quàm externa sollicitè studet removere.

Resipiscentia de peccatis ignotis.

Quæstio quarta, quomodo quis resipiscere possit de peccatis incognitis?

X. R. Qui formaliter & distinctè pœnitentiam agit de peccatis omnibus cognitis, virtualem & confusam resipiscentiam habet de iis etiam peccatis, quæ non novit. *Psal. 19. 13.*

Continuatio, & renovatio resipiscentiæ.

Quæstio quinta est, an sufficiat semel resipuisse?

XI. R. 1. Peccata præterita non sunt oblivioni tradenda. *Deut. 9. 7.* ne vetera quidem & in juventute admissa. *Psal. 25. 7.* 2. utilis est hæc recordatio peccatorum præteritorum, 1. ad humiliationem. *Deut. 9. 6. & 7.* 2. ad gratitudinem erga Deum. *1. Tim. 1. 12. & 13.* 3. ad commiserationem & lenitatem erga alios peccatores. *Tit. 3. 2. & 5.* Quotiescunque autem memoriæ occurrunt, toties pudore ac dolore de illis affici debemus. *Gen. 41. 9. Ezech. 16. 61. 63. 1. Corinth. 15. 9.* Horror quidem ille, qui percellere animum solet in prima conversione, non redit fidelibus ex recordatione veterum peccatorum, propter misericordiam illam Dei, quam in Christo sunt consecuti: sed pudor & erubescentia maximè decet sanctos. *Rom. 6. 21.* adeò ut nota hæc sit hominis impii, qui nondum de peccatis suis pœnitentiam egit, si illa cum lætitia possit recordari. *Job. 20. 12. Prov. 2. 14.*

XII. 2. Renovanda est resipiscentia quotidie, prout peccata renovantur. *2. Tim. 1. 6. Jerem. 8. 6.* Quemadmodum candela recens extincta, & adhuc fumans, exiguo flatu rursus accenditur & reviviscit, sic anima liberatur ordinariis angustiis & periculis, per tempestivam i. e. quotidianam resipiscentię renovationem. Membrum luxatum debet quamprimum restitui. 3. in extraordinariis peccatis extraordinaria etiam resipiscentia est necessaria. *Psal. 51. 1. Cor. 5. 2. & 2. Cor. 7. 9. & 12. 21.*

Cap. IX.
DE ADOPTIONE.

EX fide in Christum sequitur justificatio, & adoptio. Quia autem justificatio in relatione; propriè consistit, idcircò nihil habet singulare, quod spectat ad conscientiam, præter illa, quæ vel antea fuerunt explicata, in quæstionibus de fide, vel postea sunt explicanda, in iis, quæ pertinent ad sanctificationem, glorificationem, & obedientiam.

Si quis sit certus de sua fide in Christum, & tamen hæsitat in conscientia, de sua justificatione coram Deo, contingit hoc ex defectu sapientiæ, qua ex præmissis conclusionem debet inferre. Cui etiam defectui medicinam facilè adfert institutio recta de natura justificationis. Omnes enim promissiones Euangelii de remissione peccatorum, justificatione, & salute æterna, æquè pertinent ad quemlibet fidelem, & æquè possunt ac debent ab illo apprehendi, & applicari, ac si proprio suo nomine fuisset in Scripturis ipsis designatus & compellatus. Ratio est, quia quicquid promittitur fidei, aut fidelibus in genere, promittitur expressè omnibus & singulis verè credentibus.

Eadem etiam est ratio adoptionis, nisi quod huic benedictioni peculiari quadam ratione tribuitur, ut adjunctum Spiritus operatio quædam, cujus ratione dicitur Spiritus adoptionis. Quamvis enim idem sit Spiritus, qui 1. arguit homines de peccato, justitia, & judicio. *Johan.* 16. 8. 2. illuminat salvifica cognitione Christi. 1. *Cor.* 1. 10. 13. *Eph.* 1. 17. 18. 3. inserit in Christum. *Eph.* 3. 6. & 4. 4. 4. insertos vivificat. 2. *Cor.* 3. 6. 5. vivificatos ducit in omnem veritatem, quæ est ad salutem necessaria. *Joh.* 14. 17. & 16. 13. *Johan.* 4. 16. Quia tamen adoptio primarium locum obtinet inter omnia illa beneficia, quæ per Spiritum sanctum nobis obsignantur, idcircò denominationem singularem indè accipit, & vocatur Spiritus adoptionis. *Rom.* 8. 15.

De istoc autem Spiritu, quæritur 1. quid sit homini agendum, ut possit eum vel ejus vividum actum, & sensum acquirere? *Quomodo adspirandum ad Spiritum adoptionis.*

I. R. Debet 1. diligenter attendere ad prædicationem Euangelii. 2. *Cor.* 3. 6. 8. Ministri novi pacti vocantur ministri Spiritus, & ministerium ejus ministerium Spiritus, quia per hoc medium Deus offert & communicat Spiritum suum. *Gal.* 3. 2. *Spiritum accepistis ex fide per auditum percepta. Eph.* 1. 13. *Audito Euangelio salutis vestræ: per quod etiam postquam credidistis,*

 obsignati

obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto.

II. Debet 2. petere Spiritum hunc à Deo. *Luc. 11. 13. Pater vester cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus ab ipso.*

III. Debet 3. aperire portas sui cordis, ut Spiritus possit intrare. *Ps. 24. 7. Apoc. 3. 20.* id est, avocare animum à rebus terrenis, erigere sursum, & comparare sese omni modo, ad spiritus impulsus admittendos.

Notæ adoptionis. Quæstio secunda est, quænam sint signa Spiritus adoptionis?

IV. R. Primum signum est, Spiritus precationis, quo invocatur Deus tanquam Pater. *Zach. 12. 10. Rom. 8. 15. 26. Gal. 4. 6.* Genuinus enim filiorum affectus, & fiducia non contingit cuiquam, nisi ex communione ejusdem Spiritus.

Hoc autem illa ratione proprium quodammodo est temporis Euangelii, vel novi Testamenti, quia Deus præcipuè, manifestè, & præstantiore ratione quàm antea, Patrem se nostrum esse declaravit.

V. Secundum signum, est magna æstimatio dignitatis hujus, quæ est in adoptione. *Joh. 1. 12. Johan. 3. 1.* Spiritus enim non tantùm obsignat nobis adoptionem, sed ostendit etiam, quanta sit benedictio, & quanti facienda.

VI. Tertium signum, est reverentia & honor Dei. *1. Petr. 1. 17. Mal. 1. 6.* Reverentia enim genuina sequitur ex apprehensione maximæ benignitatis, cum maxima potestate conjunctæ.

VII. Quartum signum est obedientia filialis. *1. Petr. 1. 14.* quæ non tam oritur ex mercedis exspectatione, quàm ex amore & studio placendi. *Rom. 8. 14.* Obedientia enim oritur ex religiosa reverentia.

VIII. Quintum signum est conformatio ad imaginem Dei Patris, & Christi fratris primogeniti. *Mat. 5. 48. Rom. 8. 29. 1. Johan. 3. 9.* filius enim gignitur ad similitudinem & imaginem sui Patris.

IX. Sextum signum est erecta spes hæreditatis æternæ. *Rom. 8. 17.* Hæreditas enim & ejus exspectatio est propria filiorum, non servorum aut alienorum.

Quæstio tertia est, quomodo quis conservare possit Spiritus hujus testimonium?

X. R. 1. Si non extinguat per contemptum vel neglectum mediorum gratiæ. *1. Th. 5. 19. 20.* Ratio est, quia verbum, cum similibus gratiæ mediis, sunt vitæ supernaturalis pabulum, quo adhibito Spiritus in nobis confortatur, quo etiam deficiente, Spiritus quoad habitationem suam in nobis deserit, atque adeò dicitur extingui.

XI. 2. Si non tristitiâ afficiat per fœditatem peccatorum. *Eph. 4. 30.* Ratio est, quia sicut tristitia naturalis exoritur ex præsentia vel repræsentatione objecti repugnantis & ingrati, quod incumbit ac prævalet, sic ali-

ſic aliquo modo afficitur Spiritus ex peccato prævalente, quod maximè ipſi ingratum eſt & repugnans.

XII. 3. Si exuſcitet per conatus pios. *2. Tim. 1. 6.* Ratio eſt, quia ſicut ignis in ligno viridi non accenditur, niſi ope follium, & ſufflationis, ſic neque ſpiritualis ardor in cordibus peccatorum perſiſtit, niſi congruis mediis excitetur.

CAP. X.

DE SANCTIFICATIONE.

DE ſanctificatione, quæſtio prima eſt, quid homini agendum ſit, ut poſſit eſſe ſanctus?

Quomodo adſpirandum ad ſanctitatem.

I. R. Debet 1. ſubjicere ſe totum verbo Dei. Verbum enim eſt veritas Dei ſanctificans. *Ioh. 17. 17. Ierem. 31. 33.* Efficax autem eſt ad ſanctificandum 1. quatenus oppoſitionem maximam habet ad peccatum, atque adeò expellit illud ex eo corde, in quo recipitur. 2. quatenus eſt potens Dei organon ad regenerationem hominum. *1. Pet. 1. 23.*

II. Debet 2. per fidem applicare ſibi Chriſtum, ut ſuam ſanctificationem. *1. Cor. 1. 30.* Debet igitur 1. ex Chriſto quaſi ſugere ſanctitatem. Impetrando, id eſt, cognoſcens Chriſtum eſſe fontem omnis vitæ ſpiritualis, & omnis gratiæ ſanctificantis, *Iohan. 1. 16. Coloſſ. 1. 19. & 2. 9.* debet ita in Chriſtum recumbere & confidere, ad ſanctitatem veram conſequendam, ut hauriat eam ex illo fonte. *Eſai. 12. 3.* Debet etiam 2. eandem ſibimet perſuadere per meditationem Chriſti, id eſt, contemplans & ſeriò perpendens benedictiones Dei in Chriſto, ſemetipſum debet ſedulò excitare ad ſtudium illud ſanctitatis, quod illis beneficiis congruit.

III. Quia verò duæ ſunt partes noſtræ ſanctificationis, mortificatio nempè, qua exuitur peccatum aut vetus homo, & vivificatio, qua induitur gratia aut novus homo, *Eph. 4. 22. 24. & Col. 3. 8. 10.* idcircò duæ etiam ſunt partes applicandi Chriſti ad ſanctificationem, quarum prima eſt applicatio mortis Chriſti; ſecunda eſt applicatio reſurrectionis ejus & vitæ. *Rom. 6.*

IV. Applicatio autem mortis Chriſti ad mortificationem peccati, fit, cum fides efficaciter colligit hanc mortificationem peccati ex morte Chriſti, *Rom. 6. 11.*

V. Ex hac applicatione peccatum dicitur crucifigi. *Rom. 6. 6. Gal. 5. 24.* morte mulctari. *Rom. 6. 2.* & ſepeliri. *Rom. 6. 4.*

VI. Clavi quibus peccatum in hac applicatione affigitur cruci, iidem planè ſunt, qui Chriſtum ipſum cruci affixerunt. Nihil enim eſt efficacius, quàm ſi quis ſeriò conſideret

1. naturam & meritum suorum peccatorum. Qui enim seriò cogitat peccata sua mereri & moliri sibi mortem, non potest non studere, ut hanc perniciem antevertat, per peccati istius mortificationem: vel enim peccato, vel peccatori necessariò est moriendum. *Rom.8.13.* 2. charitatem & misericordiam Dei Patris erga se peccatorem, qui misit Christum ad illa peccata tollenda. Charitas enim Dei coget nos illud quærere pro nobismetipsis, quod Deus tam impensè pro nobis quæsivit. *1. Johan. 4. 11.* 3 gratiam Jesu Christi, qui omnia subivit & perfecit, ad eadem peccata delenda Charitas enim & gratia hæc Christi si nobis sit cordi, constringet corda nostra ad hujusmodi studium. *1. Cor. 5. 14. 15.* Isti ipsi veri fuerunt clavi, quibus Christus affixus fuit cruci, non materiales illi, quos interfectores Christi ad illum finem adhibebant.

VII. Applicatio resurrectionis & vitæ Christi ad vivificationem gratiæ, fit, cum fides efficaciter colligit hanc vitam gratiæ ex resurrectione & vita Christi. *Roman. 6. 11.* Efficaciter autem colligitur per meditationem causæ efficientis, finis, & fructuum resurrectionis Christi. *Col.3.1.* Efficientis causæ meditatio hoc argumentum suppeditat: si idem Spiritus, qui excitavit Christum à mortuis, habitat in me, excitabit etiam animam meam à morte peccati ad vitam gratiæ. *Roman. 8. 11.* Finis meditatio, hoc: sicut Christus excitatus fuit, ut mors ipsi postea non dominaretur, sed in perpetuum viveret Deo, sic etiam nobis est studendum. *Rom. 6. 9. 10.* Fructuum meditatio, hoc: sicut Christus excitatus, sedet ad dextram Patris in cœlis, sic etiam nos vivere insuper debemus, tanquam municipes cœlorum. *Phil. 3. 20.*

VIII. Debet tertiò, fide viva non tantùm salutis promissiones generales apprehendere, sed illas etiam particulares, quæ singulariter pertinent ad ipsam sanctificationem. *Ezech. 30. 25. &c.*

IX. Debet 4. Spiritui sancto sese tradere totum, ut ab eo agatur & ducatur in omnibus. *Rom. 8. 13. 14.*

Quæstio secunda, quænam sunt argumenta, quibus incitari quis possit ad studium sanctitatis? Motiva studii sanctificationis.

X. R. Si consideret 1. neminem absque sanctimonia unquam visurum Deum. *Hebr. 12. 14. Matth. 5. 20.* 2. sanctimoniam esse imaginem Dei, & perfectionem illam, in qua creati fuimus ab initio. *Eph.4.24.* 3. sanctimoniam esse finem electionis, redemptionis & vocationis. *Eph.1.4. 1.Tim.4.7. Tit. 2. 14. 1.Cor.1.2.* 4. esse etiam non minimam partem gloriæ & fœlicitatis æternæ. *Eph. 5. 27.* 5. nullam fidem veram, justificationem, aut adoptionem consistere posse sine sanctificatione. *Jac. 2. 26. 2. Petr. 1. 10. 1. Cor. 6. 11.*

Quæstio tertia, quænam sunt signa veræ sanctificationis?

Notæ sanctificationis.

R. 1. Reformatio omnium virium & facultatum hominis. 1. Th. 5. 23. 2. respectus ad omnia præcepta Dei. Psal. 119. 6. Iac. 2. 10. 3. perpetua cura vitandi peccata. Prov. 28. 14. 4. ambulatio coram Deo. Gen. 17. 1. Act. 24. 16. 1. Cor. 10. 31. Col. 3. 23. 5. lucta spiritus adversus carnem.

Cap. XI.

De Lucta spiritus & carnis.

Q. Quomodo distingui potest lucta spiritus adversus carnem in regenitis, ab illâ pugnâ, quę sæpè in irregenitis, dum peccât, reperiri solet?

R. Differunt 1. causis. Nam 1. Reluctatio improborum vel ex horrore, & servili pœnæ metu provenit, vel ex civiliore quadam dispositione, quæ facilè superatur: sed lucta spiritualis est ex nova quâdam naturâ, quę sua sponte fertur in illa, quæ Deo placent, & contraria firmiter & constanter aversatur. 2. pugna & reluctatio illa, quæ in improbis reperitur, non solet habere locum, nisi in crassioribus illis sceleribus, quæ vel à naturæ luce condemnantur, vel ab omnibus iis, qui paululum illuminantur, abominationi maximæ solent haberi: spiritualis autem lucta regenitorum, est adversus omnem pravitatem, quamvis nunquam in crimine aliquo perficiatur.

II. 2. Differunt objectis, quia pugna illa, quæ in improbis reperitur est, vel inter conscientiæ dictamen, & voluntatis inclinationem: vel inter voluntatis etiam leviorem inclinationem ad moralia quædam bona, & improbos affectus, qui prædominantur: sed lucta illa, quæ est propria regenitorum, consistit in oppositione & concertatione novæ cujusdam, & supernaturalis qualitatis, aut vitæ spiritualis, in voluntate præcipuè suam sedem habentis, adversus corruptas inclinationes, cohabitantes quidem, sed non prædominantes.

III. 3. Differunt effectis. Nam 1. pugna illa naturalium hominum, consistere potest, ac solet, cum quotidiano & usitato peccatorum exercitio: sed lucta spiritus id semper efficit, ut quamvis in multis impingatur, tamen vitæ cursus, & series, instituatur, & transigatur, secundum Dei voluntatem. 1. Johan. 3. 9. 10. 2. pugna illa naturalium hominum, quamvis in causa sit aliquandò, ut quod bonum est agatur, non tamen constituit bonum principium, bonum finem, & bonum modum agendi: spiritus vero luctans adversùs carnem, hæc omnia secum adfert. 3. pugna hominum naturalium admittit ordinariè facta, quoad substantiam ipsam mala:

mala: sed spiritus ita prævalet maxima ex parte, ut peccatum non admittat in ipso facto, quamvis deficiat in modo & gradu. 4. in malis, quæ committuntur, pugna hominum irregenitorum non impedit, quin peccatum sit omni ex parte consummatum, quoad consultationem & propositum antecedens, allubescentiam comitantem, & pertinaciam vel impœnitentiam consequentem: spiritus autem suâ luctâ minuit vim peccati, partim ante commissionem, partim dum committitur, & postea planè frangit. 5. pugna illa naturalium hominum non amplius aliquid quærit, quam repressionem peccati: sed spiritus in sua lucta contendit semper ad mortificationem ipsam peccati, & ad summam gratiæ perfectionem, quamvis ante mortem non possit illam adipisci.

Cap. XII.

De Progressu in sanctificatione faciendo.

QVæstio quinta, an in eo acquiescere debeamus, si principia sanctificationis habemus?

I. R. Duo adhuc officia nobis incumbunt, quorum alterutrum si negligatur, totus labor periit.

II. Primum est studium sanctitatis illius, quam habemus, retinendæ, *1.Tim.1.19.* Ratio est, quia multi gradum aliquem fecerunt ad polluutiones mundi effugiendas, qui illis rursum implicati superantur, quorum ultima conditio deterior est priore. *2. Petr.2.20.21.22.*

III. Sanctitatem autem retinebimus, 1. si memores simus fœderis cum Deo initi. *Job.31.1.* & redemptionis. *8. Cor.6.19.20.* 2. si caveamus sedulò, ne pœniteat nos alicujus pœnitentiæ. *Iere.34.11.* id est, si diligenter nobis caveamus, ne ullum peccatum approbemus, quod antea improbavimus; aut officium ullum improbemus, quod antea probavimus: idque in illis rebus, quæ minutulæ habentur in mundo.

IV. Secundum officium est studium augescendi in sanctitate Dei, augmento Dei. *Col. 2. 19. 2. Petr. 1. 5. Phil. 1. 9. 1. Tim. 4. 15.*

V. Ratio [illegible]quia talis est natura gratiæ, ut excitet semper desiderium magis copiosæ fruitionis. *1. Petr.2. 2. 3.* ita ut quamvis sitis illa, quæ est totalis indigentiæ, excludatur per gratiam. *Ioh.4. 14.* illa tamen, quæ est copiosioris fruitionis non tollitur, sed augetur. 2. quia sicut calor noster vitalis nunquam permanet in uno statu, sed vel crescit, vel decrescit semper, sic in vita ista gratiæ, nisi opera detur incremento, consumptio aliqua necessariò sequetur per impugnationem illam, quam patitur à carne.

à carne.

VI. In sanctitate autem magis magisque proficiemus, 1. si exerceamus nos indies ad pleniorem abnegationem peccati, mundi, ac nostrum ipsorum: & ad Deum, ejusque regnum perfectius quærendum. 2. si finem perpetuò ante oculos habeamus. *Phil.4.23.* 3. si diligenter observemus corda nostra. *Prov. 4. 23.* 4. si invigilemus sancto usui mediorum illorum, quæ faciunt ad sanctitatem, adjunctis etiam precibus.

Cap. XIII.

De Primitiis glorificationis, in sensu amoris Dei.

INter primitias illas gloriæ, quæ in isthac vita fidelibus conceduntur, primum locum obtinet apprehensio, & sensus amoris Dei: sicut enim salutis nostræ procuratio, initium ac fundamentum suum primum habuit in electione, vel amore Dei, sic perceptionis ejus principium est à perceptione ejusdem amoris. De isthoc autem amore, quæstio prima est, qua ratione comparari possit hæc apprehensio, & sensus amoris Dei?

Quomodo certioremur de amore Dei. I. R. Propria causa hujus apprehensionis est Spiritus Sanctus, effundens hanc dilectionem Dei super corda fidelium. *Rom.5.5.* id est, certiores illos singulariter faciens, dilectionem hanc ad illos abundanter extendi. Sed multa tamen sunt media, quibus hæc effusio promovetur, quę efficiunt etiam ut fideles radicentur, & fundentur in istâ charitate. *Eph. 3. 18.* Eorum autem præcipua sunt ista.

II. Primò si fidelis apprehendat Deum ut in relatione ad ipsum, & cæteros fideles esse, meram charitatem. *1. Joh. 4. 8.* sic enim intelligenda est illa phrasis, non de Deo absolutè considerato, sed in relatione ad fideles: quia omnia, quæ Deus agit circa fideles, proveniunt aliquo modo ex ejus charitate. Charitas enim Dei in effectis ejus est quærenda & contemplanda.

III. Secundò, si consideret quam admirabilia sunt omnia in isthoc Dei amore. *Iohan. 3. 16.* 1. Respectu personæ diligentis. Nam Deus, qui omne bonum, sufficientiam, & perfectionem habet in sese, qui nullam utilitatem potuit ex homine, vel hominis amore capere, qui fuit etiam ab homine gravissimè læsus, hic tamen Deus dilexit hominem. *1. Ioh. 4. 10. 11.*

IV. 2. Respectu personæ dilectæ. Deus enim amavit hominem immerentem, hominem inimicum, hominem ingratum. *Rom. 5. 8.*

V. 3. Respectu donorum ex amore

more datorum, Deus enim ex amore dedit homini proprium suum filium, in filio sese, *1. Iohan.2.24.* & cum ipso etiam omnia bona. *Roman. 8.32.*

VI. 4. Respectu modi donandi, ex mera scilicet & abundanti gratia, sine ulla hominis petitione, aut expectatione. *Rom. 10.20.*

VII. 5. Respectu durationis, quod amor iste Dei fuit ab æterno. *Eph. 1.4.* & manebit etiam immutabilis in omnem æternitatem. *Iere. 31.3. Ioh. 13.1.*

VIII. Tertia ratio promovendi sensum amoris Dei in corde fidelis, est, ut omni conatu semetipsum applicet in usu mediorum omnium, quæ huc faciunt, ad ampliorem gustum hujus amoris percipiendum. *Psal. 34.9. 1. Petr. 2.3.*

Quæstio secunda, unde dignoscere quis possit se à Deo amari?

Notæ amoris divini.

IX. R. 1. Si certus sit Christum esse suum. *Gal. 2.20.* hoc est, si certus sit de sua fide in Christum. Christus enim est filius dilectionis Dei, per quem illa dilectio ad alios etiam derivatur.

X. 2. Si certus sit de suâ charitate erga Deum. *1. Iohan. 4.10. Prov. 8.17.*

XI. 3. Si sectetur justitiam. *Pr. 15.9.* Deus enim propriam suam imaginem non potest non amare.

XII. 4. Si charitas Dei constringat, & efficaciter excitet eum ad officia pietatis erga Deum, & charitatis ac justitiæ erga homines. *2.Cor. 5.14. 1. Ioh. 4.12.*

Quæstio tertia, annon ex bonis communibus apparet etiam charitas Dei?

XIII. R. Omnia Dei beneficia, cujuscunque generis fuerint, obligationem secum adferunt ad Deum amandum, & colendum: sed quorundam est proprium, adferre etiam consolationem solidam ac spiritualem, per demonstrationem singularis Dei amoris. Nihil enim commune potest specialem amorem demonstrare. Creatio, igitur, conservatio & bona terrestria & naturalia per se non indicant amorem aliquem supernaturalem. *Eccles. 9.1.2.* Sed tamen communia ista bona, cum fide recipiuntur, ut in Christo donata, respectu modi, quo vestiuntur, fiunt propria fidelium, sunt etiam secundaria signa charitatis Dei erga ipsos. *Psal.22.10.11.12.* fides enim efficit, ut tales rationes sint validæ, qualis ibi usurpatur à Psalmista. Fide autem dempta nullam omninò consequentiam habebunt.

CAP. XIV.

Cap. XIV.

De Spe salutis æternæ.

EX apprehensione & sensu amoris Dei, sequitur spes confirmata, vel fiducia & indubitata expectatio salutis æternæ. De ista autem spe & certitudine salutis, prima quæstio est, an fidelis possit esse infallibiliter certus de sua salute?

Spes potest ac debet esse certa.

I R. Non tantum potest fidelis ad certitudinem istam pervenire, sed etiam non debet quiescere, antequam ad eam pervenerit. *Hebr. 6. 11. & 10. 22. Rom. 4. 21. & 8. 35. 38. 39.*

II. 1. Deus hoc promissione, juramento, arrha, sigillis confirmavit omni verè fideli. *Ioh. 3. 16. Iere. 31. 40. 41. Hebr. 6. 17. Eph. 1. 14. Marc. 16. 16.*

III. 2. Fides recipere debet totum illud, quod Deus ita confirmavit. *Hebr. 4. 2.*

IV. Triplici actu certitudo ista perficitur in nobis. 1. actu fidei propriè dictæ, qua recumbimus in Deum per Christum, ad certam salutis assequutionem. 2. ἐπιγνώσεως agnitionis actu, qua jam credentes intelligimus Deum hanc salutem certò nobis adjudicasse. 3. fiduciæ aut spei actu, quo salutem adjudicatam certò exspectat. Sed fidei tamen tota applicatio tribuitur, quia primò & præcipuè pendet ex fide.

V. 3. Salus & vita æterna continetur in objecto fidei. Credimus enim vitam æternam. *1. Petr. 1. 3. 4. 5.*

VI. 4. Vera gratia (de cujus certitudine antea dictum fuit) nunquam separatur à vita æterna. *Hebr. 6. 9.* gratia enim justificans est certissima causa vitæ: & gratia sanctificans est ejus pars. *Iohan. 17. 3. Gal. 2. 20.*

VII. 5. Deus Pater decrevit fideles ad vitam perducere. Fides enim est fructus electionis. *Actor. 2. 47. & 13. 48.*

VIII. 6. Christus Salvator perpetuò intercedit pro fidelibus, ut conservet fideles à malo. *Joh. 17. 15.*

IX. 7. Spiritus Sanctus dirigit, & conservat fideles ad vitam æternam. *Joh. 16. 16. Ezech. 36. 27.*

X. 8. Potestate Dei, & Christi conservantur fideles. *Ioh. 10. 28. 29. 1. Petr. 1. 5.* & corroborantur. *Eph. 3. 16. Col. 1. 10. Phil. 4. 13.*

Certitudo spei, quas ob causas quærenda?

Quæstio secunda, quibus argumentis possit fidelis excitari, ad hanc certitudinem spei studiosè quærendam?

XI. R. 1. Deus hoc postulat. *Rom. 15. 13. Col. 1. 23. Hebr. 6. 11. & 10. 22. 1. Petr. 5. 9.*

XII. 2. Hæc spes est necessaria fideli tentato, ut galea militi. *Eph. 6. 17.*

6. 17. 1. Thess. 5. 8. Hebr. 6. 19. ut anchora navi.

XIII. 3. Libertatem, fortitudinem ac stabilitatem adfert in omni opere Domini. *Hebr. 3. 6. 1. Cor. 15. 58.* Ratio est, quia finis & fructus operis allicit & excitat hominem ad sedulitatem & constantiam in operando. Quamvis autem nostra salus non sit præcipuus & ultimus finis bene agendi, est tamen fructus, & illa ratione participat naturam finis. *Rom. 6. 22.* ita ut non tantum liceat: sed maximè etiam decet, ad infirmitatem nostram sublevandam, cum intuitu & expectatione gloriæ, tanquam mercedis, dare operam pietati. *Iac. 5. 7. Galat. 6. 7. 8. Hebr. 12. 2. Psal. 19. 12.*

XIV. 4. Finis est vocationis fidelium: undè etiam vocatur *spes vocationis. Eph. 1. 18.*

XV. 5. Spes ista non pudefacit: quia nunquam irrita fit, aut fallit. *Rom. 5. 5. Rom. 8. 24.*

XVI. 6. Spes est, quæ servat fidelem. *Rom. 8. 24.*

Quæstio tertia, quid agendum sit fideli, ut possit spem hanc vivam habere, & conservare?

XVII. R. Debet 1. fidem suam firmam, & vividam conservare. Spes enim ex fide fluit ac pendet, non tantum in esse, sed etiam in gradu, modo, ac sensu. *Hebr. 11. 1.*

XVIII. Debet 2. conscientiam bonam omni studio retinere. Talis enim conscientia ad fidem & spem confirmandam facit. *1. Tim. 1. 19. 2. Tim. 4. 7. 8.*

XIX. Debet 3. diligenter observare specimina & experimenta, quæ habuit amoris Dei erga se. Experientia enim efficit spem. *Rom. 5. 4.*

XX. Debet 4. sæpè ob oculos ponere exempla eorum, qui, cum exitu fœlici, sperarunt in Deo. *Iac. 5. 10. 11.*

XXI. Debet 5. frequens esse in exercitiis pietatis. *Rom. 15. 4.*

Quæstio quarta, quænam sunt signa veræ ac vivæ hujus spei? Notæ spei veræ.

XXII. R. 1. Spes vera fertur in Deum solum: qui idcircò appellatur *Deus spei. Roman. 15. 13.* & *Spes Israelis. Iere. 14. 8.*

XXIII. 2. Nititur gratuitâ illâ Dei misericordiâ, quæ in justificatione manifestatur: non meritis aut viribus humanis, neq; externis & communibus Dei beneficiis. *Rom. 5. 1.*

XXIV. 3. Non fœlicitatem tantum, sed sanctificationem etiam expectat. *Gal. 5. 5.*

XXV. 4. Procreatur, & conservatur piis exercitiis. *Rom. 15. 4.*

XXVI. 5. Adfert patientiam. *1. Thess. 1. 3.*

XXVII. 6. Adfert gaudium spirituale. *Hebr. 3. 6.*

XXVIII. 7. Adfert etiam perpetuam curam sanctitatis. *1. Iohan. 3. 3.*

CAP. XV.

Cap. XV.

DE CONSOLATIONE.

EX ſpe vel fiduciâ Chriſtianâ, ſequitur conſolatio: quæ eſt confirmatio animi adverſus dolorem, vel metum opprimentem. Non eſt enim propriè lætificatio animi (ut quibuſdam videtur) ſed magis doloris, timoris, aut triſtitiæ repreſſio, ac mitigatio ſive lenitio. Conſolationem quippè accepit, qui triſtitiam aliquo modo depoſuit, quamvis gaudium necdum in ejus locum ſucceſſit: vel ſi ex parte utcunque triſtitia ejus repreſſa ſit, vel lenita. Interdum enim mixturam inter ſe patiuntur, triſtitia, & conſolatio. Neque omninò benè, neque omninò malè ſe habent, in principio conſolationis. *Eſa.40.1.2.* De hac autem conſolatione

Quæſtio prima eſt, an poſſit fidelis conſolationem firmam habere, adverſus omne malum?

I. R. Poteſt. Nam 1. Deus Pater reſpectu fidelium, eſt Deus omnis conſolationis, conſolans ipſos in omni afflictione. *2. Cor. 1. 3. 4.*

II. 2. Chriſtus eſt principium vel fons, per quem exundat conſolatio fidelium. *2. Cor. 1. 5.*

III. 3. Spiritus ſanctus eſt fidelium omnium paracletus, conſolationem omnem ipſis impertiens. *Ioh. 14. 16. 26. & 15. 26. & 16. 7. 13.*

IV. 4. Tota Scriptura facit ad conſolationem fidelium. *Rom. 15. 4.*

V. 5. Valida redditur hæc conſolatio per immutabile Dei conſilium, & ejuſdem omnigenam confirmationem. *Hebr. 6. 17. 18.*

VI Vna cum conſolatione conjungit Deus confortationem gratiæ ſuæ, quæ eſt virium idonea reparatio, & congrua fortificatio. Cum enim fideles, inſtar mulierum infirmarum, ex terribilis alicujus mali apprehenſione, incidunt quaſi in deliquium animi, viribus omnibus ſolutis, Deus contra iſtum defectum, ſuppeditat gratiam confortationis. Exemplum inſigne habemus. *Dan. 10. verſ. 8. Non fuerunt reliquæ in me vires. verſ. 10. Ecce autem manus tetigit me; & commovit me ſuper genua mea, & palmas manuum mearum, edixitq; mihi, ſta rectus. verſ. 18. Pergens tetigit me, & confirmavit me: ac dixit, ne timeto, vir deſideratiſſime, pax tibi, etiam atq; etiam confirmare. Quumque eo loquente mecum, confirmatus eſſem, dixi, loquatur Dominus meus, quia confirmaſti me.* Hanc porrò gratiam quærere jubemur, *Hebr. 12. 12.*

CAP. XVI.

DE AFFLICTIONIBUS.

QUæstio secunda, quænam sunt illa mala, adversùs quæ consolatio quæri debet à fidelibus?

R. Sunt vel corporalia, ut afflictiones hujus vitæ, & mors: vel spiritualia, ut spirituales tentationes, & peccata.

Consolatio afflictorum.

Quæstio tertia, quibus argumentis confirmari potest fidelis, adversùs afflictiones hujus vitæ.

I. R. 1. Afflictionum hujusmodi tentatio est humana. *1. Cor. 10. 13.* & peragi solet in fidelibus, dum sunt in mundo. *1. Petr. 5. 9. Act. 14. 22.*

II. 2. Sine Dei providentiâ, ne capillus quidem capitis perit. *Mat. 10. 30. Luc. 21. 18.*

III. 3. Paternus Dei amor in afflictionibus fidelium solet manifestari. *Hebr. 12. 6.*

IV. 4. Christus ipse pertulit, & superavit omnes mundi afflictiones, ut possit succurrere nobis. *Hebr. 3. 18. & 4. 15.*

V. 5. Deus, unà cum tentatione, per Spiritum suum, & suppeditabit vires, & exitum etiam præstabit. *1. Cor. 10. 13.*

VI. 6. Afflictionum tempus est breve. *2. Cor. 4. 17. 1. Petr. 5. 10.*

VII. 7. Afflictionum fructus est salutaris. Omnis enim castigatio fructum tranquillum justitiæ reddit iis, qui per eam fuerint exercitati. *Hebr. 12. 11.*

Quæstio quarta, an pari ratione in omnibus afflictionibus, possimus nosmetipsos consolari?

Varia genera afflictionum.

VIII. R. Prout varia est ratio ipsarum afflictionum, sic etiam variat ratio consolationis. Quædam enim afflictiones inferuntur nobis ab hominibus, justitiæ causa, *Matth. 5. 10.* propter Christum, *vers. 11.* Christi, & Euangelii causa *Marc. 10. 29.* regni Dei causa, *Luc. 18. 29.* Istæ propriè persecutionis & crucis nomine designantur, quia similitudinem habent, & participationem quandam crucis Christi. *Phil. 3. 10.* In hujusmodi afflictionibus consolatio aliqua saltem est in promptu, quia possumus ac debemus genus ipsum & causam afflictionis, habere pro argumento magnæ consolationis. *Matth. 5. 12. Act. 5. 14. Jac. 1. 2. 1. Petr. 4. 14. 16.* Ratio est, quia in illis persequutionibus, quas justitiæ causa patimur, inest semper martyrii testimonii & exempli ratio, qua Deum coram hominibus glorificamus. Edulium igitur ex edente procedit, secundum Samsonis ænigma. *Jud. 14.*

IX. Quædam afflictiones à Deo immit-

immittuntur, ad nos probandos, ac tentandos. *Exod. 15. 25. & 16. 5. Deut. 8. 2. 16.* istæ propriè appellantur *probationes* ac *tentationes*. In hujusmodi afflictionibus, consolatio nostra non fluit ex ipsa tentatione, sed ex modo ferendi, cum per gratiam Dei, nomen ipsius in illis sanctificamus, ac glorificamus. *Job. 1. 21.* Prima igitur cura debet esse, ut comparemus nosmetipsos ad has afflictiones rectè ferendas: & tum postea consolatio sua sponte sequetur.

X. Quædam etiam afflictiones immittuntur ut pœnæ, aut castigationes. *Iob. 36. 9. 10. Hebr. 12. 6.* In istis, quamvis aliqua consolatio contineatur, in castigationis paternæ ratione. *Hebr. 12. 7. 8.* non potest tamen solidè percipi, nisi in ipsarum afflictionum recto usu. *ibid. vers. 11.* Hic igitur prima cura est, ut rectum usum faciamus istiusmodi visitationum, antequam ad consolationem solidam adspiremus.

XI. Genera ista afflictionum non sunt adeò disjuncta, quin possint in una & eadem vexatione convenire. In persecutionibus enim probantur semper, & sæpè etiam castigantur fideles: sed probationes tamen & castigationes existunt sæpè sine persecutione: & quandò conveniunt, unius generis ratio in quibusdam magis elucet, quàm in aliis.

Officia afflictorum. Quæstio quinta, quid homini afflicto faciendum est, ut possit veram & solidam consolationem adipisci?

XII. R. Debet 1. agnoscere manum Dei affligentem. *Es. 26. 11. Iob. 5. 6. 8. Amos 3. 6.* Hæc enim consideratio fundamentum est patientiæ. *1. Sam. 3. 18. Psal. 39. 10.* & omnium salutarium fructuum, qui ex afflictionibus percipiuntur. *Esa. 9. 13.*

XIII. Debet 2. vias suas perscrutari, & agnoscere peccata. *Lam. 3. 39. 40. Iob. 36. 9. 10.* Quamvis enim omnes afflictiones non semper immittuntur directè, & præcipuè propter peccatum, peccatum tamen est omnium afflictionum fons & fundamentum, *Rom. 5. 12.* æquissimum igitur, tutissimum, & Deo gratissimum est, ut in afflictionibus omnibus peccata nostra intueamur, quæ illas vel directè procurarunt, vel saltem promeruerunt.

XIV. Debet 3. submittere semetipsum in conspectu Domini, & sub potenti ejus manu. *Iacob. 4. 10. 1. Petr. 5. 6. 2. Sam. 15. 20. Lev. 26. 41.* Alias enim contemnitur castigatio Dei, & proditur securitas, ac præfidentia vana. *Prov. 3. 11. Hebr. 12. 5.*

XV. Debet 4. in humili resipiscentia quærere faciem, favorem & gratiam Dei. *Psal. 57. 2. Lam. 3. 41. Amos 4. 12. Hos. 5. 15. & 6. 1. & 14. 2.* Tres sunt tempestates Deum in resipiscentia quærendi, 1. statim post peccatum admissum. *1. Cor. 5. 1. 2.* 2. post metum injectum alicujus pœnæ, vel comminationem divi-

divinam. *Ephes. 2. 1. 2.* 3. postquam ira Dei nos aliquo modo invasit. *Dan. 9. 13.* Optimi & emendatissimi sunt illi Christiani, qui primam occasionem captant. Ostendunt enim se ipsum peccatum, qua tale simpliciter aversari. Qui secundam non prætermittunt, secundam laudem habent. Credunt enim, quamvis non vident. Illi autem sunt planè desperati, qui tertiam omittunt.

XVI. Debet 5. curare ut proficiat ex istis afflictionibus, in omni parte obedientiæ novæ. *2. Chron. 28. 22. Esa. 26. 9. Job. 36. 10. Hebr. 12. 10. Esa. 27. 11. Lev. 26. 18. 21. 23. 24. 27. 28.*

XVII. Debet 6. patienter exspectare illum exitum, quem Deus præstabit. *1. Cor. 10. 13. Jac. 5. 7. 8. 11. 2. Sam. 15. 25. Mich. 7. 9.* Qui illicitis mediis quærit liberationem, Deum magis offendit. *2. Reg. 1. 3.* neque tamen liberatur, nisi permutatione facta minoris mali cum majore. *Esa. 24. 18. Amos 5. 19.*

CAP. XVII.

DE MORTE.

De morte, quæstio prima est, an sit contemnenda?

De contemptu mortis.

I. R. Mors non est simpliciter contemnenda, quia 1. sua naturâ est grave Dei judicium adversùs hominum peccata, atque adeò & nostra merita, & Dei iram repræsentat. 2. quia aditus etiam est naturâ sua, ad æternam separationem à Deo: ita ut vel desperatæ securitatis, vel affectatæ cujusdam sapientiæ, ac fortitudinis effectum sit, contemptum mortis eodem modo profiteri cum ethnicis quibusdam hoc nomine laudatis. Sed tamen comparatione instituta, inter mortem, & illa quæ post mortem fidelibus præparantur, potest ac debet à fidelibus omnibus aliquo modo contemni. *Hebr. 12. 2.*

Quæstio secunda, an mors à fidelibus desiderari vel optari debet?

R. Non est simpliciter & absolutè optanda: 1. quia habet in sese rationem mali. 2. quia cum Deus, ut imperator summus, collocavit nos in hujus vitæ statione, sine ejus jussu non debemus eam deserere, neq; missionem ante tempus ab ipso constitutum simpliciter optare. *2. Cor. 5. 4. 9.* Sed tamen possunt, ac debent fideles, sic exspectare vitam post mortem futuram, ut multò gratiorem illam habeant, quàm vitam istam præsentem. *2. Cor. 5. 8.* & eo tendere desiderio moderato & voluntati Dei subjecto, tanquam ad statum multò meliorem. *Phil. 1. 13. Rom. 8. 23. 2. Tim. 4. 8.*

Quæstio tertia, quibus argumentis confirmari possit animus fidelis, adversùs metum mortis?

Quomodo minuendus metus mortis.

II. R. 1. Si cogitet seriò, & fide apprehendat Christum per suam mortem abolevisse mortis robur. *Hebr.* 2. 14. & abstulisse ejus aculeum. 1. *Cor.* 15. 56. ita ut mors sit à Christo in victoriam absorpta, & eadem victoria per eum data est fidelibus. *ibid. vers.* 54. 57. ita ut certamen fidelium, non tàm de ipsâ victoriâ certetur, quàm de fide, quâ adhæreant Christo victori, neque unquam se permittant ab eo divelli, sive in vitâ, sive in morte.

III. 2. Si illud etiam perpendat, hunc unum esse finem Christi mortis, ut liberaret nos à metu mortis, tanquam à gravi servitute. *Hebr.* 2. 15.

IV. 3. Si simul etiam cogitet cum fide, charitatem illam Christi, & Dei in Christo, ita firmam & constantem esse, ut nulla mors possit nos ab illâ separare. *Rom.* 8. 35. &c. ad finem cap.

V. 4. Si reputet secum, quod propter Christum, vita fidelium est pretiosa in oculis ejus. *Psal.* 72. 14. & persuasum simul habeat, bonam Dei manum adesse, & paternam ejus providentiam invigilare fidelibus in bonum, tàm in morte, quàm in vitâ. *Matth.* 10. 28. 29. 30. 31.

VI. 5. Si benè perpendat, à quot, & quantis malis per mortem liberabitur, id est, 1. à peccato. 2. à miseriis iis, quæ peccatum consequuntur. *Esai.* 57. 1. 2. 5. quæ faciunt sæpè ut mors ab aliis quæratur. *Ap.* 9. 6. 3. à tentationibus Diaboli. *Apoc.* 12. 8. 4. à mundi & carnis impugnatione, & vexatione. *Apoc.* 14. 13. *Eccl.* 4. 1. 2. Hinc mors dicitur quies & somnus. *Esa.* 57. 2. 6. 1. *Thess.* 13. 14. hoc Diabolus ipse sub specie Samuelis agnoscit. 1. *Sam.* 28. 15.

VII. 6. Si ferat semper in oculis fœlicitatem illam, ad quam per mortem pervenitur. Post mortem enim 1. gratia Dei in nobis perficietur. 1. *Cor.* 13. 10. 2. erimus cum Deo. 2. *Cor.* 5. 8. cum Christo, & spiritibus beatis. *Phil.* 1. 13. 3. cœlestis vitæ firmo, & immutabili statu perfruemur. 2. *Cor.* 5. 1. *Hebr.* 11. 10. 16. *Luc.* 16. 9.

VIII. 7. Si adjiciat animum ad seriam contemplationem vanitatis eorum omnium, quæ pendent ex vitâ præsenti, & morte deferuntur. *Eccl.* 2. 18.

IX. 8. Si memor sit, divinam providentiam sine illo sufficere. Ad omnia illa, de quibus possit esse sollicitus, scit autem sine illa nihil omninò posse, quamvis maneret in vivis.

Quæstio quarta, quid homini fideli faciendum est, ut frui possit hac consolatione?

X. R. 1. Debet 1. eo maximè incumbere, ut fides & fiducia sua specialis in Deum, per Christum sit maximè vivida & firma. *Luc.* 2. 28.

2. *Tim.*

2. *Tim.* 1. 12. 1. *Joh.* 5. 4.

XI. 2. Debet magnam curam habere, ut conscientiam habeat bonam, & sine offensa. *Act.* 24. 15. 16. *Hebr.* 10. 22.

XII. 3. Debet cum ista fide & conscientia exspectare adventum domini, ita se gerens, ut municipem cœlorum decet. *Philipp.* 3. 20. 2. *Petr.* 3. 12.

XIII. 4. Debet semper cogitare propinquam, & imminentem esse mortis horam. *Psalm.* 90. 12. *Esa.* 28. 15. 2. *Tim.* 4. 6.

XIV. 5. Debet exercere semetipsum, ad mundum istum abnegandum, & deserendum. 1. *Cor.* 7. 29. 30. 31. *Gal.* 6. 14.

XV. 6. Debet mortem ipsam quasi familiarem sibi reddere, & meditatione frequenti, & exercitiis etiam illis, ad quæ à Deo vocatur. 1. *Cor.* 15. 31. 2. *Cor.* 1. 9. & 4. 10. 11.

XVI. 7. Debet eò contendere, ut quò magis externus homo vergat ad corruptionem, eò magis internus renovetur. 2. *Cor.* 4. 16.

XVII. 8. Debet præcipuè non mortem ipsam, sed Dei gratiam & in morte ipsa, & in iis quæ mortem sequuntur cogitare. 2. *Tim.* 4. 8.

XVIII. 9. Debet cum obsequio commendare animam suam fidelitati Dei. 1. *Petr.* 4. 19.

CAP. XVIII.

DE TENTATIONIBUS.

DE tentationibus, quæstio prima, quibus argumentis fidelis semetipsum confirmare possit, adversùs earum impetus?

Resistentia tentationum.

I. R. 1. Si benè perpendat has tentationes partem esse illius militiæ, ad quam vocentur fideles. *Eph.* 6. 12. & cui nomen dederunt in baptismo, sub religione sanctissimi voti ac sacramenti.

II. 2. Si cogitet ducem ac Imperatorem nostrum in hac militia esse Christum. *Apoc.* 12. 7. in cujus etiam (ubique præsentis) conspectu, res geritur: quod magnum est ad fortiter agendum incitamentum. Idem enim hortatur ut pugnemus, adjuvat ut vincamus, deficientes sublevat, & vincentes coronat.

III. 3. Si intelligat, ex ductu & imperio Dei pendere etiam ipsarum tentationum directionem. *Matth.* 6. 13. 2. *Thess.* 2. 11. 2. *Chron.* 18. 21. *Matth.* 4. 1.

IV. 4. Si exitum consideret, quem Deus est daturus. 1. *Cor.* 16. 13. *Rom.* 16. 20.

V. 5. Si usum & fructum earum spectet. *Luc.* 21. 31. 2. *Cor.* 12. 8. 9.

VI. 6. Si Christum tentatum, tentationes vincentem, & tentatis succurrentem sibi proponat. *Hebr.* 2. 18. &

2. 18. & 4. 15. *Col.* 2. 15.

VII. 7. Si tentationis malum ab ipsa tentatione distinguat.

Quæstio secunda, quid faciendum est homini fideli, ut possit istam consolationem percipere, in hora tentationis?

VIII. Debet 1. tentationes omnes, quæ ad peccatum sollicitant, in hostium infensissimorum loco habere. 1. *Petr.* 2. 11.

IX. Debet 2. in odio & abominatione maxima habere suggestiones ipsas, quæ ducunt in peccatum. *Rom.* 7. 15.

X. Debet 3. armare sese diligenter adversùs spirituales istos hostes. *Ephes.* 6. 13.

XI. Debet 4. cum omnibus viribus obsistere. *Jac.* 4. 7. 1. *Pet.* 5. 9.

XII. Debet 5. non suis viribus confidere in ista luctâ, sed Dei opem implorare, eaque niti. *Orat. Dom. Pet.* 6.

XIII. Debet 6. in fœdis tentationibus abstinere, ab omni disputatione & deliberatione speciali, circa rem suggestam, in ipsa detestatione rei acquiescens. *Matth.* 4. 10. viscosę sunt hujusmodi tentationes, & facilè adhærent.

XIV. Debet 7. omnes illas occasiones fugere, quæ tentationem illam promovere possint. *Prov.* 4. 14. 15.

XV. Debet 8. suggestiones molestas, quàm maxima vi potest repellere, & extinguere. *Eph.* 6. 16. imò aliquandò etiam contemnere, cum post omnia tentata, non desinunt esse molestæ.

XVI. Debet 9. (si sæpiùs repulsæ, usque & usque cum novis assultibus redeant) meminisse, invicti militis esse, non solum impetum, atque impressionem hostis sustinere, verum etiam diuturnæ obsidionis moram ac tædium perferre.

Quæstio tertia, qua ratione discernere quis possit, utrum tentatio aliqua prævaluerit apud sese, necne?

XVII. R. 1. Hujus rei judicium non debet ex eo ferri, quod quis vel perturbatur animo, vel retinet suam quietem. Perturbatio namque animi, maxima ex parte, quæ sequitur ex tentationibus fœdis, non tantum non indicat earum prævalentiam, sed etiam pietatem animi demonstrat: & quieta securitas ostendit sæpè tentationem prævaluisse. Ratio est, quia pugna illa, quæ in perturbatione apparet, indicium est aliquid esse in illo animo tentationi contrarium: & quies consensum aliquem prodit. Aqua enim non conturbatur ex infusione aquæ, sed ex injectione ignis. Qui minimè turbatur maximè læditur. *Luc.* 11. 21. sic Ananias & Saphira quieti fuerunt. *Act.* 5. 3. 8. sed Paulus fuit admodum turbatus. *Rõ.* 7. 24. 2. *Cor.* 12. 7. 8. Perturbatio tamen si talis sit, ut à Deo absterreat, & non ad ipsum quærendum impellat, non est laudanda aut fovenda. Tum enim quamvis non directè, & ex na-

Notę tentationis prævalentis, aut repulsę.

ex natura sua, indirectè tamen, & ex perversitate naturæ nostræ tentatio est efficax, & tentator obtinuit quod quærebat.

XVIII. Manifestum signum tentationis prævalentis, est peccati illius admissio, ad quod tentatio impellebat. Orat. Dom. Pet. 6. Sed hic observandum est, hoc non tunc tantum contingere, cum peccatum illud plenè peragitur & perpetratur, sed etiam, cum eo vel primus gradus est factus, in consensu voluntatis, vel etiam in delectatione minima de actu malo cogitato, quamvis voluntas exequendi absit. *Jacob.1.14.15.* & eò magis si sit (ut loquuntur) morosa, id est, persistat aliquandiu, & non statim repellatur.

XIX. 3. Quamvis nullum consensum tentationi præbeamus, si tamen ipsa tentatio ex nobismetipsis exoriatur, peccatum nostrum habet commixtum, etiam in prima ejus conceptione: quia ex nostra carne, & corruptione scaturit, quamvis à Diabolo accendatur, & inflammetur. *Matth.15.18.19. Gen.6.5. & 8.21. Jac.1.14.* sed gradus iste peccati talis est, ut quamvis postulet humiliationem perpetuam, consolatione tamen non debet privare, quia est communis status fidelium omnium, qui nihilominùs in Christo sunt Deo grati & accepti. Si verò non à nobis, sed à Diabolo proficiscatur cogitatio, tum detestanda est maximè, sed non agnoscenda pro nostro personali peccato. *Matth.4.*

XX. Tentatio autem tum demum judicanda est, à Diabolo solo proficisci, & non à nobismetipsis, 1. cum repugnat lumini naturæ, vel rationi ipsi & inclinationi naturali. 2. cum non exsurgit sicut cogitationes vulgares, sed subito, cum vehementia quadam, ad modum fulguris vibrati, in animum videtur immitti, aut intrudi.

XXI. 4. Dum efficacibus precibus, & similibus armis spiritualibus tentationi alicui resistimus, & obluctamur, certi possumus esse, illam nondum prævaluisse, aut habere nos in potestate sua. *2.Cor.12.7.8.9. Jacob.4.8.*

Quæstio quarta, quomodo sustentari possit conscientia fidelis in tentatione divina, id est, in spirituali aliqua desertione, ex qua magna sequitur anxietudo? Tentatio divina.

XXII. R.1. Cogitandum imprimis est, desertiones hujusmodi expertos fuisse olim optimos Dei servos. *Job.6.4.13.26.16.9.* Davidem, *Psal.6.& 77.* & Christum etiam ipsum, dilectissimum Dei filium. *Matth.27.46.*

XXIII. 2. Intelligendum est, desertiones istas non tàm re ipsa, quàm sensu nostro tales esse. *Hebr.13.5.*

XXIV. 3. Sciendum etiam Deum non oblivisci, suorum tum temporis, cum videtur eos dereliquisse. *Esa.49.15.16.* sed in suam gloriam,

gloriam, & eorum bonum hoc præ se ferre.

XXV. 4. Certi possumus esse ex verbo, & fœdere Dei, quod ista desertio non nisi brevis erit: præsertim si comparetur cum tempore miserationum. *Esa.54.7.8. & 57.20.*

XXVI. 5. Inquirendum est, cum omni conscientiæ examine diligenti, an peccata nostra propria non sint in causa? *Esa. 57.21.* quod si appareat, & confitenda sunt humiliter cum deprecatione, & seriò deferenda. *Psal. 52.*

XXVII. 6. Fide debemus vivere. *Hab. 2.4.* præstolantes Jehovam, qui abscondit faciem. *Esai. 8.17.*

XXVIII. 7. Excitare nosmetipsos debemus ad Deum nostrum prehendendum. *Esa. 64.11.*

XXIX. 8. Debemus etiam illud semper cogitare, Deum quamvis diu nimis videatur abesse, exspectare tantum opportunum tempus, gratiam nobis faciendi. *Esa. 30.18.*

CAP. XIX.

DE CONSCIENTIA PECCATI.

De peccatis, quæstio prima, quibus argumentis consolationem suam firmare possit fidelis, adversùs conscientiam, de peccatis variis arguentem & accusantem?

I. R. Peccata ista sunt duorum generum: alia enim sunt propriè dictę infirmitates, vel delicta quę communiter adhærere solent optimis & vigilantissimis fidelium. *1.Cor.6.7.* alia verò sunt flagitia, quæ neque omnium fidelium sunt communia, neque cuiquam verò fideli contingit, nisi rariùs, & ex validiore aliqua tentatione. *Rom. 6.13. Gal. 6.1.*

II. Infirmitas est, cum propositum benè faciendi adest, tum generale, tum etiam speciale, sed perficiendi potestas deest. *Rom.7.18.* flagitium est, cum ipsum propositum vel in particulari aliquo facto est impium. *2. Sam. 12.10.* De infirmitatibus propriè dictis, ista sunt loca consolationis.

III. 1. Hujusmodi delictis non carent optimi, & perfectissimi filiorum Dei, dum in isthac vita manent. *Jac. 3.2. 1.Joh. 1.8.*

IV. 2. Deus miseretur suorum in suis infirmitatibus, sicut Pater indulgens miseretur suorum parvulorum. *Psal. 103.13. Mal.3.17.*

V. 3. Christus ipse afficitur sensu infirmitatum nostrarum. *Heb.4.15.*

VI. 4. Christus ipse talis est propitiatio pro peccatis hujusmodi, ut de ipsis consolationem nobis offerat, etiam antequam sint admissa. *1.Ioh. 2.1.2. Rom.6.14.*

VII. 5. Per Christum accessum

habemus cum libertate ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur. *Hebr. 6. 14.*

VIII. 6. Deus ad petitionem nostram curabit nostras infirmitates. *Esa. 40. 29. Psal. 103. 3.*

IX. 7. Spiritus interim sublevat nostras infirmitates. *Rom. 8. 26.*

X. 8. Infirmitates ipsæ nobis non imputantur. *Rom. 7. 17. 20.*

XI. In flagitiis usque dum tollantur, nulla potest consolatio haberi. *1. Cor. 5. 2. 6.* Ratio est, quia istiusmodi peccata subjectos reddunt etiam fideles comminationibus legis, & à promissionibus Euangelii magnâ saltem ex parte excludunt, conscientiam vastant. *Hebr. 10. 22.* obnoxios faciunt iræ Dei, ut consortes impiorum & infidelium. *Eph. 5. 6. 7. Gal. 6. 7.* & idcircò habet causam terroris, non consolationis. *Hebr. 10. 31.* Possibilitate tamen, & spe consolationis futuræ, aliquo modo sustentare se posset animus fidelis, etiam in gravissimis peccatis. *Roman. 11. 23. Luc. 22. 32.*

Quæstio secunda, quid agendum est fideli, ut adversùs peccata sua possit consolationem habere?

XII. Debet 1. peccati cujuslibet sensum retinere tanquam oneris magni. *Matth. 11. 28. 29.*

XIII. Debet 2. odio semper habere omne peccatum. *Rom. 7. 15.*

XIV. Debet 3. perpetuo cavere ne perficiat cupiditates peccati. *Gal. 5. 16.*

XV. Debet 4. studere semper mortificationi earum. *Rom. 8. 13.*

XVI. Debet 5. promissiones intuendo, ad Christum confugere, eique magis, magisque adhærere. *Rom. 7. 25. Phil. 3. 9.*

XVII. Sed flagitia semper debent amoveri, antequam capax quis possit esse solidæ consolationis. *Esai. 1. 16. 17. 18.*

Excerpta quædam, ex tractatu GUILIELMI PARISIENSIS, de tentationibus, & resistentiis, quę visum est hic proponere legenda, ad doctrinam de tentationibus illustrandam, quia in authore non nisi à paucissimis leguntur.

I. TEntatio (una intentione sua) non est aliud, quàm experimentatio: & tentare non est aliud, quàm experimentum capere de quacunque re, ad cognoscendum ipsam: hoc est, ut ipsa cognoscatur, vel innotescat cuicunque. Hoc enim Diabolus solum potest, non autem vincere, vel dejicere viribus suis. Nisi enim sponte nos ei crediderimus, & in manus ei dederimus, potestatem in nobis habere non potest. Nihil contra nos potest, nisi quod ei posse dederimus aut permiserimus. Tentare ergò utique potest, hoc est, experimentum capere, quales simus, videlicet fortes, an debiles? facilè ei cedentes, an viriliter resistentes? Quod si nos ab initio tentationis, viriliter sibi resistentes invenerit, desperans de victoria, imo victus atque confusus plerumque statim abscedit. Et hoc est proprium tentatoris, ut experimento sumpto, compertoq; quod quærebat, negotium tentationis dimittat.

II. Secunda intentione, intelligitur tentatio impugnatio, seu bellum, aut prælium, vulgò guerra. Verisimile etiam est, quod quicquid agit contra nos Diabolus, pugna sit, si quis diligentius consideret. Animo enim vincendi nos, totum agit, sive insidietur, sive exploret, sive bona prætendat ad decipiendum nos, sive percutiat baculo vel gladio, sive murum munitionis nostræ suffodiat, sive victum spiritualem subtrahat, vel subtrahi procuret, quoniam animo nocendi omnia ista facit. Et revera istæ sunt partes belli, sive guerræ, quibus semper nos impugnat.

III. Unumquodque vitium suas habet tentationes: & contra totam aciem mentis pugnat Diabolus, obsidens eam per circuitum, & ordinans acies suas, ac dirigens contra acies virtutum, & contra partes arcis mentis humanæ.

IV. Impugnationes propriæ virtutis nostræ rationalis, sunt, 1. Curiositas, id est, libido sciendi non necessaria, & quorum cognitio nihil operatur, vel adjuvat ad salutem. 2. Tarditas ad credendum. 3. Levitas ad idem. 4. Dubietas. 5. Suspiciositas. 6. Spiritus blasphemiæ, quod est scàturigo abominabilium cogitationum, & adeò horribilium,

lium, adeoque molestarum, ut ejus tentatio plerunque quasi martyrium sit: & quidam etiam potius vellent martyrium, quam illas sustinere.

V. Potest quis resistere cuicunq; tentationi Diabolicæ, si simpliciter & purè velit, absque ullâ admixtione noluntatis. Nemo enim succumbit aut cedit tentationi, omninò invitus: quia sic maneret ejus voluntas invicta, & erecta, non cadens, aut etiam inclinata in consensum tentantis: & sic simul succumberet, & non succumberet. Sed ut purè quis velit resistere, non est cuiquam ex sese, aut ex naturali virtute; sed ex dono & adjutorio gratiæ divinæ.

VI. Attende autem, quod, cum quæritur, utrum quis possit velle resistere cuicunque tentationi? duobus modis intelligi possit. Posse enim dicitur, & secundum possibilitatem, quod est passivè, & receptibiliter; & secundum virtutem, ac efficientiam, sive effectivè. Manifestum est igitur, quod nec cuicunque, nec quantæcunque tentationi potest quivis resistere, per modum efficientiæ; sed per modum possibilitatis, aut passibilitatis potest.

VII. Præter dona gratiarum, & virtutum, ipsa Dei custodia, & protectio est necessaria sanctis, ut tentationibus resistant: & ipsius multiplicia adjutoria, quibus adjuvat certantes electos.

VIII. Horum primum est, hostium fugatio, quâ interdum non permittuntur electos tentare. Job. 1.

IX. Secundum est, refrænatio hostium, ne tentent quantum vellent. Job. 2.

X. Tertium adjutorium est de ipso tentatore, cum ipsa forma sua qua tentat, præbet adjutorium, & instructionem. Sic forma serpentis potuisset suspectam reddere suggestionem ejus apud Evam.

XI. Quartum adjutorium est de ipsa tentatione, cum vel timorem ingerit, qui est optimus custos. Vel ad pugnandum nos provocat, & contra hostem accendit.

XII. Quintum est nova gratia, vel augmentum prioris. Benè enim negotiantibus in talentis, eadem auget Deus, vel magnitudine, vel numero. Matth. 25. Luc. 19.

XIII. Sextum est cessatio, sive pax (vel induciæ potiùs) à tentatione.

XIV. Septimum est, in ipso ardore tentationis refrigerium: quod est mitigatio ipsius, sicut cum ipsam tribulationem vertit in solatium.

XV. Octavum est confortatio, id est, roboratio & erectio cordis, per promissionem virtutis & victoriæ, & per ostensionem infirmitatis hostium, ac levitatis pugnæ.

XVI. Nonum est consolatio, id est, lætificatio in molestiis, doloribus, atque laboribus.

XVII. Decimum est, spei ac fiduciæ donatio, atque confirmatio, contra nutationē timiditatis, ex proprio defectu & infirmitate oriunda.

XVIII.

XVIII. *Undecimum est, susceptio impulsorum ne cadant, ita scil. ut letbaliter lædantur. Impelluntur autem penè usque ad casum, ut agnoscant infirmitates suas; & quod non cadunt, non viribus suis, sed misericordiæ divinæ attribuant.*

XIX. *Duodecimum est susceptio fugientium ad ipsum: propter quam dicitur refugium electorum.*

XX. *Tredecimum est propugnatio Dei, ac debellatio hostium.*

XXI. *Decimum quartum ipsa tribulatio forinseca, quæ multas habet utilitates adjuvantes.*

XXII. *Quindecimum est memoria novissimorum: mortis, judicii, damnationis, ac fœlicitatis.*

XXIII. *Difficile admodum vincere tentationes: quoniam (in istâ corruptione) nemo totus contra ullam tentationem pugnat, sed ex parte, pro illâ, & contra seipsum præliatur unusquisque. Fidelis ipse est in tentatione: quasi regnum divisum in seipso: quasi eques armatus super equum sedens umbraticum & recalcitrantem, oris teneri, aut duri, vel lascivum: quasi domus benè ædificata, sed super debile fundamentum: quasi bellator egregius stans supra lubricum pavimentum; vel ex parte armatus, & ex parte inermis; vel gravi onere impeditus.*

XXIV. *Inter occultissimas insidias, & astutissimas tentationes Diaboli, quibus etiam sapientissimi ac fortissimi sæpissimè subjiciuntur, prima est longa fatigatio, per quam non tantum in ipsam tentationem inducere nititur illum, quem tentat, sed etiam in desperationem, ut videlicet vel credat se ad Deum non pertinere, vel à Deo non curari. Indè autem est ista stultitia, & ruina pessima, quia nesciunt homines, quantas utilitates operantur longa crebraque certamina tentationum: quomodo vel radicatam superbiam confringant, infirmitates alias insensibiles ostendant, & humilitatem conservent.*

XXV. *Secunda astutia tentatoria Diaboli est, ipsa extranietas tentationis. Plerunque enim insuetis tentationibus quosdam vexat electos, ut eo ipso, quod alios de talibus tentari non audiunt, vel tentatos fuisse, se ad Deum non pertinere vehementer formidant.*

XXVI. *Tertia astutia est, quâ hoc agit, ut mutet aliquis statum suum, cum in eo benè sit illi; quemadmodum aviculæ, & pisces strepitu, aut tumultu ex illis locis fugantur, in quibus in tuto fuerunt à retiaculis, & aliis insidiis venatorum, aut piscatorum.*

XXVII. *Quarta astutia est, quâ invitat aliquem ad illa, quæ sunt supra vires infirmitatis ipsius.*

XXVIII. *Quinta astutia est, quum sub prætextu boni, suadet periculum.*

XXIX. *Sexta astutia est, quum vitium suadet sub prætextu virtutis.*

XXX. *Septima astutia, & omnium*

mnium periculosissima, est ipsa pax, & cessatio à tentationibus: ex quâ sequitur securitas, desidia, elatio, contemptus fratrum, duritia cordis.

XXXI. Resistere tentationibus, tribus modis contingit: 1. Resistit ille, qui non consentit. Vincitur tentator, eo ipso quod nos non vincit. 2. Resistit ille tentationibus, qui easdem fugit. 3. Resistit ille, qui repercutiendo retundit, vel refranat jacula tentationum.

XXXII. Cum fuga tentationis conjungenda est indignatio. Quemadmodum enim negociator, qui charissimam habet mercem, emptorem longè minùs justo pretio offerentem, nec respicere, nec audire dignatur, pleirunque etiam eidem indignatur; sic qui Deum habet charum, quicquid pro eo deserendo Diabolus offerat, etiam respicere, vel audire dedignatur, & eidem indignatur, cum supra omnem æstimationem, & cogitationem, minùs offerat, quam decens est, & nihil prorsus comparatione illius.

XXXIII. Pertinet ad hoc artificium, sic inhærere ei, quod habet unaquæque virtus, eamque sic custodire, atque defendere, ne perveniant quidem ad ipsam jacula tentatoris. Sic nonnulli, qui Deum habent charissimum, Deo inhærent, ejusque beneplacitum adeò intendunt, adeoque in eis se occupant, immobili cogitatione in illis fixi, ut ad eos contraria offensionis jacula non pertingant.

XXXIV. Repercutitur optimè tentatio, proprio suo gladio. Hoc autem facit unaquæque virtus, quotiescunque in tentatione, decor ipsius & pretiositas cogitatur. Hujusmodi quippè cogitatu, & ipsa peccata quæ tentant, & ipsæ cogitationes, & jacula quæ ab ipsis immittuntur, semper tanquam vulnerata debilitantur, prosternuntur, interdum etiam disparent, & in nihilum evanescunt; quemadmodum exhibita luce, tenebræ diffugiunt & disparent. Pro eo enim solo, ea quæ vitiorum sunt, alicujus momenti nobis esse videntur, in hora tentationis, quia lex virtutum, vel per ignorantiam, vel per negligentiam, ea hora nobis absconditur; quemadmodum pro eo solo putredines lignorum, & squamæ piscium de nocte lucent, quia lux solis, vel alia abest.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER TERTIUS,

DE OFFICIIS, IN COMMUNI.

Cap. I.

De Obedientia in genere.

Hactenus actum est de iis, quæ pertinent ad statum hominis: sequitur ut inquiramus in actiones & conversationem vitæ.

PRimus autem locus est, de observantia, vel obedientia erga Deum in genere, ubi

Quæstio prima est, quænam sint notæ veræ obedientiæ?

Notæ obedientiæ veræ. I. R. 1. Si voluntatem Dei pluris faciamus, quàm aut hominum quorumcunque imperia, aut nostram propriam voluntatem. *Act. 4. 19. & 5. 29. Matth. 26. 39.* Ratio est, quia obedientia in eo propriè consistit, ut simpliciter accommodemus voluntatem nostram ad voluntatem Dei.

II. Si corda habeamus ad suasiones Dei flexilia. *Eph. 2. 2. & 5. 6. Coloss. 3. 6.* ubi υἱοὶ τῆς ἀπειθείας filii (ut ita dicam) insuasibilitatis, sunt filii inobedientiæ. Opponuntur enim ii, qui *1. Pet. 1. 14.* vocantur filii obedientiæ τέκνα ὑπακοῆς. Huic dispositioni opponitur in Scripturis cor durum, ac lapideum.

III. 3. Si comparemus nosmetipsos, ad voluntatem Dei sequendam in omnibus. *Deut. 5. 33.* etiam in iis, quæ nostris commodis videntur adversari, ita ut à sensu carnis non aliter apprehendantur, quàm ut mala. *Jere. 42. 2. Hebr. 11. 8. Phil. 2. 8.*

IV. 4. Si tum etiam applicemus nosmetipsos, ad voluntatem Dei, cùm rationem ejus non percipimus. *Joh. 13. 7. 8. 1. Sam. 5. 9. 15.* Alias enim non simpliciter sequimur voluntatem Dei, sed ejus rationem.

V. 5. Si parati simus, quoad cordis dispositionem & studium, voluntatem Dei observare non solum in iis, quæ scimus eum velle, sed etiam in iis, quæ adhuc nescimus. *Exod. 10. 27.*

VI. 6. Si voluntatem illam Dei, quæ maximè ad nostrum officium pertinet maximè doceri cupiamus.

mus. *Psal. 119. 33. 34. Act. 9. 7. Job. 21. 13. 14.*

VII. 7. Si timor Dei perpetuò sit coram oculis, ita ut ejus offensionem reverenter metuamus, diligenter caveamus, & sedulò fugiamus. *Heb. 12. 28. 29. 1. Pet. 1. 17.*

VIII. 8. Si non pendeamus ex obedientiæ nostræ eventu, vel successu, quem in isthoc mundo percipimus, sed persistere statuamus etiamsi variis injuriis propterea afficiamur. *1. Pet. 2. 19. 20. 21. Dan. 3. 17. 18.*

IX. 9. Si in mediis illis nos exerceamus, quibus formari possimus ad obedientiam. *1. Cor. 9. 27.*

Quæstio secunda est, quibus argumentis excitari quis possit, ad obedientiam Deo præstandam?

Obedientiæ motiva.

X. R. 1. Si applicet animum, ad Dei jubentis authoritatem contemplandam. *Mal. 1. 6. Jere. 35. per totum cap. Rom. 6. 18. 22. 1. Cor. 6. 19.*

XI. 2. Si simul etiam potestatem Dei perpendat. *Jere. 18. 6.*

XII. 3. Si unà cogitet, obedientiam illam, quam Deus à nobis postulat, non ad Dei aliquod commodum, sed ad nostrum spectare. *Job. 22. 2. & 35. 6. 7.*

XIII. 4. Si Dei beneficia in se collata cogitet, qualia sint & quanta. *Rom. 12. 1. Decal. præf.* Hic autem insistendum est maximè, ut in consideratione maximè efficaci. Manifestum enim est per se, quod debiti obligatio, erga benefactorem, intendatur, & augeatur, secundum beneficii quantitatem. Non enim est dubium, omne beneficium obligare beneficiarium, benefactori, i. e. receptorem, donatori; & quantò majus fuerit, tanto magis obligare. Benè igitur istam considerationem, hunc in modum deduxit G. Par. *Si aliquis mille marcas gratis alicui dederit, proculdubiò aliquantum ipsi obligatur: & si duo millia ipsi dederit, duplò magis: & sic in infinitum. Quare si in infinitum meliùs, aut pretiosiùs eidem dederit, in infinitum magis obligatus est ei. Solus autem oculus, aut lingua, ne dicam totum corpus, incomparabiliter melior est, atque pretiosior mille marcis auri. Ergo in infinitum magis est obligatus quisque Deo, ratione solius linguæ, vel oculi, quem ipsi dedit, quàm esset ratione mille marcarum. Ampliùs, ponamus, quod alicui dederit Deus mille marcas auri tantum, alii autem dederit infinita millia; manifestum est, quod obligatio, & debitum gratitudinis, atque servitus ejus, qui recepit donum infinitum, in infinitum majori obligatione & debito, Deo tenetur, quàm ille, qui prænominatum finitum donum tantum recepit. Cum igitur obligatio, qua quis tenetur Deo, ratione solius linguæ, vel oculi, in infinitum major sit altera, manifestum est eam esse infinitam. Major autem (aliquo modo) infinita, vel magis infinita est illa obligatio, qua tenetur Deo ratione totius corporis: & major*

& major adhuc ratione animæ: & adhuc major, ratione vitæ perpetuæ, & immortalis: & sic in cæteris. Manifestum est igitur, obligationem, sive debitum gratitudinis, atque servitii, multis nominibus esse infinitam.

XIV. 5. Si maximorum Dei beneficiorum finem, obedientiam esse observet. *Luc. 1. 74. 1. Pet. 1. 18.*

XV. 6. Si ad obedientiam nos perpetuò etiam à Deo vocari attendat. *Tit. 2. 12. 1. Thess. 4. 7. 1. Petr. 1. 15.*

XVI. 7. Si fœdere sanctissimo astrictos nos esse meminerit, ad Deo serviendum. *Job. 31. 1. Hebr. 8. 10.*

XVII. 8. Si miseriam eorum consideret, qui Deo non obediunt: sunt enim servi peccati, ad mortem. *Rom. 6. 16. 21.*

XVIII. 9. Si de promissionibus, obedientiæ factis meditetur. *1. Tim. 4. 8. 2. Cor. 7. 1. Heb. 5. 9.*

XIX. 10. Si denique minas, & ultionem inobedientiæ paratam, ob oculos semper habeat. *2. Th. 1. 8.*

Quæstio tertia est, quibus mediis possit quis idoneus reddi, ad obedientiam Deo præstandam?

Modus obedientiæ studium excitandi, & promovẽdi.

XX. R. 1. Debet fidem suam imprimis curare, ut solida sit, & viva. Omnis enim obedientia Deo grata, est obedientia fidei. *Rom. 1. 5. & 16. 26.*

XXI. Fides autem obedientiam parit. 1. quia dùm verbo Dei inhæret, ut verbo veritatis divinæ, omnia illa incitamenta obedientiæ, quæ in Scripturis reperiuntur, valida reddit & efficacia. 2. quia impetrat à Deo omnem gratiam. 3. quia Christo nos conjungit tanquam capiti, sine quo nihil, & in quo omnia possumus. *Joh. 15. Phil. 4. 13.* 4. quia ex Christo quasi exsugit quotidiè spiritum vitæ.

XXII. 2. Debet spiritui sese tradere, *1. Pet. 1. 22.* ut sit in spiritu, *Rom. 8. 9.* & spiritus habitet in ipso. *vers. 11.* à spiritu agatur. *vers. 14.* spiritu ambulet. *Gal. 5. 16.* spiritu ducatur. *vers. 18.* spiritu vivat, & incedat. *vers. 25.*

XXIII. 3. Debet animum applicare, ad verbum Dei recipiendum, in potentia ejus. *1. Thess. 1. 5. 2. Cor. 10. 4. 5. Rom. 6. 17.*

XXIV. 4. Debet etiam omnem conatum adhibere, ad semetipsum Deo sistendum obedientem, secundum verbum ejus. *Roman. 6. 13. 19.*

CAP. II.

DE SCIENTIA.

QVia ad obedientiam christianam, scientia aliqua imprimis est necessaria: de scientia igitur

Quæstio prima est, quale debet

Scientia pia, qualis? esse scientiæ studium in nobis?

I. R. 1. Debemus in isthoc studio cavere nobis ab affectata omni ignorantiâ. *2. Petr. 3. 5. Prov. 1. 22. & 29. 7.*

II. 2. Debemus etiam curiositatem omnem vitare. *Deut. 29. ult. Prov. 25. 1. 1. Tim. 6. 20. 2. Tim. 2. 23. Tit. 3. 9. Joh. 21. 22. Act. 1. 6. 7.*

III. Quintuplex est curiositas scientiæ. 1. cum illa scire volumus, quæ Deus non revelavit. 2. Cum illa quærimus, quæ nihil spectant ad nos, sed ad alios. 3. Cum minùs necessariis maximè studemus. 4. Cum difficiliora quærimus, principiis neglectis. 5. Cum non simpliciter acquiescimus in Dei voluntate, sed rationem ejus volumus videre.

IV. 3. Earum rerum scientiæ maximè studere debemus, quæ sunt nobis in vita nostra maximè necessaria. *Prov. 9. 12. 1. Tim. 6. 3.*

V. 4. Profectum in ista scientia debemus quærere; non acquiescentes in scientia illa, quæ est infantum. *1. Cor. 14. 20. Hebr. 5. 12. Col. 3. 16.*

VI. 6. Fastum omnem debemus cavere, qui ex scientia solet oriri. *2. Cor. 8. 1.*

Quæstio secunda, quid faciendum est, ad scientiam solidam comparandam?

Modus scientiæ comparandæ. VII. R. 1. Animus totus est addicendus pietati. *Prov. 17. 9. 10. & Psal. 25. 14. Joh. 7. 17.* sicut enim piis scientia est facilis. *Prov. 8. 9. & 14. 6.* sic impiis est inaccessibilis. *Prov. 24. 7.*

VIII. 2. Sapientia carnalis est abneganda. *1. Cor. 3. 18. Pr. 26. 12.*

IX. 3. Fugiendæ sunt etiam carnales cupiditates, quæ mentem excæcant. *Ephes. 4. 18.* abutendo, perturbando, alliciendo, & deprimendo mentem.

X. 4. Sapientia divina est in magno pretio habenda, & congruenti studio quærenda. *Pr. 2. 4. & 3. 14. & 4. 7.*

XI. 5. A Deo ardentibus precibus est petenda. *Jac. 1. 5.*

XII. 6. Humilitas, modestia, & sobrietas est observanda. *Pr. 11. 3. Rom. 12. 3.*

XIII. 7. Consulendi sunt peritiores. *Prov. 15. 12.*

XIV. 8. Piè gloriandum est in scientiæ divinę possessione. *Jer. 9. 24.*

XV. 9. Sapientia ista quærenda est, in assidua & religiosa lectione, & auditione verbi Dei. *2. Tim. 3. 16.*

10. In praxin & usum converti debet scientia illa, quæ est concessa. *Matth. 25. 29. Joh. 13. 17.*

Quæstio tertia, quibus argumentis excitari quis possit, ad hujusmodi studium scientiæ divinæ?

R. 1. Quia scientia pertinet ad perfectionem hominis naturalem: sicut apparet ex tentatione primorum parentum. *Gen. 3. 5.* 2. est differentia hominum à brutis animalibus. *Psal. 32. 9.* 3. qui scientia ista destituti, sunt aliquo modo stupidiores brutis. *Esa. 1. 3.* 4. scientia singularem

larem quandam, & honestam secum adfert voluptatem. *Prov.24.13.14.* 5. absq; scientia cor hominis non potest esse bonum. *Prov.19.2.* 6. scientia est clavis regni cœlorum. *Luc.11.52.* 7. scientia est spiritualis pabulum animæ. *Jere.3.10.* 8. scientia hæc necessaria est, ad fœderis Dei participationem. *Hebr.8.11.* 9. fideles omnes sunt filii lucis, non tenebrarum. *Ephes.5.8.* 10. scientiæ hujus privatio, & aversatio, est stultitia. *Prov.1.7.22.* 11. est causa omnium flagitiorum. *1.Cor.2.8.* 12. affectus bonos ita corrumpit, ut reddat malos. *Rom.10.2.* 13. est causa & nota perditionis. *Hos.4.6. 2.Cor.4.3.*

Cap. III.

DE TIMORE DEI.

CVm cognitione Dei, affinitate intima conjunctus est timor Dei. *Psal.119.79.* De timore igitur

Quæstio prima, an omnis timor Dei sit bonus?

Timor Dei bonus, & malus. I. R. Timor etiam Dei alius est vitiosus, & alius bonus. *Exod.20.20.* Idcircò generaliter aliquandò laudatur timor. *Pr.28.14.* & alias generaliter improbatur. *Apoc.21.8.*

Quæstio secunda, Qualis est timor ille Dei, qui est improbandus?

Timor malus. II. R. 1. Timor ille, qui absterret homines à Deo, vel impellit ipsos ad fugiendum à Deo. *Exod.20.18. Gen.3.8.10. Apoc.6.16.* 2. Eorum etiam timor, qui tantum iram Dei extimescunt. *Jac.2.19. Rom.8.15.*

Quæstio tertia, Qualis est probandus timor Dei?

Timor bonus. III. R. 1. Quandò reveremur Dei majestatem, & potestatem: ita ut præcipua ratio timoris, non sit malum aliquod nostrum, sed excellens Dei perfectio. *Gen.28.19. & 31.42.53. Eccl.18.11.* 2. Quandò maximè metuimus offensã Dei. *Eccl.9.4. Pr.13.13.* 3. quandò tremore afficimur intuitu iræ Dei. *Ps.90.11.*

Quæstio quarta, Annon timor pœnæ est servilis?

IV. R. 1. Si sit tantùm ratione pœnæ, est merè servilis, & vitiosus. Timor servilis. 2. Si in pœna præcipuè spectetur miseria nostra, est etiam illa ex parte servilis. 3. Si verò pœna secundariò spectetur, & eo nomine præcipuè metuatur, quia separat à Deo: & eo dirigatur, ut cautiores nos reddat, in ambulando coram Deo: talis timor est laudabilis. 4. Si Dei minister, & vindex metuendus sit, etiam propter iram. *Rom.13.4.* multò magis Deus ipse. *Hebr.12.29. Amos 3.8.*

Quæstio quinta, quænam sint signa genuini Dei timoris?

V. R. 1. Si seriò fugiamus ab iis, quæ in oculis Dei sunt mala. Notæ genuini timoris Dei. *Prov.3.7. & 14.16. & 16.6.* 2.

habemus cum libertate ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur. *Hebr. 6. 14.*

VIII. 6. Deus ad petitionem nostram curabit nostras infirmitates. *Esa. 40. 29. Psal. 103. 3.*

IX. 7. Spiritus interim sublevat nostras infirmitates. *Rom. 8. 26.*

X. 8. Infirmitates ipsæ nobis non imputantur. *Rom. 7. 17. 20.*

XI. In flagitiis usque dum tollantur, nulla potest consolatio haberi. *1. Cor. 5. 2. 6.* Ratio est, quia istiusmodi peccata subjectos reddunt etiam fideles comminationibus legis, & à promissionibus Euangelii magnâ saltem ex parte excludunt, conscientiam vastant. *Hebr. 10. 22.* obnoxios faciunt iræ Dei, ut consortes impiorum & infidelium. *Eph. 5. 6. 7. Gal. 6. 7.* & idcircò habet causam terroris, non consolationis. *Hebr. 10. 31.* Possibilitate tamen, & spe consolationis futuræ, aliquo modo sustentare se possit animus fidelis, etiam in gravissimis peccatis. *Roman. 11. 23. Luc. 22. 31.*

Quæstio secunda, quid agendum est fideli, ut adversùs peccata sua possit consolationem habere?

XII. Debet 1. peccati cujuslibet sensum retinere tanquam oneris magni. *Matth. 11. 28. 29.*

XIII. Debet 2. odio semper habere omne peccatum. *Rom. 7. 15.*

XIV. Debet 3. perpetuo cavere ne perficiat cupiditates peccati. *Gal. 5. 16.*

XV. Debet 4. studere semper mortificationi earum. *Rom. 8. 13.*

XVI. Debet 5. promissiones intuendo, ad Christum confugere, eique magis, magisque adhærere. *Rom. 7. 25. Phil. 3. 9.*

XVII. Sed flagitia semper debent amoveri, antequam capax quis possit esse solidæ consolationis. *Esai. 1. 16. 17. 18.*

Excerpta

Excerpta quædam, ex tractatu GUILIELMI PARISIENSIS, de tentationibus, & resistentiis, quę visum est hic proponere legenda, ad doctrinam de tentationibus illustrandam, quia in authore non nisi à paucissimis leguntur.

I. *Tentatio (una intentione sua) non est aliud, quàm experimentatio: & tentare non est aliud, quàm experimentum capere de quacunque re, ad cognoscendum ipsam: hoc est, ut ipsa cognoscatur, vel innotescat cuicunque. Hoc enim Diabolus solum potest, non autem vincere, vel dejicere viribus suis. Nisi enim sponte nos ei crediderimus, & in manus ei dederimus, potestatem in nobis habere non potest. Nihil contra nos potest, nisi quod ei posse dederimus aut permiserimus. Tentare ergò utique potest, hoc est, experimentum capere, quales simus, videlicet fortes, an debiles? facilè ei cedentes, an viriliter resistentes? Quod si nos ab initio tentationis, viriliter sibi resistentes invenerit, desperans de victoria, imo victus atque confusus plerumque statim abscedit. Et hoc est proprium tentatoris, ut experimento sumpto, compertoq́ue quod quærebat, negotium tentationis dimittat.*

II. *Secunda intentione, intelligitur tentatio impugnatio, seu bellum, aut prælium, vulgò guerra. Verisimile etiam est, quod quicquid agit contra nos Diabolus, pugna sit, si quis diligentius consideret. Animo enim vincendi nos, totum agit, sive insidietur, sive exploret, sive bona prætendat ad decipiendum nos, sive percutiat baculo vel gladio, sive murum munitionis nostræ suffodiat, sive victum spiritualem subtrahat, vel subtrahi procuret, quoniam animo nocendi omnia ista facit. Et revera ista sunt partes belli, sive guerræ, quibus semper nos impugnat.*

III. *Unumquodque vitium suas habet tentationes: & contra totam aciem mentis pugnat Diabolus, obsidens eam per circuitum, & ordinans acies suas, ac dirigens contra acies virtutum, & contra partes arcis mentis humanæ.*

IV. *Impugnationes propriæ virtutis nostræ rationalis, sunt, 1. Curiositas, id est, libido sciendi non necessaria, & quorum cognitio nihil operatur, vel adjuvat ad salutem. 2. Tarditas ad credendum. 3. Levitas ad idem. 4. Dubietas. 5. Suspiciositas. 6. Spiritus blasphemiæ, quod est scaturigo abominabilium cogitationum, & adeo horribilium,*

lium, adeoque molestarum, ut ejus tentatio plerunque quasi martyrium sit: & quidam etiam potiùs vellent martyrium, quam illas sustinere.

V. *Potest quis resistere cuicunq; tentationi Diabolicæ, si simpliciter & purè velit, absque ullâ admixtione noluntatis. Nemo enim succumbit aut cedit tentationi, omninò invitus: quia sic maneret ejus voluntas invicta, & erecta, non cadens, aut etiam inclinata in consensum tentantis: & sic simul succumberet, & non succumberet. Sed ut purè quis velit resistere, non est cuiquam ex sese, aut ex naturali virtute; sed ex dono & adjutorio gratiæ divinæ.*

VI. *Attende autem, quod, cum quæritur, utrum quis possit velle resistere cuicunque tentationi? duobus modis intelligi possit. Posse enim dicitur, & secundum possibilitatem, quod est passivè, & receptibiliter; & secundum virtutem, ac efficientiam, sive effectivè. Manifestum est igitur, quod nec cuicunque, nec quantæcunque tentationi potest quivis resistere, per modum efficientiæ; sed per modum possibilitatis, aut passibilitatis potest.*

VII. *Præter dona gratiarum, & virtutum, ipsa Dei custodia, & protectio est necessaria sanctis, ut tentationibus resistant: & ipsius multiplicia adjutoria, quibus adjuvat certantes electos.*

VIII. *Horum primum est, hostium fugatio, quâ interdum non permittuntur electos tentare.* Job. 1.

IX. *Secundum est, refrænatio hostium, ne tentent quantum vellent.* Job. 2.

X. *Tertium adjutorium est de ipso tentatore, cum ipsa forma sua qua tentat, præbet adjutorium, & instructionem. Sic forma serpentis potuisset suspectam reddere suggestionem ejus apud Evam.*

XI. *Quartum adjutorium est de ipsa tentatione, cum vel timorem ingerit, qui est optimus custos. Vel ad pugnandum nos provocat, & contra hostem accendit.*

XII. *Quintum est nova gratia, vel augmentum prioris. Bene enim negotiantibus in talentis, eadem auget Deus, vel magnitudine, vel numero.* Matth. 25. Luc. 19.

XIII. *Sextum est cessatio, sive pax (vel induciæ potiùs) à tentatione.*

XIV. *Septimum est, in ipso ardore tentationis refrigerium: quod est mitigatio ipsius, sicut cum ipsam tribulationem vertit in solatium.*

XV. *Octavum est confortatio, id est, roboratio & erectio cordis, per promissionem virtutis & victoriæ, & per ostensionem infirmitatis hostium, ac levitatis pugnæ.*

XVI. *Nonum est consolatio, id est, lætificatio in molestiis, doloribus, atque laboribus.*

XVII. *Decimum est, spei ac fiduciæ donatio, atque confirmatio, contra nutationē timiditatis, ex proprio defectu & infirmitate oriunda.*

XVIII.

XVIII. *Undecimum est, susceptio impulsorum ne cadant, ita scil. ut letaliter lædantur. Impelluntur autem pene usque ad casum, ut agnoscant infirmitates suas; & quod non cadunt, non viribus suis, sed misericordiæ divinæ attribuant.*

XIX. *Duodecimum est susceptio fugientium ad ipsum: propter quam dicitur refugium electorum.*

XX. *Tredecimum est propugnatio Dei, ac debellatio hostium.*

XXI. *Decimum quartum ipsa tribulatio forinseca, quæ multas habet utilitates adjuvantes.*

XXII. *Quindecimum est memoria novissimorum: mortis, judicii, damnationis, ac fœlicitatis.*

XXIII. *Difficile admodum vincere tentationes: quoniam (in istâ corruptione) nemo totus contra ullam tentationem pugnat, sed ex parte, pro illâ, & contra seipsum præliatur unusquisque. Fidelis ipse est in tentatione: quasi regnum divisum in seipso: quasi eques armatus super equum sedens umbraticum & recalcitrantem, oris teneri, aut duri, vel lascivum: quasi domus benè ædificata, sed super debile fundamentum: quasi bellator egregius stans supra lubricum pavimentum; vel ex parte armatus, & ex parte inermis; vel gravi onere impeditus.*

XXIV. *Inter occultissimas insidias, & astutissimas tentationes Diaboli, quibus etiam sapientissimi ac fortissimi sæpissimè subjiciuntur, prima est longa fatigatio, per quam non tantum in ipsam tentationem inducere nititur illum, quem tentat, sed etiam in desperationem, ut videlicet vel credat se ad Deum non pertinere, vel à Deo non curari. Indè autem est ista stultitia, & ruina pessima, quia nesciunt homines, quantas utilitates operantur longa crebraque certamina tentationum: quomodo vel radicatam superbiam confringant, infirmitates alias insensibiles ostendant, & humilitatem conservent.*

XXV. *Secunda astutia tentatoria Diaboli est, ipsa extraneitas tentationis. Plerunque enim insuetis tentationibus quosdam vexat electos, ut eo ipso, quod alios de talibus tentari non audiunt, vel tentatos fuisse, se ad Deum non pertinere vehementer formidant.*

XXVI. *Tertia astutia est, quà hoc agit, ut mutet aliquis statum suum, cum in eo benè sit illi; quemadmodum aviculæ, & pisces strepitu, aut tumultu ex illis locis fugantur, in quibus in tuto fuerunt à retiaculis, & aliis insidiis venatorum, aut piscatorum.*

XXVII. *Quarta astutia est, quâ invitat aliquem ad illa, quæ sunt supra vires infirmitatis ipsius.*

XXVIII. *Quinta astutia est, quum sub prætextu boni, suadet periculum.*

XXIX. *Sexta astutia est, quum vitium suadet sub prætextu virtutis.*

XXX. *Septima astutia, & omnium*

mnium periculosissima, est ipsa pax, & cessatio à tentationibus: ex quâ sequitur securitas, desidia, elatio, contemptus fratrum, duritia cordis.

XXXI. *Resistere tentationibus, tribus modis contingit: 1. Resistit ille, qui non consentit. Vincitur tentator, eo ipso quod nos non vincit. 2. Resistit ille tentationibus, qui easdem fugit. 3. Resistit ille, qui repercutiendo retundit, vel refrænat jacula tentationum.*

XXXII. *Cum fuga tentationis conjungenda est indignatio. Quemadmodum enim negociator, qui charissimam habet mercem, emptorem longè minùs justo pretio offerentem, nec respicere, nec audire dignatur, pleirunque etiam eidem indignatur; sic qui Deum habet charum, quicquid pro eo deserendo Diabolus offerat, etiam respicere, vel audire dedignatur, & eidem indignatur, cum supra omnem æstimationem, & cogitationem, minùs offerat, quam decens est, & nihil prorsus comparatione illius.*

XXXIII. *Pertinet ad hoc artificium, sic inhærere ei, quod habet unaquæque virtus, eamque sic custodire, atque defendere, ne perveniant quidem ad ipsam jacula tentatoris. Sic nonnulli, qui Deum habent charissimum, Deo inhærent, ejusque beneplacitum adeò intendunt, adeoque in eis se occupant, immobili cogitatione in illis fixi, ut ad eos contraria offensionis jacula non pertingant.*

XXXIV. *Repercutitur optimè tentatio, proprio suo gladio. Hoc autem facit unaquæque virtus, quotiescunque in tentatione, decor ipsius & pretiositas cogitatur. Hujusmodi quippè cogitatu, & ipsa peccata quæ tentant, & ipsæ cogitationes, & jacula quæ ab ipsis immittuntur, semper tanquam vulnerata debilitantur, prosternuntur, interdum etiam disparent, & in nihilum evanescunt; quemadmodum exhibita luce, tenebræ diffugiunt & disparent. Pro eo enim solo, ea quæ vitiorum sunt, alicujus momenti nobis esse videntur, in hora tentationis, quia lex virtutum, vel per ignorantiam, vel per negligentiam, ea hora nobis absconditur; quemadmodum pro eo solo putredines lignorum, & squamæ piscium de nocte lucent, quia lux solis, vel alia abest.*

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER TERTIUS, DE OFFICIIS, IN COMMVNI.

CAP. I.

De Obedientia in genere.

Hactenus actum est de iis, quæ pertinent ad statum hominis: sequitur ut inquiramus in actiones & conversationem vitæ.

PRimus autem locus est, de observantia, vel obedientia erga Deum in genere, ubi

Quæstio prima est, quænam sint notæ veræ obedientiæ?

Notæ obedientiæ veræ.

I. R. 1. Si voluntatem Dei pluris faciamus, quàm aut hominum quorumcunque imperia, aut nostram propriam voluntatem. *Act. 4. 19. & 5. 29. Matth. 26. 39.* Ratio est, quia obedientia in eo propriè consistit, ut simpliciter accommodemus voluntatem nostram ad voluntatem Dei.

II. Si corda habeamus ad suasiones Dei flexilia. *Eph. 2. 2. & 5. 6. Coloss. 3. 6.* ubi *υἱοὶ τῆς ἀπειθείας* filii (ut ita dicam) insuadibilitatis, sunt filii inobedientiæ. Opponuntur enim iis, qui *1. Pet. 1. 14.* vocantur filii obedientiæ *τέκνα ὑπακοῆς*. Huic dispositioni opponitur in Scripturis cor durum, ac lapideum.

III. 3. Si comparemus nosmetipsos, ad voluntatem Dei sequendam in omnibus. *Deut. 5. 33.* etiam in iis, quæ nostris commodis videntur adversari, ita ut à sensu carnis non aliter apprehendantur, quàm ut mala. *Jere. 42. 2. Hebr. 11. 8. Phil. 2. 8.*

IV. 4. Si tum etiam applicemus nosmetipsos, ad voluntatem Dei, cùm rationem ejus non percipimus. *Joh. 13. 7. 8. 1. Sam. 5. 9. 15.* Alias enim non simpliciter sequimur voluntatem Dei, sed ejus rationem.

V. 5. Si parati simus, quoad cordis dispositionem & studium, voluntatem Dei observare non solum in iis, quæ scimus eum velle, sed etiam in iis, quæ adhuc nescimus. *Exod. 10. 27.*

VI. 6. Si voluntatem illam Dei, quæ maximè ad nostrum officium pertinet maximè doceri cupiamus.

mus. *Psal.119.33.34. Act.9.7. Job.21.13.14.*

VII. 7. Si timor Dei perpetuò sit coram oculis, ita ut ejus offensionem reverenter metuamus, diligenter caveamus, & sedulò fugiamus. *Heb.12.28.29. 1.Pet.1.17.*

VIII. 8. Si non pendeamus ex obedientiæ nostræ eventu, vel successu, quem in isthoc mundo percipimus, sed persistere statuamus etiamsi variis injuriis propterea afficiamur. *1.Pet.2.19.20.21. Dan.3.17.18.*

IX. 9. Si in mediis illis nos exerceamus, quibus formari possimus ad obedientiam. *1.Cor.9.27.*

Quæstio secunda est, quibus argumentis excitari quis possit, ad obedientiam Deo præstandam?

Obedientiæ motiva.

X. R. 1. Si applicet animum, ad Dei jubentis authoritatem contemplandam. *Mal.1.6. Jere.35. per totum cap. Rom.6.18.22. 1.Cor.6.19.*

XI. 2. Si simul etiam potestatem Dei perpendat. *Jere.18.6.*

XII. 3. Si unà cogitet, obedientiam illam, quam Deus à nobis postulat, non ad Dei aliquod commodum, sed ad nostrum spectare. *Job.22.2.& 35.6.7.*

XIII. 4. Si Dei beneficia in se collata cogitet, qualia sint & quanta. *Rom.12.1. Decal. præf.* Hic autem insistendum est maximè, ut in consideratione maximè efficaci. Manifestum enim est per se, quod debiti obligatio, erga benefactorem, intendatur, & augeatur, secundum beneficii quantitatem. Non enim est dubium, omne beneficium obligare beneficiarium, benefactori, i.e. receptorem, donatori; & quantò majus fuerit, tanto magis obligare. Benè igitur istam considerationem, hunc in modum deduxit G. Par. *Si aliquis mille marcas gratis alicui dederit, proculdubiò aliquantum ipsi obligatur: & si duo millia ipsi dederit, duplò magis: & sic in infinitum. Quare si in infinitum meliùs, aut pretiosiùs eidem dederit, in infinitum magis obligatus est ei. Solus autem oculus, aut lingua, ne dicam totum corpus, incomparabiliter melior est, atque pretiosior mille marcis auri. Ergo in infinitum magis est obligatus quisque Deo, ratione solius linguæ, vel oculi, quem ipsi dedit, quàm esset ratione mille marcarum. Ampliùs, ponamus, quod alicui dederit Deus mille marcas auri tantum, alii autem dederit infinita millia; manifestum est, quod obligatio, & debitum gratitudinis, atque servitii ejus, qui recepit donum infinitum, in infinitum majori obligatione & debito, Deo tenetur, quàm ille, qui prænominatum finitum donum tantum recepit. Cum igitur obligatio, qua quis tenetur Deo, ratione solius linguæ, vel oculi, in infinitum major sit altera, manifestum est eam esse infinitam. Major autem (aliquo modo) infinita, vel magis infinita est illa obligatio, qua tenetur Deo ratione totius corporis:*

& major

& major adhuc ratione animæ: & adhuc major, ratione vitæ perpetuæ, & immortalis: & sic in cæteris. Manifestum est igitur, obligationem, sive debitum gratitudinis, atque servitii, multis nominibus esse infinitam.

XIV. 5. Si maximorum Dei beneficiorum finem, obedientiam esse observet. *Luc. 1. 74. 1. Pet. 1. 18.*

XV. 6. Si ad obedientiam nos perpetuò etiam à Deo vocari attendat. *Tit. 2. 12. 1. Thess. 4. 7. 1. Petr. 1. 15.*

XVI. 7. Si fœdere sanctissimo astrictos nos esse meminerit, ad Deo serviendum. *Job. 31. 1. Hebr. 8. 10.*

XVII. 8. Si miseriam eorum consideret, qui Deo non obediunt: sunt enim servi peccati, ad mortem. *Rom. 6. 16. 21.*

XVIII. 9. Si de promissionibus, obedientiæ factis meditetur. *1. Tim. 4. 8. 2. Cor. 7. 1. Heb. 5. 9.*

XIX. 10. Si denique minas, & ultionem inobedientiæ paratam, ob oculos semper habeat. *2. Th. 1. 8.*

Quæstio tertia est, quibus mediis possit quis idoneus reddi, ad obedientiam Deo præstandam?

Modus obedientiæ studium excitandi, & promovẽdi.

XX. R. 1. Debet fidem suam imprimis curare, ut solida sit, & viva. Omnis enim obedientia Deo grata, est obedientia fidei. *Rom. 1. 5. & 16. 26.*

XXI. Fides autem obedientiam parit. 1. quia dùm verbo Dei inhæret, ut verbo veritatis divinæ, omnia illa incitamenta obedientiæ, quæ in Scripturis reperiuntur, valida reddit & efficacia. 2. quia impetrat à Deo omnem gratiam. 3. quia Christo nos conjungit tanquam capiti, sine quo nihil, & in quo omnia possumus. *Joh. 15. Phil. 4. 13.* 4. quia ex Christo quasi exsugit quotidiè spiritum vitæ.

XXII. 2. Debet spiritui sese tradere, *1. Pet. 1. 22.* ut sit in spiritu, *Rom. 8. 9.* & spiritus habitet in ipso. *vers. 11.* à spiritu agatur. *vers. 14.* spiritu ambulet. *Gal. 5. 16.* spiritu ducatur. *vers. 18.* spiritu vivat, & incedat. *vers. 25.*

XXIII. 3. Debet animum applicare, ad verbum Dei recipiendum, in potentia ejus. *1. Thess. 1. 5. 2. Cor. 10. 4. 5. Rom. 6. 17.*

XXIV. 4. Debet etiam omnem conatum adhibere, ad semetipsum Deo sistendum obedientem, secundum verbum ejus. *Roman. 6. 13. 19.*

Cap. II.

DE SCIENTIA.

QVia ad obedientiam christianam, scientia aliqua imprimis est necessaria: de scientia igitur

Quæstio prima est, quale debet

larem quandam, & honestam secum adfert voluptatem. *Prov.24.13.14.* 5. absq; scientia cor hominis non potest esse bonum. *Prov.19.2.* 6. scientia est clavis regni cœlorum. *Luc.11.52.* 7. scientia est spirituale pabulum animæ. *Jere.3.10.* 8. scientia hæc necessaria est, ad fœderis Dei participationem. *Hebr.8.11.* 9. fideles omnes sunt filii lucis, non tenebrarum. *Ephes.5.8.* 10. scientiæ hujus privatio, & aversatio, est stultitia. *Prov.1.7.22.* 11. est causa omnium flagitiorum. *1. Cor.2.8.* 12. affectus bonos ita corrumpit, ut reddat malos. *Rom.10.2.* 13. est causa & nota perditionis. *Hos.4.6. 2. Cor.4.3.*

CAP. III.

DE TIMORE DEI.

CUm cognitione Dei, affinitate intima conjunctus est timor Dei. *Psal.119.79.* De timore igitur

Quæstio prima, an omnis timor Dei sit bonus?

Timor Dei bonus, & malus. I. R. Timor etiam Dei alius est vitiosus, & alius bonus. *Exod.20.20.* Idcircò generaliter aliquandò laudatur timor. *Pr.28.14.* & alias generaliter improbatur. *Apoc.21.8.*

Quæstio secunda, Qualis est timor ille Dei, qui est improbandus?

Timor malus. II. R. 1. Timor ille, qui absterret homines à Deo, vel impellit ipsos ad fugiendum à Deo. *Exod.20.18. Gen.3.8.10. Apoc.6.16.* 2. Eorum etiam timor, qui tantum iram Dei extimescunt. *Jac.2.19. Rom.8.15.*

Quæstio tertia, Qualis est probandus timor Dei?

Timor bonus. III. R. 1. Quandò reveremur Dei majestatem, & potestatem: ita ut præcipua ratio timoris, non sit malum aliquod nostrum, sed excellens Dei perfectio. *Gen.28.19. & 31.42.53. Eccl.18.11.* 2. Quandò maximè metuimus offensã Dei *Eccl.9.4. Pr.13.13.* 3. quandò tremore afficimur intuitu iræ Dei. *Ps.90.11.*

Quæstio quarta, Annòn timor pœnæ est servilis?

IV. R. 1. Si sit tantùm ratione pœnæ, est merè servilis, & vitiosus. Timor servilis. 2. Si in pœna præcipuè spectetur miseria nostra, est etiam illa ex parte servilis. 3. Si verò pœna secundariò spectetur, & eo nomine præcipuè metuatur, quia separat à Deo: & eo dirigatur, ut cautiores nos reddat, in ambulando coram Deo: talis timor est laudabilis. 4. Si Dei minister, & vindex metuendus sit, etiam propter iram. *Rom.13.4.* multò magis Deus ipse. *Hebr.12.29. Amos 3.8.*

Quæstio quinta, quænam sint signa genuini Dei timoris?

V. R. 1. Si serió fugiamus ab iis, quæ in oculis Dei sunt mala. Notæ genuini timoris Dei. *Prov.3.7. & 14.16. & 16.6.* 2.

Si ex conscientiâ erga Deum, abstineamus à peccatis illis, quæ sunt maximè occulta, & respectu hominum, tuta. *Lev. 19. 14. Gen. 42. 18. Job. 31.21.23.* 3. Si non tantùm abstineamus à peccatis, sed etiam odio illa prosequamur: idque eo nomine, quia Deus illa detestatur. *Prov. 8. 13.* 4. Si de eo maximè solliciti simus, ne à Deo recedamus. *Jere. 52. 40.* 5. Si non tantùm à malo abstineamus, sed etiam quod bonum est facere studeamus. *Eccles. 12. 13. Deut. 5. 20.* 6. Si perfectionem quæramus, in omni parte sanctificationis. *2. Corinth. 7. 1. Philippens. 2. 12.* 7. Si neque homines, neque ullam creaturam ita metuamus, ut ab officio nostro possint nos absterrere. *Matth. 10. 28. Esai. 8. 12. 13. 1. Pet. 3. 14. 15.* 8. Si in verbo Dei, & aliis rebus sacris, versemur cum timore. *1. Cor. 7. 15.* 9. Si nomen ipsum, & attributa Dei, cum reverentia usurpemus. *Deut. 28. 58.*

Motiva timoris Dei.

Q. 6. quæ sint argumenta, quibus excitari quis possit, ad timorem Dei?

VI. R. 1. Omnipotentia Dei. *Jere. 5. 22. Job. 37. 23. 24. Psal. 76. 4. 7.* 2. Regnum Dei. *Psal. 99. 1. Iere. 10. 7. Dan. 6. 26.* 3. Potens ejus omnium rerum gubernatio. *Esa. 25. 1. 2. 3. 4. &c.* 4. Judicia ejus particularia adversus peccata. *Psal. 119. 118. 119. 120. Hab. 3. 16. Zephan. 3. 5. 7. Apocal. 15. 3.* 5. Judicium ejus universale. *Eccles. 12. 14. 1. Pet. 1. 17.* 6. Commi-nationes ejus. *2. Reg. 22. 19. Hab. 3. 16.* 7. Pœnæ incumbentes. *Luc. 23. 40.* 8. misericordia Dei. *Psal. 130. 4.* 9. beneficia ejus. *Ier. 5. 24. Psal. 72. 5.* 10. promissiones illis factæ, qui Deum timent. *Psal. 25. 12. 13. 14. & 34. 9. Prov. 10. 27. & 13. 13. & 19. 23. & 22. 4. Eccles. 8. 12.*

CAP. IV.

De Humilitate erga Deum.

QVia obedientiæ ratio est in subjectione, idcircò proximo in loco agendum est de humilitate erga Deum, in qua est submissio. *Iac. 4. 6. 7.* quæ cum timore Dei conjungitur. *Prov. 22. 4.*

Humilitatis notæ.

Quæstio prima, quænam notæ humilitatis erga Deum?

I. R. 1. Seria agnitio propriæ nostræ imperfectionis, coram ipso. *Psal. 30. 2. 3. Esa. 40. 6. 1. Petr. 1. 24.* superbia enim est in imaginatione, & affectatione excellentiæ.

II. 2. Agnitio maximi nostri reatus, ratione peccatorum in ipsum commissorum. *Rom. 3. 19.* superbia enim excludit hujusmodi confessionem seriam. *Luc. 18. 11.*

III. 3.

III. 3. Submissio cum silentio, ad judicia Dei. *Psal.39.5. 1. Sam. 3.18. Iob. 1.21. & 39.37.* superbus enim responsat. *Rom. 9. 20.*

IV. 4. Gratiæ & misericordiæ Dei amplificatio, in omnibus ejus beneficiis. *1. Chron.29. 14.* superbus enim omnia bona sibi, & suis meritis aliquo modo solet arrogare. *Deut. 8. 14. 17. & 9. 4.*

V. 5. Sancta admiratio viarum Dei, quæ sunt inpervestigabiles. *Iob. 42.3. Rom.11.33.34. Psal.13.1.* superbus enim sibimet videtur omnia capere posse: & putat omnia sibi communicari debere.

VI. 6. Omnis dignitatis nostræ, & præeminentiæ supra alios, depositio, coram Deo, & in ejus cultu. *Rev.4. 10.* superbus de suá excellentiá cogitat, & alios contemnit, etiam coram Deo. *Luc. 18. 11.*

VII. 7. Abjectæ nostræ tenuitatis apprehensio, in præsentia Dei, cum trepidatione ad ejus majestatem. *Gen. 18. 27.*

VIII. 8. Sancta modestia in cultu Dei. *Eccles. 5. 1. 2. 3.*

IX. 9. Voluntaria susceptio officiorum à Deo nobis impositorum, quamvis humiliora aut viliora possint videri. *Phil.2.8. Ioh.13.14.*

Quæstio secunda, quibus argumentis excitari quis possit, ad studium humilitatis erga Deum? *Motiva humilitatis.*

X. R. 1. Si ob oculos ponat, majestatem & potentiam Dei. *1. Pet. 5. 6.*

XI. 2. Si humilitatis hujus naturam cogitet, quod scil. animam hominis aptam reddit, ut fiat domus, vel templum Dei. *Esa. 66. 3.* ut sit sacrificium Deo. *Psal. 51. 19.* ut sit receptaculum gratię Dei. *Pr. 3. 3. 5.* ut sit capax sapientiæ. *Prov. 11. 2.* Hæc enim est mater aliarum virtutum, & est etiam singulare animæ ornamentum. *1. Petr. 5. 5.*

XII. 3. Si memor sit promissionum, quæ factæ sunt humilibus. Deus eos respiciet. *Esa. 66. 2.* dabit eis gratiam. *Iac. 4. 6. 1. Pet. 5. 5.* extollet eos. *Iac.4.10. 1.Petr.5.6. Luc. 18. 14.* remunerabit omni genere bonorum. *Prov. 22. 4.*

XIII. 4. Si consideret humilitatem esse necessariam, ad quærendum Deum, & iram ejus avertendam. *Zeph. 2. 3. 2. Chron. 12. 7.*

XIV. 5. Si intelligat humilitatem requiri, in omni officio erga Deum. *Mich. 6. 8.*

CAP. V.

DE SYNCERITATE.

QVia propria qualitas obedientię est synceritas, de illa igitur sit Quæstio prima, quá in re consistit obedientiæ nostræ synceritas? *Synceritas quę & qualis?*

I. R. 1.

I. R. 1. Vt non sit externa tantùm, sed primò & præcipuè interna. *Psal. 51. 8. Matth. 23. 25.*

II. 2. Vt Deum præcipuè respiciat, & non homines. *Col. 3. 23. Matth. 6. 1.*

III. 3. Vt mixturam omnem corruptionis, aut sinistri respectus devitet. *1. Cor. 5. 8.*

IV. 4. Vt nihil omittat, aut negligat, quod spectat ad perfectionem. *Psal. 119. 128.*

V. 5. Vt fructum exspectet à Deo, non ab hominibus. *Rom. 2. 29.*

Notæ syncerititatis. Quæstio secunda, quænam sunt signa hujusmodi synceritatis?

VI. R. 1. Si quis lucem verbi amet, ut ad eam manifesta fiant opera ipsius. *Joh. 3. 21.*

VII. 2. Si in absentiâ æquè ac in præsentiâ inspectorum, in occulto æquè ac in propatulo, & magis etiam obedire studeat. *Phil. 2. 12. Matth. 6. 6.* non tantùm quum Deus præsentiam suam manifestam facit judiciis, aut beneficiis singularibus, sed & quum videtur abesse. *Psal. 78. 34.*

VIII. 3. Si in adversis æquè ac in prosperis Deo adhæreat. *Iob. 1. 8. 9. 10. 11.*

IX. 4. Si curet omnia mandata, etiam illa, quæ videntur minora. *Matth. 5. 19.*

X. 5. Si abstineat ab omni specie mali. *Thess. 5. 22.*

XI. 6. Si peccata sua non tegat, aut excuset, sed confiteatur, & abrumpat. *Prov. 28. 13. 2. Cor. 7. 11.*

Motiva synceritatis. Quæstio tertia, quibus argumentis excitari quis possit, ad studium synceritatis?

XII. R. 1. Quia Deus est scrutator cordium, & renum. *Prov. 16. 2. & 21. 2. Psalm. 7. 10. & 26. 2. Apoc. 2. 23. Job. 31. 4.*

XIII. 2. Quia pax, gaudium, & securitas indè sequitur syncera. *Prov. 10. 9.*

XIV. 3. Deus delectatur synceritate. *Psal. 51. 8. Prov. 10. 20.* & omni benedictione prosequetur. *Prov. 28. 10. 18.*

XV. 4. Quia duplex cor est abjectum quid, monstrosum, & abominandum.

CAP. VI.

DE ZELO.

QVia quantitas etiam intensiva obedientiæ nostræ erga Deum, consistit in zelo Dei, idcircò de isthoc zelo sit

Zeli natura qualis. Quæstio prima, quâ in re consistit zeli natura?

I. R. In eo, quod affectio Deo placendi, & ejus gloriam promovendi, sit in gradu intenso. *Apoc. 3. 15. 19.* quia verò hujusmodi intentio maximè

maximè apparet, in impugnatione eorum, quæ oppositionem habent ad voluntatem, & gloriam Dei, idcirco maxima ex parte refertur ad oppositionem adversùs mala.

Notæ zeli genuini. Quæstio secunda, quænam sunt signa genuini zeli Dei?

II. R. 1. Si sit secundum scientiam. *Rom. 10.*

III. 2. Si quis paratus sit, omnia officia præstare pro viribus, & supra vires. *2. Cor. 8. 3.*

IV. 3. Si diligens sit, in officio suo exequendo. *Act. 18. 25.*

V. 4. Si modum nullum alium ponit suis officiis erga Deum, quàm Deus ipse statuit. *Exod. 36. 6.*

VI. 5. Si quis mitis fuerit in iis, quæ pertinent ad semetipsum, & fervens in iis, quæ spectant ad Deum. *Numer. 12. 3.* cum *Exod. 32. 19. Gal. 4. 12.* cum *Actor. 13. 9. 12.* Zelus enim verus, idcircò dicitur *zelus Dei*, quia præcipuè fertur in Deum. Quapropter etiam à quibusdam dicitur, *affectio ad vindicandam Dei injuriam: vel ad exterminandos Dei inimicos: vel zelotypia persequens sponsarum Christi adulteria, adulteriorumq; occasiones & signa: vel amor vehemens ipsas Christi sponsas arcta custodia à mundo secludens.*

VII. 6. Si non in quæstionum contentionibus, aut controversiis præcipuè ferveat, sed in studio bonorum operum. *Tit. 2. 14.*

VIII. 7. Si in minoribus minùs, & in majoribus magis afficiatur. *Matth. 23. 23.*

IX. 8. Si sibimetipsi non magis, quam aliis parcat. *Mat. 7. 4.* Contrarium exemplum habemus. *Gen. 38. 24. 2. Sam. 12. 5.*

X. 9. Si non possit ferre impios. *Apoc. 2. 2.* quamvis sint alia ratione maximè conjuncti. *1. Reg. 15. 13.*

XI. 10. Si indignatio adversùs peccata, conjungatur cum dolore, & commiseratione, respectu peccatorum. *2. Cor. 12. 21.* Sic enim tàm remissio torpida, quæ zelo adversatur, quàm furor ille, qui nonnunquam fervorem zeli mentitur, pari cautela declinatur.

XII. 11. Si sit constans, & sui similis, in qualibet conditione. *Gal. 4. 15. 18.*

Quæstio tertia, quibus argumentis excitari quis possit ad zelum Dei? Motiva zeli.

XIII. R. 1. Quia zelus est proprietas populi Christi: & inter illa, quæ Christus in redemptione nostri intendebat. *Tit. 2. 14.*

XIV. 2. Quia illa, quæ spectant ad Deum & officium nostrum erga ipsum, sunt maximè digna, ut cum zelo curentur. *Gal. 4. 18.* quamvis illo zelo quasi consumamur. *Psal. 69. 10. Job. 2. 17.*

XV. Quia religio vera, non potest consistere sine zelo. *Apoc. 3. 15. 16. 19.*

XVI. 4. Quia si zelus desit, peccata & scandala non corriguntur, sed foventur, in nobis metipsis, & aliis,

cum Dei offensione, & nominis ejus contumelia. *1. Samuel. 2. 23. 29. Apoc. 3. 19.*

XVII. 5. Quia zeli neglectus, gravia Dei judicia accersit. *Apoc. 2. 5. & 3. 16. 2. Thess. 2. 10.*

XVIII. 6. Quia zeli cura singularem promissionem habet præsentiæ, & communionis Dei in Christo. *Apoc. 3. 20.*

XIX. 7. Quia zelus perficit, & gratiora reddit, omnia nostra officia erga Deum. *Jac. 5. 16. Rom. 12. 11.*

XX. 8. Quia hæc est ratio, & modus congruus regnum Dei consequendi. *Mat. 11. 12.*

XXI. 9. Quia multi, qui umbram tantùm habent religionis, cum zelo tamen eandem prosequuntur. *Mat. 23. 15.*

Modus zelum excitandi.

Quæstio quarta, quid nobis agendum est, ut verum zelum Dei comparemus, confirmemus, & excitemus?

XXII. R. Debemus 1. omnia illa cavere, quæ zelo huic adversantur. Talia verò sunt 1. variæ speculationes, & quæstiones, quæ non faciunt ad ædificationem in fide, obedientia. *1. Timoth. 1. 4. & 4. 7. 2. Tim. 2. 14. 23. Tit. 3. 9.* Intentio enim mentis circa illa, quæ sunt merè speculativa, aut illo modo, qui tantum est speculativus, quamvis veritatem invenire possit, impedit intentionem affectuum circa res practicas. Atque hæc est ratio, quare plus zeli veri in rudioribus & imperitioribus christianis sæpè reperitur, quàm in doctoribus, & magistris nostris. 2. intentio affectuum circa res mundanas. *Luc. 8. 14.* 3. Satietas spiritualis, id est, sufficientiæ præsumptio, vel acquiescentia in eo gradu ad quém pervenimus. *Phil. 3. 13. 14.* 4. Segnities, metus, & prudentia carnalis. *Jud. 1. 19. 21. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33.* 5. Familiaritas impiorum, vel impietatis in aliis abundantis. *Matth. 24. 12.* 6. Praxis eorum, quæ conscientiæ nostræ non probant. *Rom. 14. 21. 22.* 7. Indulgentia erga nosmetipsos in corruptionibus nostris. *1. Cor. 5. 6. & 2. Cor. 7. 11. Eph. 4. 29. 30.*

XXIII. Debemus 2. sæpè ac sedulò contemplari Dei erga nos charitatem, & benignitatem. *Prov. 25. 21. 22.*

XXIV. Debemus 3. assiduè cogitare de nostrâ imperfectione. *Phil. 3. 13. 14.*

XXV. Debemus 4. diligentes esse in usu mediorum omnium, quæ Deus instituit ad gratiam ingenerandam. *1. Thess. 5. 16. 20.*

XXVI. Debemus 5. adjungere nos iis, qui zelum Dei habent. *Prov. 22. 24. 25. & 27. 17.* Inter tales autem, præcipua ratio habenda est concionatorum illorum, quorum labia tetigit carbo de altari cœlesti assumptus. *Esai. 6.* Memorabili enim & lamentabili experientia (etiam in Ecclesiis reformatis) probatum nimis, quod author jam aliquoties laudatus, olim scripsit: *Verba vitæ in-*

quorun-

quorundam doctorum, & prædicatorum labiis, quantum ad virtutem, & efficaciam, moriuntur. Adeò enim tepidè, adeò remissè, verba Dei annunciant, ut extincta in labiis eorum penitùs videantur: unde sicut ipsi frigidi sunt & extincti, sic frigidos & extinctos relinquunt, & utinam non facerent, auditores. Novi quendam propter hoc de civitate Parisiaca aufugisse. Dicebat enim, se lectionibus, & prædicationibus Parisiensibus, de die in diem, ampliùs & ampliùs infrigidari, & se timere, si moram diuturniorem ibi traheret, ne tandem spirituali gelicidio extingueretur: propter quod, transtulit se ad viros ferventes, velut ad carbones vivos, ut inter eos conversans ardorem nutriret & augeret.

Vnde judicandū de zelo.

Quæstio quinta, an zelus sit æstimandus, ex ejus sensu, & exercendi modo?

XXVII. R. Non semper. Major enim zelus est essentialiter, quatenus rem ipsam respicit, circa quam versatur, vel accidentaliter, quatenus circumstantiæ quædam ad eam rem accedunt, quæ non semper eædem solent manere. Exempli gratia, conjuges se invicem diligentes, afficiuntur magis aliquandò in ipsis nuptiis, quàm in constante vitæ societate, quæ postea succedit. Hoc accidentaliter fit propter novitatem rei: sed de re ipsa æquè possunt, aut magis etiam gaudere.

XXVIII. Sic etiam fideles in prima cōversione majores aliquandò affectuum suorūm motus percipere possunt, quam postea, præter novitatem rei, quamvis postea crescant in vero Dei zelo. Tale quid affirmatur de ipsis angelis. *Luc. 15. 7.*

XXIX. In senectute aut simili aliqua virium debilitatione, quamvis zelus sit idem, vel etiam major quam antea fuit, eodem tamen modo in quibusdam non exeritur, quo antea solebat in juventute.

XXX. Varietas etiam institutionis varietatem magnam infert in modo zeli exercendi, quamvis idem sit zelus quoad essentiam.

Quæstio sexta, an zelus & risus circa unam & candem rem licite possit versari? Quomodo zelus & risus conveniant.

XXXI. R. Fieri hoc posse, apparet in Elia *1. Reg. 18. 27.* cum *19. 10. 14.* Non tamen sub eadem ratione. Zelus enim respicit honestum aut turpe: risus autem inexpectatum aliquid, leviter placens, absque consideratione vel honesti, vel turpis. Nam hæc est natura rei ridiculæ.

Cap. VII.

De Conscientiæ pace, vel serenitate.

QUoniam observantiæ adjunctum concomitans est conscientia tranquilla, quæritur igitur

Quomodo ex observantia, conscientiæ tranquillitas consequatur.

Quæstio prima; qua ratione tranquillitas ista conscientiæ ex observantia nostra pendet?

I. R. 1. Non pendet ex observantia aut obedientia nostra, tãquam ex causa principali, sed ex justificatione illa, quam habemus in Christo Jesu. *Roman. 5. 1. Hebr. 10. 22. 1. Petr. 3. 21. 1. Cor. 4. 4.*

II. Qui ita quiescere volunt in semetipsis, & operibus suis, ii solidam tranquillitatem, suis conscientiis nunquam possunt invenire, tum propter varios lapsus, tum propter imperfectiones illas multiplices quæ optimis hominum conatibus, dum sunt in isthac vita, semper adhærent. Atque hinc est quod pontificii necesse habeant, perpetuis dubitationibus agitari, & in vita, & in morte, propter opinionem illam quam habent de justitia & meritis operum sua propria confessione incertis.

III. 2. Ex observantia autem nostra pendet 1. tanquam ex eo quo removetur ejus contrarium, aut prohibens impedimentum. *1. Sam. 25. 31. 1. Joh. 3. 18. 21.* 2. tanquam ex causa procreante vel ratione ejus secundaria *2. Cor. 1. 12.*

IV. Hoc autem sic accipi debet, ut tranquillitas conscientiæ, quoad actiones illas tantum quæ legi Dei congruunt, ex obedientia pendere intelligatur, quoad rem ipsam: illa verò tranquillitas, quæ respicit statum nostrum coram Deo, non aliter obedientiæ nostræ tribuatur, ut causæ, nisi quoad certitudinem perceptionis nostræ: rem ipsam autem respicere obedientiam nostram tanquam signum & effectum suum: unde phrasis illa Scripturæ, à Johanne præcipuè frequentata, *per hoc cognoscimus*: & aliæ similes: *1. Joh. 2. 3. 5. 29. & 3. 10. 14. 19. & 4. 13.*

V. Pendet etiam tranquillitas conscientiæ ex observantia, tanquam ex causa conservante. Justitia enim (non imputata, neque inhærens, sed) vitæ & conversationis, est thorax hominis fidelis, quo defenditur, atque munitur, ac salvus & tranquillus conservatur. *Eph. 6. 14. 1. Joh. 3. 7. 1. Cor. 4. 3.* Hinc ista justitia, quæ in observantia consistit, vocatur propriè *justitia bonæ conscientiæ*. Ex *Act. 24. 16.*

VI. Conservat autem observantia tranquillitatem conscientiæ, non tantum ut signum nostræ reconciliationis cum Deo; sed etiam ut continuatio & exercitium illius vitæ,

quæ

quæ Deo est accepta & grata. *Col.* 1. 10. 1. *Thess.* 4. 1. *Hebr.* 12. 28. non quod illa sit perfectio in obedientia nostra, quæ Dei legi satisfacere possit, sed quod postquam personæ nostræ fide propter Christum sunt Deo acceptæ, tunc etiam ejusdem fidei virtute, propter Christum, obedientia etiam nostra, licet languida & immunda, coram Deo sit accepta. 1. *Pet.* 2. 5.

Qualis observantia ad conscientiæ tranquillitatem requiratur.

Quæstio secunda, qualis sit illa obedientia ex cujus præsentia, conscientia possit esse tranquilla?

VII. R. 1. Perfectio absoluta non requiritur ad istam tranquillitatem. Tunc enim tranquillitas in isthac vita frustra quæreretur. *Jac.* 3. 2. 1. *Joh.* 1. 10.

VIII. 2. Illa tamen perfectio est necessaria, quæ in sacris literis, Dei ipsius testimonio ornatur, quod ipsi grata sit & accepta. *Hebr.* 11. 2.

IX. 3. Perfectio ista in eo propriè consistit, ut studia & conatus nostri omnes, sint boni, & imperfectio tantum sit in gradu perficiendi. *Rom.* 8. 4. &c.

X. 4. Imperfectiones omnes etiam quæ adhærent, sunt cum seria humiliatione agnoscendæ, & earum remissio in fide petenda. Orat. dom. Pet. 5.

Quæstio tertia, qualis est tranquillitas, quæ ex hujusmodi obedientia exsurgit?

XI. R. 1. Talis est, qualis ipsa obedientia, varia scilicet & imperfecta. 2. *Corinth.* 1. 24.

XII. 2. Non igitur excludit motum à malo ad bonum, sed perturbationem tantum illam, quæ oritur ex iræ divinæ apprehensione.

XIII. 3. Corda tamen fidelium quasi præsidio custodit, *Phil.* 4. 7. eaque gubernat. *Col.* 3. 15.

Differentia inter tranquillitatem piorum, & impiorum.

Quæstio quarta, quomodo distingui possit ista tranquillitas conscientiæ bonæ, ab illa quiete, quæ in improbis aliquandò reperitur?

XIV. R. 1. Quies improborum non fundatur verbo Dei, sed verbis & imaginationibus vanis. *Jer.* 23. 17. 18. 1. *Thess.* 5. 3.

XV. 2. Non solet esse constans, sed cum variis motibus intercurrentibus: & evanescere etiam solet cum judicia Dei incipiunt urgere.

XVI. 3. Eadem solet manere sive pietatis & justitiæ officia curentur, sive negligantur, modo crimina illa absint, quæ sunt ipsi naturæ horrenda.

CAP. VIII.

DE VIRTUTE.

Necessitas virtutis.

QUæstio prima, an non satis sit facere quod bonum est, nisi virtutis etiam habitus comparetur, quo corda nostra ad illud bonum inclinentur?

clinentur?

R. Omni collato studio adjicere debemus fidei nostræ virtutem. *2. Petr. 1. 5.*

I. Quia sermo ille Dei quo ad officia nostra speciatim vocamur, debet esse nobis insitus. *Jac. 1. 21.*

II. Tradere debemus nosmetipsos eidem doctrinæ, tanquam typo aut formulæ, cujus imago in cordibus nostris est exprimenda. *Rom. 6. 17.* Hæc autem interna imago est virtus.

III. Sicut veterem hominem exuere debemus una cum ejus membris, quæ propriè sunt vitia interna. *Col. 3. 5.* sic etiam debemus novum induere cum ejus membris, quæ propriè sunt virtutes.

IV. Configurari debemus imagini Christi, *Col. 3. 10.* in quo inhabitavit omnis plenitudo virtutum. *Esa. 11. 2. Col. 1. 19.* idque in illum finem, ut ex ejus plenitudine nos accipiamus gratiam pro gratia. *Johan. 1. 16.*

V. Si virtutis habitus absit, quamvis bonum opus præstemus, non sumus tamen radicati & fundati in illo bono, sed facilè abripimur in contrarios mores, & bonitas illa citò evanescit. *Matth. 13. 21. Col. 1. 23.*

VI. Quod facimus boni, absque virtute, non facimus corde honesto ac bono, quod tamen in omnibus postulatur. *Luc. 8. 15.*

VII. Talia opera non sunt obedientia Deo grata. *Matth. 7. 18. & 15. 8.*

Modus adipiscandi ad virtutē.

Quæstio secunda, quid faciendum est homini fideli, ut virtute aliqua possit augeri?

VIII. R. 1. Debet 1. defectum & impotentiam suam specialiter ac serio agnoscere & confiteri. *2. Cor. 3. 5. 1. Cor. 3. 18.*

IX. 2. Debet 2. in Christo specialiter apprehendere illam gratiam, qua destituitur, ut in eo fiat potens & completus. *Phil. 4. 13. Col. 2. 10.*

X. 3. Debet 3. sedulò sibi cavere ab iis omnibus, quæ illi virtuti adversantur. *Prov. 4. 14. 15. Eph. 4. 29. 31.*

XI. 4. Debet 4. iis rebus operam dare, quibus illa virtus promovetur. *2. Petr. 1. 12. 15.*

XII. 5. Debet 5. eandem virtutem assiduis & instantibus precibus à Deo petere. *Jac. 1. 5. Actor. 4. 29.*

XIII. 6. Debet 6. frequenter & studiosè exercere sese in iis, quæ propria sunt illius virtutis. *1. Tim. 4. 7.*

Notæ virtutis.

Quæstio tertia, quænam sunt signa virtutis alicujus jam acquisitæ?

XIV. R. 1. Propensio, & promptitudo, quasi naturalis ad illam virtutem exercendam. *2. Petr. 1. 4. 1. Thess. 4. 9.*

XV. 2. Firmitas & constantia in illo exercitio. *Eph. 4. 14. 15.*

XVI. 3. Delectatio & gaudium ex eodem exercitio exundans. *Prov. 21. 15. 2. Cor. 8. 2. & 9. 7. 13.*

XVII.

XVII. 4. Abominatio vitii contrarii. *Psal. 119. 163.*

XVIII. 5. Alienatio ab iis, qui illi vitio sunt dediti. *Prov. 29. 27.*

XIX. 6. Universalitas, qua fit ut non secundum quid, sive ex parte, quod bonum est prosequatur, & malum impugnet, (mensuram ac limitationem admittens ex consilio carnali) sed simpliciter & absolutè. *1. Cor. 13. 7. Col. 1. 10.*

CAP. IX.

DE PRUDENTIA.

INter illas conditiones quæ ad virtutem necessario requiruntur, post justitiam generalem, quæ rectitudinem ejus essentialem notat, primum locum habet prudentia vel sapientia spiritualis. De illa igitur sit

Pruden-tiæ natura. Quæstio prima, qua in re consistit prudentia vera?

I. R. 1. Prudentia spiritualis generaliter consistit in iis, quæ spectant ad Dei gloriam, nostrum officium ac salutem, ita discernendis, circumspiciendis, penetrandis, & ordinandis, ut quantum fieri potest, ad perfectionem possint perduci. *Prov. 14. 8. 15. & 15. 24. & 22. 3.* In specie autem ad illam spectat. 1. Rectum finem propositum semper habere, & ad eum contendere. *Jer. 4. 22. 2. Tim. 3. 15. Deut. 32. 29.* Nequaquam enim sapit qui sibi, ac suo bono non sapit.

II. Media illa eligere, quæ certo tendunt ad illum finem. *Prov. 2. 9.*

III. Accuratè & præcisè ambulare in istis mediis observandis & persequendis. *Eph. 5. 15.*

IV. Omnem opportunitatem capere & redimere ad studium istud promovendum. *Col. 4. 5.*

V. Omnia illa studiosè cavere & fugere, quæ huic studio repugnant. *Job. 28. 28.*

VI. Cætera omnia deserere, ad summum istud bonum acquirendum. *Matth. 13. 44. 45. 46.*

VII. Non vanæ spei confidere, sed omnia solidè fundata habere. *Matth. 7. 24.*

Quæstio secunda, quâ ratione possit hæc prudentia comparari? Ratio prudentiæ acquirendæ.

VIII. R. 1. Non provenit aliunde nisi à Deo solo per spiritum sanctum. *Job. 28. 12. 13. 14. 20. 21. 22. 23. Esai. 11. 2. 3. Eph. 1. 8. 17. Jac. 3. 15.*

IX. 2. Ut à Deo eam accipiamus, stultitiam nostram debemus serio agnoscere. *1. Cor. 3. 18.*

X. 3. Debemus eam quærere in verbo Dei. *Psal. 19. 7. & 119. 98. 99. 104. Jer. 8. 9.*

XI. 4. Debemus à Deo eam rite petere. *Jac. 1. 5. 2. Cor. 1. 10. 11.*

XII. 5. De-

XII. 5. Debemus etiam omnem observationem & experientiam nostram dirigere ad sapientiam arcissendam. *Psal. 90. 12.*

Quare prudentiæ studendum.

Quæstio tertia, quibus argumentis excitari debemus ad studium prudentiæ hujus spiritualis?

XIII. R. 1. Quia est perfectio hominis supra cætera omnia animalia. *Psal. 32. 8. 9.*

XIV. 2. Quia magna pars est imaginis divinæ. *Col. 3. 10.*

XV. 3. Quia eripit ab omni malo. *Prov. 2. 11. 12.* &c.

XVI. 4. Quia ad omne bonum conducit. *Prov. 3. 13. 14. 15. 16. 17. 18.*

Quia verò in Scripturis mentio sæpè fit sapientiæ aut prudentiæ humanæ, spirituali huic sapientiæ oppositæ, idcircò quæritur

Sapientia humana.

1. An omnis sapientia humana sit damnanda?

XVII. R. Sapientia humana duplici modo consideratur, vel ut est simpliciter humana perfectio, aut virtus ut appellant intellectualis, qua res gerendæ quamvis variæ & amplæ sunt facilè percipiuntur, & judicantur, & diriguntur: vel ut est illius facultatis corruptio, aut abusus, quo peccatum habet adhærens vel admixtum. Priore sensu, res est bona in genere naturæ, atque adeò laudanda, & quærenda, quamvis respectu moralis bonitatis, sit res media, neque bona neque mala, sicut & reliquæ omnes perfectiones naturales. Prudentia igitur civilis in sese considerata non opponitur sapientiæ spirituali, nisi ut res disparata tantum: sed posteriore sensu, res est mala in genere morum, atque adeò damnanda, & fugienda: Opponitur enim sapientiæ spirituali, ut res adversa: quo nomine appellatur etiam *sapientia terrena, animalis, carnalis, & diabolica. Jac. 3. 15.*

Sapientia carnalis.

Quæstio secunda, quandò carnalis est sapientia humana, & eo nomine damnanda?

XVIII. R. 1. Cum directè sese opponit sapientiæ divinæ, mali aliquid machinando. *Exod. 1. 10. Prov. 21. 30. Rom. 6. 13.* id est, cum fit medium, vel impietatis, vel injustitiæ. Sapientia enim cum improbitate, nihil aliud est quam armata nequitia. Sapere malum non est sapere, sed desipere.

XIX. 2. Cum sapientiam Dei contemnit & habet pro stultitia. *1. Cor. 1. 23.*

XX. 3. Cum nullo modo subjicit sese sapientiæ Dei. *Rom. 8. 7.*

XXI. 4. Cum aliquo modo sapientiæ Dei cedit, quoad rem ipsam, quam quærit, sed quoad media & modum quærendi, sibimet fidit. *2. Reg. 5. 11. 1. Cor. 2. 1. 4.*

XXII. 5. Cum reddit hominem minus capacem eorum, quæ sunt spiritus Dei. *1. Cor. 2. 14.*

XXIII. 6. Cum fit materia gloriationis. *Iere. 9. 23. Ez. 28. 17.*

XXIV. 7. Cum fiducia in illa collo-

collocatur. *Prov. 3. 6. & 26. 12.*

XXV. 8. Cum à sinceritate & innocentia separatur. *Rom. 16. 19. Matth. 10. 16. 2. Cor. 1. 12.*

Quæstio tertia, quibus argumentis adduci quis possit ad carnalem istam sapientiam contemnendam?

R. 1. Quia magis alienos reddit homines à regno Dei, quam simplex stultitia. *1. Cor. 1. 26. 27. Matth. 11. 26.* 2. Quia hæc sapientia à Deo infatuatur & aboletur. *1. Cor. 1. 19. 20.* 3. Quia serpentina est & diabolica. *Gen. 3. 1. Iac. 3. 15.* 4. Quia & authores perdit. *Prov. 11. 3.* omnem humanam societatem evertit, & vitæ solamen tollit. *2. Sam. 16. 22. 23.*

CAP. X.

DE VIGILANTIA.

QVia prudentiæ vis exercita, & (ut ita loquar) actuositas solet in scripturis *vigilantiæ* nomine designari: de istac igitur vigilantia

Quæritur 1. qua in re propriè consistit?

I. R. Vigilantia nihil aliud est quàm cauta attentio, qua res aliqua diligenter curatur. *Luc. 2. 8. Hebr. 13. 17.* sed actus iste spiritualis vigilantiæ, quæ ab omnibus exigitur, refertur in Scripturis ad tria objecta. 1. ad ipsos vigilantes, ut observent vigilias super semetipsos, *Prov. 4. 23.* ad finem. 2. ad eorum officium, ut excubent ad illud. *Eph. 6. 18.* 3. ad futurum, cui se per illud officium parant. *Matth. 24. 42. 43. 44.* Primum, vocari potest objectum *super quod:* secundum, objectum *ad quod:* & tertium objectum *cui.* Hæc verò tria, quamvis doctrinæ causa distinguantur, in praxi tamen semper debeant conjungi, ita ut simul nosmetipsos observemus, invigilemus officiis illis, quæ nobis incumbunt, & præparemus nos ad futura illa, quæ officium respiciunt vel præstitum vel neglectum. *Eccl. 5. 1. 2. 3. 4. 5. 6.*

II. Vigilantia super nosmetipsos, in genere idem est cum vigilanti observatione voluntatis Dei. *Ps. 119. 4. 5. 6. 9.*

III. Particulariter autem eo requiritur, sicut in excubiis alicujus urbis obsessæ, vel alia ratione periclitantis, ut observemus & inquiramus, 1. in omnes intrantes, quales sint, undè veniant, quo tendant: id est, in omnia illa, quæ per sensus nostros tanquam per urbis portas ingrediuntur, ut si noxia sint, possint excludi. *Psal. 119. 37. Job. 31. 1.* 2. ut diligenter etiam inquiratur, idque simili planè modo, in omnes exeuntes, id est, in omnia cogitata, dicta, facta, quæ ex nobis exeunt.

M *Prov.*

Prov. 4. 23. 24. Psal. 39. 2. Eccl. 5. 1. 2. 3. Jac. 3. 2.

Vigilantia. IV. Vigilantia, qua respicit ipsum officium, nihil aliud est quam solicitudo de iis quę Deus nobis pręcepit, quomodo in iis Deo placeamus. *1. Cor. 7. 32.*

V. Particulariter autem vigilantia requiritur 1. antequam officium præstetur, ut res bene perpendatur *Prov. 14. 15.* ut omnia impedimenta (sive per se sint res illicitæ, sive alias licitæ) è medio tollantur. *1. Pet. 2. 11. 2. Tim. 2. 4.* ut nos idonei & apti simus ad faciendum officium nostrum. *Luc. 21. 34. 36.* & ut occasiones captentur ejusdem faciendi. *Gal. 6. 20.* & vitentur contrariæ. *Prov. 4. 15. & 5. 8.* 2. In ipso officio præstando, ut recto & accurato modo fiat. *Luc. 8. 18.* 3. Post officium præstitum, ne insequente ulla corruptela perdatur. *2. Joh. 8.* quia facile solet vel superbia corrumpi *1. Cor. 4. 7.* vel inconstantia & levitate everti *Jer. 34. 11.*

VI. Vigilantia qua respicit futurum ob oculos habendum, est congrua præparatio, qualem postulat illud quod exspectatur: sive bonum sit, ut recipiatur, sive malum, ut evitetur. *Matth. 24. 42. 44.* particulariter autem huc requiritur 1. ut in tempore fiat hæc præparatio *Mat. 25. 3. cum 11.* 2. ut indesinenter & constanter fiat. *Luc. 21. 36.*

Quæstio secunda, quænam præcipue requiruntur ad vigilias istas observandas?

VII. R. 1. Sobrietas in usu rerum mundanarum *1. Thess. 5. 6. 1. Pet. 4. 7. & 5. 8.* gravatur enim cor non tantum crapula & ebrietate, sed etiam solicitudinibus hujus vitæ. *Luc. 21. 34. 36.*

VIII. 2. Frequens cogitatio de omnipræsentia & inspectione Dei. *Prov. 1. 20. 21. Psal. 119. 168.*

IX. 3. Crebrum examen viarum nostrarum, cum justa censura vel judicio. *Psal. 4. 4. Psal. 119. 59. 1. Cor. 11. 31.*

X. 4. Consortium eorum qui adjutores nobis erunt in ista cura. *Phil. 2. 4. Hebr. 10. 24.* 5. Assidua precatio *Matth. 26. 41.*

Quæstio tertia, quibus argumentis excitari possimus ad studium vigilandi? Vigilantię motiva.

XI. R. Ratio una est essentialis, quæ petitur à periculo in quo cum nosipsi versamur, tum etiam nomen ipsum Dei per nos *1. Tim. 6. 1.*

XII. Periculum autem istud imminet nobis 1. ex infirmitate nostræ carnis. *Mat. 26. 41.* 2. ex diaboli & mundi insidiis. *1. Pet. 5. 8.* 3. ex incertitudine temporis adventus domini ad judicium, vel generale, vel particulare. *Matth. 24. 42. & 25. 13. Marc. 13. 33. 35. Luc. 21. 35. 36.*

CAP. XI.

CAP. XI.

DE FORTITVDINE.

QVia post prudentiam, ad perfectionem virtutis requiritur fortitudo, de ea igitur sit

Quæstio prima, qua in re consistit fortitudo christiana?

I. R. 1. Non est confundenda cum animositate: quia animositas reperitur etiam non solum in hominibus ab omni virtute alienis, sed & in brutis, leone, equo, tauro, & cane. *Prov. 31. 29. 30. 31.*

II. 2. Animositas tamen vel magnitudo animi, generis rationem habet ad fortitudinem veram: quæ idcircò non tam consistit in moderatione audaciæ aut spei, quam timoris & desperationis. *Joh. 1. 1. 9.*

III. 3. Non tantum consistit in aggrediendis periculis, & arduis rebus suscipiendis, sed etiam in adversis malis subeundis & sustinendis. *Hebr. 11. 34. 35. 36. 2. Tim. 2. 1. 3.*

IV. 4. Sed pericula subit semper fortitudo vera, & sustinet adversa, virtutis & officii causa. *1. Petr. 3. 14. & 4. 14. 15.*

V. 5. Fortitudo igitur est illa animositas, qua parati sumus ad officium præstandum, quęcunq; difficultates occurrāt: illo ipso nomine, quia est officium. *1. Cor. 15. 58. & 16. 13.*

VI. 6. Non est ille dicendus fortis, qui se periculis objicit, non considerans vel qualia sint, vel quare subeunda, vel casu implicatus, aut necessitate compulsus, non honesta ratione inductus. Non fuit ex fortitudine, quod demoniacus ille *Marc. 9.* frequenter insiliebat in aquam, & frequenter in ignem, sed ex mali spiritus arreptione. Sic etiam non est ex fortitudinis virtute, quod quidam valentes se ac strenuos præstent ad potandum *Esai. 5. 22.* Imo insani sunt furores, multi impetus, ex quibus homines fortes ab insipientibus judicantur.

VII. 7. Neque fortis est ille qui metu aut periculo aliquo, ab officio suo, vel absterretur, vel desistit. *Prov. 24. 10.*

VIII. 8. Hic tamen observandum, fortitudinem fidelium, in hac vita, conjunctam esse infirmitati; atque adeo momentaneam aliquam concussionem, qua pii nonnunquam percelluntur usque ad hæsitationem, consistere posse cum fortitudine virtutis. *Jer. 20. 9. 2. Cor. 4. 8.*

IX. 9. Quamvis etiam ex animi proposito, & præparatione, arment & muniant sese fideles adversus omnia illa quibus officium impugnatur. *2. Cor. 6. 4. &c.* non tamen ex ęquo parati semper sunt ad omnia genera molestiarum sustinenda & superan-

superanda, sicut Satan observavit. *Job.1. & 2.* & eventus ipse in Jobo, aliquo modo comprobavit. Quod enim experientia docet in corporali fortitudine, id proportione commoda, locum etiam habet in spirituali: *Alii fortes sunt ad labores tolerandos; alii ad militiam exercendam; alii ad onera portanda; & alii ad læsiones repellendas: & multi qui fortes admodum sunt in uno aut altero horum, ad cætera infirmi ac debiles inveniuntur.*

Media & modus fortitudinis excitandæ.

Quæstio secunda, quibus mediis excitatur in homine christiana ista fortitudo?

X. R. 1. Si agnoscat suam propriam infirmitatem. *Rom. 5. 6. 2. Cor. 3. 5.*

XI. 2. Si consideret electum sese & vocatum à Deo ad officium illud præstandum quod aggreditur. *1. Chron. 28. 10.*

XII. 3. Si cogitet Deum sibi adfuturum in eo quod ipsi mandat. *Deut. 20. 3. 4. Psalm. 27. 1. 2. Reg. 6. 16.*

XIII. 4. Si omnem sufficientiam & robur apprehendat & exspectet à Deo. *Eph. 6. 10. Phil. 4. 14. Psal. 73. 26.*

XIV. 5. Si victoriam jam olim in Christo sibi partam esse recordetur, neque aliud ab se postulari, quam ut Christo adhærens, victor cum ipso & in ipso fiat. *Joh. 16. 33. Rom. 8. 37.*

XV. 6. Si promissioni illi inhæreat, quæ testatur omnia adjumento futura ad bonum iis qui diligunt Deum. *Rom. 8. 28.*

XVI. 7. Si in oculis semper habeat repositam sibi mercedem. *1. Cor. 15. 58.*

CAP. XII.

DE FIDUCIA FORTI.

QVia sub fortitudine continentur fiducia, perseverantia, & patientia, de istis igitur breviter

Quæstio prima, qualis sit ista fiducia fortitudinis?

I. R. Non intelligitur hic proprie fiducia illa fidei, qua Deo per Christum incumbimus ad salutem: neque simpliciter fiducia illa spei, qua illa exspectamus quæ Deus promisit: sed confidentia illa qua virtute fidei, ac spei pleni, alacriter agredimur officium nobis à Deo impositum. *Jer. 1. 7. 8. 17. Actor. 4. 13. 29. & 9. 29. Eph. 6. 19. 20. Phil. 1. 14. 20.*

Quæstio secunda, quænam sunt illa mala adversa, quæ proprie superantur per fortem istam fiduciam?

II. R. Duo præcipue. 1. difficultates illæ, quæ nobis obsistunt in officiis præstandis. *Prov. 22. 13. & 26. 13. Eccl. 11. 4. 1. Cor. 16. 9.*

2. incer-

2. incertitudo successus vel eventus ex officio præstito secuturi. *Dan. 3. 17. 18.*

Quæstio tertia, qua ratione confirmatur animus adversus istos angores?

III. R. 1. Per fervorem spiritus aut zelum. *Actor. 18. 25. 26. Act. 4. 8. cum 13. Am. 5. 24.*

IV. 2. Per veram fiduciam in Deo collocatam. *Prov. 16. 3. Psal. 37. 5. & 55. 22. 1. Petr. 4. 19. & 5. 7. Esa. 58. 11.*

V. 3. Per preces fideles omnia nostra Deo commendantes. *Phil. 4. 6. Est. 4. 16.*

VI. 4. Per judicium integrum de ipsis terroribus quibus percellimur. Sæpe enim contemnenda plane sunt, quæ nos terrent: ut vanissimorum hominum sermones &c. sæpè figmenta mera sunt, quæ post exactum judicium habitum, statim evanescunt, & semper talia sunt, ut cum officii nostri dignitate, fructu, ac necessitate si recte comparentur, nihil omnino valent.

CAP. XIII.

DE CONSTANTIA.

QVæstio quarta, qua in re consistit perseverantia vel constantia virtutis?

I. R. 1. In perpetua continuatione ejusdem propositi & dispositionis bene agendi. *Gal. 4. 18. Psal. 106. 3. Rom. 2. 7.*

II. 2. In frequenti iteratione ejusdem generis actionum cum fervore. *1. Thess. 5. 17.*

III. 3. In studio pergendi & proficiendi in illa via virtutis. *Phil. 3. 13. 14.*

Quæstio quinta, quænam sunt mala quæ isti constantiæ opponuntur?

IV. R. 1. Declinatio à via recta. *Job. 23. 11. 12.*

V. 2. Fatigatio & languor. *Gal. 6. 9.*

VI. 3. Levitas illa desultoria, qua mutantur homines in horas, & sui dissimiles evadunt: puerilitas dicitur. *Eph. 4. 14.* & amentia & fascinatio. *Gal. 3. 1.*

Quæstio sexta, quomodo excitantur homines ad constantiam?

VII. R. Quia merces non promittitur nisi perseverantibus. *Ap. 2. 10. 26.* atque adeo frustra agitur quod non porro agitur & peragitur. *Gal. 3. 4.*

CAP. XIV.
DE PATIENTIA.

QVæstio septima, qualis natura tolerantiæ vel patientiæ virtutis?

I. R. Patientia hominis christiana triplex aspicit objectum. 1. Deum, ex cujus arbitrio res omnes adversæ ordinantur. *Job. 1.20. & 2.9.10.* qua ratione patientiæ opponitur obmurmuratio adversus Deum. *1. Cor. 10.10.* 2. homines, vel media illa quæ nobis directe adversantur. *2. Thess. 1.4. cum 6. 1.Pet.2.20.23. & 3.9.* quo respectu, patientiæ opponitur vindictæ cupido. *Rom. 12.17.19.* 3. Officium illud quod per molestias rerum adversarum deserere tentamur. *Hebr. 10.36. Luc. 12.19.* cujus intuitu, patientiæ opponitur animi fractio, *Hebr. 12.5.* & ex ea subductio aut deflectio de via recta. *Hebr. 10.36. cum 38.39. & 12.7. cum 13.*

II. In prima illa consideratione, patientia pertinet ad religionem erga Deum: in secunda ad charitatem erga proximum: in tertia vero est pars fortitudinis, & virtutis affectio generalis. Ad tertiam tamen considerationem istam revocari possunt etiam reliquæ duæ, quatenus officium nostrum vel erga Deum, vel erga homines in illis spectatur: quamvis præter generalem istam naturam; speciales habent differentias, per quas ab hac, & inter se utiliter possunt distingui.

Quæstio octava, quomodo distinguitur hæc tolerantia, à fortitudine illa quæ est in fiducia, & constantia?

III. R. Conjunguntur semper hæc tria in fortitudine vera. Sed fiducia proprie respicit officii aggressionem: constantia, ejus continuationem: tolerantia vero ejus defensionem.

Quæstio nona, quænam sunt signa hujus tolerantiæ? Tolerantiæ signa.

IV. R. 1. Si neque contemnamus plane objectas nobis difficultates, neque fracti animis fatiscamus. *Hebr. 12.5.* sed oppositiones omnes recto judicio penitatas vera fide superemus.

V. 2. Si animos habeamus paratos, justitiæ causa, non ad eas tantum ferendas molestias, quæ minus premunt, sed & maxime formidabiles. *Actor. 21.13.*

VI. 3. Si non tantum non plane deseramus officium nostrum, propter molestias occurrentes, sed ne remittamus quidquam ex ejus zelo. *Hebr. 10.35. & 12.12.13.*

VII. 4. Si non quasi coacti & inviti molestias istas subeamus, sed cum spi-

cum spirituali gaudio & exultatione. *Matth.* 5.12. *Col.* 1.11. *Hebr.* 10.34..

Motiva tolerantiæ.

Quæstio decima, quibus argumentis confirmari possimus in hac tolerantia?

VIII. R. 1. Quia sine tolerantia nihil boni perfici potest. *Jac.* 14.

IX. 2. Quia absque tolerantia animas nostras proprias non possidemus. *Luc.* 21.19. neque corda nostra possumus in ullo bono stabilire. *Jac.* 5.8. *Prov.* 24.10.

X. 3. Quia per istas molestias in certamen deducimur à Deo explorante contra diabolum tentantem, *Hebr.* 10.32. in quo, nisi per tolerantiam superiores evadamus, necesse est ut cum Dei contumelia, & nostra calamitate, à diabolo superemur. *Rom.* 12.21.

XI. 4. Quia in istoc certamine, Deus & vires suppeditat, & exitum dabit fœlicem. 1. *Cor.* 10.13.

CAP. XV.

DE TEMPERANTIA.

QVia ad virtutis constitutionem, præter justitiæ rectitudinem, prudentiæ directionem, & fortitudinis firmitatem, requiritur etiam temperantiæ custodia; idcirco de temperantia, sit

Quæstio prima, qualis sit natura temperantiæ?

I. R. 1. Quemadmodum fortitudo armat virtutem, adversus illa quibus ab officio possit quis deterreri, sic Temperantia munit eam adversus illa, quibus ab eodem blande possit abduci.

II. Quamvis autem in victoria illa, quam temperantia consequitur de tentationibus blandis, quibus resistere sæpe molestum est, & in constantia illa, quæ fructus est temperantiæ ex parte, magnanimitas & celsitudo animi reperitur, fortitudini affinis; alia tamen est ejus ratio, quam fortitudinis, propter differentiam objectorum.

III. 3. Quia vero objectum omne blande alliciens, habet aliquam speciem boni, & boni honesti species qua talis non allicit ad peccatum, sed ad honestum; idcirco objectum temperantiæ est bonum utile, aut jucundum apparens, seu commoda & voluptates.

IV. 4. Quia etiam circa hujusmodi bonum occupatur amor, desiderium, & delectatio; idcircò in istis affectibus, circa talia objecta regendis, temperantia propriè versatur.

V. 5. Istos affectus non planè tollit temperantia, utpotè naturales, sed ipsos regit, id est, eorum inordinationes, quoad eorum intensionem, extensionem, & modum.

VI. 6. Ista

VI. 6. Ista autem inordinatio, quia in fidelibus omnibus ex parte tantum tollitur, idcircò illi affectus, quatenus sunt tales, aliquatenus quidem, sed non penitus mortificantur. Vndè est quod temperantia reliquias ipsorum reprimere dicatur, & coercere, & ab eis abstinere.

Signa temperantiæ.

Quæstio secunda, quænam sint notæ temperantiæ?

VII. R. 1. Si quis non ducatur affectibus carnalibus & mundanis, sed illos teneat sub jugum rationis & religionis domatos, & quasi denegatos. *Tit. 2. 12.*

VIII. 2. Si ab eis præcipuè cupiditatibus abstineat, ad quas vel conditionis suæ ratione, vel consuetudine prava, vel exemplo eorum inter quos vivit, maximè inclinatur. *2. Tim. 2. 22. 1. Petr. 4. 2. 3. 4.*

IX. 3. Si non abstineat solum ab ipsis operibus externis, quibus tales cupiditates expleri solent, sed etiam internos ipsos affectus inordinatos studeat eradicare, & mortificare. *Col. 3. 5. Rom. 8. 13.*

X. 4. Si quis neque in fruitione commodorum, & voluptatum hujus mundi efferatur; neque ipsorum defectu conturbetur; sed habens illa, sit quasi non haberet. *1. Cor. 7. 29. 30. 31.* & non habens, quasi haberet. *2. Cor. 6. 10.*

Quomodo ad temperantiam adspirandum.

Quæstio tertia, quid faciendum ut ad temperantiam Christianam adspiremus?

XI. R. 1. Debemus id omni modo agere, ut mundi hujus & eorum quæ in mundo sunt, amorem, desiderium, & delectationem minuamus, eique resistamus. *1. Johan. 2. 15. 16.*

XII. 2. In istum finem, proderit cogitationem, atque adeò etiam sensus avertere à rebus perversè dilectis; ne boni species in illis apparens, incentivum atque fomentum sit amoris perversi. *Job. 31. 1.* Memorabile enim est, quod duo primi amores perversi qui in sacris literis memorantur, extitisse dicuntur ex aspectu. *Gen. 3. Vidit mulier quod bonum esset lignum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu ejus & comedit.* Et *Gen. 6. Videntes filii Dei, filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores &c.*

XIII. 3. Proderit etiam fluxam vanitatem omnium rerum mundanarum bene ponderare. *1. Joh. 2. 17. Eccles. 1. &c.*

XIV. 4. Ne voluptatum specie capiamur, & rapiamur, utilissimum est ut voluptates, non ut blande accedentes, sed ut abeuntes, i. e. pudoris & pœnitentiæ plenas intueamur. *Rom. 6. 21.*

XV. 5. Advigilandum est, ne motus concupiscentiæ hujus diuturna mora vires acquirant, sed danda est opera ut initio statim compescantur. *Rom. 7.*

XVI. 6. Sæpe multumque in animo volvendum, quomodo quicunque

cunque unquam sapientes & pii fuerunt, non sine justa causa voluptates hasce aspernati sint, easque ab aliis aspernandas & fugiendas esse judicarint.

XVII. 7. Occupandus est animus in aliis rebus: & convertendus est amor, desiderium, & delectatio, ad spiritualia ac divina bona; ita ut amore bono, malus amor, ex animo, tanquam clavus clavo pellatur.

CAP. XVI.

DE EBRIETATE.

I. INter peccata temperantiæ opposita, præcipuè eminent illa, quæ versantur circa delectabilia tactus, ut in gula, ebrietate, & similium abusuum superfluitate: quia scilicet tales abusus maximè apertè habent in se, & per se, malitiam moralem, sicut apparet ex lege naturæ, divina, atque etiam humana, illos per se prohibente.

II. In istis omnibus excessibus, communis inordinationis ratio invenitur, vel quoad substantiam, cum pretiosiora appetuntur, quam conveniunt statui; vel quoad quantitatem, cum plus consumitur quàm ratio requirit; vel ratione qualitatis, cum nimia curiositas adhibetur ad cupiditati satisfaciendum; vel ratione modi, quando decori justa ratio non habetur; vel denique ratione temporis, cum vel sæpius, vel alias quam oportet, istis rebus indulgetur.

III. Ebrietatis autem specialis quædam est ratio, præ cæteris, propter oppositionem illam singularem, quam habet ad officia, & opera virtutis. De ebrietate igitur sit

Quæstio prima, quid sit Ebrietas?

IV. R. 1. Ebrietas accipitur sæpe pro privatione rationis, ex immoderato potu consecuta. Et sic non est ipsa per se peccatum, sed potius effectum, & pœna peccati.

V. Prout autem notat vel appetitum ipsum immoderati potus, vel potum ipsum voluntarium, eo usque immoderatum, ut quis per illum violenter privetur usu rationis, sic est grave peccatum. *Prov. 23. 30. 31. Esai. 5. 11. Hos. 4. 11. Luc. 21. 34. 1. Cor. 6. 10 Eph. 5. 18.*

VI. Deformitas & turpitudo hujus peccati ex eo imprimis apparet, quod ebrius, pro contemptibili voluptate, quodammodo vendit illud quo nihil præstantius est in hominis natura, dum privat sese usu rationis. 2. Quod hac ratione semetipsum ineptum reddat, non tantum ad officia pietatis, *Luc. 21. 34.* sed etiam ad omnes actiones honestas. *Hos. 4. 11.* 3. Quod exponat se periculo omnis fere generis peccato-

 rum,

tum, dum adimit sibi facultatem vitandi ea quæ novit (saltem alias) esse turpia peccata. Ex qua ratione, sicut etiam ex præcedente, apparet, ebrietatem non tam esse speciale peccatum adversus unum aliquod præceptum Dei, quam totius legis violationem generalem. 4. Quod imaginem Dei in semetipso ita deformet, ut aliquo modo abjiciat se infra bestias. 5. Quod plurima incommoda suo corpori, famæ, & externæ conditioni, suo (ut ajunt) jumento accersat. 6. Quod huic peccato assuefactus, quodammodo insanabilis evadat. Raro enim & vix revocatur ebriosus, vel ab ebrietate, vel ab aliis peccatis: quia cor est ipsi ablatum. *Hos. 4. 11.*

VII. Ebrietas non tunc solum est voluntaria, quando sequitur *ex intentione directa*; sed etiam *ex notabili negligentia* in ea præcavenda.

VIII. Facinora quæ postea in ebrietate committit quis, eatenus sunt illi ad culpam imputanda, quatenus ebrietas fuerit voluntaria. Tum autem maxime & voluntaria, & imputandanda sunt, quando (omnibus circumstantiis consideratis) potuerit, atque adeò debuerit quis prævidere, se talia in ebrietate commissurum, vel quia id antea fuerat expertus; vel quia in simili casu ebrietatis, & in simili opportunitate, solent ebrii similia committere, vel saltem quod periculo se exponat talia patrandi.

IX. Quamvis autem ebrietas completa consistat in illa privatione usus rationis, ex potu, qua plane ineptus quis redditur ad officia sua præstand[a]; omnis tamen perturbatio phantasiæ, ex potu, qua quis notabiliter minus minus aptus redditur ad ordinaria officia pietatis (orationem puta & lectionem) gradus quidam est ejusdem peccati. *Luc. 21. 34.*

X. Illi etiam qui fortes sunt ad potandum, ita ut supra modum potantes nullam sentiant virium conturbationem: si tamen ament assidere poculis, immorari vino & prorogare suas compotationes, non sunt immunes ab isthoc peccato. *Esai. 5. 11. Prov. 23. 30.*

XI. Particeps est hujus peccati, qui sciens volens, vinum, vel cervisiam præbet alteri usque ad ebrietatem. Cooperatur enim ejus peccato.

XII. Sed multo magis illi, qui alios ad se inebriandos inducunt, sive directe id intendant, sive indirecte, invitando ad bibendum, majoribus poculis poscendo, certando, & ad paria facienda, vel jus ut appellant & rationem redhibendam, absque omni ratione, urgendo.

XIII. Non tantum ab imitatione, sed etiam à consortio istiusmodi potatorum abstinere debemus: secundum illud Apostoli: *si quis cum frater nominetur, sit ebriosus, cum ejusmodi ne edatis quidem. 1. Cor. 5. 11.*

XIV. Ab-

Ritus & sacramenta Bacchi.

XIV. Abstinendum igitur (vel ex hoc fundamento si nihil aliud subesset) ab illis ritibus, quibus solet ebrietas artificiose promoveri. Cujus generis sunt *adjurationes* aliorum; per nomina magna, vel chara, ad pocula evacuanda; *circummissio* poculorum ut ab omnibus & singulis pariter exhauriantur; abusus *fortis* (ut alicubi fieri solet per tales crepitaculi loco scypho inclusos, vel per molendinum scypho affixum) ad fictitiam quandam legem (non scriptam) & necessitatem bibendi convivis imponendam; & quæcunque similia mysteria Bacchi, & manuductiones ad excessum potandi.

Cap. XVII.

DE OPERIBVS BONIS.

QVia ex virtute opera bona efflorescunt, de iis igitur sit Quæstio prima. Quid hic intelligi debet per opus?

I. R. Opus in istoc loco non debet ab actione distingui, sicut ab iis distingui videtur, qui operibus bonis illa tantum annumerant, quæ aliquid producunt hominibus utile aut bonum: cujus generis sunt eleemozynæ, templorum, collegiorum, ptochodochiorum & penonochiorum, exstructiones, ac dotationes &c. Quamvis enim istiusmodi factorum sit laus quædam singularis, apud homines qui suis commodis afficiuntur: opera tamen talia possunt sic effici, ut actio à qua existunt, sit multis rationibus mala, quamvis res effectæ sint aliis hominibus utiles & bonæ.

II. Cum etiam in talibus, non opera tantum sed & actiones etiam sunt vere bonæ, non possunt tamen aliis quibusdam actionibus æquari, quæ minorem habent pompam. *1. Tim. 3. 1. Jac. 5. 20.*

III. Eo diligentius debet hoc observari, quia pertinet ad consolationem tenuiorum fidelium, qui non habent facultatem quidquam fere efficiendi, quod spectat ad aliorum commodum externum. Inservit etiam divitum quorundam arrogantiæ retundendæ, qui se solos putant opera bona præstare.

Quæstio secunda. De efficiente causa bonorum operum, quæritur, an non-renatorum opera, quibus aliquo modo præstant quod renati in suis bonis operibus faciunt, sint opera bona necne?

IV. R. Discernenda est in istis operibus, ipsa operum (ut ita dicam) substantia, à vitio personæ, & modi, quo cōtaminantur: substantia talium operum est bona, quia homines etiam naturales in istis faciunt illa quæ sunt

sunt legis Dei. *Rom. 2. 14.* omne autem opus quatenus convenit legi Dei est bonum. Vitia tamen accedunt & à persona operante & à modo operandi, quibus opera talia sic inquinantur, ut quamvis in suo genere & respectu aliorum sint bona, in respectu tamē quem habere debent officii spiritualis obedientiæ erga Deum, non sunt bona. *Esai. 1. 13. Esai. 66. 3.*

Quæstio tertia, quomodo igitur possint renatorum opera esse bona, cum illa etiam variis modis contaminantur?

V. R. Quamvis malum semper adhæret & personis & actionibus renatorum, *Rom. 7. 21.* hoc tamen malum in piis fidelium conatibus, non tollit essentiam officii spiritualis, sed impedit vel minuit ejus gradum ac perfectionem, quia omnes causæ horum operum sunt bonæ, & adjuncta sola vitiosa: atque adeo imperfectione in Christo obtecta, opera ipsa sunt per eundem Christum Deo grata & accepta. *1. Pet. 2. 5.*

Quæstio quarta. De materia bonorum operum, quæritur, annon liceat nobis eligere aliquid pro arbitrio nostro, in quo Deo honorem & obedientiam præstemus?

VI. R. 1. Hoc expresse prohibetur. *Deut. 12. 8. 32. Num. 15. 39. Matth. 15. 9. Marc. 7. 7.*

VII. 2. Implicat contradictionem, ut obedientiam Deo præstemus, in iis de quibus nullum nobis dedit mandatum. Neque sine obedientia possumus honorem Deo deferre ipsi gratum. Opera igitur omnia electitia, sunt ficta solummodo & vana persuasione bona coram hominibus, non coram Deo.

VIII. 3. Est tamen differentia quædam observanda in operibus bonis respectu materiæ. Alia enim omnibus expresse & immediate præcipiuntur, ut officia omnia legis moralis: alia vero non omnibus, sed quibusdam tantum præcipiuntur, non expresse & immediate in scripturis, sed consequenter & mediantibus illis circumstantiis, quibus fit ut hic & nunc participent naturam moralium præceptorum.

IX. In istiusmodi rebus quænam sit voluntas Dei, colligitur per syllogismum: cujus propositio generalis est in scripturis: assumtio pendet ex dono, vocatione, & similibus circumstantiis specialibus: conclusio autem ex propositione, per assumtionem ita derivatur, ut respectu hujus aut illius hominis, tali tempore, tali loco, eandem vim habeat obligandi cum generali illo mandato. e. g. Amputare debent omnes occasionem calumniæ & scandali, ac illam viam tenere, quæ maxime facit ad Euangelium promovendum, & Ecclesiam ędificandam. Hęc est propositio. *1. Cor. 10. 31. 32. 33.* Paulus autem omnibus circumstantiis bene perpensis, sic assumebat: ego Paulus si sine stipendio euangelium prædica-

prædicavero, amputabo occasionem calumniæ. *2.Cor.11.12.* euangelium promovebo *1.Cor.9.23.* & ecclesiam ædificabo. *1.Cor.9.19.* hinc sequitur conclusio: ego igitur Paulus debeo sine stipendio prædicare. *1.Cor.9.15.* Omnes debent pro ratione donorum & vocationis quam habent promovere Euangelium. *1.Cor.7.17.* Ego habeo donum continentiæ: & instans necessitas cœlibatum facit magis accommodatum ad Euangelium promovendum, quam conjugium. *1.Corinth.7.26.* Ego igitur debeo in cœlibatu manere. ib.

X. Si hæc explicatio recte observetur, doctrinam illam Pontificiorum, quæ consilia euangelica à præceptis Dei distinguit, sine prolixiore disputatione facile evertet.

Quæstio quinta. De fine bonorum operum quæritur,

Quam vim habet intentio ad actionem aliquam vel bonam vel malam constituendam?

XI. R. Intentio bona per se non constituit actionem bonam: quia bonitas est perfectio, & oritur, ex perfectione & integritate omnium causarum. Neque ulla actio tam est nefaria, quin patrari possit ex intuitu finis boni. Incestus filiarum loti fuit ex intentione bona. *Gen.19.32. ut in vita servarent ex patre suo semen.* Cædes christianorum in honorem Dei sæpe patratur. *Joh.16.2.*

XII. Intentio tamen mala constituit actionem malam: quia malitia est defectus, & ex quolibet defectu consurgit. *Matth.6.1. ne justitiam vestram exerceatis coram hominibus, ut spectemini ab iis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui est in cœlis.*

Quæstio sexta. Qualis intentio necessariò requiritur ad actionem bonam constituendam?

XIII. R. 1. Absolutè necessarium est, ut fiat ex intuitu honestatis, & obedientiæ erga Deum, aut voluntatis ejus observandæ. *Actor. 24.16.* actio enim non potest esse bona, nisi fiat sub ratione boni: agere autem aliquid sub ratione boni, est bonitatem vel honestatem in agendo spectare. qui quod honestum est facit, quia jucundum est, aut utile, non tam honestam quam jucundam, aut utilem actionem exercet. *1.Tim.6.5. quæstui habent pietatem.*

XIV. 2. Secundaria tamen intentio honestæ voluptatis aut utilitatis, honestatem actionis, nequaquam tollit, sed potius exornat. *Rom.1.12. & 15.32.*

XV. 3. Absolute etiam necessaria est aliqua relatio operis ad gloriam Dei. *1.Cor.10.37.* fit hoc virtualiter in ipsa intentione honestatis, vel officii præstandi: sed quo magis directe & distincte respicitur Deus in agendo, eo perfectior est actio. *Psal.16.8. propono mihi Jehovam jugiter.*

XVI. 4. Conducit etiam secundaria intentio salutem nostram quærendi. *1. Cor. 9. 24. 29.*

XVII. 5. In operibus illis quæ ad aliorum notitiam perveniunt, cōducit etiam ut cogitemus de impiorum ore obstruendo. *1. Pet. 3. 16.* & de aliis promovendis in via salutis. *Matth. 5. 16.*

XVIII. 6. Alia est ratio actionis malæ, ad illam enim non requiritur intuitus inhonestatis, aut intentio expressa nominis Dei dedecorandi, nedum mortis nobis metipsis, aut offensionis aliis quærendæ: quia sicut peccati natura propria in privatione consistit, sic bonæ intentionis privatio, est intentio mala, & (quatenus à voluntate eligitur) per interpretationem habetur pro intentione omnium eorum malorum, quę bonis propositis opponuntur. Hinc enim est quod peccator dicitur ***amare mortem.*** *Prov. 8. 36.*

Quæstio septima. De forma actionis bonæ, quæritur, qua in re consistit?

XIX. R. Consistit proprie in modo agendi: cum non tantum agens bene disponitur, & illud ipsum quod agit à Deo probatur, sed etiam ipsa actio ita ordinatur quoad omnes circumstantias, quomodo Deus præscribit. Quid & quale hoc sit, apparet ex ejus defectu. *1. Cor. 11. 27. 28. 23. Num. 20. 11. 12.* præcept: tertium.

Quæstio octava. Quia informatio & vis conscientiæ intime pertinet ad formam agendi, de ea igitur quæritur 1. an conscientia hominis sit sufficiens & absoluta regula agendi?

XX. R. Conscientia hominis post lapsum est inquinata. *Tit. 1. 15.* atque adeo per se non potest esse regula perfecta & pura. Imò si eam simpliciter sequamur ut ducem, in maxima flagitia sæpè deducemur. *Joh. 16. 2. Actor. 26. 9. Phil. 3. 6.* est igitur regula tantum subordinata, eatenus valens quatenus scil: dirigitur à verbo Dei. Hinc conscientia errans, nunquam habet vim illam obligandi, ut simpliciter teneamur sequi judicium talis conscientiæ: Nunquam enim quiescere debemus, antequam conscientiam certo informatam habemus de iis, quę pertinent ad nostram praxin; quamvis hactenus recte dicatur obligare, ut contra talem conscientiam, dum talis manet nihil sit agendum.

Quæstio nona. Quid tum agendum est, cum conscientia est dubia?

XXI. R. Si dubitet conscientia, utrū actio sit licita ab illa actione debemus abstinere, usquedum rem habemus exploratam. *Rom. 14. 23.*

Quæstio decima. Quid si conscientia sit plane perplexa, ita ut non minus judicet peccatum esse abstinere ab actione, quam illam præstare?

XXII. R. Ex natura rei ipsius, & conscientiæ per se considerata, non datur talis casus; fieri enim non potest ut judicium conscientiæ simul

simul assentiatur utrique parti contradictionis.

Quæstio undecima. Quid faciendum est cum conscientia scrupulis quibusdam turbatur?

XXIII. R. Conscientia dicitur proprie scrupulum habere, quādò uni parti quæstionis assensum præbet, idoneis argumentis inducta, sed aliquantulum tamen afficitur contrariis objectionibus, quas non potest satis diluere. Hujusmodi autem hæsitationes, si fieri possit, debent certo judicio deponi: si autem id non fiat, talis imperfectio judicii cum non suspēdit assensum per ambiguam fluctuationem, sed infirmiorem tantum reddit, non est justa causa ab illo assensu in operatione persequendo. *Deut.* 13. 1. 2. 3. 1. *Reg.* 13. 21.

Quæstio duodecima. Quomodo quisque se gerere debet inter opiniones contrarias, si veritatem non habeat exploratam?

XXIV. R. 1. Non sufficit ad conscientiam bonam, si adhæreat authoritati hominum, quamvis sint docti & pii. Quia conscientia non est subjicienda judicio humano, per sese: neque habet humanum testimonium sufficientem vim vel arguendæ approbationis Dei, vel coram Deo excusandi. *Rom.* 14. 12. 1. *Cor.* 8. 10.

XXV. 2. Illam quisque sententiam sequi debet, quam (post debitam diligentiam inquisitionis adhibitam) judicat esse probabiliorem, ex natura rei, & lege Dei, inter sese collatis, sive per se, sive ope aliorum probabilitatem illam perspectam habeat. 1. *Cor.* 8. 4. *cum* 7.

XXVI. 3. Si post debitam inquisitionem, maneat animus plane suspensus, utrum actio sit licita, vel illicita, tum hæsitatione illa manente, pars tutior sequenda. Illa autem est pars tutior in qua non est periculum peccandi, & in istiusmodi casu, ille non peccat, qui simpliciter abstinet tali actione dum alium qui facit non codemnat. *Rom.* 14. 5. *cum* 4. & 23. Abstinendum igitur ab iis omnibus, de quibus adhibita diligentia, conscientia est dubia an sint licita vel illicita. Qui aliter faciunt, non tantum exponunt sese periculo peccandi in ipsa actione, sed etiam sine dubio peccant in modo agendi.

Quæstio decimatertia. Quum quis apprehendit se alterum ex duobus peccatis necessariò admissurum, utrum tum eligere debet?

XXVII. R. 1. Præcepta Dei ex sua natura nunquam ita concurrunt, ut necesse sit alterum eorum propriè violare per peccatum. Quum enim præceptum aliquod minùs negligendum est, ut majus observetur, minus illud cessat pro illo tempore obligare, ita ut qui ex tali occasione illud negligunt, sint planè inculpabiles, id est, non peccent. *Matth.* 12. 5. 7.

XXVIII. Quod autem dici solet è malis minimum esse eligendum, intelligi debet de malis pœnæ, non de

non de malis culpæ.

XXIX. Omnis igitur peccati vitatio conscientiæ hominis semper debet esse in proposito fixo.

XXX. 2. Nulla necessitas est timoris, periculi, vel coactionis externæ, qua excusari possit quisquam, si vel minimumpeccatum eo nomine committat.

XXXI. Neque enim coactio propriè dici potest, ubi certo consilio agitur, & voluntas (quæ cogi non potest) metu inducta, in actum consentit.

XXXII. 3. Si quis ex fragilitate in illas angustias redigatur, ut opinetur, ex duobus peccatis alterum esse committendum, conscientia non potest ferre judicium in tali proposito: quia contra conscientiam instituitur deliberatio. Dubitari tamen non potest quin minùs peccet, qui minus peccatum admittit.

Cap. XVIII.

DE ADIAPHORIS.

Quæstio prima, quâ in re consistit adiaphoræ rei natura?

I. R. 1. Adiaphorum ex vocis ipsius interpretatione, est quod ita se habet ad duo extrema, ut non magis ad unum quam ad alterum inclinet, eodemque sensu dicitur indifferens, & res media.

II. 2. Quamvis autem quod medii hujusmodi rationem habet ad qualiacunque extrema, possit generali isthoc sensu adiaphorum aut indifferens vocari, usus tamen obtinuit, ut illud adiaphorum vocetur quod medium est inter bonum & malum morale.

III. 3. Medium vero inter bonum & malum est vel meræ abnegationis, in quo nulla ratio boni vel mali reperitur: & sic omnes substantiæ sive sint naturales, sive artificiales, sunt res mediæ & indifferentes: vel alicujus etiam participationis, quod in tantum convenit cum utroque extremo, quantum illa extrema inter se conveniunt: & sic nullæ substantiæ sunt propriè res mediæ aut indifferentes per se, quia nullæ sunt bonæ aut malæ, sed actiones tantum, & dispositiones ad agendum.

IV. 4. Actiones igitur quæ neq; imperantur neque prohibentur, neq; obedientiæ neque inobedientiæ rationem habent in sua intrinseca natura, sunt indifferentes aut mediæ.

Quæstio secunda, an dentur actiones indifferentes secundum speciem?

V. R. 1. Potest hoc dupliciter intelligi: vel ut indifferentia sit de ratione specifica alicujus actionis, quod est falsum: vel ut communis natura alicujus actionis indifferenter se habeat ad

beat ad bonitatem & malitiam, quod verum est.

VI. 2. Nulla igitur actio ex sua natura est adeo indifferens, quin per circumstantias evadere possit aut bona aut mala: sed variæ dantur actiones, quæ in sua communi ac nuda natura, antequam circumstantiis vestiantur, nullam includunt bonitatem aut malitiam: tales sunt comedere, bibere, iter facere, ambulare, &c.

Quæstio tertia. An actiones indifferentes nihil inter sese differant, sed æque omnes à bono & malo distant?

VII. R. In sua intrinseca natura nihil omnino differunt: sed tamen quædam sunt, quæ ut plurimum habent circumstantias malas annexas, atque adeo dicuntur vergere in malum, aut in malum sonare, ut accusatoris aut carnificis munere fungi: quædam etiam quæ ut plurimum habent circumstantias bonas annexas, atque adeo dicuntur vergere in bonum, aut in bonum sonare, ut colere agros, diligentiam in studiis adhibere, &c.

Quæstio quarta. An adiaphora faciant ad ordinem & decorum?

VIII. R. Quæcunque sua natura faciunt ad ordinem, decorum, aut ædificationem ullam, illa non sunt adiaphora. Cum enim participant proprietates boni, non sunt in meditullio inter bonum & malum. Cum etiam bonum producunt, vim aut virtutem bonam in sese habeant oportet. Vnumquodque generat sibi simile.

Quæstio quinta. Adiaphora desinant esse adiaphora, cum de iis aliquid certi statuitur ab iis qui authoritate pollent?

IX. R. Imperari nihil debet nisi bonum: neque prohiberi quidquam nisi malum: quod adiaphorum est, non potest simpliciter, absolute, & in perpetuum, vel prohiberi, vel imperari: sed quatenus ad bonum accedit, imperari, & quatenus ad malum, prohiberi debet.

Quæstio sexta. An actio aliqua singularis sit indifferens?

X. R. 1. Actiones quædam ita sunt hominis, ut non sint proprie humanæ, illæ sc. quæ procedunt ab imaginatione nuda, & non à ratione deliberata, ut fricare manus, aut barbam, scalpere caput, levare festucam, &c: dum aliud aliquid cogitamus. Hujusmodi actiones non sunt moraliter bonæ aut malæ: quia non sunt in genere moris constitutæ, dum omni consilio destituuntur. Quamvis enim istis etiam possit quis peccare, ut si tempore precum vagari sineret imaginationem suam, & hujusmodi nugis indulgere, ipsæ tamen actiones per se neque malæ sunt neque bonæ. Subjiciuntur quidem istiusmodi motus imperio arbitrii humani: sed ita subjiciuntur, ut possint exerceri nullo rationis actu præeunte: neque ulterius illas ratione

prævenire tenemur, quam ut officiis non obsint. Sicut in oculorum palpebris movendis, moderandi potestatem habet ratio & voluntas: sed non est operæ pretium observare quoties connivemus, si modo caveatur, ne præter decorum aut officium aliquid in istis admittatur.

XI. 2. Actio omnis quæ à ratione deliberata procedit, & propriè dicitur humana, singulariter, in individuo considerata, ut est actio exercita, est vel bona, vel mala. Hujusmodi enim actio vel ordinatur ad debitum finem, vel non ordinatur. Si ordinetur, tum aliquam rationem habet boni, cæteris circumstantiis consentientibus: si non ordinetur ad debitum finem, tum habet rationem mali, quia caret debita perfectione, & deficit à regula sua.

XII. Non tamen requiritur ad actionis naturalis bonitatem, ut semper actualiter & explicite referatur ad finem debitum, si modo virtualiter & implicite hoc fiat: quia potest ratio in istiusmodi actibus exercendis, majore sæpè cum fructu circa alia objecta versari.

XIII. 3. Circumstantia una aut altera actionis alicujus humanæ potest esse indifferens, ut si studiosus unus cum alio sermonem conferat, indifferens est sæpenumero, utrum vernaculo utatur sermone, an latino: sed sermo ipse, cum omnibus suis circumstantiis, vel bonus est, vel malus. Ratio est, quia determinatio actionis non pendet ab una circumstantia seorsim, sed ab omnibus conjunctim.

XIV. 4. Datur actio aliqua singularis, in qua nulla bonitatis ratio reperitur, quæ in alia non possit inveniri: atque adeo quod hoc tempore, hoc vel illud potius agimus quam aliud, in eo sæpe nihil boni aut mali occurrit. Opportunitas, aut animi suggestio, sine ullo respectu bonitatis moralis, satis habet ponderis ad singularem istam determinationem.

XV. 5. Quamvis igitur nulla singularis actio humana sit, quæ neque est bona neque mala, sunt tamen variæ, quæ singulariter & in comparatione ad alias, neque sunt necessariæ, neque illicitæ. Sicut enim statuarius certam rationem sæpe non habet, cur istam potius quam aliam statuam facit, si tamen aliquam faciat, necesse est, ut vel regulas artis sequendo bonam faciat, aut aberrando malam, sic est in multis actionibus hominum singularibus, quæ quoad exercitium nullam habent rationem propriam, præter inclinationem animi, sed cum exercentur vel bonæ sunt, vel malæ.

Cap. XIX.
DE ACTU VOLUNTARIO.

QVæstio prima. An ad actum bonum aut pravum, necessariò requiratur ut voluntas eo inclinet?

I. R. 1. Voluntas est principium & prima causa omnis operationis humanæ, quoad exercitium actus. Idcircò enim agimus hoc, aut illud, potius quam aliud, quia volumus: sicut Deus ipse dicitur omnia agere ex voluntate. *Eph. 1. 11.* sic etiam homo ad imaginem Dei factus. Prima igitur ratio & causa bonitatis & pravitatis omnis actus humani, est in ipsa voluntate.

II. 2. Libertas etiam electionis formaliter est in voluntate. Quod igitur obedientiam quis Deo præstet, aut non præstet, provenit semper à voluntate?

III. 3. Obedientia denique nostra est in conformitate nostra ad voluntatem Dei, & inobedientia in eo quod ab eadem voluntate exorbitamus. Conformitas autem nostra cum voluntate Dei primo & præcipuè est in voluntate nostra. *Ap. 2. 6.*

Quæstio secunda. Quænam sint illa, quæ tollunt voluntarium ex facto.

IV. R. Nihil omninò, præter absolutam violentiam coactionis, & casum, qui non potuit prævideri, aut præcaveri. Quæ autem ex violentia absoluta, aut ex mero casu aguntur, neque obedientiæ, neque peccati rationem habent. Vt si quis cogatur thura offerre, aut genua flectere coram idolo. Aut plane fortuito alium occidat. *Deut. 19. 5. 6. 10.*

Quæstio tertia. Quid judicandum est de ignorantia? De ignorantia.

V. R. 1. Ignorantia quæ est aliquo modo causa facti, ita ut si contraria scientia adesset, non faceret, si modo sit involuntaria, & in sese, & in sua causa, id est, non affectata, nec procurata, nec tolerata, aut neglecta, tum actum reddit mere fortuitum, & involuntarium, atque adeo excusat à peccato.

VI. 2. Ignorantia juris, numquam excusat à toto: quia omnes tenentur scire voluntatem Dei. Sed excusat à tanto, si non sit affectata. *1. Tim. 1. 13. Job. 9. 41. Actor. 3. 17.* Si vero sit affectata, peccatum est in sese, atque adeo non minuit, sed auget potius reatum aliorum peccatorum. *2. Petr. 3. 5.*

VII. 3. Ignorantia facti, si diligentiam debitam adhibuerit, excusat: quia reddit factum fortuitum. Vt cum Jakob deceptus accessit ad Leam, non suam. *Gen. 29.* Si verò diligentia debita non sit adhibita,

non planè excusat, quamvis minuat culpam. Qui casus videtur fuisse Abimelechi. *Gen. 20.*

Metus. Quæstio quarta. Quid judicandum est de metu?

VIII. R. 1. Metus non simpliciter tollit voluntarium, sed pro loco & tempore, id est, omnibus circumstantiis cōsideratis, impellit hominem ad hoc aut illud volendum. Vt apparet in trito illo exemplo mercatoris, qui metu mortis, projicit merces in mare. Nunquam igitur plane excusat à peccato. Imo sæpe est peccatum prohibitum, & causa gravissimorum peccatorum. *Mat. 10. 26. Phil. 1. 28. 1. Petr. 3. 14. Apoc. 21. 8.* quamvis igitur metus aut terror gravis, qualis solet constantem virum afficere, coram hominibus pro excusatione habeatur, & valeat ad contractus irritandos, coram Deo tamen non potest allegari.

IX. 2. Peccatum tamen quod ex valido terrore admittitur, minus grave est (cæteris paribus) quam quod admittitur absque ullius periculi metu, ex spontanea voluntatis inclinatione: quia tentatio est validior in metu: & talis lapsus, si pœnitentia sequatur, non tam ex malitia, quam ex infirmitate & perturbatione procedit. Petri casus talis fuit, cum Christum abnegavit.

Quæstio quinta. Quid judicandum de concupiscentia?

X. R. Concupiscentia non tollit, aut minuit voluntarium, respectu actus, sed potius auget. Qui enim facit aliquid ex concupiscentia, ille valde illud vult, quatenus vel delectabile, vel utile ipsi apparet. Si igitur illa concupiscentia sit fixa, peccatum auget; ut in Juda, qui Christum prodidit ex cupiditate lucri.

Quæstio sexta. Quid judicandum est de inadvertentia? Inadvertentia.

XI. R. Inadvertentia eandem rationem habet cum ignorantia: quia non differt ab illa, nisi ut privatio actus, à privatione dispositionis. Inadvertentia igitur est ipsa sæpè peccatum, & opponitur vigilantiæ. Quandò igitur tenemur vigilare & attendere, si non advertamus, rectè dicimur nolle, non velle, & velle non advertere. *Esa. 1. 3.*

XII. Ipsa inadvertentia aliquandò voluntariè eligitur in sese. *Amos 6. 10.* aliquandò voluntariè eligitur in sua causa. *Matth. 13. 22.*

Quæstio septima. Quomodo velle dicimur aliquid in ejus causa?

XIII. R. Quandò aliquid volumus, ex quo alterum sequitur. Qui vult compotationibus immodicis adesse, vult ebrietatem. Qui vult indulgere somno & otio, vult officia sua negligere. Qui vult hominibus placere, vult Deo displicere. *Gal. 1. 10.*

CAP. XX.

CAP. XX.

DE PECCATIS CORDIS.

QVæstio prima. Quænam sunt peccata cordis?

I. R. Sunt partim in cogitationibus, partim in delectationibus, & partim in desideriis.

Cogitatio. Quæstio secunda. Quænam cogitationes habendæ sint pro peccatis?

II. R. Cogitatio triplex est, circa malum. 1. In simplici ejus apprehensione. 2. Cum illa apprehensio adjunctam habet aliquem inclinationis motum ad consensum. 3. Cum plenam approbationem & consensum habet. In prima harum per se non est peccatum. Fuit enim in Christo. *Matth. 4. 1.* Atque hinc rectè dicitur, scire malum non est malum. Reliquæ duæ non sunt sine peccato. De tertia non dubitatur. Sed de secunda etiam Scriptura testatur. *Jac. 1. 14.* ubi etiam docemur, quomodo cogitationes istas pravas ab aliis distinguamus, ex eo sc. si aliqua cogitatio de malo, vel minima ex parte nos abstrahere incipiat, inescare, & titillare. Ratio est, quia tum incipit recipi, & inhærere nobis, ita ut malum illud de quo cogitatur, fiat aliquo modo nostrum, dum erga illud incipimus moveri tanquam erga objectum consentaneum. Quamvis enim ulterius non pergamus ad consensum plenum adhibendum, aliqua macula tamen inde nobis adhæret. Animæ vero nostræ ad imaginem dei factæ, ita debent à nobis conservari, ut puræ sint ab omni vel minima inquinatione. Recte enim observatum est, ab authore gravi, *unumquemque a Deo constitutum esse à Deo sui cordis tanquam castri custodem & defensorem contra suos hostes. Si ergo non implorato auxilio, non exspectato succursu à Deo, ad primam obsidionis castramentationem, castrum tradat hosti, crimen admittit proditionis manifestum. Quid igitur dicendum de traditione clavium hujus castri, antequam obsidione prematur? Clavis hujus castri est cogitatio. Hæc enim cor aperit: hæc diabolum introducit. Certe si diabolo clavem istam sponte tradit, nunquam effugiet proditionis reatum. Clavem autem istam diabolo tradit, quoties cogitationem suam in manus ejus tradit, aut cogitat ad voluntatem ejus. Cogitationem volvere, est clavem cordis ad apertionem ipsius torquere, ut tandem referatur.*

Quæstio tertia. Quænam delectatio circa malum habenda est pro peccato? Delectatio.

III. R. Non tantum illa quæ est ex malo in perpetratione mali, aut jam patrato; aut in proposito

 alicujus

alicujus mali patrandi. *Prov. 2.14. & 10.23.* sed etiam simplex & inefficax complacentia rei illicitæ, quamvis nulla sit intentio illam actu perficiendi. Vocari solet *delectatio morosa*, non à temporis mora, sed à mora intellectus, qui cum aliqua voluptate in rei illicitæ contemplatione moratur. Ratio autem quare hæc delectatio est peccatum, in eo consistit, quod delectatio est conformitas affectus cum re cogitata, & continet aliquam ejus approbationem. *Rom. 7.22.*

Delectatio de re illicita, an sit licita?

Quæstio quarta. An omnis delectatio de re illicita sit peccatum?

IV. R. 1. Si sit de re illicita aut opere malo, quatenus est tale. 2. Si proveniat ex affectu, qui propendet in talia, aut ex quolibet illicito incitamento. 3. Si talis sit delectatio, ut sua natura vim causæ habeat, aut occasionis periculum adferat ad pravos affectus excitandos: tum dubitari non potest, quin sit peccatum. Si verò delectetur aliquis cogitando de re mala, quatenus in illa re naturalis aliqua perfectio exercetur, absque periculo in rem ipsam consentiendi, non est simpliciter & per se peccatum. Vt cum solertia dexteritate aut constantia illa, quæ in duello injusto apparet, aliquis delectatur. Ratio est, quia hæc delectatio non propriè & formaliter versatur circa rem malam, sed bonam.

Circa desideria absoluta, nulla potest esse dubitatio, quin si in malum ferantur, mala sint: sed de desideriis iis quæ conditionem habent annexam.

Quæstio prima. An liceat homini optare sibi malum ærumnosum aut miseriam, sub conditione?

V. R. Licitum hoc esse aliquo modo, apparet 1. Ex Pauli exemplo *Rom. 9.3.* 2. Ex re ipsa, quia actu subire aut pati hujusmodi malum, non solum licet, sed & expedit etiam sæpe, posita quadam conditione. *Gen. 44.33.* 3. Ex ratione, quia pati malum non est per se malum aut peccatum: si igitur conditio sub qua optatur sit bona, desiderium tale induit rationem boni.

Quæstio secunda. An desiderium rei illicitæ sub conditione possit esse licitum?

VI. R. 1. In iis rebus quæ sunt illicitæ tantum ex jure positivo humano, licita sunt hujusmodi desideria, quia talia non habent malitiam intrinsecam. Vt exirem ex urbe per mænia cum portæ sunt clausæ, nisi esset hoc vetitum.

XII. 2. In quibusdam etiam divino jure prohibitis, quæ intrinsecam malitiam non habent ita sibi concretam, quin cogitatione possit abstrahi, & separari, licita etiam sunt talia desideria per se, si absit periculum absoluti consensus. Vt ducerem Titiam in uxorem, nisi esset propinqua sanguine in gradu prohibito.

VIII. 3. Desiderium illud faciendi quod est planè & intrinsecè malum,

malum, sub hac conditione si liceret, aut si non esset prohibitum, non potest excusari à peccato. Vt fornicarer si non esset prohibitum. A peccatis enim desideria nostra debent esse longissimè remota & abhorrere: sed in istiusmodi desideriis aliqua inclinatio vel propensio apparet ad peccandum.

IX. 4. Desiderium illud quod in se malum est faciendi, nisi singularis vitæ conditio aut status impediret, est peccatum. Vt ulciscerer eum qui me læsit etiam pugnando, nisi essem minister. Adjungerem me consortiis ebriosorum hominum, nisi essem candidatus ministerii. Tales enim homines non abstinent à malo simpliciter, quia est malum, sed quia minus ipsos decet, aut præjudicium majus ipsis adferret quam aliis.

X. 5. Quando conditio talis est, ut non tollat malitiam ab actu, sed periculum pœnæ tantum, tum desiderium illud est grave peccatum, & indicium summæ pravitatis in corde. Vt occiderem hominem si possim latere. Fornicarer & mœcharer, si non esset infernus. Quamvis enim hujusmodi conditionalis optatio nihil ponit in esse (ut loquuntur) quoad rem ipsam, in voluntate tamen ponit affectum aliquem erga tale peccatum: & indicat etiam velle eum, qui ita afficitur si fieri possit, peccata talia posse admitti sine ulla pœna sequente.

XI. 6. Omnia ferè hujusmodi conditionalia desideria sunt tentationes Diaboli, quæ cum magno periculo admittuntur.

CAP. XXI.

DE PECCATIS ORIS.

QVæstio prima. An peccato jam aliquo in corde admisso, nihil accedat per ejus eloquutionem?

I. R. Si quis abstineat à malo illo verbis indicando, quod habet in corde, ut facilius perficiat, tum ipsum silentium induit rationem peccati, & malum cogitatum adauget: multo autem magis si verbis contrarium præ se ferat. *Prov. 26. 24. 25. Prov. 10. 18.* Si vero quis ideo abstineat à malo illo, quod cogitavit eloquendo, quia malum est & pudendum, is sistit cursum peccati, & bene facit, *Prov. 30. 32.* Si igitur pergat eloqui quod habuit in corde, auget peccatum, dum illud magis completum reddit.

Quæstio secunda. An verbum otiosum sit peccatum? De verbis otiosis.

II. R. 1. Verbum otiosum ex propria significatione vocis, idem est quod verbum infructuosum, nullum habens usum, fructum, aut utilitatem. Tale autem verbum ex deliberata ratione procedens, vix potest proferri

proferri: quia ratio & voluntas aliquem finem & aliquid boni semper spectat, vel in genere morum, vel in genere naturæ: ita ut necessariò debeat omne verbum à ratione deliberata proficiscens, vel malum esse, vel bonum, atque adeò nullum propriè & rigidè loquendo est otiosum.

III. 2. Verba tamen otiosa dicuntur in Scripturis. *Matth. 12. 36.* illi sermones, qui parum aut nihil à vulgo curantur, & quorum rationem se nunquam reddituros putant. Horum autem talem rationem reddendam esse coram Deo Servator affirmat, ut vel in talibus verbis reperiri possit materia, & meritum condemnationis æternæ.

Iocosa verba. Quæstio tertia. An omnia jocosa & ludicra verba otiosa, & peccata?

IV. R. Non sunt semper otiosa, quia habent aliquándo suum usum, recreationis saltem & hilaritatis. Neque semper sunt peccata: quia usum habent legitimum & honestum. *Prov. 29. 9. 1. Reg. 18. 27.* Hujusmodi igitur joca possunt esse vel mala, vel bona.

Quæstio quarta. An illa verba quibus boni aliquid homines profitentur, sine ulla intentione idem perficiendi, sint peccata? *Jac. 2. 16.*

V. R. Sunt peccata, non tantum ratione defectus, quia abest intentio debita, sed etiam ratione fallaciæ & fraudis, quæ talia verba comitatur, & habet aliquo modo rationem mendacii.

Quæstio quinta. An multiloquium sit peccatum?

VI. R. Non est per se peccatum multis verbis uti: sed sæpè est occasio peccandi. *Prov. 10. 19.*

Cap. XXII.

DE PECCATIS OPERIS.

Quæstio prima. An externum opus peccati, cum interiori conjunctum, augeat ejus malitiam?

I. R. 1. Si quis efficacem habeat voluntatem peccandi, id est, in voluntate sua sic afficiatur, ut nihil ipsum retineat ab opere ipso externo, nisi quod occasio deest, ille quoad sese, æque peccare existimatur coram Deo, ac si opus illud perfecisset. Apparet hoc ex contrariis actubus obedientiæ. *2. Cor. 8. 12. Hebr. 11. 17.*

II. 2. Quoad extensionem tamen illius peccati, majus redditur per opus externum. Sicut enim sanctificatio major est quum spiritum animam & corpus renovavit, quam si unam partem solam reformaret. *1. Thess. 5. 23. 1. Cor. 6. 20. 2. Cor. 7. 1.* sic etiam peccatum majus est hoc modo, cum corpus etiam invasit,

invasit, quam cum animam suam occupavit.

III. 3. Quoad noxam aut damnum, quod aliis infert vel per scandalum, vel per incommodum aliquod reale, majus etiam est peccatum in opere externo. 1. *Sam.* 25. 32. 33.

IV. 4. Quædam igitur pœnæ rectè infliguntur, propter opus externum alicujus peccati, quæ in interno solo nullum locum habent. Vt divortium fit propter adulterii actum, non propter ejus intentionem.

Quæstio secunda. An incommoda illa, quæ in eventu operis mali sequuntur, peccatum adaugent?

V. R. Incommoda ista quatuor modis possunt se habere ad voluntatem peccantis; primo, ut directe intendantur: & tum augent peccatum in interna ejus natura, sive sequantur, sive non sequantur. Secundo, ut prævideantur, quamvis non directe intendantur, ut cum quis ex furto quod intendit, videt innoxium aliquem gravia passurum: & tum per interpretationem, & indirecte hæc etiam dicuntur intendi, atque adeo peccatum augent. Tertio, ut neque intendantur, neque prævideantur, sed tamen possint ac debeant aliquo modo prævideri, & præcaveri: & tum etiam augent peccatum, quia aliqua ex parte præsumuntur prævisa. Quarto, ut sine culpa ignorentur: & tum ad culpam non imputantur.

Quæstio tertia. Quomodo abrumpitur actus peccati?

VI. R. 1. Non omni physica interruptione actus: si enim moraliter continuetur, peccatum ipsum perseverat.

VII. 2. Non per simplicem cessationem ab intentionis aut voluntatis actu: hæc enim accidere potest ex inadvertentia & distractione ad alia.

VIII. 3. Abrumpitur igitur moraliter tantum per contrariam voluntatem & propositum. Quæ tamen abruptio non est perfecta; nisi talis sit commutatio voluntatis, qualis ad resipiscentiam veram postulatur.

FINIS LIBRI TERTII.

ut ipsi honorem cum submissione & reverentia deferamus.

IX. 2. Quidam tamen sunt actus in quibus magis expresse affectus iste significatur, quam in aliis: illi scilicet in quibus nihil fere aliud respicimus nisi honorem Dei, ut prostratio, genuflexio, aut submissa inclinatio corporis coram Deo, quibus veneratio aut adoratio externa in scripturis denotatur.

Cultus Angelorum. Quæstio quarta. Qualis honor debetur hominibus & angelis sanctis?

X. R. 1. Si præsentes nobis fuerint, civilis honor ipsis est exhibendus, secundum excellentiam illam, quæ ipsis inest.

XI. 2. Si verò absint, aut nobis non appareant, nullus omninò adorationis actus erga ipsos debet exerceri.

XII. 3. Sive verò absint, sive adsint, religiosus honor ipsis non debetur, quia quamvis singularem respectum habet ad excellentiam Dei, illa tamē excellentia est ipsis extrinseca, atque adeo honor, qui illi excellentiæ debetur non est ipsis deferendus. *Actor. 10. Apoc. 19. & 22.*

CAP. II.

DE FIDE.

QVæstio prima. Quomodo fides divina distinguitur ab opinione & fide humana?

I. R. 1. Fides divina nititur testimonio Dei. *1. Joh. 5. 9. 10.*

II. 2. Conjunctam semper habet piam affectionem erga Deum. *Hebr. 11. Rom. 4. 20.*

III. 3. Vincit mundum. *1. Joh. 5. 4. Rom. 4. 18.*

Quæstio secunda. Quænam sunt necessaria creditu ad salutem?

IV. R. 1. Implicitè saltem credenda sunt omnia, quæ Deus proposuit credenda. *Act. 24. 14.*

V. 2. Explicitè credenda sunt illa, quorum cognitio & apprehensio necessitatem habet medii ad salutem. *Ioh. 6. 53. 17. 3.*

VI. 3. Quæ cognitu credituque sint necessaria, ad illa percipienda & apprehendenda. *Rom. 3. 19. 20.*

Quæstio tertia. Qui modus & gradus cognitionis necessarius est in illis, quæ explicitè creduntur?

VII. R. Tripliciter possunt cognosci. 1. quoad substantiam sensus aut sententiæ, qua continentur. 2. Secundum eam declarationem, quâ distinctè explicantur in Scripturis ad ædificationem fidei. 3. Secundum difficultates, quæ circa illa solent aut possint moveri. Jam verò sufficit ad salutem cognoscere prædicta quoad rei substantiam, ejusq; necessariam declarationem. e.g. Satis est

tis est ad salutem, si intelligatur Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse unum essentia Deum, tribus personis distinctum: Christum esse verum Dei filium, verumque hominem in una persona; quamvis de subtilioribus circa ista disquisitionibus parum aut nihil intelligatur.

Quæstio quarta. An salvari possit, qui credit aliquid quod pugnat cum iis, quæ sunt necessaria creditu ad salutem?

VIII. R. Si intelligat ea pugnare, non potest utrumque credere. Si verò ex errore & institutionis defectu putet illa simul posse consistere, error ille non excludit à salute. Nemo enim est inter mortales, quin errori sit obnoxius: neque ullus est error in religione, quin aliquo modo pugnet cum religionis fundamentis.

Quæstio quinta. An illi possint servari, qui cætera illa nihil curant, quæ non sunt absolutè necessaria ad salutem?

IX. R. Fieri non potest ut illi veram fidem habeant de necessariis ad salutem, qui cætera neglectui habent. Nam 1. qui sollicitus est de sua salute, certissimam & maxime distinctam ejus cognitionem quæret. 2. Qui per veram fidem Deo adhæret, ille magni faciet voluntatem & præcepta Dei. 3. Qui veram fidem habet, ille non tantum suam salutem, sed & gloriam Dei quæret. 4. Fides vera (ut cætera omnia) conservationem & incrementum sui quæret. 5. Homogeneis etiam & consentaneis omnibus delectatur.

Quæstio sexta. An fide divina possit quis credere falsum?

X. R. 1. Fides divina neque per se, neque per accidens, neq; directè, neq; indirectè est causa falsi assensus, quatenus est falsus. Sic enim Deus & veritas Dei esset causa falsitatis.

XI. 2. Potest tamen concurrere ut causa quoad substantiam actus assentiendi illi quod falsum est, ex accommodatione prava. *Act.* 21. 11. 12. sic se res habet in syllogismo, cujus propositio vera est ex fide divina, sed assumptio admittitur ex fide humana, aut opinione falsa. e.g. Quicquid in Scripturis revelatur verũ est: sed in Scripturis revelatur sanctos martyres resurrecturos mille annis ante alios homines: ergo verum est.

Quæstio septima. An fide divina possit quis malè uti, referendo scilicet ad finem malum, inanem gloriam, aut alium similem?

XII. R. Fides ipsa divina per se non potest ad malum finem referri: sed aliqua scientia per illam acquisita potest ita perverti. 1. *Cor.* 8. 1. 2. & 2. *Cor.* 12. 7.

Quæstio octava. Qualis certitudo sit in fide divina?

XIII. R. 1 Ex parte objecti, certitudo major est fidei, quàm cujuslibet cognitionis naturalis.

XIV. 2. Ex parte etiam subjecti, sua natura firmiorem assensum in nobis efficit, quàm scientia naturalis,

ralis, quia nititur causa certiore.

XV. 3. Quia tamen intellectus hominis majorem proportionem habet ad res naturaliter cognitas, & pleniùs illas consequitur, idcircò non utitur semper lumine fidei, cum illâ certitudine, quâ utitur scientia naturali.

XVI. 4. Hinc est quod hæsitationes, & dubitationes, involuntariæ, ut indeliberatæ, cum vera fide consistere possint, propter fidei imperfectionem, & infirmitatem intellectus.

Quæstio nona. An fidelis sit certus infallibili certitudine se habere fidem?

XVII. R. 1. Ex naturâ rei, & ordine communi, ille qui credit, novit se credere. Intellectus enim reflectitur super suum actum, & quasi per evidentem experientiam percipit quid agit, sicut etiam quid voluntas vult. Quemadmodum enim per scientiam naturalem certi sumus non tantum de objecto, quod directè scimus, sed etiam nos illud scire, & scimus etiam utrum voluntas in illud objectum feratur necne, sic etiam in fide. Alias nemo posset dicere credo ut ille qui fuerat cæcus, *Joh. 9. 38.* credo Domine.

XVIII. 2. Præcipitur etiam omnibus fidelibus, non tantum ut credant, sed etiam ut certo sciant se credere. *2. Cor. 13. 5.*

XIX. 3. Nemo potest dubitare de certitudine sui assensus, qui non dubitat etiam de objectivè veritate: qui dubitat, an certò credat Christum esse Deum, ille etiam aliquo modo dubitat, an Christus sit Deus.

XX. 4. Certitudo ista experimentalis non tantum haberi potest de substantia actus, sed etiam de ratione ejus formali, quod fides quæ habetur, sit verè divina. Quia intellectus per actum suum reflexum, non ipsum tantum actum percipit, sed etiam modum & rationem ejus objectivam, una cum affectu ex quo proficiscitur.

XXI. 5. Præter certitudinem istam experimentalem, est etiam alia certitudo fidei ex testimonio Spiritus sancti. *Rom. 8. 6.* cum enim testatur nos esse filios Dei, testatur etiam nos illam fidem habere, quæ propria est filiorum Dei.

XXII. 6. Est etiam certitudo fidei, quę oritur ex propriis ejus actibus distinctè perceptis. Ut cum quis novit se paratum esse ex affectu pio, omnem carnalem rationem, & semetipsum totum abnegare, ut Deo possit secundum ejus voluntatem in verbo revelatam adhærere.

XXIII. 7. Potest tamen esse defectus talis in reflexione intellectus, super suum actum: talis desertio Spiritus sancti: & talis intermissio actuum fidei, ut homo fidelis ad tempus ignoret se credere, quod credit, imò fallò judicet se esse infidelem.

Cap. III.

De Externa professione fidei.

QVæstio prima. An externa professio sit necessaria?

I. R. Multas ob causas est necessaria. 1. Quia Deus præcepit. *1. Petr. 3. 15.* 2. Quia promissionem habet salutis. *Matth. 10. 32. Rom. 10. 10.* 3. Quia neglectus hujus officii maximam habet comminationem adjunctam. *Marc. 8. 58. Luc. 9. 26. & 18. 8. 2. Tim. 2. 12.* 4. Quia professio ista facit ad ædificationem aliorum hominum, & ejus neglectus scandalum ipsis ponit. *Phil. 1. 12. & 2. 15. 16.* 5. Quia facit etiam professio fidei ad gloriam Dei, *Philip. 1. 20.* & ejus abnegatio maxima contumelia nomen ejus afficit, quasi esset res pudenda. *Luc. 9. 26.*

Quæstio secunda. An ista professio semper, & ubique sit necessaria?

II. R. 1. Semper & ubique requiritur, ne fidem abnegemus, aut contrarium fidei veræ ullo modo profiteamur, aut præ nobis feramus. 2. Vbiq; tamen sine discrimine profiteri quod credimus, neque necessarium est, neque conveniens. *Matth. 7. 6.* ut si quis furiosus insurgeret evaginato gladio, & diceret, qui fatetur se Christianum esse, interficietur, apud eum tum temporis fidem profiteri, non esset consultum. Sed tum demum, quandò aliqua saltem spes est, professionem nostram cessuram in gloriam Dei, & ædificationem proximi. Medii enim necessitas censetur ex relatione, quam habet ad finem.

Quæstio tertia. An de fide publice rogatus ab eo, qui in authoritate constitutus est, confessionem edere teneatur?

III. R. Ex ordine communi tenetur. *1. Petr. 3. 15.* quia pertinet ad gloriam Dei, & aliorum salutem. *Matth. 10. 18.*

Quæstio quarta. An aliquis necessitate adactus, damnato cultui possit adesse, si mentem ab eo conservet alienam?

IV. R. Si sine discrimine adsit, eodem modo sese gerens, quo illi solent, qui illum cultum profitentur, graviter peccat. 1. In proximos *1. Cor. 8. 10.* & 2. in Deum *1. Cor. 10. 20. 21. 22.*

Quæstio quinta. An liceat ad periculum declinandum, cæremoniis uti ad talem cultum spectantibus?

V. R. Non licet. Cæremoniarum enim proprius finis est professio: qui igitur cæremonia utitur idololatrica, ille aliquâ ex parte professionem facit idololatriæ.

VI. Quamvis igitur licitum sit, qualibet

qualibet infidelium, aut idololatrarum veste uti civili, illâ tamen veste, quæ est proprium symbolum religionis, ex institutione suâ religiosum, sub illa specie uti nemo potest sine peccato.

Fuga in persecutione. Quæstio sexta. An liceat in persecutione fugere, maximè pastori?

VII. R. 1. Licitam esse aliquam fugam, apparet 1. ex directione Christi. *Matth. 10. 16. 23.* 2. ex Christi ipsius exemplo. *Matth. 12. 14. & 14 13. Joh. 10. 39.* 3. Ab exemplo sanctorum, Mosis, *Hebr. 11. 27.* Eliæ, *1. Reg. 19. 3.* prophetarum variorum *1. Reg. 18. 13.* & Apostoli Pauli. *Actor. 9. 25.* 4. Ratione, quia lege naturæ tenentur homines vitam suam tueri, usque dum manifesto apparet Deum ac Dominum vitæ eam reposcere, id est, donec necessitas, aut utilitas gloriæ Dei & salutis Ecclesiæ, contrarium suadet.

VIII. 2. Non licet iis fugere, quorum præsentia est necessaria, ad ædificationem Ecclesiæ. Quia hoc esset non tàm persecutionem declinare, quàm officium detrectare.

IX. 3. In persecutione communi, non personali, turpe est pastori, metum singularem præ se ferre, qui debet esse toti Ecclesiæ fortitudinis, & constantiæ exemplum.

Quæstio septima. An propter veritatis confessionem captus & in custodiam missus, carcerem effringere, aut custodes fallere licitè possit?

X. R. Non potest. 1. Quia jam vocatus est ad confessionem edendam. 2. Quia hoc esset vim facere publicæ authoritati. 3. Quia Apostoli & sancti alii, quorum exempla nobis commendantur, ab hujusmodi consiliis semper abstinuerunt.

Quæstio octava. An liceat homini fideli, in tali casu, redimere sese pretio?

XI. R. 1. Non semper hoc licere, apparet ex Pauli exemplo. *Act. 24. 26.*

XII. 2. Aliquandò tamen licitum esse videtur, ex rei natura. Si enim ille, qui potestatem habet dimittendi, lucri & quæstus cupidus, præmium dimissionis quærat, & circumstantiæ tales sint, ut ipsam dimissionem gratis acceptare liceat, tum pecuniæ jactura, eam procurare, non minùs licet, quam à latrone vitam redimere.

XIII. 3. In hoc, & similibus casibus, Honor Dei, ædificatio Ecclesiæ, & conscientiæ propriæ dispositio, in hanc aut illam partem semper debent valere.

Quæstio nona. An homines infideles compelli debeant ab iis, quibus subjiciuntur, ad veræ fidei professionem?

XIV. R. 1. Non debent eo compelli. 1. Quia fides ipsa non potest coactione ingenerari. Actus fidei veræ provenit semper ex libera voluntate, non ex metu aut vi. *Psal. 47. 10.*

47.10. *Act.* 2.41. 2. Quia professio externa sine interna fide est hipocrysis. 3. Quia Ecclesia hac ratione corrumpitur, cum obtruduntur ipsi pro membris, qui non sunt idonei.

XV. 2. Possunt tamen allici benignitate, & privatione favoris commoveri, ut seriò cogitent de fide amplectenda.

XVI. 3. Possunt etiam compelli ad institutionem de fide audiendum. Hæc enim institutio non tollit libertatem.

XVII. 4. Possunt etiam compelli ne blasphement veram fidem, aut impediant ejus propagationem.

CAP. IV.

DE HAERESI.

QVæstio prima. Quis sit pro hæretico habendus?

I. R. Vt quis sit hæreticus eo sensu qui in Ecclesia obtinuit, requiritur 1. ut aliquam professionem faciat Christianismi, id est, ut sit vel baptizatus, vel saltem catechumenos. Hæresis enim græca vox est, & significat electionem, ita ut hæreticus denotet illum, qui deserta veritate quam profitebatur, ex aliqua parte, eligit sibi postea contrariam opinionem cui adhæret. Qui autem nunquam veritatem est professus, quamvis idem sentiat cum hæretico, non dicitur tamen hæreticus, sed infidelis.

II. Requiritur 2. ut errorem amplectatur, non tantum contra doctrinam in Scripturis traditam, sed etiam contra illam doctrinam, quæ spectat ad summam & substantiam fidei aut morum. Distinctio enim hujusmodi, inter principales & minus principales doctrinas traditur ab Apostolo. *1. Cor.* 3.10.11. Quamvis autem fidei propriè adversetur hæresis, ad mores tamen debet extendi: quia erroris in moribus fundamentum est error aliquis in fide. *1. Tim.* 4.1.2.3.4. Debet verò esse contra fidem, ita ut necessariò evertat illam. Alias error est in fide, aut circa fidem, non hæresis contra fidem.

III. Requiritur 3. ut error ille conjunctam habeat pertinaciam, & obstinationem animi. *Tit.* 3.10.

IV. Pertinax autem ille jure censetur, qui cum veritas non solum in Scripturis manifestè revelatur, sed etiam ipsi sufficienter proponitur & manifestatur, ita tamen suo errori adhæret, ut vel Scripturæ sese opponat, vel sententiam ejus ex pravitate animi percipere nolit. Pertinax enim est, qui non est paratus captivare intellectum & rationem suam omnem

sacræ

sacræ Scripturæ.

V. Hæreticus igitur potest quis esse materialiter, dum assensum præbet errori pernicioso, vel ex simplici facilitate, levitate, ac temeritate hæreticis credendi, qui sub honesta aliqua specie fallunt, vel ex ignorantia, qui formaliter non est hæreticus, cum pertinacia, & obstinatio animi deest, atque adeò pro simpliciter hæretico non est habendus.

Quæstio secunda. An Pontificii sint hæretici?

VI. R. 1. Papismus prout à Concilio Tridentino fuit confirmatus, est perniciosa hæresis. Primò, quia fidem veram & salvificam directè evertit, dum fidem & fiduciam in creaturis collocandam esse docet: & opera, ac traditiones humanas, fidei loco obtrudunt, sicut & Pontificem Romanum & ejus creaturas loco Christi. Secundò, quia præcipuam partem pietatis evertit variis modis in falso cultu, & idololatria. Tertiò, quia tantam pertinaciam in istis erroribus tutandis, & propagandis exercet, ut Scripturam ipsam variis modis accuset, populo Dei auferat, & authoritati ac arbitrio suo subjiciat.

VII. 2. Quod non solet inter hæreses numerari, hoc inde fit. Primò, quia non est una aliqua singularis hæresis, sed quasi corpus quoddam, ex variis hæresibus conflatum & productum. Sicut enim Mahumetismus est antecedentium hæreseon mixtura, in oriente & meridie, sic Papismus, quamvis alia specie, variarum hæreseon sentina est in occidente & septentrione. Secundò, quia non simul & semel exoriebatur, sed paulatim & pedetentim invalescebat. Tertiò, quia multos perniciosos errores non tam palam verbis profitetur, ac reipsa fovet in mysterio. Quartò, quia Ecclesiam publicè non impugnavit, sed ipsam Ecclesiam invasit, occupavit, & titulum ejus sibi vendicavit.

VIII. 3. Quia tamen multi sunt inter Pontificios, qui mysterium Papismi non intelligunt, sed partim ex periculi metu & partim ex consuetudine, & simpliciter adhærent Papismo, idcircò omnes Pontificii non sunt absolutè pro talibus hæreticis habendi, quibus nulla spes est salutis: quamvis viam salutis eos insistere ex eorum professione, non possimus affirmare.

Quæstio tertia. An Anabaptistæ habendi sint pro hæreticis?

IX. R. Non sunt propriè hæretici, qua pædobaptismum simpliciter negant, quamvis error ille sit in Ecclesia non tolerandus: quia summam fidei ad salutem necessariæ hoc errore non evertunt. Sed qua negant peccatum originale, & humanam naturam Christi, ex beata virgine genitam, & similia, sunt hæretici.

Quæstio quarta. An Remonstrantes sint hæretici?

X. R. Remonstrantium sen-

tentia, prout à vulgo ipsi faventium recipitur, non est propriè hæresis, sed periculosus error in fide, ad hæresin tendens. Prout verò à quibusdam eorum defenditur, est hæresis Pelagiana: quia gratiæ internæ operationem efficacem, necessariam esse negat ad conversionem, & fidem ingenerandam.

Quæstio quinta. An Lutherani sint hæretici?

XI. R. Qui inter illos pertinaciter defendunt ubiquitatem humanę naturæ Christi, non possunt ab hæresi excusari: quia illa sententia directè evertit humanam naturam Christi. Sed quia multi inter eos ab illâ sententia sunt alieni, & alii ex contentione potiùs defendunt, quàm ex animo credunt, idcircò vel stupiditatis & furoris, schismatis potius, quam hæreseos sunt accusandi.

Quæstio sexta. An hæretici sint à Magistratu civili puniendi?

XII. R. 1. Reprimendos esse hæreticos ab omnibus piis, secundum illam vocationem & potestatem, quam acceperunt à Deo, satis apparet ex natura rei: quia omnes pii ad militiam christianam vocantur, ut in suis stationibus opponant se regni regno tenebrarum.

XIII. 2. Magistratus locus & officium postulat, ut reprimat improbos turbatores gladio, vel potestate publicâ, & externâ, si opus fuerit. *Rom. 13.4. 1. Tim. 2.2.*

XIV. 3. Si igitur hæretici sint manifesti, & publicè noxii, debent à Magistratu publicâ potestate coerceri.

XV. 4. Si verò etiam manifestè blasphemi sint, & in illis blasphemiis pertinaces ac præfracti, possint etiam affici supplicio capitali. Lex enim illa *Lev. 24.15.16.* quamvis non obliget christianos, quatenus est lex, quatenus tamen est doctrina à Deo profecta, pertinet ad christianorum directionem in ejusdem generis causis. Quandò igitur gloria Dei, & salus Ecclesiæ hujusmodi pœnam postulat, potest, ac, remediis aliis frustra tentatis, debet etiam à Magistratu Christiano adhiberi.

CAP. V.

DE APOSTASIA.

Quæstio septima. Quis habendus sit pro apostata?

I. R. Ille propriè est Apostata, qui fidem veram antea professus, ab ea in totum recedit. Apostata enim idem sonat, quod desertor & transfuga. Talis fuit Julianus, qui cognomen habuit apostatæ: tales sunt qui ex Christianis vel Judæi, vel Mahumetani fiunt.

II. Sed

II. Sed per analogiam, ille etiam ita vocatur, qui in plerisque recedit à vera fide: ut qui à veritate Euangelii ad Pontificios deficiunt. Apostata igitur totum illud secum trahit quod hæreticus, quoad essentiam: sed aliquid insuper addit.

Quæstio octava. Qualis est differentia graduum inter infideles, hæreticos, & apostatas? id est, quinam inter istos graviùs peccant?

III. R. 1. Defectio gravius est peccatum quàm subjectionis negatio. In defectione enim plùs Dei rejicitur: plura vincula conjunctionis violantur: & Deus ipse tacitè accusatur quasi iniquus. *Mich. 6. 3.* 2. Cæteris igitur paribus, gravissimè omnium peccant apostatæ. *2. Petr. 2. 21.* præsertim si ad abnegationem agnitæ veritatis, accedit etiam ejus oppugnatio. *Act. 26. 11. 1. Tim. 1. 20.*

IV. Hæretici autem proximè accedunt ad apostatas, quia simul cum ipsis deficiunt à veritate agnitâ, & à fide sacrosanctis vinculis obstricta. Sed Apostatæ à pluribus deficiunt.

V. Judæi & Pagani quoad extensionem infidelitatis magis peccant, quàm hæretici, quia in pluribus erroribus versantur: sed intensive gravius tamen est peccatum hæretici: quia lege fidei magis fuit obligatus, quàm illi à quibus nunquam fuit recepta.

VI. Similis est ratio inter Judæorum & Paganorum infidelitatem. Pagani enim in pluribus errant, sed Judæi graviùs peccant, quia veritatem à Prophetis receperunt, & aliquo modo profitentur, atque adeò legi fidei magis subjiciuntur, quàm Pagani.

VII. Eadem etiam proportio observanda est inter ipsos christianos, qui vel verbis, vel factis, abnegant Christi veritatem. Quò perfectius enim instituti fuerint in veritate, eò graviùs peccant, cum ab eâ deficiunt.

Quæstio nona. Quomodo intelligendum est illud *2. Joh. 10. ne ave ei dicite?*

VIII. R. De Apostatis, & Hæreticis, præcipuè. De extraneis enim non similiter judicabant Apostoli. *1. Cor. 5. 12.*

IX. Erga ipsos etiam Hæreticos & Apostatas, non prohibentur necessaria humanitatis officia, sed detestationis constans significatio mandatur, & commercium illud interdicitur, quod consistere non potest cum detestatione justâ.

Cap. VI.

DE SPE.

QVæstio prima. Quænam sint signa spei veræ?

I. R. 1. Si innitatur soli gratiæ Dei, & ejus gratuitis promissionibus. *1. Petr. 1. 13.*

II. 2. Si curam ingeneret Deo in omnibus placendi. *1. Joh. 3. 3.*

III. 3. Si mediis à Deo ordinatis diligenter uti suadeat, & ab aliis abstinere. *Hebr. 10. 23. 24. 25.*

IV. 4. Si ex illis mediis non pendeat, sed ex Deo vel per illa, vel sine illis operante. *Esth. 4. 14.*

Quæstio secunda. An spes ista non aliqua ex parte, nitatur nostris conatibus?

V. R. Non nititur nostris conatibus, tanquam causis, vel meritis rei speratæ sed tanquam signis vel argumentis, quibus erigitur & confirmatur in certa exspectatione gratiç Dei. *Hebr. 10. 22. 23.*

Quæstio tertia. An spes ista sit certa?

VI. R. 1. Spes divina quoad certitudinem objecti est certissima, quia nititur potentia & fide Dei, quibus promissiones suas certissime semper præstare se & posse & velle revelavit. *Rom. 4. 21. 2. Tim. 2. 13.*

VII. 2. Quoad certitudinem subjecti, debet esse omni modo certissima, & firmissima. *Heb. 6. 18. 19.*

VIII. 3. Absolutè & in se considerata, est etiam infallibilis, & certa. *Psal. 25. 2. 3.* quia innititur eidem certo & infallibili fundamento cum fide. *Rom. 4. 18. 19. Heb. 11. 1.*

IX. 4. Propter imperfectionem tamen nostram, & varias tentationes quibus percellimur, habet sæpe dubitationem aliquam comitantem, quæ facit ut quoad sensum nostrum, non sit semper certa. *Psal. 73. Lam. 3. 18.*

Quæstio quarta. An cum eadem certitudine versetur spes, circa omnia illa quæ sperat?

X. R. 1. Principale objectum spei divinæ est æterna beatitudo, circa quam eadem debet esse certitudo spei, quæ est fidei, id est maxima. Vnde est quod ipsa beatitudo vocetur spes. *Eph. 1. 18. Col. 1. 5. Tit. 2. 13.* & spe dicantur fideles servati etiam dum isthic vivunt. *Rom. 8. 24.*

XI. 2. Secundaria objecta sunt omnia illa, quæ ad eam beatitudinem sunt essentialiter necessaria, ut gratiæ, & perseverantiæ in gratia suppeditatio: quæ eadē certitudine sunt apprehendenda, cum ipsa beatitudine æterna. *Rom. 8. 38.*

XII. 3. Secundarii etiam objecti rationem induunt externa & corporalia illa bona, quatenus gloriæ Dei,

riæ Dei, & beatitudini nostræ promovendæ, & fovendæ inservi unt. Quia verò, hoc nobis non liquet sæpè in particulari, idcircò, particularia bona hujus generis, non possumus, nec debemus absolutè sperare, sed cum illa limitatione, qua sunt à Deo promissa. *2. Tim. 4. 18. Phil. 1. 20. 25.*

Quæstio quinta. An spiritualis etiam gratia certo sperari possit, in particulari, ad hoc vel illud officium præstandum, aut ad hanc vel illam tentationem superandam?

XIII. R. 1. Potest, ac debet quoad rem ipsam: quia Deus promisit se in istis spiritualibus, quæ suâ naturâ certam & essentialem connexionem habent cum vita æterna, nobis adfuturum. *Phil. 4. 13.*

XIV. 2. Sed quoad gradum, aut modum non essentialem, non potest. *2. Cor. 12. 8. 9.* quia spes divina sua natura non fertur in istiusmodi circumstantias, tanquam in suum objectum, sed per electionem humanam & errori obnoxiam, ad illas applicatur.

Quæstio sexta. Quam certitudinem spei, de aliis hominibus possit quis habere?

XV. R. 1. Prout signa in iis apparent veræ fidei, sic justum est ut nos de illis speremus. *Phil. 1. 6. 7.*

XVI. 2. Quia autem externa ista signa, quæ in aliis apparent, non possunt nobis tàm certam fidem facere de ipsis, atque interna illa experientia, quam in nobis ipsis habemus, gratiæ Dei, & quia Spiritus sanctus obsignat fidelibus suam propriam adoptionem, non aliorum, idcircò spes ista de aliis in particulari concepta, non est eodem modo & gradu infallibilis, quo est illa spes, quam de nobismetipsis habemus. Nititur enim, ex parte, humana credulitate. *1. Petr. 5. 12.*

XVII. 3. Quia tamen certitudo ista, quam sæpè habemus, de aliorum internis affectibus, est moraliter certa, quomodò filii certò persuasum habent se à parentibus suis sincerè diligi, & amici etiam idem certò judicant de suis amicis, idcircò sine actuali dubitatione, spem optimam fovere debemus de iis, qui indicia præbent fidei synceræ. *Hebr. 6. 9. & 11.*

XVIII. 4. Si spes hujusmodi de aliis concepta aliquandò fallat, non est igitur putandum spem divinam esse incertam: quia hæc spes ex illa tantum parte fit irrita, qua in applicatione aut determinatione, humanis nititur conjecturis. *2. Timoth. 2. 19.*

CAP. VII.

De Patientia erga Deum.

QVæstio prima. Quænam sint signa hujus patientiæ?

I. R. 1. Si neque contemnamus castigationem Domini, neque murmuremus adversùs Deum, quomodocunque nobiscum agat, sed in omnibus ipsi benedicamus. *Hebr. 12. 6. Job. 1. 21. 22.*

II. 2. Si constanter persistamus in officio nostro faciendo, qualiscunque fuerit successus. *Jac. 5. 8. Hebr. 12. 12.*

III. 3. Si ab ipso Deo finem optatum exspectemus. *Jac. 5. 11. Hebr. 10. 36.*

IV. 4. Si non præfestinemus, vel ad media illicita confugientes, vel animos despondentes. *Hebr. 10. 38. Esai. 28. 16.*

V. 5. Si denique à Deo consilium, & directionem quæramus, in omnibus angustiis. *Jac. 1. 4. 5.*

Quæstio secunda. Quibus argumentis corroborari possit animus ad patientiam istam?

VI. R. 1. Quia peccata nostra graviora merentur. *Lament. 3. 39. Mich. 7. 9.*

VII. 2. Quia Deus in suis castigationibus, exhibet se nobis, ut patrem suis filiis. *Hebr. 12. 7.*

VIII. 3. Quia non deserit suos, sed bonum exitum dabit. *Lam. 3. 25. 26. 27.*

IX. 4. Quia pusillum tantum tempus erit expectationis nostræ. *Hebr. 10. 37.*

X. 5. Quia hac via Christus ipse, cum omnibus sanctis, ad gloriam pervenerunt. *Hebr. 12. 1. 2.*

XI. 6. Quia Deus ipse patiens est erga nos. *2. Petr. 3. 9.*

XII. 7. Quia hæc patientia est necessaria ad salutem. *Hebr. 10. 36.*

CAP. VIII.

DE TIMORE.

QVæstio prima. An debeant homines timere damnationem æternam, & alia supplicia Dei?

I. R. 1. Peccatores impœnitentes, debent dum in illo statu manent, ista timere, & exspectare. *Rom. 13. 4. Joh. 3. 36.*

II. 2. Fideles non debent vel exspectare æternam damnationem, vel simpliciter dubitare, an eos maneat necne? *Rom. 8. 1. Hebr. 2. 15.*

III. 3. Debent tamen fideles pavere,

pavere, horrere, cavere, & fugere iram Dei, & damnationem, ut ipsis propter peccata sua debitam. *Hebr.* 12.29. 2. *Corinth.* 5.11. *Eph.* 5.6. *Col.* 3.6.

IV. 4. Cum graviùs Deum offendunt, debent etiam timere gravem & acerbam Dei castigationem. 1. *Cor.* 11.29.

V. 5. Dum jacent in peccato aliquo enormi, sine resipiscentiæ renovatione, debent etiam singulari modo timere iram Dei, & ipsam damnationem æternam: quia jam in illa ipsa viâ versantur, quæ tendit ad condemnationem, & si procederent, in eam necessariò pervenirent. *Gal.* 5.21. & 6.8.

VI. 6. Hic autem timor ex conditione suspenditur, & eadem etiam mitigatur, quia metuitur condemnatio, nisi per resipiscentiam antevertatur: non est igitur meræ incredulitatis, sed fidei languentis timor: non est timor servilis, sed filii inobedientis.

VII. 7. Ad fiduciam, non timorem pœnæ, vocantur fideles, quâ sunt tales. *Eph.* 1.18. sed ad timorem pœnæ detruduntur, quatenùs peccatum in ipsis viget.

Cap. IX.

De Desperatione, & Præsumptione.

Quæstio prima. An qui aliquid eorum, quæ sperare debemus desperat, totam rationem spei tollit?

I. R. Eadem ferè est ratio desperationis ad spem, quæ est hæreseos ad fidem. Nam sicut omnis error circa illa, quæ sunt credenda, non tollit fidem, & hæresis est censenda; sic neque omnis diffidentia circa res sperandas tollit spem, & in statum desperationis inducit. Sed ut pertinax error circa fidei fundamenta, facit hæreticum, sic pertinax diffidentia circa primaria spei objecta, i.e. beatitudinem æternam, & quæ ad illam sunt necessaria, facit hominem desperatum.

Quæstio secunda. An omnes illi habendi sint pro desperatis, qui dicunt sese desperare?

II. R. Nequaquam. Sicut enim vel ex perturbatione valida, vel ex ignorantiâ, aut infirmitate judicii, potest fidelis aliquis ad tempus sibi metipsi videri fidei expers; sic etiam eadem ratione potest ille, qui spem habet veram, existimare tamen se ab omni spe esse derelictum. Sunt deliquia spei & fidei, in quibus actus eorum non apparent, cum tamen internæ virtutes non sunt extinctæ. Fieri igitur potest, ut quoad sensum & conceptum proprium videatur sibi in statu damnationis, qui

reverà

revera est in statu salutis.

Quæstio tertia. Qua in re consistit præsumptio?

III. R. Ille propriè præsumit, qui sibi persuadet se beatitudinem æternam consecuturum, quamvis non adhæreat illis mediis, quæ Deus in illum finem ordinavit. Illud sibi sumunt, quod Deus ipsis nullo testimonio sui verbi dedit aut promisit.

Quæstio quarta. An tantum periculum sit in præsumptione, quantum est in desperatione?

IV. R. Graviùs est periculum sæpè præsumentis, quàm desperantis. 1. Quia præsumens, non videt aut sentit se præsumere; desperans autem suum vitium sentit. 2. Præsumens sibimet maximè placet, nihil dubitans, quin sit in optima via, atque adeò non quærit meliorem: sed desperans suæ miseriæ pertœsus aliam conditionem optat. 3. Præsumens non cupit admittere saniora consilia: desperans cupit, si possit. 4. Plures pereunt præsumendo, quam desperando. Meliùs igitur sperandum est de iis, qui videntur sibimet desperare, quàm de illis, qui præsumunt. Præsumentes sunt eò magis desperati, quò minùs sunt desperantes.

Cap. X.

De Charitate erga Deum.

Quæstio prima. An Deus sit diligendus propter bonitatem, & perfectionem suam in sese consideratam, vel propter bonitatem suam erga nos, & beneficia illa, quæ nobis confert?

I. R. 1. Perfectissima ratio charitatis est in eo, ut diligamus Deum propter semetipsum: id est, ut ratio formalis dilectionis nostræ sit (ut loquuntur Scholastici) diligibilis natura Dei: & dilectio nostra feratur in eum, tanquam in ultimum finem. 1. Quia hic est amor perfectissimus, qui vocari solet amor amicitiæ. 2. Quia si diligamus Deum tantum propter bonitatem ejus erga nos, tum diligimus eum propter nos, atque adeò nosmetipsos magis diligimus, quàm Deum. 3. Quia talis est dilectio divina inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. *Prov. 8. 30.* 4. Quia talis est dilectio Dei erga nos, quatenus nihil boni à nobis ipsi propriè accrescit.

II. 2. Quia tamen nos sumus adeò imperfecti, ut ad illam contemplationem Divinæ perfectionis, non possimus immediate animos nostros elevare, sed per illa media, quibus bonitas, & perfectio Dei nobis innotescit; & quia maximè innotescit in communicatione bonorum; iisque etiam bonis maximè afficimur, quæ nobis

nobis communicantur; idcircò beneficia Dei erga nos sunt etiam ratio & (ut loquuntur) motiva charitatis nostræ erga Deum, & quoad ordinem, prima, quamvis non quoad dignitatem, præcipua, ultima, & summa, sed talia, ut ab iis, & per illa, debeamus ascendere ad divinam naturam ipsam Dei, in se, & propter se diligendam, ut ibi ultimo acquiescamus. *Joh.* 4. 8. 9. 10. 11. 16. 19.

Quæstio secunda. Quænam sint signa charitatis erga Deum?

III. R. 1. Quatenùs est amor unionis, apparet. 1. In affectu desiderii erga omnia illa media, quibus Deus sese nobis exhibet. *Psal.* 48. 2. In aversatione & fuga eorum omnium, quæ separant nos à Deo, i. e. peccatorum, eo ipso nomine, quia hoc faciunt. 3. In desiderio veræ ac spiritualis unionis, & conjunctionis cum Ecclesia, & populo Dei. 1. *Joh.* 3. 14. 4. In dolore concepto ex sensu efficaciæ Spiritus Dei in nobis aliquo modo deficiente, vel imminuto. 5. In desiderio perfectæ fruitionis præsentiæ Dei, in vitâ futura.

IV. 2. Quatenùs est amor complacentiæ, apparet 1. in delectatione illa, quam sentimus, ex unione & communione Dei, cum ex interna gratia & operatione Spiritus percipitur. 2. In suavitate & gaudio quod percipimus in exercitiis pietatis. *Ps.* 122. 1. Ratio redditur. *Prov.* 13. 19. 3. In sanctorum societate magni facienda. *Psal.* 16. 3. 4. In fastidio & abominatione eorum omnium, quæ Dei voluntati adversantur. *Ps.* 119. 128. 163.

V. 3. Quatenùs est amor benevolentiæ, apparet 1. in zelo gloriæ Dei. 2. In obedientia. *Joh.* 15. 10.

Quæstio tertia. Qua ratione amandus sit Deus super omnia?

VI. R. 1. Ita debemus Deum diligere, ut omnibus aliis eum præponamus, & affectu vel voluntate, & effectu vel opere. *Deut.* 6. 5. Affectu autem omnibus præponitur Deus, 1. quandò nullus affectus erga creaturam aliquam, potest nos eo allicere vel impellere, ut Deum offendere velimus. *Matth.* 10. 37. 2. Quandò pluris æstimamus amorem Dei, quàm alicujus alterius, ita ut ex affectu, quem habemus erga Deum, parati simus in ejus gratiam, vel ejus causa deserere omnia illa, quæ sunt nobis charissima inter res creatas. *Luc.* 14. 26. Effectu omnibus præponitur Deus, quandò ille affectus efficaciter sese ostendit, in vita & conversatione nostra externa. 1. *Joh.* 5. 3. 2. *Cor.* 5. 14. *Joh.* 21. 15.

VII. 2. Ita debemus Deum diligere, ut fortior, firmior, & magis in corde radicatus sit iste amor, quàm alius qualiscunque affectus, quem habemus erga creaturas. Hoc autem tum fit, cum magis procedit ab intimo spiritu: & immobilis est, ita ut non possit deponi. *Psalm.* 103. 1. 2. *Cor.* 7. 3.

VIII. 3. Tàm tenere debemus Deum amare, ut minima læsio aut violatio, vel ipsius Dei vel amoris nostri ergà eum, magis nos afficiat, quàm si in aliis rebus magnam jacturam, aut vim pateremur. *Psal. 119. 136.*

IX. 4. Tàm vehemens & fervens debet esse amor nôster erga Deum, ut comparatione factâ, alia amemus, quasi amaremus. *1. Cor. 7. 29. &c.*

Quæstio quarta. Quomodò consulendum est conscientiis piorum hominum, qui sibimetipsis videntur aliquandò majore amore ferri in creaturas quasdam, quam in Deum?

X. R. 1. Distinguenda est amoris æstimatio, fortitudo, ab illâ commotione affectus, quæ major aliquandò potest esse in amore minore. Si enim quis ita sit animatus, ut Deum non velit offendere, aut deserere, quamvis propter eum alia omnia essent deserenda, si ille magis commoveatur aliquandò in aliis rebus, eas tamen non magis amat. Non fuit igitur solida & logica, sed militaris argumentatio illa Joabi, *2. Sam. 19. 7.* quam petiit à commotione Davidis erga Absalonem.

XI. 2. Distinguenda est soliditas amoris, ab ejus levi titillatione: sicut lætitia vulgaris distinguitur à serio gaudio. Vbi spiritus magis intimè afficitur, & affectus fundatur & radicatur, ibi major est amor. *Eph. 3. 18.*

XII. 3. Distinguere debemus inter amorem spiritualem, & sensualem. Spiritualis enim potest esse tenerior & vehementior in suo genere, quàm est sensualis in suo, quamvis corporei sensus in eo minùs afficiantur, quàm in isto: sicut sensualis affectus ita potest esse vehemens in suo genere, ut spiritus interim parum aut nihil afficiatur. Dum hic vivitur, talis est infirmitas nostra, per peccatum introducta, ut ordinariè sensus & spiritus nostri vitales ac animales, magis afficiantur rebus sensibilibus, quàm spiritualibus. Hoc tamen nihil impedit, quin spirituali bono magis interim spiritus nostri afficiantur, si illi adhæreant eo modo, qui antea fuit declaratus.

XIII. 4. Distinguendum etiam est inter habitum amoris, & ejus actus. Actu enim potest affectus unus magis aliquandò moveri, quàm alius aliquis à quo dispositione internâ multis modis superatur.

Quæstio quinta. Quomodò & quatenus timor opponitur charitati? De oppositione charitatis & timoris.

XIV. R. 1. Non quatenùs culpa, vel offensa Dei metuitur, & cavetur: eatenùs enim est effectum & fructus charitatis. Sed 1. quia charitatis est quærere unionem, & communionem cum Deo, & metus culpæ fugit illud quod separat à Deo. 2. quia charitas omnem honorem Deo vult & jubet deferri, & iste metus fugit illud, quod honori Dei adversatur. 3. quia charitas acquiescit in bo-

in bonitate Dei, & iste metus fugit illos motus, quibus aliquid anteponitur Deo.

XV. 2. Non quatenùs timor sonat reverentiam immensę Dei Majestatis: eatenùs enim debetur Deo ab omni creaturâ, & repeitur in angelis, ac spiritibus beatis, qui charitatem habent perfectam. *Esai. 6. 2.*

XVI. 3. Non quatenùs pro statu imperfectionis, & fragilitatis nostræ præsentis, ira Dei timetur. Quamvis enim iste metus opponatur charitati consummatæ, *1. Joh. 4. 18.* non tamen simpliciter charitati: quia charitas dum est imperfecta in luctâ illâ, quam habet adversus imperfectiones, ab isthoc timore juvatur.

XVII. 4. Timor ille, qui facit nos fugere à Deo, adversatur charitati, quâ Deo adhæremus.

XVIII. 5. Timor ille, qui tam terribilem nobis Deum apprehendit, ut acquiescere non possimus in ejus bonitate, adversatur charitati, qua complacentiam habet in Deo.

XIX. 6. Timor ille, qui afficit hominem cruciatu, adversatur charitati, quâ gaudium adfert & pacem.

De Odio Dei. Quæstio sexta. Quomodò Deus potest odio haberi?

XX. R. 1. Quandò Deum non esse animo concipitur, tanquam jucundum gratum.

XXI. 2. Quandò Deum quis cupit, & optat Deum non esse talem, qualis est, i. e. peccati justum vindicem & ultorem.

XXII. 3. Quandò quis opponit sese voluntati Dei, & vult contrarium iis, quæ Deus vult.

Quæstio sept. Quinam hac tertia ratione habentur pro osoribus Dei?

XXIII. R. 1. Omnes illi, qui scientes volentes violant præcepta Dei. *Exod. 20. 5.* cum *6.* quia charitas est observare præcepta Dei.

XXIV. 2. Qui alieni sunt à cognitione, & cultu Dei. *Job. 21. 14. 15.*

XXV. 3. Qui odio habent disciplinam, & veram vitæ reformationem. *Psal. 50. 17. Prov. 9. 8.*

XXVI. 4. Qui non studiosè quærunt sapientiam. *Prov. 8. 36.*

XXVII. 5. Qui odio prosequuntur illos, qui Deum amant. *Psal. 139. 27. &c. 1. Joh. 4. 12. & 5. 1. Matth. 25. 40.*

XXVIII. 6. Qui amant alia magis, quàm Deum. *2. Tim. 3. 4.*

XXIX. 7. Qui Deum negligunt, & adhęrēt mundo. *Luc. 16. 13.*

Cap. XI.

De auditione verbi Dei.

QVæstio prima. Qualis attentio requiratur ad verbum Dei ritè audiendum?

I. R. 1. Attentio religiosa, quæ ex majestatis Dei consideratione, & reverentia ipsi debita proficiscitur: ita ut non gradu tantum, sed & toto genere differat ab attentione illâ, quæ verbis hominum, quamvis authoritate præcellentium, debetur. *Actor. 10.33. Jud. 3.20. 1. Thess. 2.13.*

II. 2. Non sufficit igitur attentio ad verba tantum, neque ad sensum verborum, sed requiritur etiam attentio ad Divinam illam obligationem, quæ variis nominibus nobis incumbit, voluntatis Dei nobis propositæ religiosè observandæ. *Deut. 32.46.47.*

III. 3. Fundamentum hujus attentionis consistit in actu exercito timoris, ac reverentiæ Dei. *Esai. 50.10.*

IV. 4. Hinc talis attentio requiritur, quæ postulat præparationem aliquam antecedentem. *Exod. 19.10.11. Eccles. 5.1.*

Quæstio secunda. Quænam inquisitio, aut consultatio requiratur in isthac attentione?

V. R. Nôn est in consultationem vocandum, utrum præstanda sit voluntas Dei, necne, talis enim consultatio non caret impietate: sed inquirendum tantum ut intelligamus, quænam sit voluntas Dei. *1. Joh. 4.1.* De hominum quorumcunque verbis judicium ferri debet, quo discernitur an sint bona & observanda necne, *1. Thess. 5.21.* sed Dei verbum nullum aliud judicium admittit, nisi quo discernatur esse verbum Dei. Ex Dei enim verbo de aliis omnibus judicamus: de illo autem ipso non judicamus, sed nosmetipsos ei submittimus judicandos.

VI. In hominibus audiendis, quatuor modis versari homines dicuntur: vel enim sunt *spongiæ*, sugendo attrahentes omnia, tàm mala, quàm bona: vel *clepsydræ*, qui quod aure una accipiunt, altera sinunt effluere: vel *sacci fæcum*, qui solas retinent fæces, bonum autem vinum, patiuntur effluere: vel *cribrum*, qui quæ nihili sunt prætermittunt, bonamque retinent farinam. Et in ista quatuor genera auditorum, ultimum tantum quod est cribrantium approbatur: sed in puro Dei verbo audiendo, primum tantum approbatur, eorum scil. qui attrahunt sibi totum, instar spongiæ, aut terræ imbrem venientem imbibentis. *Hebr. 6. 7.*

Quæstio tertia. Quænam requiritur intentio voluntatis, in auditione verbi Dei?

VII. R. 1. Intentio nostra non

debet præcipuè & ultimò ferri in cognitionem, sed in praxin. *Iac. 1. 22.* *paralogismum* turpissimum, & periculosissimum admittunt, qui in cognitione acquiescunt. παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς.

VIII. 2. Intentio faciendi illa, quæ Deus vult ut faciamus, debet esse absoluta & universalis, sine ulla limitatione, aut distinctione. *Deut. 5. 33. 35. Jerem. 42. 3. 5. 6. Jac. 2. 10.*

IX. 3. Tàm firma debet esse hæc intentio, ut vim habeat voti vel juramenti. *Psal. 119. 106.*

X. 4. Non debet morâ, vel cunctatione aliqua tardari, *Psal. 119. 60.*

XI. 5. Intentio ista non debet niti nostris propriis viribus, sed gratia & potentia Dei. *1. Thess. 1. 5.*

XII. 6. Debet hæc intentio actu renovari, quoties Verbum Dei audimus. *Psal. 27. 8.* hac etiam ratione possimus inter audiendum, singula Dei mandata cordibus nostris infigere.

XIII. 7. Continuari debet hæc intentio, per assiduam & diligentem verbi auditi meditationem. *Psal. 1. 2. & 119. 15. 109.*

Cap. XII.

De Superbia adversus Deum.

Quæstio prima. An possit creatura aliqua adversus Deum creatorem suum superbire?

I. R. 1. Superbia est propriæ excellentiæ inordinata affectatio.

II. 2. Affectatio ista excellentiæ duplici ratione exeritur. 1. Cum quis effert sese supra alium. 2. Cum arrogat sibi aliquid supra se.

III. 3. Priore modo, superbit aliquis vel directè, cum simpliciter præfert sese alii: vel indirectè, & interpretativè, cum non vult se subjicere alteri, cui subjici debet.

IV. 4. Ultima ista ratione, superbiunt adversus Deum omnes, qui subjici nolunt ejus voluntati, aut verbum ejus audire. *Exod. 5. 2. Iere. 13. 15. & 43. 5. 5. & 2.*

Quæstio secunda. Quomodò ista superbia in omnibus illis locum habeat, qui verbum Dei nolunt audire, cum aliæ multæ cupiditates, sint causæ hujus inobedientiæ?

V. R. 1. Sicut peccatum; sic etiam peccati causa dupliciter consideratur: vel enim respicitur aversio à Deo, vel conversio ad aliud oppositum Deo. Multæ autem cupiditates sunt causæ inobedientiæ, quoad conversionem: sed superbia est initium omnis inobedientiæ, quoad aversionem à Deo, & subjectionem ipsi debitam.

VI. 2. Concupiscentiæ & cu-

piditates aliæ, dum inducunt hominem ad Dei voluntatem negligendam, inducunt etiam ad superbiam quandam, & contemptum Dei. 2. *Sam.* 12. 9.

VII. 3. Aliæ cupiditates (maximá saltem ex parte) ad peccandum inducunt, quatenùs feruntur in præstantiam aliquam apparentem, *eritis sicut Dij*, in cujus appetitu aliqua superbiæ ratio reperitur.

Quæstio tertia. Quænam sunt propria media, quibus ista superbiâ possit retundi?

VIII. R. 1. Consideratio magnitudinis, & potentiæ Dei. *Iob.* 39. 35. *Rom.* 9. 20. 21.

IX. 2. Consideratio vilitatis nostræ. *ibid. vers.* 37.

X. 3. Consideratio obligationum illarum, quibus tenemur subjicere nos totos Deo, ut creatori, sustentatori, ac Domino nostro.

XI. 4. Consideratio iræ Dei adversùs superbos, & gratiæ erga submissos. 1. *Petr.* 5. 5. 6.

CAP. XIII.

De Consultatione Diaboli.

Quæstio prima. Quandò consulitur Diabolus?

I. R. Non solùm quandò vel petitione directá, vel pacto expresso, implorant homines opem Diaboli, sive ad res occultas cognoscendas, sive ad res arduas perficiendas: sed etiam quandò tacito vel implicito pacto idem tentatur. Sicut enim in Consultatione Dei, non tantum ab ipso dicimur inquirere, cum immediatè eum adimus, sed & cum mediis illis utimur voluntatis ejus cognoscendæ, & perficiendæ, quæ sunt ab ipso instituta: sic etiam Diabolus consulitur, cum iis mediis utimur aliquid vel cognoscendi vel efficiendi, quæ à Diabolo sunt introducta. Differunt hæc duo tantum ut varii gradus ejusdem actus.

Quæstio secunda. Quandò tacite, & implicitè consulitur, & auditur diabolus, loco Dei?

II. R. 1. Generali quadam ratione hoc fit, quandocunque deserimus viam illam, quam à Deo habemus præscriptam, & suggestionem diaboli sequimur, alia via incedentes, aut aliis mediis fœlicitatem quærentes: Sicut videre est in tentatione, & lapsu primorum parentum.

III. Specialiter autem & propriè hoc fieri dicitur, quandò vel illi homines consuluntur, qui communionem habent cum Diabolo, vel illa media usurpantur, sive ad cognitionem, sive ad effectionem rerum, quæ talem usum non habent, vel ex natura suâ, vel ex institutione Dei, & nulla extraordinaria Dei operatio

cum illis possit ex fide exspectari. Ratio est, quia talia media non habent vim illam, quam præ se ferunt à Deo, neque ut in ordine naturæ, neque in ordine gratiæ, neque extra ordinem per omnipotentiam suam operante: neque possunt talem vim ab hominibus accipere: quia homines non possunt illam virtutem, quam ipsi non habent aliis communicare: neque à sanctis Angelis talem vim accipiunt, quia illi nihil agunt, nisi tanquam ministri Dei. Sequitur igitur Diabolum authorem esse & operationum & significationum illarum, quæ à talibus mediis pendent, & Diabolum consuli ab iis, qui ab illis tale quidquam exspectant.

Quæstio tertia. Quænam est malitia hujus actionis?

IV. R. 1. Prima malitia, quæ in istiusmodi peccato reperitur, est infidelitas. Fides enim & spes non ponuntur in Deo, cum deseritur via ab ipso præscripta, & quæritur alia nova.

V. 2. Præcipua autem malitia est, quod qui hunc in modum Diabolum consulit, ille aliquo modo submittit sese Diabolo, & tribuit illi excellentiam quandam divinam, atque adeò honorem & cultum per interpretationem dicitur ipsi deferre.

VI. 3. Via etiam quasi directè sternitur, ad efficaciorem Diaboli deceptionem, & pleniorem Dei desertionem.

Quæstio quarta. An hujus generis sint prædictiones Astrologiæ judiciariæ?

VII. R. Prædictiones ex astris de actionibus voluntariis, aut etiam de contingentibus in particulari, quamvis temeritati & imprudentiæ possint aliquandò ascribi, si tamen seriò adhibeantur, non possunt excusari ab omni participatione hujus peccati. Astra enim quamvis generalem quandam dispositionem aut inclinationem inferre possint inferioribus naturis, tanquam causæ communes, non possunt tamen certæ esse causæ, aut signa naturalia hujus vel illius effecti in particulari, non magis quam gallina incubans varii generis ovis, causa est aut certum signum, quod alius pullo ex uno ovo, & alius ex alio nascatur.

VIII. Similis est ratio prædictionum ex elementis: ex structura humani corporis membrorum: ex insomniis, ex portentis, &c.

IX. In his enim & similibus aliquid inesse solet naturale, ex quo alia possint in generali concludi: sed nihil certi, in particulari, de contingentibus futuris, iis præsertim, quæ pendent ex electione voluntatis.

Quæstio quinta. Quibus in rebus admitti aut participari solet istud peccatum, à simplici, ignara, & credula plebe in observationibus vanis?

X. R. 1. Quandò magni fiunt omnia vulgaria, tanquam fausta, vel infausta: id est, læta vel tristia futura conjectantur ex fortuitis dictis, aut

factis antecedentibus. Ut si certum aliquod animal, ut lepus, aut felis occurrat, aut transcurrat: si salinum in mensa evertatur, aut vinum effundatur: si cum primo mane domo exierint, sternutaverint, aut pedem in limine offenderint.

XI. 2. Quandò certi quidam dies habentur fausti, vel infausti ad opus aliquod incipiendum, eo nomine tantum, quia sunt tales dies hebdomadæ, vel anni, vel mensis, tali sancto consecrati.

XII. 3. Quandò certis orationum formulis, & conditionibus annexis, efficacia tribuitur hoc aut illud singulariter procurandum. Hujus generis inter Papistas, sunt brevia collo appensa, Ave Maria cum oratione Dominica in globulis, ad certum numerum recitata.

XIII. 4. Quandò ex rerum inutilium circumgestatione, commoditas aliqua exspectatur: ut cum Papistæ reliquias quasdam ad colla solent gestare, ut ex illarum vi muniantur adversus pericula, morbos, aut tentationes.

XIV. 5. Quandò figuris, imaginibus, characteribus, verbis, carminibus, aut scriptionibus, virtus tribuitur, morbos depellendi, aut alia realia effecta producendi.

XV. 6. Quandò herbis, aut aliis medicamentis, non commodè applicatis, sed aliquo modo incantatis, vel certa forma sepositis, similis ascribitur virtus.

XVI. 7. Quandò fanaticorum hominum prædictionibus fides adhibetur, quasi essent oracula Dei.

Cap. XIV.

De Promissione Deo facta.

Quæstio prima. Qua in re consistit hujusmodi promissio?

I. R. 1. Essentialiter consistit in proposito sancto coram Deo repræsentato. *Psal. 119. 30. 57.*

II. 2. In illa repræsentatione, contineri debet voluntas nosmetipsos obligandi, qualis est in juramento. *Psal. 119. 106.*

III. 3. Accedere solet ejusmodi voluntatis expressio. *Genes. 28. 20. 21. 23. Alloquutio Dei.*

Quæstio secunda. An necessariò requiratur in oratione pia ut hujusmodi promissio Deo fiat?

IV. R. Requiritur, saltem implicite, quoad propositum voluntatis. Quia petere aliquid à Deo, sine proposito illud ipsum omni legitimo conatu nostro assequendi; aut sine proposito, nomen ejus glorificandi de petitione concessa; aut Deum verbis laudare de ejus beneficiis nobis communicatis, sine proposito factis etiam

Cap. XIV.

DE ORATIONE.

QVæstio prima. Qua in re consistit essentia ipsa orationis piæ?

I. R. Oratio quoad naturam suam internam, essentialem, & communem, nihil aliud est quam religiosus motus voluntatis nostræ in Deum, ad illum simul quasi commovēdum.

II. In eo differt ab auditione verbi Dei, quod ibi movetur voluntas nostra in Deum, ut nos ab ipso commoveamur: sed hic terminus motus immediatus est ipse Deus, ut ipse afficiatur nostris desideriis.

III. Hinc per singularem appropriationem, vocatur, *elevatio cordis ad Deum: ascensio mentis in Deum: appropinquatio ad Deum*: & efficaciter apud Deum dicitur *valere*, tanquam sacrificium, ex quo Deus percipit odorem gratum, quo afficitur, vel movetur.

IV. Quia enim non est nostrum, Divinam voluntatem aut virtutem applicare ad hoc aut illud, vel imperando, sicut ille nobiscum agit in suo verbo, quod est superiorum erga suos inferiores; vel familiari postulatione, quod est æqualium inter se mutuo agentium; vel ullo alio modo, quo obligationem ipsi imponamus, aut inclinationem ad hoc aut illud, reali aliquo conatu; hoc tantum superest, ut per modum submissæ & religiosæ affectuum nostrorum repræsentationis, occasionem & materiam hujus aut illius operationis ipsi præbeamus. Hoc autem faciendum, non cum illa tantum subjectione, quæ necessaria est in omnibus actionibus observantiæ, sed & specialiter, illa submissione, quæ religionis actum decet.

Quæstio secunda. Qualis intentio voluntatis requiritur ad orationem piam? Intentio quę requiritur in orando:

V. R. Requiritur 1. intentio Deum honorandi: non tantum generaliter ut in aliis omnibus.

VI. 2. Requiritur intentio desiderii boni, honesti, decentis, id est, divinæ bonitati & voluntati consentientis, Deo repræsentandi.

VII. 3. Requiritur intentio talium affectuum in nobismetipsis excitandorum, quales Dei præsentiæ, & rei quam ipsi proponimus naturæ conveniunt.

VIII. 4. Requiruntur intentiones illæ omnes, quæ fidem, spem, & charitatem immediatè & essentialiter consequuntur.

IX. 5. In omnibus istis intentionibus non nobismetipsis, & orationibus nostris, sed Christo niti debemus.

Quæstio tertia. Qualis attentio mentis Attentio quæ requiritur

mentis requiritur.

X. R. 1. Requiritur attentio ad Deum qui oratur.

XI. 2. Attentio ad rem de qua oratio habetur.

XII. 3. Attentio ad nosmetipsos, & dispositiones illas affectuum nostrorum, ex quibus oramus. Attentione enim invigilare debemus intentioni quam habemus.

XIII. Hinc ille qui rectè orare cupit, debet necessariò in seipso esse collectus, non distractus, aut sensibus dissipatus & vagus.

Quæstio quarta. An hujusmodi attentio sit ita necessaria, ut illius defectus orationes nostras frustraneas reddat?

XIV. R. 1. Attentio hæc duplex est, actualis, qua ad singula animum distinctè & constanter advertimus: & virtualis, qua persistimus in eadem dispositione attendendi, qua incepimus: prior illa est maximè laudabilis: sed si posterior hæc adsit, quamvis illa ex parte deficiat, oratio retinet suam virtutem.

XV. 2. Distractiones & vagationes sunt duplicis generis, vel enim nostra negligentiâ & incuriâ accersuntur, vel irrepunt in mentes nostras, ita ut eas inviti & cum dolore patiamur. Priores illæ convertunt orationem in peccatum: posteriores annumerandę sunt infirmitatibus fidelium, quæ consolationem eorum non excludunt.

Quæstio quinta. Quo sensu tenemur continuò, vel sine intermissione orare, omni tempore. *Ephes. 6. 18. 2. Thess. 5. 17.*

Quomodò oratio habeatur sine intermissione

XVI. R. 1. Quoad dispositionem & præparationem cordis ad orandum, debemus perpetuò illam retinere. Quia nunquam omninò desistere aut deflectere possumus absque peccato à cordibus, & desideriis nostris versùs Deum dirigendis.

XVII. 2. Quoad actum orationis, debemus occasionem omnem capere, & captare, illius exercendi. ἀδιαλείπτως, ἐν παντὶ καιρῷ. Similis est phrasis, *2. Sam. 9. ult. Mephiboscheth semper comedebat in mensa regis. Luc. 2. 37.*

Quæstio sexta. An ullum sit præceptum de oratione stata quotidiè habenda?

Oratio stata quotidie habenda.

XVIII. R. 1. Præceptum est generale, ut serviamus Deo cunctis vitæ nostræ diebus. *Luc. 1. 75.* Ille igitur cultus, qui commodè possit quotidiè frequentari, non debet ullo die omitti: sed oratio est talis. Ergo.

XIX. 2. Instituimur in oratione Dominicâ, petere quotidiè panem nostrum quotidianum. *Da nobis hodiè.* Et magis adhuc instanter quærendum est regnum Dei, ac justitia ejus. *Matth. 6. 33.*

XX. 3. In veteri testamento sacrificium juge publicè celebrari debuit quotidiè, *Num. 28.* & simul etiam fuit hora precationis. *Act. 3. 1.* Orationis etiam typus fuit ipsum sacrificium, & suffitus ei conjunctus.

Psal.

Psal.51.17. & 141.2. Heb.13.15.

XXI. 4. Pii homines quotidiè solebant semper orare. *Psal.55.17. Dan.6.10.*

XXII. 5. Communis hic est instinctus omnium, qui speciem aliquam habent religionis: ut inter Pontificios, & ipsos etiam Mahumetanos.

XXIII. 6. Quotidiè à Deo variis beneficiis invitamur: ab hostibus animarum nostrarum variis periculis urgemur: à defectibus etiam nostris, & aliorum necessitatibus excitamur: & à naturâ ipsa orationis, in quâ singularem & suavissimam communionem habemus cum Deo, exercitium omnis gratiæ, & animarum nostrarum refectionem, ac reparationem habemus, ad quotidianum hoc exercitium allicimur, & quasi vi grata permovemur.

XXIV. Virtute igitur præcepti officium hoc quotidianum omnibus incumbit: & quamvis pro varietate conditionum vitæ, ab omnibus non possit eadem mensura & eodem modo præstari, res ipsa tamen penitùs non debet omitti.

CAP. XV.

DE CONFESSIONE.

QVæstio prima. An confessio sit in omni oratione necessaria?

I. R. Confessio expressa & explicata non est semper necessaria, sicut apparet ex variis formulis orationum, quas in Scripturis habemus probatas, in quibus nulla confessio directè explicatur: implicita tamen, & tacita saltem confessio necessariò debet adesse. 1. Quia oratio est actus religionis, atque adeò submissionem, & dependentiam nostram à Deo debemus in illâ confiteri, saltem per tacitam agnitionem. 2. Quia humiliatio coram Deo, & paupertas spiritualis necessariò requiritur ad orationem piam: *Luc.1.53. Jac.4.10. 1. Petr.5.6.* 3. Quia nihil propriè possumus à Deo quærere verâ fide, quod non prius agnoscimus esse supra meritum & sufficientiam nostram. 4. Quia & nos, & preces nostrę peccatis variis inquinatæ, non debent Deo repræsentari, sine indignitatis nostræ confessione.

Quæstio secunda. Quandò requiritur, ut peccata nostra distinctè & expressè confiteamur?

II. R. 1. Quandocunque conscientiæ nostræ peccatorum reatu onerantur, & eorum quærimus remissionem, ut conscientiæ possint exonerari. *Jere.3.8. Prov.28.13. Psal.32.5.* Ratio est, quia non possumus seriò, & prout oportet remissionem peccatorum quærere, nisi prius afficiamur eorum sensu. Hunc autem sensum confessio pia, & explicando

demonstrat, & commemorando infigit. 2. Quia Deus in verbo suo judicavit peccata, & peccatores, neque vult judicium illud remittere, per condonationem, nisi priùs à peccatoribus agnoscatur justum, & in conscientiis ipsorum aliquo modo peragatur. *1. Cor. 11. 31.* vult igitur ut nosmetipsos de peccatis accusemus, convincamus, & condemnemus in confessione nostrâ, ne accusationem Diaboli, & sententiam Dei irati subire cogamur. *Si tu ipse fueris accusator, & Deus liberator, quid erit Diabolus, nisi calumniator? Aug. serm. 48. de temp.* 3. Quia confessio peccatorum gloriam Deo tribuit, & justitiæ in judicando, & misericordiæ in remittendo: *Nehe. 9. 33. Psal. 51. 6. Dan. 9.* atque adeò sua natura viam facit ad reconciliationem cum Domino quem offendimus, sicut inter homines videre est. *Gen. 41. 9.*

Quæstio tertia. Quales conditiones requiruntur in istiusmodi confessione?

III. R. 1. Debet esse nuda, sine occultatione. *Prov. 28. 13.* quamvis in perpetratione peccatum celare melius est, quàm enunciare, *Esa. 3. 10.* in confessione omnia coram Deo sunt enuntianda, & nihil celandum.

IV. 2. Debet esse humilis, cum submissione animarum nostrarum, ad judicium Dei, quod peccatis debetur. Atque adeò cum dolore & detestatione peccati, quasi in pulvere & cinere. *Job. 42. 6.* & cum pudore faciei. *Ezech. 9. 6. 15. Dan. 9. 7. 8. 9.* Si ista conditio absit, enunciatio peccatorum, non est confessio; sed potiùs professio.

Quæstio quarta. An necessarium sit, ut peccata nostra singulariter confiteamur, & nominatim?

V. R. Gravia & nota peccata singulariter sunt confitenda: sed alia satis est generaliter confiteri. *Ps. 19. 13. 1. Sam. 12. 19. 21.*

Quæstio quinta. An & quatenùs confessio peccatorum etiam coram hominibus sit necessaria, ut oratio nostra sit Deo grata?

VI. R. 1. Quicunque syncerè coram Deo confessus est sua peccata, ille etiam paratus haud dubiè semper erit eadem aliquo modo coram hominibus confiteri, ad Dei misericordiam celebrandam: *Psal. 32. 6.* Non tamen semper hoc requiritur in particulari. Illa enim peccata, quæ Deo soli nota sunt, Deo soli, ex ordine, sunt confitenda. Cum enim confessio sua natura pertineat ad reatum peccatorum tollendum, & noxam illam amovendam, quæ peccatorum admissione fuit illata; nullum habet usum per se, nisi erga eum, qui læsus est & offensus illis peccatis, idque habet perspectum.

VII. 2. Per accidens tamen fieri potest, ut peccata illa, quæ soli Deo nota fuerunt, coram hominibus patefieri debeant. 1. Cum Dei gloria

singulari

singulari aliquâ ratione hoc videtur postulare. *Joh. 7. 19.* & 2. Cum necessitas nostra idem suadet, id est, cum particulare consilium, & consolationem hujus aut illius hominis circa peccata nostra utilem nobis futuram judicamus. *Actor. 10. 18. Jacob. 5. 16.*

VIII. 3. Peccata autem illa, quæ publicè fuerunt nota, debent etiam confessione publicâ damnari; quia ad quos malum ipsum exempli contagione pervenerat, ad eos etiam pœnitentiæ ac emendationis documentum, si fieri possit debet transmitti. Studium gloriæ Dei, & salutis hominum, officium istud fidelibus extorquet. *Act. 19. 19. 1. Tim. 5. 20.*

IX. 4. Illa verò peccata, quibus singularem aliquam & notam injuriam huic aut illi intulimus, debemus etiam singulariter ipsi, si fieri possit, confiteri, ad resarciendam charitatem, quæ nostra culpa dissilivit. *Matth. 5. 23. 24.*

X. 5. Publica etiam confessio coram Ecclesia, necessaria est, post scandalum publicum admissum. *2. Cor. 2. 6. 7.* Hæc iisdem rationibus nititur cum prioribus: & præterea debetur ministeriali illi judicio, quod Christus in Ecclesia, & per Ecclesiam exercet. *Matth. 18. 17. 18.*

CAP. XVI.

De Promissione Deo facta.

QVæstio prima. Qua in re consistit hujusmodi promissio?

I. R. 1. Essentialiter consistit in proposito sancto coram Deo repræsentato. *Psal. 119. 30. 57.*

II. 2. In illa repræsentatione, contineri debet voluntas nosmetipsos obligandi, qualis est in juramento. *Psal. 119. 106.*

III. 3. Accedere solet ejusmodi voluntatis expressio. *Genes. 28. 20. 21. 23.* 4. Solemnis expressio hujus voluntatis maximè convenit rebus, & affectibus majoribus: cum vel in magnis angustiis versamur, ex quibus petimus liberationem *Psal. 66. 14.* vel in magnâ lætitiâ ex singulari aliquâ Dei benedictione. *Psal. 118. 27.*

Quæstio secunda. An necessariò requiratur in oratione pia ut hujusmodi promissio Deo fiat?

IV. R. Requiritur, saltem implicite, quoad propositum voluntatis. Quia petere aliquid à Deo, sine proposito illud ipsum omni legitimo conatu nostro assequendi; aut sine proposito, nomen ejus glorificandi de petitione concessa; aut Deum verbis laudare de ejus beneficiis nobis communicatis, sine proposito factis etiam honorem ipsi tribuendi, aut denique, voluntatem ullam nostram

Deo repræſentare, ut illius ratio habeatur coram ipſo, ſine propoſito voluntatem ejus obſervandi, & convenienter tali actioni vivendi, hoc nihil aliud eſſet quam Deum aliquo modo irridere.

Quæſtio tertia. Qualia debent Deo promitti?

V. R. 1. Non actio mala, vel res fœda aut vilis. *Deut. 23. 18.*

VI. 2. Non impoſſibilia, inevitabilia, neque illa quæ ex vocatione & facultate à Deo nobis collata, præſtare non & poſſimus, & parati ſimus. *Num. 30. 3. 4. &c.*

VII. 3. Omnia illa ſunt promittenda, quæ à Deo nobis præcipiuntur: quod intelligi debet quatenus præſtari poſſint per gratiam Dei abſque ſpeciali privilegio. Non licet enim ſimpliciter promittere abſtenturos nos penitus ab omni peccato: quamvis debeamus ſpondere omnem curam & diligentiã pro noſtra virili, vel potiùs infirmitate, per gratiam Dei in peccatis omnibus vitandis, & omni bono cõſectando. *Pſ. 119. 106.*

VIII. 4. Omnia etiam illa poſſint voveri, quæ quamvis non ſint omnibus præcepta, omnibus tamen circumſtantiis expenſis, media poſſint eſſe nobis, vel Deum honorandi, vel præcepta ejus melius obſervandi.

Quæſtio quarta. In rebus bonis & præceptis, quomodo poteſt noſtra promiſſione, aut voto, obligatio addi obligationi illi, quæ nobis incumbit ex lege Dei?

IX. R. Non additur propriè in iſtis nova obligatio, neque augetur in ſeſe prior: ſed magis agnoſcitur & recipitur à nobis, paſſive in iſtis æquè fuimus antea obligati: ſed activa recognitione arctius nobis applicatur à nobiſmetipſis.

Quæſtio quinta. An res non præceptæ ſint apta materia voti?

X. R. 1. Si ſimpliciter conſiderentur ut indifferentes, non debent Deo voveri: quia ſic nihil habent conveniens, utile, aut aptum ad honorem Dei promovendum.

XI. 2. Quatenus tamen ſunt media ad finem aliquem bonum, quo Deus glorificatur, rite ordinata, ſunt apta materia voti.

Quæſtio ſexta. Qualis obligatio inducitur in hujus generis votis?

XII. R. Si votum ſit licitum, obligatio eſt graviſſima. Quia religionis vinculum in voto continetur: atque adeo illud quod antea fuit liberum, jam propter votum, factum eſt aliquo modo cultus Deo debitus. Quamvis enim ſubjecta materia, aut res quæ vovetur, per ſe ſit indifferens & ad aliam aliquam virtutem per votum dirigatur, illius tamen voti obſervatio directè pertinet ad honorem illum, quem Deo ex religione debemus. Hujus igitur voti violatio, eſt perfidia profana adverſus Deum. Perfidia, quia promiſſio non impletur: & profana, quia Deo facta eſt illa promiſſio, & pertinet ad ejus honorem.

CAP. VII.

Cap. XVII.

De Oratione mentali, & vocali.

QVæstio prima. An sufficiat corde & mente orare?

I. R 1. Sufficit ad essentiam orationis: quia religionis virtus, quæ in oratione exercetur, actu interno exeri potest, quamvis nullus externus actus accedat. *1. Sam. 1. 13. Neh. 2. 4.* Deus etiam internum actum satis percipit, quamvis nullo externo signo exprimatur. *Psal. 139. 4.*

II. 2. Sed non sufficit semper ad officium orantis explendum: 1. quia Deus est glorificandus & religiose colendus à nobis, non tantum animis, sed & corporibus, atque adeo voce nostra. *1. Cor. 6. 20.* 2. quia quamvis ad brevem ejaculationem desiderii, sufficere possit actus internus; difficile tamen est persistere in desideriorum nostrorum continuata repræsentatione coram Deo, nisi externus homo ab aliis rebus avocetur, ut simul cum interno, hoc officium attendat. 3. Quia vox à corde profecta, auditur denuo & reciprocatur in ipsum, ita ut medium sit excitandi, continuandi, & augendi, affectum illum pium, ex quo emanat. 4. Quia sæpè cum aliis orandum est, qui vocis nostræ beneficio ædificantur, & in ejusdem nobiscum orationis participationem admittuntur.

Quæstio secunda. Qualis attentio requiratur in oratione vocali?

Cura verborum.

III. R. 1. Præcipua attentio non debet esse ad verba & vocem: 1. Quia illa sunt adjuncta tantum orationis, & possunt eodem modo usurpari ab eo qui non orat, ut ab amente, dormiente, infante, ludente. 2. Quia in tali attentione, studetur magis nostræ inani gloriæ, quam gloriæ Dei. 3. Quia hac ratione, non promovetur, sed impeditur, minuitur, aut tollitur internus ille affectus, in quo orationis essentia consistit.

IV. 2. Aliqua tamen attentio ad verba requiritur: 1. Vt sint decentia, ne aliquid Deo & cultu ejus indignum iis immisceatur. 2. Vt sermo, quantum fieri possit, talis sit, qualem docet Spiritus sanctus. *1. Cor. 2. 13.* 3. Vt humano modo proferantur, sed spirituali tamen habitu naturæ rei accommodato, quasi vestiantur. 4. Vt si cum aliis oretur, eorum inserviant ædificationi.

Quæstio tertia. Quale multiloquium sit, quod prohibetur à Domino, *Matth. 6. 7.*

Multiloquium.

V. R. 1. Non prohibetur omnis oratio prolixa: Christus enim ipse solebat aliquando in oratione pernoctasse. Neque ejusdem orationis repetitio ingeminata: illud enim Christus

ſtus etiam ſuo exemplo approbavit *Matth. 26. 44.*

VI. 2. Sed prohibetur. 1. affectatio prolixitatis, & multiplicis repetitionis. 2. Iſtiuſmodi rerum æſtimatio, quaſi valerent ad exauditionem. 3. Prolixitas & repetitio, quæ non procedit ex abundantia interni affectus, ſed ejus vacuitate.

De præſcripta forma orationis.

Quæſtio quarta. An in precibus adhibenda ſit certa aliqua, & præſcripta forma verborum?

VII. R. 1. Licitum hoc eſſe aliquandò, manifeſtum eſt, ex approbata ſanctorum praxi, quam in præſcriptis Pſalmis, & benedicendi formulis, Scriptura nobis commendat.

VIII. 2. Vtile etiam & neceſſarium eſt quibuſdam, iſtiuſmodi formam ſequi, quamvis ex libello ſit renotanda. 1. Quia ſunt quidam fideles adeò rudes, ut non poſſint ſua deſideria commodis verbis, ulla ex parte explicare.

IX. 3. Alii ſunt, qui quamvis poſſint hoc præſtare, quatenus ipſis privatim ſufficiat; ſi tamen cum aliis orandum ſit, vel facultate idonea deſtituuntur, vel eam exerendi libertate. 3. Non deſunt etiam, quibus utile eſt, ut hujuſmodi medio in ſuis meditationibus ac deſideriis quaſi regantur.

X. 4. In iſthoc tamen orandi modo, non debet quiſquam acquieſcere: ſed eo potiùs niti, ut poſſit animi ſui ſenſus, abſq; hujuſmodi adminiculo coram Deo explicare. 1. Quia formula præſcripta dum affectus noſtros internos non planè ſequitur, ſed ducit, minùs perfectè illud agit, quod eſt ex natura orationis. 2. Quia formula præſcripta, non poſſunt explicari particularia illa omnia, quæ noſtra intereſt proponere coram Deo. 3. Quia etiam inter orandum Deus ſolet in cordibus noſtris excitare ſpeciales affectus, qui ſæpè impediuntur, & extinguuntur, ſi præſcriptæ formulæ perpetuò adhæreamus. 4. Quia hac ratione, obrepit nobis oſcitantia, & trepiditas, & torpor quidam inter orandum, ita ut formula dicatur tantum ex conſuetudine, & pro forma.

Quæſtio quinta. An Oratio Dominica ſit formula nobis præſcripta, & obſervanda?

XI. R. 1. Chriſtus illam orationem docens, non voluit nobis præſcribere formulam verborum conſtanter obſervandam: ſed exemplar, vel ideam, ſecundum quam orationes noſtras dirigere debemus. Hoc inde ſatis apparet, quod non legamus Apoſtolos illam formulam unquam uſurpaſſe.

XII. 2. Non expedit huic formulę adhærere, 1. quia particulariter magis, prout occaſio datur, ſæpe debemus orare. 2. Quia hac ratione apud Pontificios quaſi incantandi carmen evaſit. 3. Quia ſic non proficitur in ſpiritu ac dono orandi.

CAP. XVIII.

CAP. XVIII.
DE ORATIONIS GESTU.

QVæstio prima. An in omni oratione sit aliqua ratio gestus corporis habenda?

I. R. 1. In brevioribus ejaculationibus desiderii nostri coram Deo, gestus externus nec potest attendi, nec usum ullum habet, nisi qua naturaliter, & sine intentione destinata, sua sponte sequitur ex interno animi motu.

II. 2. In oratione secreta, quæ Dei cognitioni tantum præstatur, præsentibus tamen aliis, gestus & signa externa, quantum potest, debent occultari. *Neh. 2. 4.* ne scil: suspicionem præbeamus vel hypocriseos, vel affectationis inanis gloriæ, cum Pharisæis. *Mat. 6. 5.*

III. 4. In oratione privata, solitaria, aliqua cura gestuum est utilis, propter nosmetipsos: quia sicut voce, sic etiam gestu & habitu corporis, interni affectus vel excitantur, vel sustentantur, & continuantur. *Dan. 6. 11.*

IV. 4. In oratione cum aliis habenda, sive sit privata, sive publica, externorum gestuum & signorum strictior observatio est adhibenda, propter alios: partim ne illis præbeamus malam suspicionem non curantiæ: aut eos aliquo modo perturbemus, aut scandalizemus; & partim ut eorum devotionem nostro exemplo adjuvemus. *Psal. 95. 6.*

Quæstio secunda. Qualis gestus requiratur?

V. R. 1. Gestus (in genere) tales debent esse, ut sanctè exprimant internos animi motus.

VI. 2. Quia autem in omni oratione requiritur humilitas singularis, idcircò communis gestus solennis orationis, debet esse huic demissioni consentaneus, qualis est detectio capitis: & maxima ex parte, genuflexio, corporis incurvatio, aut erectio. Sessio per se, non est gestus orandi: quia nullam exprimit reverentiam, neque in Scripturis approbatur.

VII. 3. Quia etiam in omni oratione, desiderium nostrum cum fiducia, ac spe, in Patrem nostrum cœlestem dirigitur, idcirco oculorum & manuum elevatio, convenit etiam omni orationi solemni.

VIII. 4. Particulares alii gestus singulares, in oratione cum aliis, non sunt adhibendi: propter causas ante dictas. In oratione privata, non tam sunt affectandi, quam ex animi impulsu admittendi.

Quæstio tertia. Quis usus sit faciei tegendæ inter precandum?

R. Nullus alius, nisi ut vel ca-

veamus nobis ab avocationibus, quę per oculos possint insinuari; vel celemus singulares illos gestus, qui nobis aliquando sunt necessarii, sed aliis inepti aut hypocritici viderentur. Istis occasionibus demptis, tectio faciei convenit potiùs mulieribus, quam viris. *1. Cor. 11. 4. 5.*

Cap. XIX.

DE CANTV.

QVæstio prima. Quem usum habet cantus, supra communem pronunciationem?

I. R. 1. Suavem quandam delectationem adfert animis piis. *Psal. 104. 34.*

II. 2. Meditationem habet magis distinctam, & fixam. *ibid.*

III. 3. Magis copiosam & amplam habet pietatis professionem. *Col. 3. 16.*

IV. 4. Majorem habet ædificationis mutuę communionem, si cum aliis fiat. *Ephes. 5. 19.*

Quæstio secunda. An cantus æquè conveniat animo ægro, atque læto?

V. R. Magis propriè convenit lætitiæ: *Jac. 5. 13.* propter suavem illam dilatationem cordis, quam præ se fert: convenit tamen tristitiæ ante actæ utiliter commemorandæ: ut patet ex Psalmis illis qui dicuntur pœnitentiales: & aliquando etiam tristitiæ tollendæ. *Prov. 25. 20.*

Quæstio tertia. Quomodo debeamus cantare Psalmos illos historicos, qui ad alios homines, & alia tempora spectant?

VI. R. 1. Si ita de illis meditemur, ut consolationem & spem indè percipiamus. *Rom. 15. 4.*

VII. 2. In istum autem finem debemus cogitatione quasi induere personam vel eorum, de quibus illi Psalmi componebantur, vel eorum qui eos componebant: ita ut quicquid ibi dicatur, aliquo modo nobis dictum cogitemus.

Quæstio quarta. Quomodo possimus rectè cantare Psalmos illos, qui continent diras imprecationes?

VIII. R. 1. Possimus ex imprecationum illarum occasione cum timore & tremore meditari de horrendis Dei judiciis in impœnitentium hominum peccata.

IX. 2. Possimus inde in patientia & consolatione proficere, adversus tentationes, quæ oriri solent ex prosperitate impiorum, & piorum afflictione.

X. 3. Possimus etiam Deum simul precari, ut justam suam vindictam accelerare velit (non adversus nostros privatos inimicos sed) adversus impios & incurabiles Ecclesiæ hostes.

CAP XX.

Cap. XX.
DE PETITIONE.

QUæstio prima. Quomodo spiritualia, sunt à Deo petenda?

I. R. 1. Eo modo omnia sunt petenda, quomodo sunt promissa. Spiritualia igitur bona quatenus sunt ad salutem necessaria, ad salutem debent absolute peti: quia sunt absolute promissa fidelibus, & petentibus. *Luc. 11. 13.*

II. 2. Spiritualia illa bona, quæ gradus admittunt, non possunt in omni gradu absolute peti: quia res ipsæ, non gradus earum, sunt absolute necessariæ, & à Deo absolute promissæ. *2. Cor. 12. 8. 9.*

III. 3. Illam tamen gratiæ Dei mensuram, quæ necessaria est nobis, ad crimina aut scandala vitanda, & conscientiam bonam retinendam, absolute petere debemus. *Jac. 1. 5. 6. 1. Cor. 10. 13. Psal. 19. 14.*

De petitione temporalium bonorũ.

Quæstio secunda. Quomodo temporalia sunt à Deo petenda?

IV. R. 1. Temporalia sunt tantum secundaria objecta spei nostræ: quatenus nempè faciunt ad beatitudinem spiritualem: quod quia nobis non est certo notum, idcirco illa non possumus petere cum illa firmitudine spei, in particulari, qua spiritualia petimus: neque debent peti affectu tam acri & intenso, sed secundario, & remissiore. *Matth. 6. 33.*

V. 2. Quatenus possimus sperare, temporalia nobis ad salutem, profutura, & in gloriam Dei cessura, eatenus possumus illa petere. *Orat. Dom. Pet. 4.*

VI. 3. Petitio talis non est formaliter conditionalis, vel verbis, vel sensu. Quia sicut conditionalis assertio nihil certo asserit aut ponit de antecedente; sic conditionalis petitio, nihil petit.

VII. 4. Neque est generalis tantum petitio, ut Deus ageret nobiscum, sicut novit expedire, ad suam gloriam, & salutem nostram. Sic enim ægrotus aliquis non magis peteret liberationem à morbo, quam ejus continuationẽ, aut augmentum.

VIII. 5. Est igitur petitio absoluta, sed adjunctam habens vel expressam, vel tacitam subjectionem ad Dei sapientissimam ordinationem.

Quæstio tertia. An omnia desideria nostra legitima, possint Deo in petitione repræsentari, ut impleantur?

An omnia quæ desiderari possunt, possint etiam à Deo peti?

IX R. Nequaquam quædam enim desideria sunt licita, quorum contraria sunt eligenda. *Philip. 1. 23. 24. 25.* quædam etiam desideria licita sunt ita levia, ut Deo non debeant commendari: quale est vincendi desiderium in lusoria aliqua

 cont-

contentione.

Quæstio quarta. Pro quibus orare debemus?

X. R. 1. Pro omnibus & singulis qui sunt in vivis, orare possumus aliquo modo: quia bonitas aliqua Dei extenditur ad omnes. *1. Tim. 4. 10.*

XI. 2. Non possumus pro omnibus hominibus collective precari, ut serventur: quia constat nobis ex Scripturis non esse omnes salvandos.

XII. 3. Possumus tamen pro singulis speciatim orare, ut salvi fiant (nisi extra ordinem, contingat aliquid quod impediat) quia de singulis, ex charitate, optimè sperare debemus.

XII. 4. Possumus ac debemus iisdem bona spiritualia precari, quibus temporalia bona auferri justè rogamus, dum per illa vel sibi vel aliis nocent. Et hæc est ratio pro potentibus Ecclesiæ hostibus orandi.

Quæstio quinta. An eodem planè modo pro aliis, & pro nobismetipsis possimus orare?

XIV. R. Possumus ac debemus hoc facere eadem charitate: sed eadem fide, ac spe non possumus: quia fide non tam propriè aliis, quam nobis metipsis apprehendimus & applicamus promissiones Dei.

CAP. XXI.

DE IEIVNIO.

QVæstio prima. Qualis abstinentia requiratur in jejunio religioso?

I. R. 1. Major abstinentia requiritur, quam communis regula temperantiæ præscribit. Temperantia enim debet esse perpetua: sed jejunium extraordinarium est, & ex occasione singulari.

II. 2. Abstinentia hæc non tantum circa cibum & potum versatur, sed etiam circa alia omnia, quibus voluptati corporeæ indulgetur. *Dan. 10. 3.*

III. 3. Talis ac tanta debet esse abstinentia, ut ex illa reddamur aptiores ad extraordinariam humiliationem. *Ezr. 8. 21.*

IV. 4. Quia verò omnes & singuli non sunt ejusdem temperamenti & constitutionis; idcircò hæc aptitudo ad religiosam humiliationem, varietatem aliquam infert abstinentiæ: ita ut ille gradus abstinentiæ quibusdam sit utilis & necessarius, qui aliis esset impedimento: neque possit certa regula particularis de gradu & mensura abstinentiæ, omnibus & singulis præscribi.

Quæstio secunda. Qua in re consistit religio jejunii?

V. R. 1. Religiosum jejunium, à naturali,

à naturali, & civili, in eo differt, quod à religione imperatur: id est, directè, & immediatè, ad cultum & honorem Dei refertur.

VI. 2. Non tamen ita refertur ad Dei honorem, ut pars cultus, sed tantum ut medium, quo verus cultus promovetur.

VII. 3. In Testamento Novo, non est propriè medium cultus, vel qua efficit aliquid, vel ex institutione significat, vel coram Deo, vel coram hominibus: sed quatenus disponit ad extraordinarium exercitium cultus.

VIII. 4. Disponit autem præcipuè impedimenta illa removendo, quæ extraordinariæ Dei invocationi repugnant.

Quæstio tertia. An liceat hujusmodi jejunia publicè indicere?

IX. R. Non ad placitum: quia nihil est religiosum, quod omninò pendet ex voluntate humana: sed ex causa extraordinaria, vocare homines ad extraordinariam Dei invocationem, hoc & licitum est & pium.

Quæstio quarta. Quibus de causis præcipuè improbanda sunt Pontificiorum jejunia?

X. R. 1. Quod stata quædam tempora ex ordine recurrentia jejuniis dicantur: quod naturæ extraordinarii exercitii, ex occasione speciali pendentis, plane repugnat: ita ut formam jejunii, sine vi & potestate ejus, introducat.

XI. 2. Quod illa tempora nonnunquam producant, ultra spatium, vel exercitio extraordinario, vel abstinentiæ jejunii congruens: ut in quadragesima: unde etiam forma illa jejunandi necessariò redditur magis inanis.

XII. 3. Quod in illis temporibus, delectum quendam habent ciborum, & ridiculum, dum carne abstinentes, vino, & cupediis utuntur: & impium, quia carne abstinent, tanquam pro illo tempore, immunda, quæ est doctrina dæmoniorum.

XIII. 4. Quod hæc tempora, & hunc ciborum delectum, legibus humanis, & conscientiam obligantibus, toti Ecclesiæ obtrudunt: eaq; magis rigidis & severis pœnis sanciunt, quam legem ipsam Dei.

XIV. 5. Quod cultum collocent in ipsa abstinentia, quam præscribunt.

XV. 6. Quod satisfactionem & meritum suis jejuniis ascribunt.

CAP. XXII.

DE IVRAMENTO.

QVæstio prima. An juramentum sit licitum Christianis?

I. R. Est evidenter licitum ex natura sua: 1. Quia non est intrinsecè

secè malum ex natura sua: nihil enim continet, præter confirmationem testimonii nostri, per invocationem testimonii Dei. Si etiam intrinsecè malum esset, tum nunquam fuisset licitum: cum tamen nemo Christianus negabit, quin licitum fuerit sub veteri testamento.

II. 2. In veteri testamento, non fuit pars legis vel cæremonialis, vel judicialis: quia nihil habet proprium Judæorum; ergò juris fuit moralis: quod æquè ad Christianos pertinet, atque ad Judæos.

III. 3. Quia nulla ratio reddi potest cur olim licitum fuerit jurare, quæ non æque locum habet inter Christianos.

IV. 4. Quia laudata sunt exempla juramenti adhibiti in testamento novo. *2. Cor. 1. 23. Apoc. 10. 6.*

V. 5. Cum Christus vetat omnino jurare, *Mat. 5. 34.* formulas illas jurandi simpliciter vetat, quas nominat, cum earum similibus: & simul juramentum ullum admiscere in familiari sermone, aut sine necessaria causa: quoniam Judæi putabant mandatum tertium non violari si hunc in modum jurarent: sed tantum si pejerarent. *Jac. 5. 12.*

Quæstio secunda. An licitum sit per creaturas jurare?

VI. R. Pontificii docent, posse aliquem per creaturas, duplici ratione: per creaturas irrationales, præsertim sacras, & Deo dicatas, in ordine & relatione ad Deum. Per creataras autem quasdam rationales, i. e. angelos, & sanctos in cælo regnantes, absolute.

VII. Nonnulli etiam ex nostris, quamvis absolutum illum modum per creaturas jurandi damnent: relativum tamen admittunt: ex *Mat. 5. 34. & 23. 16. &c.*

VIII. Sed neutra sententia est admittenda. Quamvis enim creaturæ possint inter jurandum nominari, ut *2. Cor. 1. 23.* non possunt tamen absolute spectari, sine sacrilegio, & idololatria: sicut ex natura rei patet. Neque relative adhiberi loco Dei ipsius, sine peccato:

XI. 1. Quia nullam approbationem habemus hujusmodi formalarum in Scripturis. Christus enim *Matth. 23. 16.* non formas approbat faciendas, sed factas obligare tantum docet. Apostolus *1. Cor. 15. 31.* non proprie jurat, sed probat se morti obnoxium fuisse. & *1. Tim. 5. 21.* Angelos in testes appellat, sicut homines præsentes possunt per obtestationem nudam appellari.

X. 2. Quia jurare per creaturam in relatione ad Deum, est religiose invocare creaturam in relatione ad Deum. Hoc autem in Scripturis (ex omnium nostrorum confessione) ubique damnatur.

XI. 3. Scandalum adferunt tales formulæ: & jurantibus eo modo ad exemplum aliorum, sine distinctione relativi juramenti ab absoluto: & etiam audientibus, qui non

possint dignoscere, quando licite, & quando illicite juratur.

XII. 4. Tales formulæ, minuunt reverentiam juramentorum & hac ratione efficiunt, ut nimis familiariter, ac temere adhibeantur, etiam ab iis qui non sunt profani: sicut videre est in Judæis.

XIII. 5. Hæretici primi auctores fuerunt istiusmodi formularum, in Ecclesia Dei: qui etiam eo nomine damnati fuerunt. Elixai (qui Ossenorum hæreticorum sectator, tempore Trajani vixit) docuit, jurandum esse per salem, aquam, panem, terram, cælum, æthera, ventum: quem refutans Epiphanius lib. 1. per solum Deum jurandum esse contendit, secundum illud in lege: non erunt tibi Dii alii. De Manichæis etiam inter eorum novitates refertur, ab August. lib. 19. contra Faust. cap. 22. quod *jurabant sæpissime, nulloq; mentis scrupulo, per creaturas.*

XIV. 6. In jure civili, ab optimis interpretibus, damnantur hujusmodi formulæ. Wesembec: dig. l. 12. tit: 2. Imperatores, Arcad: & Honor: in l. *si quis major*, c. *de transactionibus*, sic edicunt: *eos etiam hujus legis vel jactura dignos esse jubemus, vel munere, qui nomina nostra placitis inserentes, salutem Principum, confirmationem initarum juraverint esse pactionum.*

Object. Quid igitur sentiendum de iis formulis in quibus mentio fit *animæ, vitæ, salutis, mortis, damnationis, &c?*

XV. sol: In istis formulis execratoriis, per Deum directe juratur: & istis additionibus, efficaciter ostendunt jurantes, quod severo Dei judicio se exponunt, ut si fallant, vel rebus optimis priventur, vel maximis malis afficiantur. Cum vero attestatio ipsa, per creaturam fit, hoc nulla ratione potest excusari.

Quæstio tertia. Quid sentiendum de formulis illis usitatis, *in fide, in veritate, in conscientia?*

XVI. R. Non sunt juramenta: quia novam attestationem non addunt testimonio confirmando, sed illud tantum serium, deliberatum, syncerum, & certum declarant. Ab iis tamen formulis, in quibus particula *per* ad creaturam refertur, abstinendum est, tanquam à specie mali, & scandalo.

Quæstio quarta. Quid sentiendum, de usitata illa formula, qua *sacramentum*, aut tale quid nominatur, jurandi causa?

XVII. R. Præter commune peccatum quod semper admittitur, cum per creaturas juratur, accedit etiam vel superstitiosa opinio de talibus rebus, vel saltem communicatio quædam cum illa superstitione.

Quæstio quinta. An liceat in jurando uti æquivocatione, vel amphibologia? De æquivocatorio juraméto.

XVIII. R. 1. Æquivocatio in jura-

in juramento duplici ratione adhibetur: 1. cum verba ipsa quæ usurpantur sunt ambigui sensus, & illo sensu accipiuntur à jurante, quem audientes cupit celare, ut alio sensu ab ipsis accipiantur. Ut, si Gallus aliquis de gente sua rogatus, juraret se non esse gallum, intelligens gallum gallinaceum. Aut si quis rogatus an Petrus esset domi, responderet non est, i. e. non comedit. 2. cum verba ipsa quæ adhibentur unum simplicem habent sensum, sed per tacitam restrictionem, aut interpretationem quam sibi in mente reservat, in alium commutantur: quomodo Franciscum illum monachum fecisse scribunt, qui rogatus, qua perrexisset quidam homicida, qui juxta eum transierat, manus in manicas immittens, respondit, non transisse illac, intelligens, non transisse eum per illas manicas. Quomodo etiam Jesuitæ, plerique defendunt, sacerdotem rogatum an sit sacerdos, si vel à non juridice rogetur, vel rationabilem habeat causam veritatem dissimulandi, posse respondere, se non esse sacerdotem, dummodo intelligat, se non esse sacerdotem Baal, aut Isis, aut non esse sacerdotem ut alteri dicat. Prior illa vocari potest verbalis æquivocatio, & altera mentalis.

XIX. 2. Mentalis æquivocatio, in juramento, sine gravissimo peccato non potest adhiberi. 1. quia in juramento, testimonium aliis perhibemus maximè solemne, cum autem nihil certi verbis explicamus, sed fictum aliquid & simulatum, tum nihil aliis ex intentione testamur: juramenti igitur natura per istam simulationem violatur, & evertitur in primo ejus fundamento. 2. quia mentalis hujusmodi æquivocatio, est mendacium directum & manifestum, quia verbis testatur tam contra mentem & conscientiam testis, quam contra rem ipsam. 3. quia fidem falsam suo testimonio audientibus ingenerare studet: quod non est permittere tantum eos decipi & falli, sed illos directe fallere ac decipere. 4. quia gravis est erga Deum injuria, & provocatio, adferre ejus testimonium, quanquam ficte, ad rem falsam comprobandam, & propterea illud exterius juramentum fertur supra mendacium grave, cum magna divini invocati testimonii illusione: 5. quia hac ratione aperitur janua omnibus mendaciis fovendis. Nihil enim est (ut Azor: Jes: observat) tam falsum quod non queat ab omni mendacio liberari, si aliquid, arbitratu nostro, mente tacitum retineamus. Possemus enim quicquid à nobis petitur, quamvis id apud nos habeamus, diffiteri nos habere, intelligentes, *ut demus*: quicquid fecerimus, viderimus, cogitaverimus, decreverimus, de eo rogati, possemus dicere, non fecimus, non vidimus, non cogitavimus, non decrevimus, eo nimirum sensu, *ut tibi dicamus*. Ob. 1. Ex oratione vocali, & restrictione mentali,

mentali, fit una oratio composita, & totalis, in qua nulla falsitas est: ut cum sacrificulus affirmet verbis se non esse sacrificulum, intelligens, *ut alteri dicat*. Liberum autem est homini orationem suam componere ex terminis vocalibus & mentalibus.

XX. Sol. Quamvis oratio hujusmodi mixta possit pro axiomate admitti, quando quis secum aliquid commentatur, aut quando cum Deo solo negotium habemus, quia Deus & spiritus noster totum illud quod est in mente æquè percipiunt, ac si verbis exprimeretur; nullum tamen locum habet in testimonio coram hominibus ferendo: quia reservatio mentalis nihil testatur audientibus: qualiscunque igitur illa fuerit, testimonium est mendacium, & si juramento confirmetur, perjurium, cum illud quod in testimonio oratione vocali significatur, conscientiæ testis repugnat.

XXI. 3. Verbalis æquivocatio, est etiam illicita in juramento. 1. Quia nihil certi testatur: & sine testimonio certo, juramentum saltem est vanum. 2. Quia non tendit ad juramenti finem, ut sit *controversiæ terminus, veritatem confirmando: Hebr. 6. 16.* sed in contrarium. 3. Quia fallit ac decipit audientes, quod juramenti naturæ adversatur: *si sciens fallo.* 4. Quia affirmatio aut negatio quæstionis propositæ, si ex conscientia respondentis, non verè conformetur sensui rogantis aut quærentis, est mendacium. Quæstio enim ipsa, eo sensu quo proponitur, est sententia testanda: & affirmatio, vel negatio ejus, quæ cum illo sensu consistere non potest, est falsitas, quæ si sit contra conscientiam testantis, non potest non esse mendacium completum. 5. Quia juramentum istiusmodi mendacium confirmans, perjurium est manifestum, ex natura rei: & ex ipsa intentione jurantis, est prophanatio nominis divini.

Obj. Si minùs juridicè rogemur, aut injuria nobis inferatur, fas & integrum nobis est, nostro bono consulere, dummodò ambiguè loquamur.

XXII. Sol. Nulla injuria nobis ab hominibus illata, justam causam nobis præbere potest, injuriam faciendi nomini divino. Gravis autem fit injuria Deo, in mendacii peccato, & multo gravior in perjurio.

Quæstio sexta. Quo sensu accipi debeant verba juramenti?

XXIII. R. Eo sensu quem audientes concepturos judicamus: id est regulariter, eo sensu quem habent in communi hominum usu. Quia verborum significatio pendet ex hominum usu.

Quæstio septima. An liceat aliquandò respondere ad intentionem petentis præcipuam & remotam? verbi gr. cum civitas aliqua non admittit cives alterius civitatis, quam falsò putat peste infectam, si rogetur aliquis indè veniens an ab illa civitate

venerit, possit tuto juratus negare, vel quia civitas non est infecta, vel quia civitate infecta, novit semetipsum esse immunem, & sic principali intentioni rogantis satisfacit cum veritate?

XXIV. R. Non licet. Quia quæstio proponitur, & juramentum non exigitur propriè circa finem, qui præcipue intenditur, sed circa medium illud singulare, quod ad finem illum spectare videtur. Quæstio autem & affirmatio aut negatio ejus unum & idem constituunt axioma.

Quæstio octava. An strictè semper sint accipienda verba juramenti, prout sonant?

XXV. R. 1. Juramentum propter periculum perjurii, est stricti juris & interpretationis, ita ut non admittat latiores illas explicationes, quæ in factis, aut dictis aliis, sæpè locum habent.

XXVI. 2. In juramento tamen subintelligi sæpè debent conditiones illæ, quæ ex more & consuetudine recepta, concipi præsumuntur ab iis, ad quos juramentum spectat. Ex. gr. 1. In omnibus promissoriis juramentis, subintelligitur illa conditio, *si Deo placuerit*. 2. In iis rebus, quæ superioris potestati subjiciuntur, subintelligitur, *si ipsi etiam placuerit*. 3. De rebus ita mutabilibus, ut rem promissam faciant illicitam subintelligitur, *si res in eodem statu permanserint*. 4. Qui jurat se statuta societatis alicujus servaturum, subintelligere judicandum est, prout illa statuta sunt in more posita, & approbata consuetudine ab aliis observantur. 5. Qui jurat stare præceptis aut statutis alicujus vel hominis, vel societatis, eo sensu debet intelligi, ut juramentum non extendatur, nisi ad verisimiliter cogitata, non ad ea, quæ si cogitationi jurantis occurrerent, verisimile est, eum non promissurum.

Quæstio nona. An omne juramentum obliget jurantem, ad impletionem sui?

XXVII. R. Obligat omne juramentum, quatenus aliquid licitum & possibile testatur: sed non ultra. Hinc 1. Obligat juramentum tale, etiamsi per vim, aut metum extorqueatur, tametsi cum injuria conjungatur. Duplex enim in juramento promissorio est obligatio, una homini, altera Deo. Quamvis autem in injuria facta tollat obligationem respectu hominis injuriam inferentis, quoniam in injuria nullum jus fundatur; manet tamen obligatio Deo facta, quæ sine irreverentia & injuria Dei, non potest & admitti, & insuper haberi. Hic est casus hominis à latronibus ad juramentum adacti, de redemptionis pretio solvendo. Vel non jurare debet, vel juramentum quod licitum habet, religiosè observare.

XXVIII. 2. Quamvis error circa substantiam rei, quæ in juramento spectatur, vel circa propriam causam,

causam, promissionis obligationem tollat, qui casus est matrimonium contrahentis cum una persona particulari, quam putat esse aliam: Error tamen circa circumstantiam aliquam, vel causam extrinsecam & accidentariam, non tollit obligationem: qui casus fuit Israëlitarum, erga Gibeonitas, *Jos.* 9. & est ejus, qui matrimonium contrahit cum plebeia, aut paupere, putans eam nobilem, aut divitem esse. In primo errore, testimonium nullum fuit: sed in secundo, testimonium licitum adhibetur.

XXIX. 3. Juramentum posterius, contra juramentum, aut etiam promissionem antecedentem & honestam, non obligat: quia tale juramentum est planè, ex intrinseca sua natura, ex supposita promissione antecedente, illicitum.

XXX. 4. Juramentum de peccato aliquo committendo, aut officio omittendo, non tantum non obligat, quia res mala nullam vim accipit à juramento: sed si observetur, auget reatum: quia tum duo peccata committuntur: unum ejus speciei, cujus est factum per se consideratum; & alterum contra religionem, ex irreverentia, & abusu nominis Dei, quatenùs propositum malum auctoritate Dei firmatur.

XXXI. 5. Juramentum tamen licitè factum, quamvis observatio ejus majus bonum impediat, debet impleri, nisi illud bonum tale sit, ut generalem inferat obligationem & generaliter, tanquam exceptio, in promissione tali, subintelligatur.

Quæstio decima. An juramentum defuncti, obligat hæredes, & successores?

XXXII. R. 1. Non propriè obligat, sub ratione juramenti: quia juramentum est vinculum personale. Cives igitur non sunt propriè perjuri, si non impleant statuta, à majoribus jurata, quæ ipsi non jurarunt.

XXXIII. 2. Obligat tamen aliquandò ratione rei, quæ causam propriam dedit juramento. Si scil. contractus ratio intercedat; qui casus est illius, qui jurat se hoc aut illud soluturum, aut facturum, modo tali commodo illa ratione fruatur. Hæredes enim si illo commodo frui velint, eodem juramento tenentur.

Quæstio undecima. An, & quomodo, auferri possit obligatio juramenti?

XXXIV. R. 1. Nulla absolutio à juramento, propriè sic dicta, vel per dispensationem, (quæ est simplex vinculi solutio) vel per commutationem, (quæ est vinculi ab una materia in aliam translatio) potest ab humana auctoritat. exspectari. Quia religio juramenti pertinet ad forum divinum, atque adeò non subest foro humano. In dubitationibus illis, quæ incidere solent circa juramenta, consilium peritiorum multum juvat: sed auctoritas vinculum

juramenti, vel ex toto per dispensationem, vel ex parte, per commutationem, solvendi, nullo generi aut ordini hominum est concessa.

XXXV. 2. Datur tamen irritatio juramenti aliquando per superiores, si in illa ipsa materia sint superiores, circa quam juramentum versatur. Sic Parentes, mariti, Domini, Principes, irrita pronunciare possunt, vel juramenta, vel vota, à filiis, uxoribus, servis, subditis facta, sine ipsorum consensu, in iis rebus, quæ ipsorum potestati subjiciuntur.

XXXVI. 3. Quum aufertur ratio formalis juramenti, juramentum cessat ratione eventus: qui casus est eorum, qui jurarunt se obedituros Domino, aut Principi alicui, qui postea cessat esse talis.

XXXVII. 4. Quum juramentum factum, spectet solummodo obsequium, vel commodum hominis, cui aliquid promittitur, tum cessat obligatio, ex remissione vel consensu illius hominis, cui promissio est facta. Ratio est, quia fundamentum hujusmodi promissionis cessat: & ex natura rei, includitur semper illa conditio in tali promissione, nisi alter condonaverit, aut remiserit. Hic est casus creditoris erga debitorem, & similium. Sed non potest hoc ad sponsaliorum contractum extendi: quia ibi non utilitas hominis tantum spectatur, sed & institutum Dei.

Quæstio duodecima. An liceat alicui eum inducere ad jurandum, quem novit, aut vehementer suspicatur, contra conscientiam juraturum?

XXXVIII. R. Non licet unquam determinatè petere, ut juret hoc quod falsum est. Neque licet indifferenter petere, ut talis juret an hoc sit necne, nisi necessaria causa intercedente: quia & Deo injuriam faceret, & esset fratris homicida. Necessaria autem causa est judici hoc exigenti ad instantiam actoris, cum nullum aliud remedium potest adhiberi: quia non exigit tum in sua persona, sed nomine actoris. Actori etiam aliquando potest esse causa necessaria hoc postulandi, cum scilicet non potest alia ratione, grave incommodum vitare. Privato autem, illud credenti, privatim id exigendi, nulla potest esse necessaria causa: quia privata nulla utilitas potest indè redundare.

Quæstio decima tertia. An privato homini liceat eum ad jurandum inducere, quem scit, falsum quidem juraturum, sed bona fide deceptum? e. g. Titius novit, Sempronium hoc anno non fuisse Franekeræ: scit præterea Caium bona fide putare, se eum hoc anno Franekeræ vidisse: quæritur an Titio fas sit, Caium hortari, & rogare, ut juret Sempronium hoc anno Franekeræ fuisse?

XXXIX. R. Non est hoc licitum: quia quamvis jusjurandum hoc in Caio culpa vacaret, in Titio tamen

tamen suasore vel monitore, haberet rationem perjurii. Ille quidem non tantam injuriam faceret Caio, ac si eum induceret ad illud jurandum, quod ipsemet novit esse falsum: sed eandem injuriam faceret Deo, cujus nomine sciens abuteretur ad confirmationem falsi.

Quæstio decima quarta. An liceat homini Christiano, jusiurandum accipere, & exigere, ab eo, quem scit per idola juraturum?

XL. R. Licet hoc facere ex gravi causa, sicut Jacob fecit. *Gen.* 31. 53. 1. Quia perversitas juramenti ab eo cui juratur non respicitur, sed confirmatio testimonii & fidei datæ. 2. Quia uti malo, ad bonum, non est per se malum. 3. Quia non tam perversitate juramenti, quam communi ejus natura utitur ille, qui postulat simpliciter jusiurandum, non tale, jusiurandum.

Quæstio decima quinta. An liceat judici, exigere à reo juramentum, de crimine ipsi objecto? Juramentum hoc *inquisitorium*, & *ex officio* vocatur.

XLI. R. 1. Non licet omninò de crimine planè occulto. Quia solus Deus judicat de occultis.

XLII. 2. Non licet juramentum alicui deferre, quo semetipsum de crimine cogeretur accusare. 1. Quia est contra naturam, ut quis sibimet pœnam accersat. 2. Quia hac ratione, plerique inducerentur ad pejerandum.

XLIII. 3. Accusatione præeunte, non licet hujusmodi juramentum à quoquam exigere, loco probationis, quia in testibus, & argumentis illis, quæ testimonii vim habent, omne judicium debet fundari. *Deut.* 19. 15. 2. *Cor.* 13. 1.

XLIV. 4. Prævia infamia, aut probatione non sufficiente, & plena deficiente, potest quis admitti ad juramentum purgationis, si eo sese offerat paratum: *Exod.* 22. 11. sed non potest eo cogi.

XLV. 5. Si delictum sit notorium, potest quilibet, generaliter, etiam sub religione juramenti, interrogari de auctore. *Deut.* 21. 7.

Obj. 1. Adjurare licuit uxorem suspectam. *Num.* 5. 19.

XLVI. R. Fuit hoc singulare institutum, extraordinariæ dispositionis, propter duritiem cordis Judæorum concessum, sicut repudium non adulteræ.

Object. 2. Jehosua postulat ab Achane, ut suum crimen agnosceret. *Jos.* 7. 19.

XLVII. R. Post accusationem & judicium, suadet tantum confessionem.

Obj. 3. Dominus Pontifici adjuranti respondet: *Matth.* 26. 63. 64.

XLVIII. R. 1. Non quia legitimè fuit adjuratus. *Joh.* 18. 20. 21. 2. Non aliter quam Pilato non adjuranti. 3. Non ut fateretur crimen, sed ut testimonium veritati præberet, *Joh.* 18. 37.

Cap. XXIII.

DE SORTE.

QVæstio prima. Quomodo possit licitè usurpari?

I. R. 1. Sors illa, quæ mittitur ad inquisitionem quid sit de jure, nullo modo est licita. Quia verbum Dei est medium a Deo constitutum, ad regulam vitæ hominibus patefaciendam: neque unquam hanc suam voluntatem sorte revelavit.

II. 2. Sors consultatoria, vel divinatoria, ad veritatem occultam præteritam, vel ad aliquem eventum futurum præcognoscendum adhibita, non potest esse licita, nisi fiat ex inspiratione divina. Quia medium hoc est extraordinarium, atque adeò non habet regulam ordinariam, neq; potest adhiberi absque extraordinaria directione, sine temeraria tentatione Dei.

III. 3. Sors divisoria, quæ mittitur ad aliquid de facto determinandum, potest esse licita, vel illicita, secundum circumstantias, quibus vestitur. Illicita est, 1. Si fiat prava intentione, decisionem quæstionis, vel à fortuna, vel ab alia aliqua causa, præterquam à providentia divina expectando. Quia tum vel est vanitas mera, vel superstitionem habet admixtam. 2. Si fiat sine justa necessitate, aut prætermissis aliis ordinariis mediis providentiæ divinæ. Tum enim temeritatem habet admixtam, & pertinet ad tentationem Dei. 3. Si fiat indebito modo, sive cum fraude, sive absque reverentia providentiæ divinæ. Est autem licita, si fiat 1. ex recta intentione, directionem Dei spectando. 2. ex causa necessaria, quia non invenitur melior modus difficultatem ac dubitationem tollendi. 3. in materia congrua, ubi nullum est periculum injustitiæ: quia talium questionum decisionem habemus in verbo Dei. 4. cum debita reverentia, ut admittatur id quod sors tulerit, tanquam ex divina voluntate profectum.

Quæstio secunda. Quænam est causa justa sortis divisoriæ mittendæ.

IV. R. Cum nulla alia ratio occurrit, grave aliquod incommodum vitandi. Gravitas autem incommodi, aliquandò pendet ex gravitate rei ipsius: ut cum sorte eligitur, quis ex ministris idoneis, permanere debet in civitate, tempore pestis grassantis. Pendet autem sæpè ex hominum affectu: ut cum inter socios, & omni modo pares, mittitur sors ad jurgia vel discordiam tollendam.

Quæstio tertia. An sortes lusoriæ, vel ludi illi qui fortuna, aut contingentia mera nituntur, sint liciti? Sortes lusoriæ.

V. R. Istiusmodi ludi, sive merè nitantur

nitantur fortuna, qui dicuntur aleatores, sive principaliter illa nitantur, qui vocantur quasi aliares, ut ludus chartarum, & tabularum cum taxillis, sunt sua natura illiciti. 1. Quia non debet illud in ludum verti, quod sua natura, singularem respectum habet ad specialem Dei providentiam. At verò sors ex sua natura quæstionis determinationem exspectat, à speciali Dei providentia. Mera enim contingentia per se, nullam omninò aptitudinem habet ad quæstionem aliquam determinandam. Neq; præter meram contingentiam, quidquam spectari potest in sorte, præter specialem Dei providentiam, aut opem Diaboli, vel ficti alicujus numinis, in illa contingentia dirigenda. 2. Quia in istiusmodi ludis, ratio ipsa sortis, occasionem præbet variis peccatis: ut blasphemæ cujusdam execrationis fortunæ, quandò sors est adversa; prædicationis bonæ fortunæ, quandò sors favet; & pertinacis contentionis, propter exspectationem sortis æquioris..

Quæstio quarta. Quid judicandum de sortilegiis illis publicis, quibus multa brabia vel præmia exponuntur sortito consequenda?

VI. R. 1. Eo modo possint forsan institui, ut elient licita. Si nempè opus sit contributione ad usum aliquem pium; & ad incommoda vitanda, permitteretur negotium sorti, quinam contribuerent; & illi etiam qui sortes mitterent, illud tantum exponerent quod non illibenter donarent, atque adeò, non ex spe lucrandi, sed ex intentione largiendi, accederent ad sortitionem.

VII. 2. Prout nunc usurpari solent, videntur illicita: quia fraude, & fallacia, ad quæstum comparantur; & occasionem præbent multis malis.

Cap. XXIV.

Hactenus de primo Præcepto. In secundo, 1. de Ecclesia.

QVæstio prima. An teneatur fidelis, adjungere sese certæ alicui Ecclesiæ particulari?

I. R. Vel maximè ad hoc tenetur. 1. Respectu institutionis Dei, *Matth. 18. 17.* in qua non præcepti tantum, sed & medii necessitas quædam continetur.

II. 2. Respectu præsentiæ Dei, & Christi. *Apoc. 1. 13.* si enim ad Deum accedamus, ad illum etiam cœtum accedere debemus, ubi Deus est singulari modo præsens ut à quærentibus cum possit inveniri.

III. 3. Respectu gloriæ Dei, quæ hac ratione publicè promovetur & propagatur. Sicut enim nomen Dei in veteri testamento collocatum

catum fuit Hierosolymis, sic nunc in Ecclesiasticis cœtibus, quamvis non in hoc aut illo loco.

IV. 4. respectu fœderis & promissionis Dei. Qui enim sunt in Ecclesia, quasi directè subjiciuntur benedictionibus Dei, ut in ipsos effundantur. *Psal. 65. 5. & 133. 3.*

V. 5. Respectu professionis nostræ: quoniam alias fieri non potest, quin conturbentur signa illa, quibus fideles ab infidelibus discerni possint. *1. Cor. 5. 12.*

VI. 6. Respectu mutuæ ædificationis, quæ sequitur per se, ex fidelium combinatione. *Hebr. 10. 24. 25. 1. Cor. 11. 17. & 12. 25. 27. Rom. 1. 12.*

Quæstio secunda. Quali Ecclesiæ debemus nos adjungere?

VII. R. 1. Non nisi veræ, i.e. fidem veram profitenti.

VIII. 2. Ex veris, eligere demus puriorem, quantum in nobis est situm.

IX. 3. Quamvis Ecclesiæ illi adjungere nos possimus in qua multi defectus sunt necessariò tolerandi, non tamen illi in qua necessariò participare debemus peccata. *Eph. 5. 11.* neque illo animo accedere licet ad ullam Ecclesiam, ut ullos defectus nostro silentio foveamus, sed ut (quantum fieri possit cum ædificatione) iisdem tollendis operam navemus.

Quæstio tertia. An illius Ecclesiæ communio sit admittenda, quæ tolerat improbos, & bonis adversatur?

X. R. 1. Toleratio notoriæ improbitatis, est grave Ecclesiæ peccatum. *Apocal. 2. 20.* & sua natura tendit ad Ecclesiæ corruptionem. *1. Cor. 5. 6.*

XI. 2. Polluit in sese communionem, iis improbis qui tolerantur, & illis etiam qui in causa sunt, ut toleretur. *Hag. 2. 13.*

XII. 3. Participant istam pollutionem, omnes illi, qui non student, quantum in ipsis est, scandala talia removere. *1. Cor. 5.*

XIII. 4. Mixtura illa, quæ ex ista toleratione exoritur, minuit consolationem, & ædificationem piorum.

XIV. 5. Omnes igitur omnibus legitimis mediis contendere debent, ut in illis Ecclesiis vivant, ubi res pretiosa separatur à vili. *Jerem. 15. 19.*

XV. 6. Ab illa tamen Ecclesia, ubi impii quidam tolerantur, & pii deprimuntur, separatio statim non est facienda. *3. Joh. 9. 10. 11.* 1. Quia error potest esse aut infirmitas Ecclesiæ. 2. Quia patientia & longanimitas est adhibenda erga particularem fratrem, offensa aliqua præoccupatum: *Gal. 6. 1.* multò igitur magis erga integram societatem fratrum, vel Ecclesiam. 3. Quia temerario piorum discessu, correctio malorum non promovetur, sed impeditur. 4. Quia ab illo cœtu ad puriorem, non datur sæpè transitus, sine gra-

ſine graviſſimis incommodis: quæ caveri ſemper debent, quantum poſſint abſque peccato: imò faciunt aliquandò ut præceptum affirmativum deſinat obligare, quod alias non poſſit non obſervari ſine peccato.

XVI. 7. Si quis vel vexatione iniqua fatigatus, vel ſuæ conſulens ædificationi, vel in teſtimonium adverſus improbitatem, à tali cœtu, ad puriorem, tandem diſcedat, ſine condemnatione Eccleſiæ illius quam relinquit, non eſt idcircò vel ſchiſmatis, vel peccati alicujus arguendus.

De Eccleſiis non ſatis puris. Quæſtio quarta. An illi Eccleſiæ adhærere liceat, cui poteſtas adimitur ſcandala removendi, & improbos expurgandi?

XVII. R. 1. Poteſtas ipſa, de jure vel quoad actum primum, non poteſt ab Eccleſia vera ſeparari: quia immediatè & neceſſariò fluit ab ipſa eſſentia. Fœdere enim illo continetur, quo fideles in Eccleſiam aggregantur.

XVIII. 2. Vſus hujus poteſtatis, non poteſt adimi, ſine gravi peccato auferentium, & atroci injuria eorum quibus aufertur.

XIX. 3. Neque debet Eccleſia in eo acquieſcere, quod inique ab aliis opreſſam ſe videt: pertinet enim ad officium Eccleſiæ, tueri libertatem illam, qua donata eſt à Chriſto.

XX. 4. Si tamen pro libertate ſua contendentes fideles, non poſſint jus ſuum in illa parte obtinere, nec ſine graviſſimis incommodis, ad liberiorem Eccleſiam accedere, & à peccati approbatione ſe abſtineant, atque etiam defectum illum quantum in ipſis eſt ſtudeant ſupplere, non peccant, ſi tali Eccleſię ſe adjungant, aut in ea perſiſtant.

Quæſtio quinta. An illi Eccleſiæ adhærere liceat, in qua deſunt inſtituta quędam Chriſti, & eorum loco, humana quædam ſunt introducta.

XXI. R. 1. Defectus quorundam inſtitutorum, quamvis non debeat approbari, poteſt tamen tolerari. Quia imperfectio, ſive ſit in privatis, ſive in publico ſtatu, non tollit rationem illam officii, quæ in perſonis, aut ſtatu aliquo abſoluto reperitur.

XXII. 3. Humana inſtituta, ſi ſint Eccleſiæ & cultui extrinſeca, & faciant ad inſtituta Chriſti, & ædificationem Eccleſiæ promovendam, tum admitti, & approbari debent, tanquam civilia media, ad ſpirituales fines adhibita & applicata. Si verò ſtatum habeant religioſum, & intrinſecè pertineant ad cultum, vel eandem naturam præ ſe ferant cum inſtitutis Chriſti, eorum locum occupantia, tum nullo modo debent approbari.

CAP. XXV.
De Vocatione ad Ministerium.

QVæstio prima. An vocatio sit necessaria?

I. R. 1. Vocatio singularis non requiritur, ad Evangelium ex occasione docendum & prædicandum. *Act. 8. 4. & 11. 19. 21. & 18. 24.*

II. Ratio est 1: quia hoc est officium omnium Christianorum, ut quantum possint promoveant regnum Dei, atque adeò alios doceant theologiam. 2. Quia aliquandò necessarium est, ut homines arguantur errorũ, & in veritate instituantur antequam possit vocatio ritè institui. 3. Quia populus aliquando ministro destitutus, non potest sine ædificationis incommodo, alia ratione sublevari, nisi eorum institutionem admittat, qui necdum sunt ad ministerium ritè vocati.

III. 2. Prædicatio non tantum privata, sed etiam publica sine singulari vocatione potest exerceri, 1. in Ecclesia constituenda. 2. in Ecclesia etiam constituta, cum illius approbatione, si vitetur confusio, & ordo observetur. *1. Corinth. 14. 23. &c. Act. 13. 15.* pertinet enim ad Ecclesiæ ædificationem, ut ii qui donis excellunt cæteris, exerceant illa dona coram cæteris, ad eos juvandos, & excitandos.

IV. 3. Ministerii tamen singulare munus invadere, sine vocatione singulari, hoc est planè illicitum. *Hebr. 5. 4. Tit. 1. 5. Jere. 14. 14.* 1. Quia requiritur hic separatio Dei singularis. *Act. 13. 2. & 20. 38. Rom. 1. 1.* 2. Requiritur singularis & gravissimæ functionis susceptio: cujus auctor dispensator est Deus ipse. *Eph. 4. 11. 1. Cor. 12. 5. 6. Matth. 9. 38.* 3. Requiritur singularis fiducia assistentię Dei. 4. Requiritur singularis exspectatio benedictionis à Deo. *Matth. 28. 20.* 5. Requiritur singularis fides & alacritas. *1. Tim. 4. 14.* 6. Requiritur ut Ecclesia illa, cui ministratur certior fiat de voluntate Dei, qua hunc aut illum ministrum ipsi destinavit, ut ex conscientia possit illi se subjicere. *Hebr. 13. 17.* 7. Requiritur denique ordo. *1. Cor. 14. 40.*

Quæstio secunda. Quænam necessariò requirantur in vocando, vel in eo, qui ritè vocari possit ad ministerium?

V. R. 1. Integritas vitæ talis, ut non tantum scandalo careat, sed etiam testimonium habeat bonum. *1. Tim. 3. 7.* per testimonium autem intelligitur illa fides quam fecit hominibus de sua integritate, per conversationem honestam & piam.

VI. 2. Doctrinæ Christianæ notitia,

notitia, sive peritia, supra fidelium vulgus. *2. Timoth. 3. 16.* ad quam etiam accedere debet intelligentia eorum, quæ pertinent ad suum officium, in Ecclesia gubernanda. *1. Timoth. 3. 16.*

VII. 3. Dexteritas aliqua docendi, sive aliis communicandi notitiam illam quam habet. *1. Tim. 3. 2. 2. Tim. 2. 2.*

VIII. 4. Voluntas aliquo modo parata, ad ministerium suscipiendum, & exequendum. Quæ voluntas, oriri debet non ex inopiæ aut similis incommodi metu, vel ex cupiditate superioritatis, famæ, aut luceri, & similium. *1. Petr. 5. 2.* hæc enim voluntas est aliquo modo coacta, & non propriè ac directè fertur in opus ministerii: sed ex amore & zelo puro. *Joh. 21. 15. 16. 17.*

IX. 5. Differentia in istis requisitis, talis est; ut 1. doctrinæ notitia cum aliqua dexteritate docendi, necessariò requiratur, ad ipsam essentiam ministri, quia sunt propria fundamenta vocationis. Sed integritas vitæ ad bene esse tantum necessaria est ut medium, quamvis ad ipsum esse sit etiam necessaria ex præcepto Dei. 2. De doctrina & dexteritate judicium ab aliis potest ferri. Sed de voluntatis inclinatione præter ipsum vocandum, nemo potest certo & semper judicare. 3. Doctrina & dexteritas non potest ab aliis subito procurari. Sed voluntas ex aliquo metu aut modestia reluctans, potest ac debet hortationibus excitari. Qui possunt & non volunt, de iis vocandis rectè laboratur: sed non de iis, qui volunt & non possunt.

Quæstio tertia. An qui legere norunt, vel ex præscripto aliorum, concionem memoriter recitare sint instructi donis ad ministerium necessariis?

X. R. Nullo modo. Nam 1. donum legendi, & memoriter recitandi, non est donum ministerii, sed donum sapientiæ & cognitionis. *1. Corinth. 12. 8.*

XI. 2. Minister debet necessariò facultatem habere, applicandi verbum Dei, secundum diversitatem auditorum, temporum, locorum, & aliarum circumstantiarum, cum illa varietate, quam occasiones variæ requirunt. *2. Tim. 2. 15.* hoc autem legendo vel recitando ex alterius præscripto, facere non potest.

XII. 3. Debet etiam paratus esse rationem reddere eorum quæ docet, cuilibet postulanti, & convincere contradicentes. *Tit. 1. 9.* quod legendo & recitando non potest præstare.

XIII. 4. Debet Ecclesiæ præire in iis donis, quæ ab omnibus fidelibus sunt affectanda & quærenda. *1. Tim. 4. 13. 14. &c.* sed omnes fideles debent eo niti, ut sermo Domini in ipsis habitet copiosè. *Col. 3. 16.*

XIV. 5. Nemo potest vel advocati, vel medici munus tueri, formulas præscriptas recitando. Mini-

ster autem est & advocatus & medicus spiritualis.

Quæstio quarta. An liceat petere ministerium?

Ambitus ministerii.

XV. R. 1. Ambire locum in ministerio, vel propter honorem, vel propter commodum quod secum adfert, hoc est planè damnandum. Hoc enim est quæstui habere pietatem. *1. Tim. 6. 5.*

XVI. 2. Opus ministerii desiderare, ex studio & zelo Ecclesiæ ædificandæ, & Deum glorificandi hoc pium est, & laudandum. *1. Cor. 16. 15. 1. Tim. 3. 1.*

XVI. 3. Offerre sese aliorum judicio explorandum, & probandum ad ministerium, honestati ministerii nullo modo repugnat.

XVIII. 4. Qui testimonium habet bonum suæ aptitudinis ad ministerii opus, potest etiam sine conscientiæ læsione, Ecclesiæ alicui operam suam modestè deferre. *Esa. 6. 8.* Deus enim tales Ecclesiis offert.

XIX. 5. Importune tamen urgere suam vocationem, & artificio aliquo eandem procurare, hoc est planè alienum ab animo ritè ad ministerium comparato. *2. Cor. 2. 16.*

XX. 6. Fraudulentia vel violentia, obtrudere se Ecclesiæ invitæ, hoc est planè Diabolicum.

XXI. 7. Ita pervenire ad ministerii officium, sicut ad rem emptioni & venditioni subjectam, hoc est vitium Simoniacum. Quia officium curæ animarum est spirituale Dei donum, quod à Deo solo propriè communicatur: & proindè idem in genere, & ex natura rei est illud officium emere, cum eo quod fecit Simon. *Act. 8.*

Simonia.

XXII. 8. Simonia committitur, non tantum per munus à manu, quandò pecunia datur ad officium tale procurandum; sed etiam per munus ab obsequio, quod in illum finem alicui præstatur; & etiam per munus à lingua, quandò intercessione & precibus procuratur, ita ut dignitas non præcipuè spectetur.

Quæstio quinta. Penes quos est jus & potestas ministros vocandi?

Ius ministros vocandi.

XXIII. R. 4. Summum jus vocationis est penes Christum solum, qui est Ecclesiæ caput, & ministerii auctor, ac dominus ministrorum.

XXIV. 2. Jus delegatum non potest propriè esse vel Episcoporum Diœcesanorum, vel Patronorum, vel Magistratuum, quà sunt tales: quia Christus qui ministerium instituit, de istis ordinibus nihil singulare præscripsit, nihil novi juris ipsis communicavit, & Ecclesiam sine illis optimè ordinatam reliquit.

XXV. 3. Jus delegatum est penes Ecclesiam illam totam, cui minister vocandus debet inservire. Nam 1. Ministri dati sunt Ecclesiæ à Christo, ut eadem ordinaria & certa ratione, possint ab omni Ecclesia procurari. Sed si ab aliis penderet vocatio,

vocatio, Ecclesia sæpe destitueretur certa ratione ministros sibi met procurandi, & proindè talis Ecclesia esset à Christo instituta, quæ non esset sibimet sufficiens in seipsa. 2. Si penes alios homines esset jus vocandi, tum Ecclesia non immediate acciperet ministros à Christo, sed ab illis, quorum jus hoc esset. 3. Alia ratione, non potest fieri, ut Ecclesia semper ex libera voluntate subjiciat sese suis ministris: quod tamen in ministerio non minus est necessarium, quam in conjugio.

XXVI. 4. Jus hoc vocandi, ita quoad proprietatem in Ecclesia manet, ut non possit vel auctoritate aliena eripi, vel voluntaria concessione amitti, vel alienæ fidei plane committi. Actus enim Ecclesiæ est causa necessario ad vocationem Ecclesiasticam requisita.

XXVII. 5. Actus tamen varii ad vocationem pertinentes, possunt aliis committi, & ex ordine debent à præcipuis Ecclesiæ membris, vel præsbyteris præstari. Cura etiam ut omnia rectè fiant, pertinet ad Magistratum.

Quæstio sexta. Quis est actus, in quo proprie consistit vocatio?

Actus vocationis.

XXVIII. R. Vocatio proprie & essentialiter consistit in electione. Nam 1. Voluntaria illa relatio, quæ inter ministrum & Ecclesiam intercedit, non potest aliud fundamentum habere, quam voluntariam electionem. 2. Ecclesia libera, libertate salva, non potest alicui subjici, nisi per liberam electionem. 3. Omnes alii actus, qui pertinent ad vocationem, vel tendunt ad electionem, ut nominatio, præsentatio, examinatio, vel ab electione pendent, ut ordinatio, institutio, vel immissio, quæ nihil aliud est, quam electionis complementum, & declaratio solemnis, ut coronatio Regis, aut inauguratio Magistratus, atque adeo pro electione aut vocatione, metonymice solet usurpari.

Quæstio septima. Vbi libertas electionis, ab Episcopis, Magistratu, patronis, imminuitur, qualis potest esse vocatio?

XXIX. R. Quamvis Electio non sit eo modo & gradu libera, quo oportet; consensus tamen voluntarius, ut in conjugio, sic in ministerio, quamvis iniquis rationibus procuretur, essentiam habet electionis & vocationis necessario requisitæ.

Quæstio octava. Cum multi sint idonei, quis ex omnibus est eligēdus? Quis eligendus?

XXX. R. 1. Ille qui est maxime idoneus, in conscientia electoris, bene informata, quia aliter facere esset acceptio personarum, quæ cum à Deo sit plane aliena; à rebus divinis prorsus debet abesse. Sed hoc ita intelligi debet 1. ut comparatio fiat, inter illos, qui cōmode possint haberi.

XXXI. 2. Vt ille maxime idoneus judicetur, qui quamvis simpliciter & absolute sit inferior, in relatione tamen ad suam Ecclesiam cui

quæritur minister, omnibus circumstantiis expensis, aptior invenitur.

Quæstio nona. An vocatio ad ministerium institui possit ad certos annos?

XXXII. R. 1. Vt hoc exprimatur in ipsa vocatione, aut directè includatur, repugnat planè ministerii naturæ. Nam 1. Minister non Ecclesiæ præcipuè, sed Christo suam operam addicit. Christus autem suam voluntatem de ministerii tempore definito, nusquam revelavit. 2. Istiusmodi vocatio, minuit affectum, & curam ministri erga populum, & populi vicissim erga ministrum. 3. Minuit etiam dignitatem ministerii, dum specie saltem reddit illud mercenarium. 4. Varia pericula, tam ministro quam populo, secum infert. Minister enim sine justa causa possit dimitti: & populus etiam intempestivè deseri possit.

XXXIII. 2. Vt tamen implicitè subintelligatur dimissionis honestæ impetrandæ facultas, ex conditione aliquâ, cujus necessitatem adfert vel vocati, vel vocantium, vel Ecclesiæ communis conditio, nihil est quod absolutè vetat.

Quæstio decima. An ad ministerium ritè vocato, licitum sit postea ministerio se abdicare?

XXXIV. R. 1. Non licet hoc cuiquam pro arbitrio suo tentare. 1. Quia obligatus est Deo in illa vocatione, neque potest ejus injussu deserere suam stationem. 2. Obligatus est etiam Ecclesiæ, non pacto humano, sed fœdere divino. Eamque non magis deserere potest, quam ab ipsa deseri.

XXXV. 2. Si tamen causa talis intercedat, quæ vel ineptum aliquem reddit ad ministerium exercendum; vel exercitium ejus impossibile reddit; vel peccandi necessitatem adferat exercenti; tum nutu divino, ministerio solvi videtur.

Quæstio undecima. An liceat ministro migrare de una Ecclesia in aliam?

XXXVI. R. Aliud est migrare, aliud transferri. Migrare non licet, dum vocationis prioris fundamenta manent. Sed transferri tamen potest aliquis ex judicio aliarum Ecclesiarum, & consensione illius cui est obligatus, ad majorem fructum communis ædificationis.

Cap. XXVI.

DE CONCIONIBVS HABENDIS.

Qvæstio prima. Quis debet esse textus, vel argumentum concionis?

I. R. 1. Quum nihil prædicari debeat, à ministro Christi Ecclesiæ Christi, præter verbum & voluntatem

tem Christi, & verbum illud non sit quærendum nisi in Scripturis, necessario sequitur, solas Scripturas pro concione esse tractandas.

II. 2. Quamvis catechismus quo contracta Scripturæ summa, quæ maxime est omnibus necessaria, necessario debeat cum omni diligentia inculcari; differentia tamen semper observari debet inter istiusmodi formulas humanas, & sacram Scripturam. Non est igitur consentaneum, ut catechismus eodem modo pro textu in Ecclesia proponatur, quo solet ipsa Scriptura.

III. 3. Propter honorem igitur Scripturæ, efficaciam veritatis prædicatæ, & periculum scandali quod ex illo more nasci potest, consultissimum est, ut selecti Scripturæ loci pro fundamento catecheticæ institutionis proponantur, & catechismi doctrina ex ipsis eliciatur tanquam documentum Scripturæ.

Quæstio secunda. An probanda sit illa consuetudo, quæ in Papatu obtinuit, & adhuc in quibusdam Ecclesiis reformatis observatur, pro concione ex ordine tantum explicare pericopas & lectiones quasdam Dominicales, quæ usitate Euangeliorum & Epistolarum nomine appellantur?

IV. R. 1. Sectionum harum lectio publica, reliquis Scripturis præteritis, repugnat expresso Dei mandato, qui jussit integrum librum legis lectitari. *Deut. 31. 10. 11. 12.* & veteris Ecclesiæ praxi. *Neh. 8. 2. Chr. 34. 30. Actor. 15. 21. Col. 4. 16.*

V. 2. Sectionum istarum expositio non est sufficiens ad debitam Ecclesiæ ædificationem. Multa sunt enim necessaria scitu, quæ in illis sectionibus non continentur. *2. Tim. 3. 16.*

VI. 3. Sunt perversæ sectiones, quatenus membra quædam à suis integris corporibus ita separantur, ut per se proponantur mutila, sine capite & cauda.

VII. 4. Qui istis sectionibus adhærent, ii divinum ordinem & modum Scripturæ negligunt, & populum celant, cum magno religionis detrimento.

VIII. 5. Hoc institutum ex Dominicalibus tantum concionandi, depravatis Ecclesiæ temporibus in tenebris fuit introductum, non sine superstitioso quodam respectu ad solemnitates certas ab hominibus excogitatas, contra Scripturæ regulam, & praxin Ecclesiæ primitivæ.

IX. 6. Experientia docuit, & docet adhuc, cognitionem Dei magis abundare, in illis Ecclesiis ubi isthoc agendi modo relicto, Scripturæ partim per integros libros ordine continuato, partim ut occasio & necessitas aliqua singularis exigit, libere tractantur.

Quæstio tertia. An ex postillis liceat conciones parare?

X. R. 1. Emendicare, aut verbatim recitare concionem ex alterius præscripto,

præscripto, hoc ministro Euangelii est planè indignum. 1. Quia hac ratione non exercentur dona illa quæ Deus hominibus dedit ad ministerium, sed memoriæ tantùm & pronuntiationis. 2. Quia sic agentes non possunt rectè secare verbum Dei per accommodationem ejus aptam ad conditionem auditorum, secundum occasionum varietatem. 3. Quia vis & efficacia illius concionis perit, quæ non depromitur ex certo judicio & intimo affectu dicentis; quod ab iis non potest exspectari, qui omnia ex præscripto loquuntur. 4. Quia hæc agendi ratio facit ut ministri non proficiant in scientia, sed memoria tantum. 5. Facit etiam ut apud multos contemptui habeantur.

XI. 2. Commentaria tamen & conciones etiam piæ, ab aliis habitæ, magno possunt esse usui concionatori minus exercitato. 1. Quia imperfectiores tirones exemplo perfectiorum veteranorum excitantur, & in via recta diriguntur. 2. Quia Varia occurrunt in istiusmodi scriptis, quæ minus exercitati in suum usum possunt transferre. 3. Quia majore cum fiducia quædam à tironibus proponuntur, cum eadem vident à gravissimis theologis usurpata.

Postillæ. XII. 3. Sed concionibus illis, quæ vulgo postillæ vocantur, ne tantum quidem est tribuendum, ut inter singularia concionum adminicula numerentur. 1. Quia pleræque harum postillarum vel à Pontificiis hominibus scribuntur, qui vim & efficaciam Euangelii ignorant; vel ab aliis heterodoxis; quorum declamationes majore cum periculo, quam fructu ab imperitis leguntur; vel denique à levioribus quibusdam doctoribus, qui sine magno judicio tempori sese hoc in parte temperarunt. 2. Quia istæ postillæ ad sectiones Dominicales tantum accomodantur, quibus minister Euangelii non debet adhærere. 3. Quia neque continent theologiam docendam, nisi ex minima ejus parte, neque modum docendi tradunt certum, & ædificationi inservientem, sed qui comparatur ad vanissimis hominibus placendum. 4. Quia in illis Ecclesiis ubi maxime sunt in usu, vera religio in suo vigore non habetur sed vel ignorantia, vel forma quædam religionis obtinet, potestate ejus abnegata.

Quæstio quarta. An Ethnicorum scripta dictaque in concionibus ecclesiasticis sint allegandа?

XIII. R. In concione ordinaria, apud auditores harum rerum imperitos, qui divinam Scripturæ auctoritatem agnoscunt, abstinendum est plane ab istiusmodi allegationibus. 1. Quia non sunt medium aptum ad fidem & vitam spiritualem generandam, alendam & conservandam. 2. Quia neque Moses qui doctus fuit in omni sapientia Ægyptiorum, neque Christus, in quo erant Ethnicorum scriptorum citatio.

erant omnes cognitionis thesauri, tale quidquam unquam afferebat. 3. Quia fit injuria Christo, quasi ille solus non esset audiendus. 4. Injuria fit Scripturæ, quasi per se non sufficeret ad Ecclesiæ ædificationem. 5. Quia scandalum hac ratione infertur Ecclesiæ, dum promiscue audit Ethnicorum testimonia cum oraculis Dei misceri, quasi similis essent auctoritatis. 6. Quia occultanda est humana sapientia in Euangelii prædicatione; *1. Cor. 2. 1. 2. Cor. 2. 4.* quia spiritus demonstrationi, & prædicationis efficaciæ adversatur.

Allegatio patrum.

Quæstio quinta. An Patrum sententias in concionibus promiscue afferre liceat?

XIV. R. 1. Non possunt adferri probationis loco: quia fuerunt homines erroribus obnoxii, atque adeo non faciunt fidem certam & divinam. 2. Illustrationem nullam possunt adferre, apud vulgares auditores, quibus vel nomina ipsa Patrum sunt ignota. 3. Exornationis causa non possunt adduci: quia mixturæ humanæ non ornant sed contaminant. 4. Aliquando tamen ad pervicaciam quorundam convincendam, ad calumnias adversariorum refellendas, & ad imbecillitatem infirmorum sublevandam, necessarium potest esse istiusmodi testimonia usurpare. Sed tum ita debent proferri, ut plane appareat ministrum coactum egredi Scripturæ cancellos, & ex abundanti hoc facere propter causas modo dictas, verbo Dei, & fidelium ædificatione nihil tale directe postulante.

Vocabula exotica.

Quæstio sexta. An intermiscere liceat concioni vocabula artium, verba latina, græca, hebraica; &c?

XV. R. Apud imperitos non licet. 1. Quia peregrinæ voces impediunt intelligentiam, & interturbant attentionem auditorum. 2. Quia si non explicentur, tum non faciunt ad ædificationem imperitorum; si vero explicentur, tempus inutiliter consumunt. 3. Quia ostentationem sapiunt in ministro, & imperitis occasionem & argumentum suppeditant, ignorantiam suam fovendi & excusandi.

Allegoriæ.

Quæstio septima. An allegoriæ studio humano inventæ sint pro concione proponendæ?

XVI. R. 1. Continuatæ metaphoræ (quæ maxime proprie allegoriæ vocantur) quatenus in sermone modificando consistunt, si sint aptæ, non possunt ulla ratione improbari. Si enim uti metaphora licet, licet etiam eandem continuare. 2. Allegoricæ rerum interpretationes, quæ in ipsa Scriptura non habent certum fundamentum, non debent pro certis proponi. 1. Quia sunt inventa humana, non verbum Dei. 2. Quia verbum Dei à suo proprio scopo detorquent. 3. quia subjiciunt eloquia divina vanorum hominum arbitrio, ut huc aut illuc pro

ipsorum libitu trahantur. 4. Quia cum ex verbo Dei non proferantur, sed ab hominibus eidem inferantur, nullam efficaciam habent spiritualem in conscientiis hominum afficiendis. 5. Quia nihil possunt in sese doctrinę sanę habere, nisi quod in aliis Scripturæ locis cum certo fundamento habetur, & proinde cedunt in illius doctrinæ præjudicium, quæ inepte, & extra suum locum tractatur, absque fundamento, quasi nullum usquam haberet. 6. Quia nullam fidem possunt facere, præter illam quę in sapientia hominum consistit. 7. Quia solidam & salutarem prædicationis Euangelii simplicitatem, imperitis hominibus, qui istiusmodi lusibus capiuntur, insipidam reddunt & ingratam.

Exordia. Quæstio octava. An exordiorum habenda sit ratio in concionibus instituendis?

XVII. R. 1. Exordium ab ipsis oratoribus non habetur pro orationis humanæ parte necessaria & interna: magnus igitur judicii defectus in iis, qui exordium volunt necessarium in concione sacra.

XVIII. 2. Captatio benevolentiæ, docilitatis, attentionis, (in qua finis exordiorum collocatur) apud fideles bene institutos, pastorem suum agnoscentes, precibus privatis, & publicis, ad verbum Dei audiendum præparatis, & excitatis, nullum necessarium habet usum.

XIX. 3. Exordium si alienum sit à re tractanda, ab omnibus damnatur; si rem aliquam tractet, quæ in textu continetur, tum vel perversam ordinis perturbationem, vel tautologiam inducit.

XX. 4. Proverbia, apophthegmata, sententias, vel selectas historias quærere, ad exordia concionum per accommodationem earum conficienda, non tantum humanum aliquid sapit, verbo divino indignum, sed puerilem quandam affectationem habet, quæ in gravioribus hominum orationibus non probatur.

XXI. 5. Connexionis aut dependentiæ textus explicatio, quæ pars est analyseως utilissime proponi potest vulgarium exordiorum loco. 6. Brevis etiam insinuatio aliquando potest adhiberi, qua aliquid ex occasionę singulariter ad propositum spectans indicatur: sed non ex ordinario instituto.

Quæstio nona. Quis textus sit eligendus?

XXII. R. 1. Quoad qualitatem textus, ex conditione auditorum, locorum, & temporum electio dirigi debet. Maxime enim necessaria vel utilia, maxime semper debent inculcari.

XXIII. 2. Quoad quantitatem, brevitas aut paucitas verborum nulla ratione debet affectari. 1. Quia quo plus verbi commode explicatur, eo magis ædificantur auditores. 2. Quia planius & efficacius demonstrari

monstrari possunt varia documenta proponenda, ex textu variarum propositionum quam unius. 3. Quia inutiles & ingratæ vel tautologiæ, vel digressiones ex hac brevis textus affectatione sequuntur. 4. Quia ostentationem quandam olet, multa sem perex paucis videri velle protulisse.

Quæstio decima. An ex Scripturis & ratione omnia quæ possunt ad rem afferri, sint pro concione proponenda?

XXIV. R. Scripturæ testimonia & rationum firmamenta non sunt absque prudenti discretione accumulanda. Nam 1. Solicite illud inter fideles probare de quo nemo fere Christianus dubitat, hoc esset tempus conterere, & auditores fatigare sine ullo fructu.

XXV. 2. In eo confirmando quod probationem desiderat, delectus & modus debet abhiberi, ne vel memoria auditorum obruatur, vel firmæ & aptæ probationes infirmiorum & alienarum commixtione aliquo modo labefactentur.

XXVI. 3. Accumulatio vel probationum aut illustrationum non necessaria, vel judicii defectum, vel ingenii & memoriæ ostentationem aliquam præ se ferre videtur.

XXVII. 4. Alia quæ majoris essent ędificationis propter hęc omittuntur, quæ omissio cum non possit defendi, angustia temporis sponte quæsita & accersita, ridicule solet excusari.

Quæstio undecima. In qua parte maxime sit insistendum, in explicatione textus, in doctrinis tractandis, vel in earum usu & applicatione?

XXVIII. R. Occasio aliqua efficere potest explicationem alicujus textus, aut doctrinæ alicujus tractationem prolixam valde necessariam: sed regulariter, & ex ordine ac instituto, præcipua opera concionis, non catecheticę est in usu & applicatione collocanda. 1. Quia usus est finis tam explicationum, quam doctrinarum. Finis autem est præcipue curandus & illa quæ intime spectant ad finem, cætera etiam omnia ad illum sunt dirigenda.

XXIX. 2. Quia majorem habet difficultatem, & necessitatem, in maxima parte auditorum. Talis enim est cæcitas & perversitas hominum, ut eorum animi nihil difficilius admittant, neque conditio eorum quidquam magis desideret, quam efficacem accomodationem verbi ad conscientias eorum voluntati divinæ in omnibus subjiciendas. Facilius multo in aures & intellectum, quam in cor & manus hominum ingeritur verbum Dei. 3. Quia sic Christus, Prophetæ, & Apostoli conciones suas instituisse leguntur: omnia enim ad usum & praxin vitæ dirigebant, & in illa praxi persuadenda, maximam operam collocabant.

Quæstio duodecima. An ornamenta rhetorica locum habeant in

concione sacra?

XXX. R. Illa rhetorica quam videmus in Scripturis à Prophetis & Apostolis usurpatam, magnum usum habet in concionibus sacris, si cum simili prudentia exerceatur. In Scripturis autem frequens est usus troporum, & figurarum sententiæ: sed figurarum dictionis, quæ in sonorum resonanti dimensione ac repetitione consistunt paucissima exempla occurrunt. Ratio est 1. quia elocutionis harmonia est levior pars rhetoricæ, quæ rebus ac personis levioribus magis convenit quam gravibus, sacris, & divinis. 2. Quia delectationi naturali tantum inserviunt, non spirituali ædificationi. 3. Quia demonstrationi spirituali & potenti repugnat. Ineptè igitur faciunt, qui in suis concionibus affectant sonos similiter cadentes vel desinentes, maximè autem qui tales rythmos ignotis latinæ græcæve linguæ verbis proponunt.

Efficacia concionis. Quæstio decima tertia. Qua maxime ratione efficax redditur concio in conscientiis hominum afficiendis?

XXXI. R. Post evidentiam veritatis ac voluntatis divinæ ex Scriptura depromptæ, nihil magis penetrare facit concionem, quam cum ex intimo cordis affectu sine ulla affectatione procedere eam apparet. Huc autem maxime facit, si ad quotidianam praxin pietatis accedat seria meditatio, & oratio attenta, ad illas ipsas res cordibus nostris ingerendas, quas aliis dicendo persuadere conamur.

Controversia. Quæstio decima quarta. Quomodo controversiæ debeant pro concione tractari?

XXXII. R. 1. Nullæ controversiæ sunt movendæ, quarum justam occasionem non habemus in textu, aut doctrina ex eo deducta.

XXXIII. 2. Occasio maximè necessaria est, quando tacitis auditorum cogitationibus, & objectionibus, aut calumniis vulgo sparsis, quæ doctrinæ propositæ opponi possent, auditorum ædificatio occurrendum esse monet.

XXXIV. 3. Quæstiones obscuræ, subtiles & sublimes non sunt in concionibus tractandæ.

XXXV. 4. Hæreses veteres, & jampridem sepultæ, pro concione non sunt ordinarie nominandæ, nedum operose refellendæ & ab inferis resuscitandæ: neque enim tantum otii est conciatori fideli ab erroribus & vitiis jam vigentibus, ut aliunde quęrat materiam pugnandi, neque facit ad ædificationem plebis, ut in blasphemiis audiendis & hæresibus discendis detineatur.

XXXVI. 5. In controuersiis necessariis, populus non debet multis argumentis & objectionum dilutionibus onerari.

XXXVII. 6. Modus controversias tractandi apud rudem populum convenientissimus est simplicissime & brevissime errorum ostendere

dere discrepantiam à fundamentis doctrinæ Christianæ.

XXXVIII. 7. In multis controversiis tractandis illa prudentia debet adhiberi, ut veritatis confirmatio omnibus pateat, & illi qui noverint contrarios errores, intelligant qua ratione refelli possint: qui verò nó noverint, in sua permaneant simplicitate, habeantque ad manum quo se tueantur, si forsan ex illa parte tentarentur.

XXXIX. 8. Si necessarium sit ad pleniorem erroris alicujus refutationem descendere, tum verus controversiæ status ita debet imprimis explicari, ut ab omnibus intelligi possit, & quis sit, & quanti momenti in religione. Et argumenta illa præcipuè debent proferri, quæ conscientiam efficaciter movent.

XL. 9. In modo agendi, zelus veritatis temperari debet cum lenitate, & moderatione illa, quæ caussam decet, & simpliciter errantes ab impiè blasphemantibus distinguit.

Quæstio decima quinta. An prę ter solemnem verbi prædicationem, à ministro habitam è suggesto, sit alia aliqua Scripturarum tractatio audiente Ecclesia suscipienda?

Exercitiū prophetiæ. XLI. R. 1. In Ecclesia primitiva, fuit exercitium quoddam propheticum à concionibus distinctum. *1. Cor. 14. 31. 32. &c.*

XLII. 2. Ad hoc exercitium habendum admittebantur non tantum ministri, sed & ex fratribus primarii vel maxime approbati, pro donis illis, quæ habuerunt sibi collata. *ibid.*

XLIII. 3. Licebat etiam aliis Ecclesiæ viris, discendi gratia modestè & ordine dubia sua proponere, ut à peritioribus docerentur. *ibid. vers. 35.*

XLIV. 4. Hoc exercitium ubi commodè possit in Ecclesias introduci, non debet contemni. *1. Thess. 5. 20.* 1. Quia maximè consentaneum est ordini Ecclesiæ primitivæ, ab Apostolis approbato. 2. Quia singulariter facit ad dona spiritualia in singulis fidelibus excitanda, fovenda, & augenda. 3. Quia negligentiam ac invidiam tollit, & charitatem fovet.

Quæstio decima sexta. An in communi & publica verbi prædicatione acquiescere debeat minister fidelis, quasi institutionis officio satisfaciente?

XLV. R. Accedere etiam debet privata singulos instituendi cura, prout occasio tulerit, & necessitas eorum postulaverit. 1. Quia in hoc officio Apostoli nobis præiverunt, & nobis reliquerunt exemplum imitandum. *Act. 20, 20. 31. 1. Thess. 2. 10.* 2. Quia iidem etiam hortati sunt ut hujus officii curam habeamus. *1. Tim. 5. 1. 2. & 2. Tim. 4. 2.* 3. Quia per privatam institutionem accommodatur magis verbum Dei ad singulorum conditionem & necessitatem, quam in publica fieri Institutio privata.

ca fieri potest. 4. Quia privata institutio viam facit ad publicam, & eandem etiam reddit multo efficaciorem, quam alias esset.

Cap. XXVII.

DE BAPTISMO.

Quorum sit baptizare, disputatum satis est alibi, adversus Bellarminum; nec non de necessitate, & forma baptismi. Restat igitur de hoc capite, quæstio una tantum aut altera, breviter expedienda.

QVæstio prima. Quinam sunt baptizandi?

I. R. 1. De adultis non potest esse quæstio: quia in illis requiritur intelligentia veræ fidei, & voluntas baptismi suscipiendi distinctè declarata.

II. 2. De infantibus (supponentes hoc in loco quod à baptismo non sint excludendi, cujus sententiæ fundamenta in Medulla theologiæ sunt satis declarata) illud imprimis requiritur, ut sint in fœdere gratiæ, quoad externam professionem ac æstimationem, ratione parentum; & ut spes sit, illos in eodem fœdere postea institutos & educatos iri. Baptismus enim est signum & sigillum fœderis gratiæ.

III. 3. Pertinet igitur Baptismus maximè propriè ad illos infantes quorum parentes, vel eorum saltem alter est intra Ecclesiam, non extra.

IV. 4. Incuria illa idcircò neutiquam potest excusari, qua promiscuè & sine discrimine admittuntur ad Baptismum quicunque & à quibuscunque offeruntur.

V. 5. Exposititii, quorum parentes sunt ignoti, si inter Christianos nati fuerint, ex charitate habendi sunt pro filiis Christianorum, si non sit justa causa contrarium præsumendi.

VI. 6. Qui aliquo modo in professione sua ad Ecclesiam pertinent, sed fœdus tamen Dei aperte violant, eorum infantes cum aliquo discrimine debent baptizari. Ita scil. ut quod fœdus requirit, & in ipsis deest, per alios quantum fieri potest suppleatur. Nam 1. distinctio aliqua inter puros & impuros debet in sacris omnibus observari, ad bonorum consolationem, correctionem malorum, & omnium ædificationem. 2. Instituta Dei non possunt aliter ab omni pollutione conservari.

VII. 7. Infantes illegitime nati, ita debent baptizari, ut vel parentes eorum

eorum pœnitentiam profiteantur, vel ab aliis piis eorum educatio suscipiatur.

VIII. 8. Excommunicatorum contumacium liberi, non expedit baptizari, nisi sponsorum idoneorum interventu.

IX. 9. Infantes Pontificiorum & similium, qui sunt semichristiani, si idoneum sponsorem inveniant, in cujus potestate sita est eorum educatio, possunt baptizari. Quia non sunt plane alieni à fœderis professione, & ad puriorem fœderis observationem hac ratione deducuntur.

Quæstio secunda. An baptismus infantium possit pro arbitrio parentum differri?

X. R. Baptismus infantium absque causa gravi, & aliquo modo cogente, non est differendus. 1. Quia æquitas octavi diei circumcisioni destinatæ, prohibet hujusmodi procrastinationem. 2. Quia hæc procrastinatio vix potest distingui aut excusari ab instituti hujus vilipendio & contemptu. 3. Quia tam professionis promptitudini, quam zelo Deum glorificandi, & etiam consolationi parentum (de liberis nempè suis Deo solemniter consecratis) multum adversatur.

Cap. XXVIII.

DE COENA DOMINICA.

Præteritis hic etiam illis quæ alibi sunt disputata.

QVæstio prima. An frequens usus cœnæ Dominicæ sit necessarius?

I. R. Studere debent omnes pii, ut quoties commodè fieri possit, religiosè utantur hoc Sacramento. 1. Quia præceptum illud indeterminati temporis: *hoc facite*, nullam aliam limitationem admittit, quam occasionis defectum, aut justum aliquod impedimentum. 2. Quia Christo, ejusque bonis, continuo & indesinenter pasci opus habemus. 3. Quia solemnis professio fidei nostræ, secundum institutum Dei, est officium quod promptissimè præstare debemus ex omni occasione justa. 4. Quia infirmitas nostra hanc fœderis renovationem, & mentis cordisque excitationem postulat frequentem. 5. Quia constat in Ecclesia primitiva cœnam Dominicam singulis diebus Dominicis fuisse celebratam, neque ulla ratio reddi potest rarioris ejus usus, præter fidelium tepiditatem, & in Ecclesiis variis onerosam populi redundantiam.

Quæstio secunda. An litigium sive privatum, sive publicum & forense, vel etiam inimicitiæ justæ sint

causæ à communione abstinendi?

De causis à mensa D. abstinendi.

II. R. 1. Nulla justa potest esse causa cur quis sua sponte abstineat à cœnæ participatione, præter conscientiam indignitatis, ex proprio peccato oriundæ. Indignitas enim illa sola, quæ est culpabilis & conscientiæ malæ, excludit à communione.

III. 2. Disceptationes & controversiæ litigiosæ, sive privatæ sint, sive forenses, non magis per se impediunt usum cœnæ quam orationem piam. Charitas enim erga proximos necessariò requiritur ad utrumque.

IV. 3. Si igitur lites alicui sint, non quod injuriam aliis fecerit, aut de injuria facta satisfacere nolit, aut à reconciliatione & pace sit alienus, sed ex aliorum iniquitate, hoc non potest esse justum communionis impedimentum. Nam culpa unius non potest alium privare beneficiis Christi, & privilegiis Christianorum.

V. 4. Si quis ira aut vindictæ cupiditate præoccupatus sit ex occasione alicujus litis, non debet propter illam à communione abstinere, sed eam quamprimum deponere propter communionem: alioqui bis peccando augeret suam culpam; & videretur pluris facere inordinatam suam perturbationem, quam sanctam cum Christo communionem.

Præparatio ad cœnam D.

Quæstio tertia. Quæ & qualis præparatio requiratur ad pium usum cœnæ Dominicæ?

VI. R. 1. Præparatio adhibenda in tribus actibus ab Apostolo collocatur. *1. Corinth. 11. 27. 28. 29.* Requirit enim 1. discretionem corporis Domini. 2. Explorationem nostrum ipsorum. 3. Dignam dispositionem.

VII. 2. Discretio consistit in idonea intelligentia & judicio de Sacramenti natura, usu, & necessitate. Quia verò non possunt hæc intelligi, nisi ex fundamentis Christianæ religionis, de peccato, & miseria inde secuta; de gratia Christi, & benedictione inde fluente; nec non de officio nostro in gratitudine & obedientia erga Deum; idcircò cognitio præcipuorum fundamentorum religionis, quæ necessaria est ad salutem, necessariò etiam requiritur ad istam discretionem Sacramenti.

VIII. 3. Exploratio nostrum ipsorum consistit in examine serio, an ita simus dispositi, ut cum fructu possimus uti Sacramento, quod jam discernimus esse tam divinum. Norma hujus examinis est verbum Dei, qua spectat ad Sacramenti hujus institutionem. Dispositiones in hoc examine præcipuè spectandæ, sunt fides, resipiscentia, charitas, & studium obedientiæ novæ.

IX. 4. Dispositio digna, non consistit in perfectione, quæ si adesset, minor foret usus hujus Sacramenti; sed congruentia nostrorum affectuum ad actionem tam sacram, quæ congruentia consistere potest cum imperfectione magna. Requiritur

ritur autem 1. ut renovemus resipiscentiam nostram tam communiter ob omnia nostra peccata, quam singulariter ob peccata recens admissa, & adhuc nobis adhærentia, vel quibus maximè obnoxii sumus. 2. Vt excitemus in nobis ipsis esuriem & sitim gratiæ divinæ in Christo, tam ad condonationem & mortificationem horum peccatorum, quam ad omnem vitæ emendationem & novitatem: 3. Vt fidem nostram congruenter excitemus ad promissiones Euangelii apprehendendas. 4. Vt cum omni humilitate, reverentia, devotione, & gratiarum actione, recipiamus Sacramentum, tanquam sigillum gratiæ & promissionum divinarum.

Cap. XXIX.

DE DISCIPLINA.

QVæstio prima. An necessarius sit clavis ligantis & correctionis usus singularis erga quasdam personas in specie, cum pro concione ira Dei, & exclusio ex regno Dei omnibus impœnitentibus denunciatur?

I. R. 1. Non est necessarius iis, qui teneras habent conscientias, & verbi prædicatione communi ad maturam pœnitentiam excitātur. Quandoquidem enim nihil directè præter justam resipiscentiam spectari debet in disciplina, frustra quæreretur per plura, quod per pauciora potest obtineri. Sic particularis usus clavis solventis, vel absolutionis, non est necessarius, ubi generalem efficacem esse apparet.

II. 2. Propter duritiem, & fraudulentiam cordis, quæ in plerisque peccantibus reperitur, necessaria est personalis applicatio eorum quæ faciunt ad correctionem peccati, in exercitio disciplinæ, ad securitatem excutiendam, & seriam curam sanctitatis excitandam.

III. 3. Quia ordinatio Christi, de personali disciplina exercenda, quamvis primario & directe tendat ad emendationem lapsi, secundario tamen & indirecte spectat ad ædificationem aliorum, quæ eam impediunt submovendo, & quæ eandem juvant promovendo; idcirco hujus disciplinæ exercitium necessarium etiam evadit eorum respectu.

Quæstio secunda. Quale sit peccatum, quod postulat usum hujus disciplinæ?

IV. R. 1. Non infirmitates illæ, quæ sunt omnium fere Christianorum communes: istarum enim singularis curatio & emendatio, neque exspectari potest, neque ab iis exigi, qui iisdem aut similibus subjiciuntur.

jiciuntur.

V. 2. Non tantum atrocia illa crimina, quæ legibus humanis coerceri solent: quia disciplina ecclesiastica pars est administrationis regni Christi, & proinde spiritualem habet naturam, & perfectionem quęrit majorem, quam quæ in honestate civili collocatur.

VI. 3. Non tantum personales injuriæ, quæ dissidia faciunt inter Ecclesiæ membra, aut alios à communione ejus avertunt: quia sunt alia peccata, quæ vel æquè, vel magis etiam requirunt correctionem.

VII. 4. Proprium & adæquatum objectum hujus censuræ est scandalum datum à fratre. *Mat.18.15. si peccaverit in te frater. Lev.19.17. Gal.6.1.* finis enim disciplinæ est per correctionem peccantis tollere scandala, ut fideles inoffenso pede in cursu pietatis pergant, & alii ad eandem viam alliciantur, offendiculis impedientibus è medio sublatis.

Quæstio tertia. An correctio scandali incipere debeat ab admonitione privata?

VIII. R. 1. Ab admonitione semper incipere debet: quia indicatio culpæ primum est medium emendationis, & resipiscentiæ genuina causa.

IX. 2. In scandalis privatis, præcedere semper debet admonitio privata, *Matth.18.15. si in te peccaverit, inter te & ipsum.* Fratris enim fama sine necessitate non est lædenda, neque animus ejus irritandus, neque scandalum amplificandum, neque denique calumniæ & defamationis suspicio frustra subeunda.

X. 3. In scandalis publicis, & notoriis non est necessarium incipere ab admonitione privata. *1.Tim.5.20.* Medicina enim proportionem debet habere ad morbum, cui tollendo inservit.

Quæstio quarta. An quilibet scandalum præbens, à quolibet fideli debeat admoneri?

XI. R. 1. In Ecclesiis bene institutis & ordinatis, potest & debet hoc officium à singulis erga suos fratres ex occasione præstari. Omnes enim hoc in mandatis habent à Christo.

XII. 2. In Ecclesiis illis, quæ disciplinæ defectu, confusione laborant, non est semper necessariũ, ut ille in quem peccatur, admoneat peccantem, quia frustra sæpe inciperet quod nullam habet perficiendi potestatem.

XIII. 3. Præceptum igitur peccantem fratrem solemniter admonendi, tum demum obstringit, cum spes est aliqua, eandem vel immediate, vel mediate, ad scandalum tollendum valituram. Medium enim eatenus est bonum, quatenus facit ad suum finem assequendum.

XIV. 4. Omnes tamen tenentur aliquo modo significare, scandalum admissum sibi ex conscientia erga Deum serio displicere. *Eph.5.11.* charitas enim & zelus Dei huc usque omnes pios constringit.

Quæstio quinta. An post privatam admonitionem rejectam, res ad Ecclesiam debet statim deferri?

XV. R. Nequaquam: secundus enim gradus correctionis, ex ordine à Christo instituto, est assumere unum aut duos, & coram ipsis admonitionem urgere. *Matth. 18. 16.* 1. Quia eorum testimonio admonitio illa confirmatur, vel firmior efficitur, vel apud fratrem corrigendum, vel apud Ecclesiam postea correcturam. 2. Quia hac ratione magis consulitur charitati, dum studetur emendationi fratris, cum minima ipsius infamia.

Quæstio sexta. An sufficiat semel privatum, & semel coram testibus fratrem offendentem admonuisse?

XVI. R. Eousque cum patientia & longanimitate debet hunc in modum admoneri, dum vel pœnitentiam, vel contumaciam suam fecerit manifestam. *Matth. 18, 15. 16. 17. si te audierit; si te non audierit; si neglexerit eos audire.*

Quæstio septima. Quomodo contumaciter sese gerens ad Ecclesiam sit deferendus?

XVII. R. Ordine illo observato, ut per illos Ecclesiam adeamus, qui totum cœtum repræsentant, & qui ex ordine directionem & administrationem publicorum negotiorum habent sibi commissam. *Dic Ecclesiæ.*

Quæstio octava. An qui contumax est adversus Ecclesiam, debeat statim excommunicari?

XVIII. R. 1. In gravioribus flagitiis, publicè notis, Apostolus sic videtur judicasse. *1. Cor. 5. 2.*

XIX. 2. In aliis peccatis, cum patientia magna procedendum est, ad remedium hoc extremum.

XX. 3. Suspensio igitur ab usu cœnæ Dominicæ, & similibus Ecclesiæ privilegiis, quæ nihil aliud est, quam gradus excommunicationis, & ideò vocari solet à multis excommunicatio minor, quamvis non ex singulari Christi instituto, ex æquitate tamen, & rei ipsius natura, præcedere debet, & aliquandiu continuari, ubi scandali ratio ferre potest moram.

Quæstio nona. Quinam habent potestatem excommunicandi?

XXI. R. 1. Jus & potestas est propriè penes illam Ecclesiam, cujus membrum est persona excommunicanda. *Matth. 18. 1. Cor. 5.* Nam 1. Ejusdem est ejicere ex communione, cujus est in eandem admittere: sed Ecclesia propriè singula membra in societatem & communionem admittit. 2. Eorum est expurgare fermentum, quorum officium est puritatem massæ conservare: sed hoc est integræ societatis. 3. Eorum est de causa communionis negandæ judicare, quorum est communionem negare: sed hoc est Ecclesiæ totius. 4. Absque Ecclesiæ consensu, nulla excommunicatio potest efficaciter attingere suum finem: quia negatio

communionis est actus liber communitatis.

XXII. 2. Ex ordine tamen, administratio censuræ pertinet ad Ecclesiæ præfectos, qui vocantur ad Ecclesiæ gubernationem, cujus non minima pars est exercitium disciplinæ.

XXIII. 3. Classium & Synodorum est, quando difficultas aliqua subest, communi consilio declarare, & decernere, quinam debeant excommunicari.

Quæstio decima. Quid faciendum sit Pastori, ubi vel presbyterium idoneum deest, vel plebs non consentit in excommunicationem justam?

XXIV. R. Solemnis processus potest omitti: eo tamen omni modo anniti debet Pastor bonus cum reliquis fidelibus membris, ut essentia rei hactenus conservetur, ne sancta dentur canibus & porcis. *Matth.* 7. 6. & ut omnia scandala publica, publicè arguantur.

Quæstio undecima. An excommunicari possint integræ Ecclesiæ, vel alterius Ecclesiæ membra?

XXV. R. 1. Non possunt propriè excommunicari: 1. Quia Ecclesia omnis habet in sese communionem, ex qua non magis ejici potest, quam ex semetipsa. 2. Quia potestas excommunicandi fluit ab aliqua superioritate: sed Ecclesiæ omnes æquali planè jure sunt à Christo constitutæ. 3. Quia membra unius Ecclesiæ, neque regimini alterius subjiciuntur, neque immediatè pertinent ad aliarum communionem, sed suæ propriæ Ecclesiæ communione intercedente.

XXVI. 2. Possunt tamen propter manifestas hæreses, aut flagitia, damnari, deseri, rejici, quod est analogum excommunicationis.

Quæstio duodecima. Quousque excommunicatio separat excommunicatum à communione sanctorum?

XXVII. R. 1. Ex natura sententiæ, separat ab omni communione, quæ propria est sanctorum, & ab iis inter se mutuò exercenda, qua tales sunt. Declarat enim hominem contumaciter impœnitentem, atque adeò eodem loco habendum cum ethnicis & publicanis. *Matth.* 18.

XXVIII. 2. Quia tamen separatio est medicinalis, non reliquo corpori tantum, sed & membro ipsi amputato. 1. *Cor.* 5. 5. idcirco ex ordine, cum singulari spe resipiscentiæ adhibetur, & aliquam differentiam ponit inter excommunicatos, & meros Ethnicos.

XXIX. 3. Quoad externam igitur communionem & fraternam separat absolutè: sed quoad internam, non nisi ex conditione impœnitentiæ plenariæ obstinatæ.

XXX. 4. Ecclesiastica proinde communio denegari debet homini legitimè excommunicato; & omnis etiam voluntaria ac libera conversatio qua singularis animi propensio in personam alterius & status ejus appro-

approbatio declarari solet, debet vitari. 1. *Cor.* 5. 11. 2. *Thess.* 3. 14. non autem vel politica, vel œconomica illa communio, quæ vinculum obligationis habet à lege naturæ, qualis est mariti & uxoris, parentum & liberorum, dominorum & servorum, ac Magistratuum & subditorum.

Quæstio decima tertia. An omnes resipiscentiam profitentes in gratiam & communionem Ecclesiæ sint recipiendi?

XXXI. R. Verbalis professio pœnitentiæ non sufficit: quia sic sanctissima Dei instituta impiorum ludibrio possint exponi: & ecclesiasticę actionis virtus tota in externa forma collocaretur. Illa igitur signa requiruntur, quæ judicio charitatis veram & seriam resipiscentiam ostendunt, & probabiliter admodum testatam reddunt.

Cap. XXX.

De Modo Cultus: & primo, de Præparatione ad cultum.

Quæstio prima. An præparatio ad cultum sit necessaria?

I. R. Ad cultum solemniorem requiritur præparatio. *Prov.* 24. 27. *Exod.* 19. 10. 11. & 30. 20. *Eccles.* 5. 1. 2. 1. Quia dispositio apta requiritur in subjecto, ut capax sit boni ipsi communicandi. Quicquid enim recipitur, recipitur secundum modum recipientis. 2. Quia nos ex infirmitate & corruptione naturæ, inepti sumus ad omne bonum. *Jer.* 4. 3. 3. Quia præcellens dignitas eorum, quę ad Deum spectant, curam postulat plusquam vulgarem. *Eccles.* 5. 1. 2. 4. Quia Diabolus omni modo studet avertere animos nostros vel à cultu Dei, vel à debito & frugifero ejus modo. *Luc.* 8. 12.

Quæstio secunda. Quibus in rebus consistit hæc præparatio?

II. R. 1. Requiritur imprimis consideratio naturæ officii quod aggredimur, & eorum quæ ad illud spectant. *Eccl.* 5. 2. *ne acceleres, & animus tuus ne festinet*: id est, ne agas inconsiderate. *Act.* 10. 1. 1. *Thess.* 2. 13.

III. 2. Requiritur intentio recta, illud ipsum quærendi, ad quod specialis ille cultus in quo versaturi sumus natura sua tendit. e. g. qui ad concionem accedit, non ut voluntatem Dei discat eique se subjiciat, & affectus illos induat, eamque viam sequatur, ad quam per verbum Dei vocatur, non est mirum si talis vel discedit à concione, qualis accessit, vel etiam pejor: nam consequi potest id cujus gratia accessit, hominum approbationem, fortassis etiam aliquam delectationem, & leviorem

leviorem nonnunquam ſpeculationem. *Eſai. 3. 31. 32.* ſed verbum ſit ipſi non odor vitæ ad vitam, ſed potius odor mortis ad mortem. *2. Corint. 2. 16.* profeſſionis in iſto genere optimæ, ſed hypocriticæ, habemus. *Jer. 42. 3. 5. 6. 20.*

IV. 3. Requiritur ut repugnantes cogitationes affectuſque non tantum illiciti, ſed & alias liciti, qui tum poſſint eſſe impedimento, quantum fieri poſſit, amoveantur, & deponantur. *Exod. 3. 5. 1. Pet. 2. 1. Matth. 13. 22. 1. Petr. 1. 13.*

V. 4. Requiritur denique cor honeſtum ac bonum. *Luc. 8. 15.*

CAP. XXXI.
DE REVERENTIA CVLTVS.

QVæſtio prima. An & quatenus religioſa reverentia deferenda ſit rebus iis, quæ ſpectant ad cultum, ut Scripturæ verbis, codici ſacro, aquæ Baptiſmi, pani ac vino in cœna Dominica?

I. R. 1. Reverentia, vel honor, triplici ſenſu vocatur religioſus: vel quia elicitur à religione, ita ut ſit proprius ejus actus, continens in ſeſe virtutem & directam relationem illam, quæ eſt in cultu religioſo: vel tantum quia imperatur à religione, tanquam aliquid congruens illius naturæ: vel denique, quia & imperatur à religione, & fundamentum habet in relatione rei aut perſonæ alicujus ad religionem & cultum ſacrum. Primo ſenſu, religioſus honor, ſoli Deo debetur. Secundo modo, honor etiam civilis qui in quinto præcepto imperatur, & hominibus ſuperioribus præcipue debetur, recte dicitur religioſus. Tertio vero ſenſu debetur omnibus iis, quæ proprie ſpectant ad cultum.

II. 2. In uſu ſacro, quamvis honor divinus non ſit ſacris rebus deferendus, neque illæ res habendæ ſint pro proximis objectis illius cultus, per quæ ad Deum deferatur; neque denique inferioris generis cultus in illas transferendus: qui omnes ſunt Pontificiorum errores, dum Euchariſtiam colunt ut Deum, imagines ut terminos proximos, quamvis non ultimos religioſi cultus; & vaſa ſacra obſervantia quadam religioſa; honor tamen ille qui Deo debetur, non poteſt ipſi debito modo exhiberi, niſi cum ſingulari reverentia tractentur ejus inſtrumenta, propter arctam illam connexionem & relationem, quæ inter actum aliquem, & inſtrumentum actus intercedit.

III. 3. Extra uſum ſacrum, quia nullam rem externam habemus ex divina inſtitutione conſecratam, & in religioſo ſtatu collocatam, co

tam, eo modo, quo arca, altare, templum, & similia fuerunt sub veteri testamento, idcirco nullus positivus honor ex religione ulli rei externæ debetur. Privativa tamen est quædam reverentia, quæ necessario sequitur ex religioso Dei honore: illa scil. qua cavetur, ne quidquam fiat circa res illas, quæ spectant ad cultum, extra usum sacrum, cujus ratione minuatur, aut violetur illa reverentia, quæ in sacro usu vel cultu debet observari. Hujus generis est illa cura, qua cavetur, ne verba, aut phrases sacræ, misceantur jocis; ne codex sacer conculcetur, vel ad usum aliquem applicetur, qui speciem aliquam fœditatis, aut dedecoris habet conjunctam, ne panis ipse, vel vinum post communionem relictum, alicui contumeliæ exponatur, &c.

CAP. XXXII.

DE DEVOTIONE.

QVæstio prima. Quibus in rebus consistit devotio?

I. R. 1. Ad devotionem requiritur ut quis firmā & absolutam habeat intentionem sese Deo, & ejus cultui tradendi, ita ut ab hoc proposito nullis vel illecebris vel periculis velit averti. Hoc respectu, devotio est fortitudo religionis: & ex illa sequitur constantia, & patientia, illa quæ propria est religionis, & officiorum ejusdem. Proportionem habet cum improba devotione illa cujus mentio fit. *Act. 23. 12.*

II. 2. Requiritur, ut non acquiescant in quolibet gradu pietatis, ex tepiditate, pigritia, aut lentitudine, sed aspiret semper ad summam perfectionem. Hoc respectu, devotio est zelus religionis. *Apoc. 3. 15. 16. 19.*

III. 3. Requiritur complacentiam, delectationem, & gaudium habeat in exercitiis religionis. *Esai. 58. 13. Psal. 122. 2. Esai. 12. 3. 1. Chron. 29. 9.* Hæc est spiritualis voluptas religionis.

IV. 4. Requiritur ut fræquens & multus sit in iisdem exercitiis. *Act. 10. 3. Luc. 2. 37. Psal. 199. 164.* Hæc est diligentia religionis.

V. 5. Requiritur ut in illis exercitiis cogitationes & affectus suos præsentes quantum fieri possit detineat, & hoc agentes, sine evagationibus, & distractionibus mentis. *Actor. 16. 14. Eph. 6. 18. 1. Tim. 4. 15.*

VI. 6. Requiritur ut animam & conscientiam habeat teneram, qua secundum specialem occasionem quæ in aliquo exercitio occurrit, pie commovetur. *2. Reg. 22. 19.*

VII. 7. Requiritur denique ut omnibus

omnibus viribus vitam instituere nitatur, sicut decet eos qui Deum colunt. *2.Tim.2.19.*

Quæstio secunda. Quibus mediis possit ista devotio per gratiam Dei, à nobis comparari?

VIII. R. 1. Necessarium est imprimis, ut corda nostra quantum fieri possit perpetuo custodiamus, ab illis cogitationibus & affectibus libera, qui religioni, aut fervori ejus repugnant.

IX. 2. Necessarium etiam est, non tantum frequenter cum Deo versari, in exercitiis pietatis; sed etiam intermedio tempore dum aliud agimus, conservare aliquo modo calorem illum, quem in illis exercitiis adepti sumus; & renovando continuare sanctas illas cogitationes, quas sensimus in nobis excitatas. Qui aliter facit, ejus vita transigitur in texenda & retexenda eadem tela, sine progressu ad ullam perfectionem.

X. 3. Necessarium est etiam ut subinde corda nostra elevemus ad Deum, brevibus illis votis ex omni occasione utentes, quæ orationes succinctæ, ac jaculatoriæ vocantur, & possunt ad Deum in omni loco & tempore emitti. Neque inutile est, præsertim infirmioribus, versiculos quosdam ex Psalmis decerptos, quos maxime efficaces in corde suo sensit, habere semper in promptu, ut per illos in Deum ex occasione animus ejus elevetur.

XI. 4. Plurimum conducit, si exerceamus nosmetipsos, ad occasionem captandam ex rebus vulgaribus, cogitatione & mentis discursu, ad spirituales assurgere meditationes. Cujus rei exempla varia in historia Euangelii reliquit nobis Christus.

XII. 5. Vtile est, certa tempora habere constituta, ad privata exercitia pietatis, eaque non ex consuetudine observare, sed serio impendere ad pietatis incrementum. De istis autem quamvis regula certa tradi non possit, communi tamen instinctu omnium Christianorum, matutinum & vespertinum sacrificium omnibus commendatur.

XIII. 6. Plurimum interest delectum facere eorum quibuscum familiariter conversamur, ut scil. tales sint à quibus redeamus, non frigefacta, sed excitata in animis nostris pietatis cura.

XIV. 7. Iuvat etiam non parum, subinde nosmetipsos revocare ad rationes reddendas in conscientiis nostris coram Deo, progressuum & defectuum nostrorum in studio pietatis.

CAP. XXXIII.

DE DIE DOMINICA.

Suppositis eis quæ de hoc instituto disputata sunt in Medulla Theologiæ, sit

QVæstio prima. Quænam sit differentia inter observationem diei dominicæ, & eorum temporum quæ in aliis diebus, cultui publico destinantur?

I. R. 1. Alia tempora sunt ab hominibus designata: sed dies dominica ab ipso Domino. 2. Alia tempora non tam sunt instituta, quam prudenti consilio electa secundum singularum Ecclesiarum commoditatem: sed dies dominica institutionis rationem habet accuratam. 3. Alia tempora personalis tantum sunt obligationis, juxta cujusque opportunitatem: sed dies dominica est obligationis generalis, ita ut cæteræ occupationes cedere debeant ejus observationi.

Quæstio secunda. Quænam alias licita, sunt illicita in die Dominica?

II. R. 1. Occupationes illæ omnes quæ notabiliter impediunt hominem, quo minus possit Deo & ejus cultui, vel publico, vel privato vacare, sunt regulariter & ordinariè illicitæ, ex natura & fine hujus institutionis.

III. 2. Nulla hic est differentia inter opus mechanicum aut corporale, quod propriè servile vocatur, & opus illud quod vocari solet liberale. Quamvis enim servile opus nominatim prohibeatur, hoc tamen exemplo synecdocice designantur omnia illa opera, quæ pariter adversantur fini illi, qui spectatur in sanctificatione septimæ diei.

IV. 3. Quæ ad voluptatem & recreationem spectant, si talia sint ut impediant hominem ne Deo illa die vacet, non minus prohibentur quam ordinariæ occupationis labores.

V. 4. Itinera facere, quæ non spectant ad cultum Dei commodius exercendum, sed vel ad negotia vulgaria conficienda, vel ad oblectationem, non minus aliena sunt ab hujus diei observatione, quam idem temporis spacium in servilibus negotiis, aut voluptatibus consectandis locare.

VI. 5. Nundinæ, mercatus, & actus mercandi operosi eadem ratione cum laboribus & occupationibus quotidianis, hujus diei sanctificationi repugnant.

VII. 6. Illa, quæ pertinent ad strepitum forensem ejusdem sunt naturæ.

VIII. 7. Non externæ tantum occupationes, quibus circa res istas versamur, prohibentur, sed & solicitę curæ, quæ eodem spectant.

Quæstio tertia. Quæ causæ sint excusantes hujusmodi occupationes, ut die Dominica licite possint exerceri?

IX. R. 1. Necessitas præsens, vel imminens: quæ neque fingitur, neque consilio accersitur, sed per providentiam Dei nobis imponitur, *Luc. 14. 5.*

X. 2. Hæc autem necessitas 1. est medii ad finem, non respiciens lucrum, aut voluptatem, ut finem, sed maxime proprie incommodi alicujus extra ordinem incidentis evitationem. Nihil igitur juvat eos qui lucrum cessans damnum reputantes, ne occasiones lucri præterire sinant, in vulgaribus occupationibus exercentur. 2. Est necessitas evidens, non ex incerta conjectura concepta. Non facit igitur pro agricolis, & similibus, qui vel sementis, vel messis tempore, diem hunc laboribus impendunt, quia periculum metuunt ex dilatione.

XI. 3. Necessitas ista non intelligitur tãtum qua spectat ad nosmetipsos, sed etiam ad proximum: quomodo medici, chirurgi, pharmacopolæ, in sublevandis ægris licite occupantur; & ad rempublicam aut civitatem: quomodo in militia, multa opera servilia necessaria evadunt.

XII. 4. Quia necessitas medii, alicujus in quo servorum aut subditorum opera à superioribus exigitur, non potest ab ipsis judicari, idcirco si extra ordinem imperentur ipsis officia laboriosa, quæ necessitatem suam possint habere, pro necessariis ab ipsis debent haberi.

XIII. 5. Opera misericordiæ & necessariis sunt annumeranda, & etiam officiis pietatis.

XIV. 6. Opera servilia, quæ necessaria sunt ad cultum Dei celebrandum, non tantum necessitate sua, sed & ab ipso cultu cujus sunt adjuncta, licita redduntur.

XV. 7. Communis honestatis officia, quibus ordinaria & modesta lætitia vitæ fovetur, & pietatis exercitia non impediuntur, & necessaria sunt respectu finis, & libera sua natura: quia instituta Dei, quæ faciunt ad spiritualem vitam promovendam, temporali vitæ non adversantur. Sed lautiores apparatus ad convivia extraordinaria operose instruenda, non possunt consistere cum hujus diei debita quiete.

XVI. 8. Exigua & brevis aliqua occupatio, qua quis circa res temporales ex occasione versatur, ita potest dirigi, & meditatione pia temperari, ut religionis officia non impediat, sed potius juvet. Et quidem talis occupatio, cum tali modo, non abstrahit animum à cultu divino.

Quæstio quarta. Quænam requirũtur ad hujus diei sanctificationem?

XVII.

XVII. R. 1. Exercitia cultus quæ ſunt quotidiana, non debent quidem omitti; non tamen ſufficiunt, ſed ſingularibus exercitiis ſunt cumulanda. *Num. 28. 6. 7. 8. 9. 10.*

XVIII. 2. Exercitia publici cultus, in Eccleſia bene conſtituta, & libertate fruente, debent tam poſt quam ante meridiem celebrari. ibid. *Pſal. 92. 2. Actor. 20. 7.* Ubi autem ſolemnes conventus deſunt, ibi omnis occaſio captanda, defectus illius quoad fieri poſſit ſupplendi. *Actor. 16. 13.*

XIX. 3. Quæ neceſſaria ſunt ad fructum juſtum ex his exercitiis percipiendum, tam in præparatione antecedente, quam in recordatione conſequente, pro connexionis ratione, quam cum ipſis exercitiis habent, tanquam partes eorum debent haberi.

XX. 4. Singularis meditatio operum Dei, in ordine ad religionem, ſingulariter pertinet ad hujus diei ſanctificationem. *Pſal. 92.*

XXI. 5. Ita debemus in iſtis exercitiis verſari, ut ſpiritualem inde refectionem percipiamus, cujus virtute aptiores reddamur ad reliquam ſeptimanam ſancte tranſigendam. *Eſai. 58. 13. Exod. 31. 13. Eſ. 56. 2.*

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBER QUINTUS, *DE* OFFICIIS HOMINIS ERGA PROXIMUM.

Cap. I.
DE IURE.

I. Vox ista *jus* deducitur à *jussu*, quia vim notat alicujus authoritatis jubentis hoc aut illud fieri. Accipitur igitur 1. pro lege jubente. 2. Pro objecto & effecto justitiæ, vel pro actione quam lex præscribit & requirit. Hoc sensu dicimur jus suum cuique tribuere. 3. Pro peritia legum secundum illud vulgatum: jus est ars æqui & boni. 4. Pro facultate aut potestate quam quisque habet hoc aut illud secundum legem agendi: quo sensu dicimus aliquem uti jure suo. Cui acceptioni affinis est applicatio hujus vocis ad privilegium aliquod significandum, vel à lege vel æquali authoritate concessum: cujus generis inter veteres Romanos *jus* fuit *trium liberorum*.

II. Prima & secunda acceptio, non re, sed ratione tantum differunt: quia rectitudo eadem in utraque designatur, sed cum duplici existentia 1. in lege ut in efficiente ac regula, & 2. in actione tanquam in effecto conformi. In tertia & quarta acceptione metonymia est subjecti pro adjuncto, & causæ pro effecto. Jus prout amplissime consideratur, dividitur in jus divinum, cujus Deus est author, & jus humanum, cujus homo est conditor.

III. Jus divinum dividitur in jus naturale, & jus positivum.

IV. Jus naturale est, quod naturali instinctu luminis naturalis, cognoscitur esse faciendum, aut vitandum; vel saltem per consequentiam evidentem deducitur ex illo lumine naturali. Ita ut hoc jus partim consistat ex principiis practicis natura notis, & partim ex conclusionibus inde deductis. Ius naturale.

V. Jus divinum positivum est jus additum naturali, per specialem revelationem Dei. Ius divinum positivum.

VI. Jus naturale, vel lex naturalis est eadem quæ dici solet lex æterna. Sed æterna dicitur, quatenus est in ipso Deo ab æterno: naturalis autem quatenus indita est, & impressa naturæ hominum ab authore naturę.

VII. Jus quidem positivum fuit etiam

etiam ab æterno in mente divina: sed quia hoc non tam facile percipitur à ratione nostra, idcirco non solet vocari lex æterna.

VIII. Jus naturale & positivum divinum, in eo differunt, quod positivum est mutabile, & varium pro beneplacito Dei, aliud enim olim fuit in Ecclesia Judaica, quam jam est in Ecclesia Christiana. Jus autem naturale semper idem est & sui simile. Et hac etiam ratione vocatur lex æterna.

Ius naturale an mutabile?

Quæstio prima. Annon jus naturale mutatum fuerit, quando Abrahamo præceptum fuit, ut filium suum mactaret; & cum Israëlitis permittebatur Ægyptiorum bona auferre?

IX. R. Non fuit in istis mutatio legis, aut etiam dispẽsatio propriè dicta: sed mutatio materiæ circa quam lex versatur. In priore enim exemplo, vita innocentis quæ non fuit subjecta potestati Abrahami ut causæ principali, subjiciebatur ipsi ut instrumento dominii & beneplaciti divini.

X. In posteriore exemplo, bona Ægyptiorum, propter voluntatem Dei, qui dominus est omnium absolutus, desinebant esse Ægyptiorum, & incipiebant esse Israelitarum: Israëlitæ igitur dum illa accipiebant, non res alienas, sed suas accipiebant.

Quæstio secunda. Annon mutetur jus naturale, quando gladius depositus & repetitus ad homicidium patrandum non redditur, neque reddi debet?

XI. R. Non mutatur jus de deposito reddendo: sed impeditur, aut retardatur, per jus aliud magis observandum, de non occidendo.

XII. Similis fere est ratio præscriptionis, vel usucapionis, qua fit, ut post certum tempus exactum, denegetur actio vero domino, rerum suarum à possessore injusto repetundarum. Impeditur enim processus juris particularis, propter jus & bonum publicum, ad lites infinitas rescindendas. Per meram tamen usucapionem non transfertur dominium in foro conscientiæ. Qui enim sciens, volens, retinet alienum, proprio dominio invito, peccat contra jus naturale. Neque a legibus hoc præcipitur, sed tantum permittitur.

De definitione juris naturalis Iustiniani.

Quæstio tertia. An recte dicatur à Jurisconsultis, jus naturale esse quod natura omnia animalia docuit?

XIII. R. 1. In brutis animalibus juris ratio propria non magis habet locum, quam in plantis aut in rebus inanimatis. Quia neque ratio distinguens inter bonum & malum, neque voluntas aut electio unius præ alio, neque denique justitia ulla brutis magis quam rebus inanimatis inest.

XIV. 2. In omnibus tamen rebus est inclinatio, potentia, & operatio, quę dirigitur certa ratione, prout convenit earum naturæ & fini, & hoc respectu omnes res creatæ dicentur

cuntur habere legem sibi impositam: quæ tamen lex vel jus in ipsis tantum passive regeritur, atque adeo quoad ipsos per similitudinem tantum & proportionem lex & jus appellatur. *Psalm. 148. 6. Job. 38. 10. 11. 12. Jer. 33. 20. 25.*

XV. 3. Quia tamen quædam sunt inclinationes, operationes, quæ communes sunt hominibus cum brutis, & non cum plantis, aut rebus aliis inanimatis, cujus generis sunt custodia & defensio vitæ, ac libertatis, conjunctio maris & fœminæ, &c. Quorum etiam apprehensionem quandam habent animalia per instinctum naturæ, sicut homo habet per judicium rationis; idcirco speciali quadam proportione jus naturale tribuitur brutis magis quam plantis & rebus inanimatis.

XVI. 4. Hinc est quod peccatum hominis facientis contra illas inclinationes naturales, quas cum brutis habet communes, ex hac ipsa comparatione rectissime & gravissime exaggeratur. *Esai. 1. 3. Jerem. 8. 7. Roman. 1. 26. 2. Tim. 3. 3.* ἄστοργοι. *Jud. 10.*

Ius gentium.

Quæstio quarta. An jus gentium sit idem quod jus naturale?

XVII. R. 1. Jus gentium si accipiatur pro illo jure, quo omnes gentes utuntur, complectitur sub se non jus naturale tantum, sed & positivum. Sic servitus à Jurisconsultis dicitur esse de jure gentium, & tamen constat eam introductam esse consuetudine & jure positivo. Eadem est ratio divisionis possessionum, & similium.

XVIII. 2. Si accipiatur jus gentium pro eo quod à gentibus communi consensu & consuetudine est introductum, tum mediam quandam naturam habet inter jus naturale, & positivum illud, quod est unius aut alterius gentis proprium. Cum jure naturali hoc habet commune, quod absque certa authoritate & promulgatione ubique recipiatur, & si contrarium fiat, omnes judicent male fieri. Cum jure tamen positivo hoc habet commune, quod ex communi consensu eorum, quorum interest possit mutari, vel abrogari. Divisio rerum est de jure gentium. Potest tamen alicubi fieri justa de causa, consensu communi, ut omnes fere possessiones sint communes. Jus etiam gentium est, ut tempore belli legati utriusque partis pacifice recipiantur: quia præsupponitur eos agere de pace, quæ est finis belli; aut saltem ad causam dicendam venire, quod nulli reo est denegandum. Et tamen ex causa justa, & communi consensu eorum qui bellum gerunt, potest nonnunquam huic juri obrogari.

Quæstio quinta. An juris naturalis præcepta recte statuantur: honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere?

XIX. R. Confusa & imperfecta admodum est hęc enumeratio. Nam. 1. Nihil pręcipitur de Deo colendo, quod

quod tamen est principium juris naturalis. 2. Honeste vivere, (prout à Philosophis & Theologis hæc phrasis accipitur) idem est quod virtutem colere. Virtus enim est honestas, aut bonum honestum, prout distinguitur à bono utili, & jucundo: eodem etiam sensu vocatur bonum absolutum, & bonum justum. Honeste vivere igitur si hoc sensu accipiatur, nihil aliud est quam juste vivere: ita ut cum juris præceptum dicitur honeste vivere, nihil aliud dicatur, quam jus præcipere ut juste vivamus; & sic nihil omnino dicitur, quia idem per idem explicatur. Si vero sic accipiatur hæc phrasis, prout à vulgo intelligitur, pro honore scil. & laude ab hominibus comparanda, tum nullum certum præceptum continet, sed ut quisque velificetur suo honori & existimationi, secundum futilem & inconstantem opinionem vulgi. 3. Non lædere alterum, quid sit, præceptis juris explicari debet: nam eo ipso quod officium facimus erga aliquem, ipsum non lædimus. Si autem non faciamus officium, lædimus eum, quia jus ejus ipsi non tribuimus, quamvis forsan nobismetipsis videamur bene de ipso mereri. Hoc igitur est præceptum nimis confusum. 4. Suum cuique tribuere, nihil aliud est quam jus cuique tribuere, id est facere quod jus & justum est. Non magis igitur est præceptum juris, quam legis præceptum dicendum sit legitime vel secundum legem vivere.

Quæstio sexta. An illud præceptum sit juris naturalis: Quod tibi fieri vis, id alteri feceris: Quod tibi fieri non vis, id alteri ne feceris? Quod tibi fieri vis, id alteri feceris.

XX. R. Hoc præceptum est naturale, & plane divinum. *Mat. 7. 12. Luc. 6. 31.* De eo tamen observandum. 1. Quod non exhauriat totum jus naturale, sed tantum illam partem qua officium nostrum erga homines continetur. 2. Quod voluntas qualiscunque nostra non sit regula officii erga alios præstandi (sic enim qui turpe aliquid vellet sibi, similiter etiam faceret aliis; qui vellet inebriari, alios inebriaret; qui vellet ad scortationem invitari, pelliceret aliam ad impudicitiam) sed voluntas naturalis bene ordinata nulla perturbatione infecta, qua vere bonum nobis optamus. 3. Quod non præcipiatur, ut omnia eadem in particulari faciamus aliis, quæ cupimus nobis exhiberi (sic enim domini servirent suis servis, & cessarent esse domini) sed eadem ex proportione; vel eadem ex suppositione, si scil. nos in eorum loco essemus. *Radix justitiæ, & omne fundamentum æquitatis (ait Lactantius in Epit. cap. 3.) est illud: Vide ut ne facias ulli, quod pati nolis: sed alterius animum de tuo metieris. Si acerbum est, injuriam ferre, & qui eam fecerit videtur injustus, transfer in alterius personam, quod in te sentis & in tuam, quod de altero judicas: & intelliges*

tam te

tam te injuste facere, si alteri noceas, quam alterum si tibi. Hac si mente volvemus, innocentiam tenebimus, in qua justitia velut in primo gradu consistit. Primus est enim, non nocere proximo, sed officiose prodesse. Alexander Severus (ut refert Lampridius) clamabat sæpius, quod à quibusdam, sive Judæis, sive Christianis audierat, & tenebat; idque per præconem, cum aliquem emendaret, dici jubebat: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Quam sententiam usque adeo dilexit, ut in palatio, & in publicis operibus perscribi juberet.

Jus civile. Quæstio septima. Quomodo se habeat jus civile ad jus naturale?

XXI. R. 1. Jus civile est, quod quæque civitas aut hominum societas sibi constituit. Tale jus est non tantum Romanorum, sed & Atheniensium, Anglorum, &c. qui nullam rationem habent juris Romani.

XXII. 2. Jus hoc civile, quatenus rectum est, à jure naturali derivatur. Jus enim non est quod non est justum & rectum. Rectum autem in moralibus est quod cum recta ratione practica consentit. Et recta ratio practica est jus naturale.

XXIII. 3. Derivatur autem jus civile à naturali, vel ut conclusio specialis ex generali propositione deducta, vel ut specialis determinatio & accommodatio axiomatis generalis.

XXIV. 4. Jus illud quod à jure naturali derivatur, solummodo per viam conclusionis, si consequentia sit bona, totum suum vigorem habet à lege naturæ, sicut conclusio suum firmamentum habet à præmissis. Illud vero quod à jure naturali derivatur per determinationem & accõmodationem, est ex parte nova constitutio: sicut species omnis suam propriam habet formam, & essentiam præter illam quæ actu in genere continetur.

XXV. 5. Cum igitur tam in conclusionibus, quam in determinationibus istis, humana ratio imperfecte judicet, & sæpe hallucinetur, hinc omne jus humanum obnoxium est imperfectioni, errori, ac injustitię. Hoc juris Romani auctores de suis legibus fatentur. *Omnium quæ constituta sunt ratio reddi non potest. l. non omnibus d. de legibus. Multa jure civili, contra rationem disputandi, pro utilitate communi recepta esse innumerabilibus rebus probari potest.* Ad leg. Aquil. ſ. 51.

XXVI. 6. Imperfectio optimi juris civilis in eo consistit. 1. Quod non contineat in sese totum jus naturale, sed illud tantum quod hi aut illi homines approbarunt, & suis moribus accommodarunt. 2. Quod non internos affectus, sed externos tantum actus respiciat. 3. Quod omnia vitia non cohibeat, sed illa sola quę reipublicæ pacẽ & quietem turbare posse videntur; neq; omnium

virtutum

virtutum omnes actus præcipiant, sed eos solos qui illis vitiis adversantur. 4. Quod non faciat viros bonos, sed cives tantum aut subditos bonos Jus. 5. Quod in multis additionem, detractionem, & correctionem ex occasione admittat.

Quæstio octava. Quomodo se habeat lex moralis ad legem naturæ?

XXVII. R. 1. Præcepta omnia moralia sunt de jure naturali, præter determinationem diei, in quarto præcepto, quæ est juris positivi. Nam. 1. Nihil in illis reperitur, quod non pertineat ad omnes gentes, per omnia secula: ita ut non singularem aliquam conditionem hominum, sed naturam ipsam concernant. 2. Nihil in illis continetur, quod non est necessarium naturę humanæ, ad finem suum consequendum. 3. Nihil est in illis quod in recta ratione non ita radicatur, ut etiam humanis ratiocinationib. solide fulciri possit & corroborari; nihil quod à serena ratione non possit doceri. 4. Omnia quæ in eis habentur ab ipsis Ethnicis intelligentioribus, quoad substantiam, approbantur. 5. Omnia faciunt ad summam humani generis utilitatem in vita præsenti, ita ut si hæc præcepta observarentur, non opus esset legibus aliis humanis. De secundæ tabulæ præceptis, memorabilis est illa sententia, sive Hieronymi, sive Paulinia, pud Hieron. ad Celant. de instit. matrisfam. *Omnia inquit quæcunque vultis ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Conjungi vult inter nos, atque connecti per mutua beneficia charitatem, adeo ut tota justia, & præceptum hoc Dei communis sit utilitas hominum. O miram clementiam Domini, ò ineffabilem Dei benignitatem: præmium nobis pollicetur, si nos invicem diligamus, id est si nos ea præstemus invicem, quorum vicissim indigemus. Et nos superbo & ingrato animo, ejus renitimur voluntati, cujus etiam imperium beneficium est.*

Ob. Si lex moralis sit lex naturæ, tum nihil opus fuit, ut vel voce, vel scriptione promulgaretur: quia scribitur in omnium hominum corde à natura.

XXVIII. Sol. In natura quidem integra nihil opus fuisset hujusmodi promulgatione. Sed post naturæ corruptionem, talis est cæcitas mentis, & perversitas voluntatis, affectuumque perturbatio, ut in omnium cordibus reliquiæ tantum hujus legis manserint, tanquam picturæ cujusdam exoletæ, quæ idcirco debuit voce ac authoritate Dei, quasi novo penicillo renovari. Nullibi igitur invenitur recta ratio practica, omnibus suis partibus pura & completa, præterquam in lege Dei scripta. *Psal. 119. 66. præstantiam rationis & scientiæ doce me.*

Quæstio nona. Quomodo se habeat lex judicialis ad jus naturale?

XXIX. R. 1. Lex judicialis dicitur proprie, quæ ferebatur de judiciis

diciis & rebus politicis eo ſpectantibus: ſicut lex cæremonialis, quæ ferebatur de cæremoniis, & lex moralis, quæ de moribus aut officiis communibus ferebatur.

XXX. 2. Iſta lex judicialis, quę per Moſen tradita fuit Iſraëlitis, ut eorum propria, fuit ipſis accuratiſſima determinatio & accommodatio juris naturalis, ſecundum illius populi ſingularem conditionem.

XXXI. 3. Fuit igitur Iſraëlitis quoad uſum ſimilis naturæ, cum bonis legibus civilibus apud alias gentes: ſed majoris multo perfectionis, quoad authoritatem, quam à Deo immediato ejus latore accepit.

XXXII. 4. Iſta lex ad Chriſtianos non pertinet ſub ratione legis ſpecialiter obligantis, ſed tantum ſub ratione doctrinæ, quatenus vel generali ſua natura, vel proportionis æquitate, exhibet ſemper nobis optimam naturalis juris determinationem.

XXXIII. 5. Lex iſta judicialis non accuratè diſtinguitur à morali, & naturali, ex eo, quod lex moralis à Deo fuerit ſua voce publice promulgata, & bis in tabulis lapideis ſcripta, ac decalogo exprimatur, judicialis autem poſtea tradita Moſi, & per Moſen populo, ſine hujuſmodi ſolemnitate. Leges enim de commodato, ac depoſito reddendo, de ponderibus ac menſuris juſtis, de mercede operario danda, & ſimiles aliæ multæ, quæ in decalogo non exprimuntur, non magis ſunt judiciales, aut minus morales ac naturales, quam *non furaberis*, &c.

XXXIV. 6. Judiciales leges propriè illæ fuerunt, quæ cum non fuerunt cæremoniales, ſingularem ad populum Judaicum reſpectum habuere, ita ut ratio cauſa & fundamentum earum poſitum fuerit in illius populi peculiari aliqua conditione.

XXXV. 7. Non tamen eſt illa regula omnino certa (quæ à nonnullis tradi ſolet) ubi ratio legis redditur moralis, ibi lex ipſa eſt moralis, ſicut videre eſt *Lev. 11.44.* Poteſt enim generali ratione cõfirmari ſpecialis quælibet determinatio; & legiſlatoris immutabilis natura, in legibus mutabilibus ſtabiliendis, ſuum locum & virtutem habet. Sed ubi ſpecialis interna & propia legis ratio eſt moralis, ibi ſemper ſequitur legem ipſam eſſe moralem.

XXXVI. 8. Leges igitur illæ, quæ judicialibus annumerari ſolent, & tamen in ratione ſua nullum ſingularem reſpectum habuerunt ad conditionem Judæorum, magis quã aliorum populorum, illæ omnes ſunt juris moralis ac naturalis, omnium populorum communes.

CAP. II.

Cap. II.

DE IUSTITIA.

QVæstio prima. An rectè definiatur justitia, perpetua constansque voluntas jus suum unicuiq; tribuens?

I. R. 1. Hæc non est definitio justitiæ generalis, quæ rectitudinem notat virtutis, atque adeò unum idemque sonat cum virtute in genere. Non est enim de essentia virtutis omnis, respicere jus alterius: sicut palam est in liberalitate.

II. 2. Non est accurata definitio justitiæ alicujus particularis: quia non ponit genus proximum specialis alicujus virtutis. Quum enim perpetua & constans voluntas, idem notet quod habitus,& inter habitum ac specialem virtutem, virtus intercedat ut genus, perpetua & constans voluntas, non potest esse specialis alicujus virtutis genus immediatum.

III. 3. Jurisconsulti, qui istam definitionem tradunt justitiæ, sibimetipsis in eo misere contradicunt, quod cum justitia æquè latè pateat ac jus, quod habet pro suo objecto, & illi tres actus tribuant juri, honeste vivere, neminem lædere, & jus suum unicuique tribuere, justitiam tamen per unum solum actum definiant, jus suum unicuique tribuere.

IV. 4. Si ita corrigatur hæc descriptio, ut per voluntatem perpetuam, & constantem intelligatur virtus, & per unumquemque, designetur proximus, & per jus ejus, officium quod ipsi prestare debemus, tum denotat justitiam secundæ tabulæ, & coincidit cum definitione nostra: *justitia est virtus, qua inclinamur ad debitum officium proximo præstandum.*

Quæstio secunda. An justitia semper sit ad alterum?

V. R. 1. Omnis virtus suo modo ordinatur ad rectitudinem & perfectionem habentis. Justitia igitur non sic est ad alterum, ut nullum respectum habeat ad illum ipsum, qui justitiam exercet.

VI. 2. Ex eo ipso etiam quod justus tribuit alteri suum, necessario sequitur, ut idoneum se prestet ad hoc faciendum, atque adeo sibimetipsi etiam suum jus cum moderatione conservet.

VII. 3. Quia tamen peculiaris difficultas est, in alterius jure ac bono procurando, quæ in proprio bono quærendo non reperitur; & quia justitiæ non subsistit in propria utilitate operantis, sed extenditur ad alios, idcirco per bonum alterius proprie definitur.

Quæstio tertia. An æquitas vel ἐπιείκεια veram habeat justitiæ rationem?

tionem?

VIII. R. 1. Lex illa quæ est justitiæ regula, duplicem finem habet. Alterum intrinsecum & immediatum, quem immediate respicit ipse legislator: alterum extrinsecum & mediatum. Sic lex de non aperiendis portis alicujus urbis tempore belli, finem immediatum habet, ne hostes irruant in urbem. Finem remotum habet, salutem & incolumem statum civitatis. Justitia legalis stricte sumta, respicit tantum finem proximum: sed epieikia respicit finem remotum.

IX. 2. Quia finis remotus prius & magis principaliter intenditur à legislatore, idcirco absolute & simpliciter loquendo, epieikia plus habet in se justitiæ legalis stricte sumtę. Si igitur certum sit, ex ingressu partis alicujus copiarum hostilium, victoriam, & salutem civitatis consecuturam, justius est portas eo usque aperire, quam clausas omnino tenere.

X. 3. Justitia legalis stricte sumta, respicit verba legis prout scripta sunt: æquitas vero respicit finem, scopum; & mentem legis: atque adeo plus habet legis in sese, quam stricte sumta justitia legalis.

XI. 4. Justitia legalis stricte sumta, quatenus opponitur æquitati, est iniquitas. Cum enim æquitas sit virtus, necesse est, ut quod illi contrariam naturam habet, vitiis aliquo modo annumeretur.

XII. 5. In proverbio illo, quo summum jus summa injuria nominatur, summum jus non accipitur pro accuratissima ratione juris, sed potius pro summitate vel superficie & cortice juris, id est, pro eo quod verba & literæ legis sonant, intra quem sonum & superficiem summa injuria sæpe latet intus.

XIII. 6. Optima est igitur justitia, ita adhærere verbis legis, ut parati simus altiorem directionem accipere, à voluntate legislatoris, secundum justitiæ æquitatem.

XIV. 7. In multis tamen quæ pertinent ad commune bonum, non est (ex ordine) in potestate subditorum, discedere à verbis legis: quo sensu recte dicitur: lex non habet mentem præter verba.

Quæstio quarta. Quænam differentia sit inter justitiam distributivam, & commutativam?

XV. R. 1. Justitia distributiva est quasi totius ad partes. Commutativa autem est partis ad partem. Distributio enim honorum & præmiorum incipit à toto, ut majore, sed commutatio æqualitatem juris respicit inter partes commutantes.

XVI. 2. In justitia distributiva, traditur quod debetur, non quasi antea fuerit in possessione aut dominio recipientis, aut illi applicatum, sed ex æquitate applicandum. Sed in commutativa, redditur debitum, tanquam jam proprium, applicatum, & possessio alterius.

XVII. 3. In distributiva justitia, dire-

tia, directe observatur proportio quam habet persona una ad aliam, respectu rei tradendæ. Sed in commutativa nihil directe observatur, nisi proportio rei acceptæ & redditæ.

Q. 5. Ad utram harum specierum pertineat remuneratio, & punitio?

XVIII. R. Collatio præmiorum, quæ libere donantur secundum æquam proportionem, pertinet ad justitiam distributivam. Sed collatio præmiorum, quæ jure possint exigi pro servitio impenso, tanquam pro merito condigno, pertinet ad justitiam commutativam. Quia tum attenditur æqualitas ejus quod quis accipit, ad illud quod impendit. Punitio vero, quia respicit semper injuriam irrogatam, ut pari supplicio plectatur, idcirco non pertinet ad justitiam distributivam sed potius ad commutativam. Quia tamen ista commutatio sæpe est coacta, & fit ut loquuntur per contra passionem, non per actionem parem, idcirco rectius refertur ad singularem speciem justitiæ correctivæ, quæ à commutativa proprie dicta distinctam habet rationem.

Q. 6. Quænam sit differentia inter justitiam civilem, & criminalem?

XIX. R. 1. Civilis justitia præcipue corrigit injustitiam rei. Justitia autem criminalis præcipue corrigit injustitiam personæ.

XX. 2. Injustitia aliquando re, actione & opere tantum continetur, aliquando vero non in opere tantum vel actione, sed etiam in intentione versatur. Si actio sola & opus sit injustum, ita ut intentio non appareat injusta, tum justitia illam injustitiam corrigens est *civilis*. Si vero non actio tantum sed & intentio arguatur injusta, tum, quia crimen puniendum intercessit, justitia qua talis injustitia corrigitur, quatenus crimen habet pro objecto, recte vocatur *criminalis*.

XXI. 3. Hinc est, quod actiones civiles rei persequendæ, causa instituantur & sint reales, actiones vero criminales pœnæ causa instituantur, ex obligatione delicti proficiscentes, & sint personales.

XXII. 4. Hinc est quod civiliter agi dicatur, quando privatum commodum, aut propria utilitas partis læsæ vel agentis petitur; criminaliter autem, quando id agitur, ut pœna reo infligatur, & si commodi aliquid inde sequatur, fisco publico applicetur, non parti agenti.

XXIII. 5. Hinc etiam in causa civili potest quis injustitiæ reus esse sine scandalo aut peccato, quia intentio mala deest: sed causæ criminalis injustitia, semper secum trahit iniquam intentionem, in qua peccati ratio manifeste continetur.

XXIV. 6. Quamvis autem toto genere differant ista duo, conjungi tamen possint in una & eadem causa, ut in actione damni vi manifesta dati, ubi & rei, & pœnæ causa simul agitur.

CAP. III.
DE VINDICTA.

QVæstio prima. Ad quam speciem justitiæ pertineat vindicta?

I. R. 1. Vindicta, vindicatio vel ultio (qua delicta pro meritis corriguntur) sumitur aliquando pro actu judicis, qui publica auctoritate potest eam legitime exequi; aliquandò pro actu hominis privati, quo petit ut ultio à judice legitime exerceatur; aliquando etiam pro actu hominis privati, quo pœnas exigit à suo inimico.

II. 2. Vindicatio in judice, non est actus justitiæ distributivæ: quia nulla est ibi bonorum distributio, & mala apud judicem non sunt proprie deposita ut distribuantur. Habet tamen similitudinem quandam justitiæ distributivæ, quatenus graviora scelera gravius, & leviora levius puniuntur.

III. 3. Vindicatio in judice quoad rem ipsam est quasi actus justitiæ commutativæ: 1. quia æqualitas spectatur inter culpam & pœnam. 2. Quia redditur quod debetur ex merito præcedente. 3. Quia resp. recuperat suum honorem quantum fieri potest, ex restitutionis paritate. 4. Quia vindicta reddit partem læsam, cui injuria fuit illata, quantum fieri potest, aliis civibus quoad immunitatem æqualem.

IV. 4. Petitio vindictæ per judicem exercendæ, est etiam nonnunquam in privata persona actus justitiæ commutativæ. e. g. qui graviter læsus est in sua fama, & famam suam habet aliis obligatam, quia non potest officium suum exequi si maneat infamis, tenetur ex justitia illa commutativa qua aliis obligatur, petere vindictam. Similis est ratio illius qui vel injuria gravi afficitur, vel alios affici novit ab eo cujus emendatio non potest alia ratione exspectari. Pertinet enim ad justitiam curare, ne resp. sit plena hominibus perniciosis.

V. 5. Petitio tamen vindictæ, quando non est necessaria ad publicum bonum, neque ad delinquentis emendationem, neque ad partis læsæ immunitatem, non est actus justitiæ. Ratio est, quia in tali casu nihil est, quod obligat privatum ex debito legali, ad vindictam petendam: imo ex adverso multa sunt, quæ eum obligant ad injuriam condonandam.

VI. 6. Vindicta privata, præsertim in publica societate est injusta. *Rom. 12. 17. & Rom. 13. 4. 1. Petr. 2. 14.* Ratio 1. Quia vindicare alterius maleficium pertinet ad eum, qui est potestate superior: sed privati Vindicta privata.

privati omnes sunt jure æquales. 2. Quia vindicta est actus judicii, & nemo est idoneus judex in sua propria causa. Qua etiam ratione fit, ut qui vindictam petit à judice, non recte petat nisi sub ista conditione, si (causa cognita) ita fuerit judicatum. 3. Quia privatus non potest per se, ad proprios fines vindictæ pertingere. Cum enim in alienis injuriis vindicandis, hæc tria spectari debeant à lege & magistratu, ut eum quem punit emendet *Rom. 13.4.* ut pœna ejus, cæteros meliores reddat *Deut. 19.20.* & ut parti læsæ, ac aliis in reliquum securitas præstetur; *Exod. 21.18. Rom. 13.4. 1. Tim. 2.2.* nihil horum assequitur ille, qui privatam vindictam exercet. Adversarium enim magis magisque irritat, aliis exemplum præbet scandali plenum; & vexationem sibi & aliis accersit, nullis finibus terminandam. 4. Quia vindicta est propria Dei *Deut. 25.35. Rom. 12.19. Hebr. 10.30.* non igitur suscipienda est, nisi ab iis quibus est à Deo commissa, quorum vindicatio est ultio Domini. *Num. 31.2.*

VII. 7. Publica ipsa vindicta, sive à Magistratu exerceatur; sive à privato petatur, si vel ex livore, odio, cupiditate, aut crudelitate procedit, vel alia ratione vitiatur in causa impulsiva, formali, aut finali, eatenus privata & illicita evadit.

An pœna intelligi possit absq; culpa?

Quæstio secunda. An vindicta possit juste exerceri in eos qui à culpa sunt immunes?

VIII. R. 1. Vindicta sua natura est pœna: pœna autem justa in formali sua ratione respectum habet ad culpam antecedentem, ut effectū ad suam causam impellentem, aut meritoriam, ut adjunctum ad suum subjectum, ut simile, aut proportionatum, ad suam similem regulam ex qua mensuram habet; ut actus corrigens, ad suum objectum corrigendum; nullum igitur locum potest habere, ubi nulla culpa præcessit.

IX. 2. Vindictæ tamen simile quid, quatenus medicinæ rationem habet, & est necessaria vel ad præservandum à peccato futuro, vel ad promovendum in bono, exerceri potest, nulla singulari culpa præcedente. Sicut enim inciditur vena, ut cordi prospiciatur, sic externa quædam commoda quibusdam subduci possunt ex occasione, vel ad majora incommoda cavenda, vel majus bonum procurandum. Sic leprosus amovetur à publica administratione, & privata hominum conversatione, & tamen lepra non est culpa.

X. 3. Quod filii nonnunquam calamitatem juste patiantur, ex illa culpa, quæ propria est parentum hoc inde fit, quia filii politice considerati, sunt quasi membra suorum parentum, ita enim dependent à parentibus, ut non possint parentes puniri, sine damno liberorum. Sicut enim pater non potest morte multari, quin

liberi

liberi fiant orbi, ita nec bonis potest privari, quin illi fiant pauperiores.

XI. 4. Quod Regibus delirantibus plectantur Achivi, id est subditi luant pœnas Dominantium, hoc fit propter aliqualem participationem culpæ, vel per consensum expressum, vel per dissimulationem, vel per defectum debitæ redargutionis.

XII. 5. Quod leges quædam liberos à culpa pœnæ tamen obstrictos teneant, hoc vel injuste fit, vel medicinæ tantum, & exempli rationem habent tales mulctę, non pœnæ proprie dictæ.

Cap. IV.

DE RESTITUTIONE.

Quæstio prima. Quid sit restitutio?

I. R. 1. Restituere aliquando significat idem quod reddere, sive id fiat ex justitia, sive ex charitate, & liberalitate, sive ex officio communi. Sed à Theologis, & jurisconsultis, strictius hæc vox usurpatur, ut significet actum justitiæ, quo reparatur injuria, vel injustitia facta, & statuitur aliquis in possessione rei suæ injuste ipsi ablatæ. Eodem sensu dicitur satisfactio, & recompensatio.

II. 2. Est proprie actus justitiæ commutativæ. 1. Quia recompensatio debet fieri secundum æqualitatem rei, non secundum dignitatem personæ. 2. Quia restitutio est rei directe debitæ.

Quæstio secunda. Quibus in rebus habeat locum ista restitutio?

III. R. Primo & maxime proprie congruit rebus externis & corporeis: sed per analogiam recte etiam extenditur ad bona interna corporea, ac spiritualia, nec non externa illa quæ in honore & fama consistunt, id est, ad omnia illa ad quæ aliquis jus habet, quia illa sunt æque res ipsius, atq; externa & corporea ejus bona.

Quæstio tertia. An sit necessarium ut fiat restitutio?

IV. R. 1. Restitutio sua natura est necessaria necessitate præcepti: quia retentio rei alienæ invito domino, est actio illicita, species furti, & specialiter prohibetur. *Rom. 13.7.8.*

V. 2. Actualis restitutio per accidens aliquando desinit esse necessaria: quando scil. non est in potestate ejus qui damnum dedit, idem resarcire.

VI. 3. Animus ad restituendum paratus, si potestas fieret, est absolute necessarius. Neque enim vere pœnitet eum injuriæ factæ, qui eandem abolere cum potest non vult; neque justitiæ & proximi amor est in eo, qui non illum animum habet, ut velit cuique suum tribuere. Hoc

sensu,

sensu, non male dicitur: *non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Quæstio quarta. Quis restituere teneatur?

VII. R. 1. Omnis qui rem alienam injuste acceptam, retinet etiam injuste, sive acceperit mala fide, sive bona. Sed tamen inter malam fidē & bonam, quoad restitutionē, est differentia. Nam malæ fidei possessor absolute tenetur ad rem ipsam restituendam, una cum damno emergente, & lucro cessante: bonæ autem fidei possessor non tenetur ad rem illam restituendam, quæ in ipsius manu periit, sine ejus culpa, sed illud solum quod ex illa re lucratus est, idq; seposita propriæ industriæ ratione.

VIII. 2. Omnis, qui rem justè acceptam ultra statutum tempus retinuit; & antea etiam, si illa conditione accepit, ut si periret non domino, sed accipienti periret.

IX. 3. Omnis, qui alteri damnum intulit injustè, id est, per vim dolum, fraudem, aut negligentiam.

X. 4. Non tantum ille, qui immediate dānum intulit, ad restitutionem tenetur, sed etiam (si actio ipsa ex qua damnum sequitur sit injusta) sex genera personarum. 1. Qui jussit, aut consuluit damnum inferre. 2. Qui ratam habuit talem actionem suo nomine patratam. 3. Qui ita consensit, ut ejus consensus & favor, causæ fuerint impulsivæ actionis injustæ. 4. Qui ita cooperatus est, ut sciens volens particeps fuerit illius actionis.

XI. 5. Qui non impedit, cum possit, & ex officio debeat impedire.

XII. 6. Qui non manifestat, si testimonium ejus vel à judice, vel à rei natura, & sua propria conscientia requiratur.

Quæstio quinta. Quid sit restituendum?

XIII. R. 1. Ipsa res si exstat, & nihil extraordinarii sit impedimenti.

XIV. 2. Pretium aut valor ejus, si vel periit, vel pejor facta sit culpa detinentis.

XV. 3. Illud quod interfuit alterius suum habuisse.

Quæstio sexta. Cui facienda sit restitutio?

XVI. R. 1. Vero domino si existat, & possit inveniri. *Hebr. 5. 23. 1. Sam. 12. 3. Neh. 5. 11.*

XVII. 2. Legitimo hæredi aut vindici ejus. *Num. 5. 8.*

XVIII. 3. Si facta debita in conquirendo domino, aut hæredibus ejus diligentia, non inveniatur, tunc Deo restitutio est facienda, rem ablatam vel piis impendendo, *Num. 5. 8.* vel pauperibus. *Luc. 19. 8.* Ratio 1. est, quia Deus semper offenditur in eo peccato quod adversus proximum admittitur. Deo igitur quantum fieri potest restitutio debetur. 2. Sinceritas resipiscentiæ erga Deum non patitur, ut injuste partum, quod semper nobis peccatum

tum exprobrat, libenter apud nos habeamus. 3. Eo magis postea debemus pietatis & charitatis operibus abundare, quo magis antea per injustitiam deliquimus.

Quæstio septima. Quæ causæ excusant à restitutione?

XIX. R. 1. Libera debiti remissio per eum facta, cui debetur: sed non coacta, neque per dolum, fraudem, aut metum extorta. Hæc autem remissio est vel expressa, vel tacita & virtualis. Virtualis autem, tacita, implicita, vel interpretativa remissio fit, quando ex probabilibus indiciis judicatur, damnificatum nolle à tali persona, vel ratione talis injuriæ, sibi fieri restitutionem. Talis censenda est, ex ordine, voluntas, parentum, fautorum & amicorum, in rebus levioribus.

XX. 2. Impotentia restituendi, sive sit absoluta, sive talis, ut minus aliquid non possit restitui, sine multo majore damno.

XXI. 3. Æquivalens commodum creditori collatum, compensationis loco.

XXII. 4. Incommodum illius cui facienda est restitutio, si ex ipsa restitutione sequeretur, dilationem restitutionis necessariam facit.

Quæstio octava. An, & quomodo, qui læsit alterius famam contra 5. præc. tenetur ad eam restituendam?

XXIII. R. 1. Si fama quoad rem ipsam notabiliter læsa sit, si contra justitiam hoc factum sit, & si non sit aliunde recuperata, tum ille qui famam læsit, ad ejusdem restitutionem obligatur.

XXIV. 2. Restituitur fama, per retractationem, & compensationem.

XXV. 3. Retractatio est per confessionem vel mendacii, vel saltem temeritatis & iniquitatis.

XXVI. 4. Compensatio fit, 1. in eodem genere, cum infamator prudenter procurat, ut sepeliatur infamia, & ex occasione honorifice loquatur de persona infamata, sine ulla specie affectationis; 2. in pecunia (ex sententia judicis, vel viri boni,) non proprie pro ipsa fama, quæ non potest æstimari, sed pro iis damnis, quæ ex infamia consequuntur, & ad animum læsum placandum, si sit illius conditionis ut possit eam recipere cum honore.

Quæstio nona. An, & quomodo ille qui læsit alterius vitam, contra 6. præcept. teneatur ad restitutionem?

XXVII. R. 1. Qui læsit vitam proximi spiritualem, ex eo, quod fuit ipsi causa peccandi, vel præbuerit ipsi scandalum, tenetur facere quod potest, ad eum in illum saltem statum restituendum, ex quo ipsum seduxit. Justum est enim, ut qui causa est mali, sit etiam ejusdem quoad poterit, reparator. Justissimum etiam est, ut qui proximo propinavit venenum, remedium ipsi quam primum quærat. Hinc est,

quod confessio, retractatio, deprecatio, & admonitio pia, in solemni pœnitentia de scandalo vel verbis, vel factis dato, necessario requirat Ecclesiastica disciplina.

XXVIII. 2. Qui læsit vitam proximi corporalem, vel homicidio completo, vel incompleto, tenetur 1. ad damna omnia restituenda homicidio, vel ex illa læsione subsequuta. Ratio est, quia præter judicialem punitionem & justitiam vindicativam, quæ spectat bonum commune, particulare etiam bonum quoad fieri poterit, est in integro collocandum. 2. Quia vero damna ista sunt duplicis generis, realia scil. ut expensæ curationis, victus, funeris, & lucra cessantia, quæ possunt æstimari; & personalia, qualia sunt desolatio, afflictio, deformatio, mutilatio, ac vitæ privatio, quæ æstimationem justam non admittunt; idcirco restitutionis illa est differentia, 1. ut in realibus restituatur æquale, vel quantum debetur; in personalibus autem æquivalens, vel quod potest restitui, & ex usu, & arbitrio prudentium, & bonorum, restituendum esse judicatur. 2. Vt realia præstentur etiam cujuscunque generis hæredibus, quamvis sint creditores, homini læso defuncto; sed personalia iis tantum qui ita sunt conjuncti, ut quasi unam personam constituant cum defuncto.

Quæstio decima. An & quomodo qui læsit alterius castitatem, contra præcept. 7. teneatur ad restitutionem?

XXIX. R. 1. Quia pudicitia semel corrupta, non magis potest restitui, quam vita ablata, idcirco restitutio in hoc genere injustitiæ, damna illa spectat quæ ex tali impuritate sequuntur.

XXX. 2. Damna consequentia, sunt & in honore, & in bonis temporalibus: ex stupro enim noto, semper sequitur irreparabilis infamia, & sæpe etiam ex stupro, aut adulterio, partim ratione infamię, & partim ratione prolis inde sequentis, multa & magna damna consequuntur.

XXXI. 3. Inter illas personas, quibus absque graviore incommodo licet inter sese contrahere matrimonium, illa restitutio est maxime probanda. *Exod. 22.16.*

XXXII. 4. Secundus gradus restitutionis est idonea dotatio. *Exod. 22.17.* una cum injuriæ parentibus ac custodibus puellæ factæ, (honesta quatenus fieri potest) compensatione. *Deut. 22.28.29.*

XXXIII. 5. Tertius restitutionis gradus est, alimonium prolis præstare, & aliorum damnum ex tali prole sequutum, quantum fieri possit, cavere.

XXXIV. 6. Magna differentia est, quoad restitutionis obligationem, inter eum, qui inductus fuit ad puellam vitiandam, & illum qui eam eo induxit. Inducens enim per vim, dolum, fraudem, aut solicitationes

in ipso est) discrimen inter merita bona, & mala.

Quæstio tertia. Cui justitiæ opponitur acceptio personarum?

VI. R. Acceptio personarum quāvis maxime proprie dicatur de iis, qui peccant in justitiam distributivam, circa dijudicationem rerum & personarum; recte tamen, & secundum Scripturæ phrasin, ad omne judicium, electionem aut sententiam, quæ de hominibus fertur, non secundum regulam quam debet sequi, sed secundum affectus hanc aut illam qualitatem respicientes, quæ ad tale judicium nihil spectat.

De respectu personarum in electione ad munera publica.

Quæstio quarta. Quando peccatur acceptione personarum in electione aut promotione hominum ad officia vel Ecclesiastica, vel secularia?

VII. R. 1. Si quis vel sciens, volens, vel ex negligentia, eligat indignum. Indignus autē est ille qui aptitudine vel scientiæ, vel probitatis vel dexteritatis vel promptitudinis quæ requiritur ad tale officium hic & nunc (uti loquuntur) exercendum. Hac autem electione, 1. Deus privatur suo honore, quem pro officii ratione sustinere debent omnes qui munere publico funguntur. 2. Bonum commune ad quod munera publica ordinantur, hac ratione impeditur. 3. Injuria fit dignis, quibus officiorum publicorum honor tanquam præmium debetur. 4. Injuria fit ipsi virtuti, cujus proprium alimentum (honor) ipsi negatur, & perverse transfertur ad ejus contemptum fovendum.

VIII. 2. Peccatur etiam, quando (in oppositione) prætermisso digniore eligitur minus dignus. Ratio est, 1. Quia dignus in comparatione ad digniorem est indignus. 2. Quia dignior magis respondet fini, qui in electione debet spectari. In Ecclesiasticis electionibus hoc palam est: quia Eccles. semper debet quantum fieri potest ædificari per suos ministros. *Eph. 4. 11. 12. 13. 14.*

IX. 3. Hæc tamen differentia intercedit inter electionem indigni, & minus digni; quod eligere indignum sit intrinsece peccatum; sed eligere minus dignum, non sit ita simpliciter & intrinsece peccatum, ut non possit licitum evadere ex circumstantiis quibusdam supervenientibus. v. g. Si sint quatuor in electione præsentati, vel nominati, indignus, dignus, dignior, & dignissimus, & si ego præsto suffragium dignissimo, & non adjuvo volentes eligere digniorem, aut etiam dignum, sequetur electio minus digni, aut etiam indigni, tunc licet, & expedit mihi dignissimo prætermisso, eligere digniorem, aut dignum. Ratio est, quia ego non teneor eligere illum qui non potest eligi, quamvis sit dignissimus: teneor autem quantum in me est impedire electionem indigni, vel minus digni. Sed tale suffragium ita est moderandum, ut testi-

testimonium interim idoneum præbeatur dignissimo, aut digniori: quia honor debitus cuique deferri debet, secundum suam dignitatem: & voluntatem optimam boni maximi communis procurandi, vel exempli causa debet quisq; reddere testatam.

Quæstio quinta. An in exhibitione honoris & reverentiæ, locum habeat peccatum acceptionis personarum?

X. R. 1. Peccatum in isto genere etiam vulgare nimis esse testatur aperte *Jacobus. cap. 2. vers. 2. 3. 4.*

XI. 2. In honore simpliciter debito, (qualis ille est qui parentibus, & majoribus debetur) res est manifesta: quia in hujus honoris distributione injustum est, propter indebitam causam, denegare alicui testimonium illud excellentiæ quod meretur.

XII. 3. In honore etiam ex suppositione debito, quamvis libere exhibito, eatenus locus est acceptioni personarum, quatenus locus est injuriæ, aut contumeliæ. Huic igitur vitio affine est, non resalutare salutantem, secundum modum & consuetudinem patriæ; vel etiam non salutare secundum differentias personarum, & dignitatum.

Quæstio sexta. An divites honorandi sunt propter divitias?

XIII. R. Simpliciter propter possessionem divitiarum non sunt honorandi, sed propter earum usum, & propter statum quem habent in republica ratione divitiarum, debent honorari.

Quæstio septima. An in iis quæ relinquuntur arbitrio judicis, contingat acceptio personarum?

XIV. R. In iis circumstantiis, quæ nihil pertinent ad litigantes, acceptio personarum nullum habet locum. Sed in iis quæ litigantium intersunt, & tamen legibus non definiuntur, sed necessario relinquuntur prudentiæ judicis, cujus generis est temporis prorogatio, aut restrictio, & similia, si fiant intuitu personæ, (ut sæpissime solent) peccatum admittitur acceptionis personarum.

CAP. VI.

DE INIVRIA.

QVæstio. An injuria possit fieri volenti?

I. R. 1. Per volentem hic intelligendus est sciens, & libere vel sponte consentiens in factum. Difficultas aliás nulla esset. Quod enim fit vel ex ignorãtia, vel ex terrore & violentia, censetur involuntarium saltem ex parte: atque adeo ex illa parte injuriam admittit ex omnium consensu.

sensu.

II. 2. Injuria si generaliter accipiatur pro violatione juris, & injusti perpetratione, non pendet ex voluntate patientis, sive consentiat, sive dissentiat, sed ex regula justitiæ. Hoc igitur sensu palam est, injuriam, vel injustum fieri posse volenti & consentienti. Exemplum est in Amalecita, qui Saulem id petentem interfecit. *2. Sam. 1.*

III. 3. Multa sunt in quibus homo non potest pro suo arbitrio cedere juri suo: illa scil. quorum non habet plenum dominium, sed custodiam potius, & tutelam: cujus generis sunt vita & membra nôstra. In istis voluntatis consensus non tollit injuriæ rationem.

IV. 4. Præter voluntatem rationalem, quæ oritur ex consilio, est inclinatio quædam naturalis; quæ vocari potest voluntas naturæ: quia scil. virtualiter semper in sese continet pondus voluntatis, & aliquo modo sese exerit, dum nemo directe consentit in suum incommodum qua tale, aut in malum pœnæ, qua est malum. Consensus igitur voluntatis rationalis, non semper tollit rationem injuriæ.

V. 5. Quod à Philosophis, & Juridicis hoc affirmetur scienti scil. & consentienti injuriam non fieri, hoc inde est quia per injuriam intelligunt violationem juris, quæ fit per vim ac necessitatem coactionis. Sed omnimoda coactio non requiritur ad injustum patiendum.

VI. 6. Volens quidem & consentiens est faciens, vel agens: sed non sequitur inde quod nullo modo sit patiens. Christus in morte subeunda, fuit volens, consentiens, agens: & tamen injuriam passus est maxime atrocem.

CAP. VII.

De Charitate erga proximum.

QVæstio prima. Quis intelligendus est per proximum?

I. R. 1. Proximus est aliquo modo omnis homo, cui aliqua ratione possumus commodare. *Luc. 10.29.37. Actor. 17.26.*

II. 2. Proximus ut objectum idoneum charitatis absolutæ est homo, qua capax est nobiscum beatitudis supernaturalis. Hæc enim est conjunctio in ordine ad Deum ex charitate dilectum. Talis autem omnis homo vivens haberi debet, sine differentia generis, affectus, aut morum, nisi contrarium extra ordinem certo nobis constare possit.

III. 3. Quia vero peccati natura huic capacitati unice adversatur, idcirco homines qua tales, vel sub illa ratione non sunt diligendi, sed

sed odio habendi, & aversandi.

Quæstio secunda. Quo sensu proximus est diligendus *sicut* nosmetipsi?

IV. R. 1. *Sicut* in isto præcepto non denotat omnimodam paritatem, sed similitudinis proportionem. Hæc autem similitudo in tribus præcipue consistit. 1. Vt nihil mali proximo vel faciamus vel optemus, magis quam nobismetipsis. 2. Vt omnia vera bona proximo velimus, & quantum in nobis est, procuremus. 3. Vt hæc velimus ex sincero affectu erga proximum, ipsius commodum, non nostrum, quærentes aut spectantes.

Quæstio tertia. An non liceat aliquando malum proximo velle?

V. R. 1. Non licet malum alicui velle sub ratione mali: sed sub ratione boni aliquando licet. Sic 1. licet velle & desiderare malum temporale alicui, ob spiritualem emendationem ipsius: si scil. ejus emendatio illa sola ratione probabiliter possit sperari. ut siquis propter favorem hominum quorundam negligat officium erga Deum, desiderare licet ut excideret illo favore.

VI. 2. Licet malum temporale quibusdam optare, propter aliorum bonum. Vt si quis perditus sit aliorum corruptor, licet optare ut è medio tolleretur, ne alios perdat secum.

VII. 3. Simile quid etiam nonnunquam licet, ex zelo justitiæ, & gloriæ divinæ.

Quæstio quarta. Quomodo gradus majoris & minoris charitatis debeant observari.

VIII. R. 1. Quoad bonum ipsum quod optandum est proximo, nullus est locus imparitati in re ipsa: summum enim bonum cuique proximo debemus velle, sicut nobismetipsis. Hoc etiam est cujusque officium, ut quantum in ipso est, salutem proximi studeat promovere. Ordinis tamen est differentia in isthoc bono volendo: quia piis immediatè, impiis autem mediante fide & resipiscentia fœlicitatem istam velle debemus.

IX. 2. Quoad affectum optandi ac volendi bonum, nulla debet esse imparitas intensionis & remissionis: quia habitus ipse virtutis secundum se æqualiter inclinat ad suum actum, sine ulla differentia quoad majorem ac minorem intensionem.

X. 3. Quoad exercitium & effecta hujus affectus, imparitas frequentiæ, ordinis, & extensionis datur, prout circumstantiarum concursus necessariam facit actionem aut operationem charitatis. Nam 1. frequentius actum ipsum charitatis elicere & exercere debemus erga eos, in quibus frequentius nobis occurrunt rationes & causæ veræ dilectionis. 2. Ordo debet observari, secundum occasionem quæ præbetur, & actuum ad objecta sua proportionem. 3. Extensio ad plura aut nobiliora effecta requiritur, secundum eorum necessitatem, & di-

lectorum

lectorum dignitatem.

Quæstio quinta. An & qui sint casus, in quibus quoad exercitium & effectum, tenetur aliquis proximum magis diligere quam semetipsum?

XI. R. 1. Dantur tales casus: quia proximus variis rationibus potest esse in extrema, aut gravi necessitate, ita ut non sit negligendus, nec tamen exspectandum sit ut quisquam illi possit aut velit subvenire, nisi nos cum periculo nostro hoc faciamus.

XII. 2. Proximo extreme in spiritualibus periclitanti, tenentur quilibet subvenire cum quovis dispendio temporali, si probabile sit, suum auxilium profuturum. *1.Joh. 3.16.* Nos debemus pro fratribus animas deponere.

XIII. 3. In extrema etiam necessitate, tenetur quilibet communis conditionis homo (sed imprimis ille cui tale officium singulariter incumbit) vitam suam objicere periculo probabili, ad impediendam certam alterius mortem. Majus enim est malum certa mors alterius, quam propria incerta. Hinc non licet pastori, tempore pestis, aut persecutionis, deserere Ecclesiam, nisi forsan sit alius idoneus, qui suscipiet illam curam.

XIV. 4. In bonis temporalibus tenetur quisque personam publicam, vel communitatem sibimetipsi præferre. Bonum enim totius, pluris faciendum est, quam bonum unius alicujus partis. Personis autem publicis annumerandi sunt illi, quos constat valde utiles esse reipublicæ.

XV. 5. Honestum etiam est aliquando, vitam corporalem certo periculo exponere, ad servandam vitam corporalem amici, quamvis sit æqualis conditionis. *Johan. 15.13.* Quamvis enim vita mea sit mihi magis conservanda, quam alterius vita per se, non tamen quam alterius vita, & mea virtus.

Cap. VIII.

De Precatione pro aliis.

Quæstio prima. Pro quibus orare debemus?

I. R. 1. Pro omnibus quos spes est posse nostris precibus juvari. Oratio enim est medium à Deo institutum, ut adhibeatur ad impetranda sperata. Hinc nemo viventium ab orationibus nostris est plane excludendus nisi constare nobis possit, quod sit omnino desperatus.

II. 2. Pro inimicis nostris injustis singulariter debemus orare. *Matth. 5.44.* 1. Quia singulariter afficimur eorum peccato, ex quo periculum imminet ipsis. *Luc. 23.34.* 2. Quia hac ratione & facimus, & te-

& testamur nos facere, quod nobis est necessarium ad remissionem nostrorum peccatorum. *Mat. 6. 12. 14. 15.* 3. Quia hac etiam ratione excludimus ex animis nostris illicitam vindictæ cupiditatem. *Rom. 12. 19. 20.* 4. Quia hoc est Deo causam nostram committere in charitate.

III. 3. Pro amicis tamen & conjunctis magis tenemur orare: quia in talibus multæ causæ reperiuntur quæ directe & per se faciunt ad charitatem eliciendam, ita ut dilectionem aliquam pariant in ipsis ethnicis & publicanis. *Matth. 5. 46. 47.*

Quæstio secunda. An & quatenus liceat alicui malum imprecari?

IV. R. 1. Deliberata imprecatio mali sub ratione mali, contra homin. quæ est formalis maledictio, non potest non esse mala. 1. Quia provenit ab odio, quod est malum oppositum charitati. 2. Quia non magis licet optare, quam facere malum, qua malum. 3. Quia benedictæ nostræ vocationi adversatur. *1. Petr. 3. 9.*

V. 2. Temerariæ illæ & vulgares maledictiones, quæ sunt multis in usu (pestis te arripiat, abi in malam rem, utinam suspensus esses &c.) sunt professiones odii aut malevolentiæ, indicia perturbationis in corde regnantis, & in proximum contumeliosæ, atque adeo non possunt à gravi culpa excusari.

VI. 3. Imprecatio mali sub ratione boni est ex sese licita. Sic ratione gloriæ Dei, boni publici, aut etiam privati, quod est majoris momenti, licet minus malum huic aut illi optare. Hoc tamen sic debet intelligi, 1. Vt conditio aliquo modo subsit, si nempe bonum illud per hoc malum & nonnisi per hoc sit consecuturum. 2. Vt voluntatem nostram subjiciamus voluntati Dei.

VII. 4. Maledictiones in creaturas irrationales jactatę, si respectum habeant ad Deum, & ejus providentiam, quæ circa illas creaturas versatur, sunt blasphemiæ; si ad hominem qui est dominus earum, tum sunt injuriæ; si ad ipsas creaturas per se simpliciter consideratas, tum sunt indicia cordis, & oris amarulentia pleni. *Rom. 3. 14.* si ad malum aliquod per illas existens, tum vel figuratę locutiones debent esse, ut *2. Sam. 1. 21.* vel sunt impatientiæ motus improbandi, ut *Job. 3.*

CAP. IX.

De Correptione fraterna.

QVæstio prima. Quænam personæ cadant sub correptionem fraternam?

I. R. 1. Primo & maxime pro-

pric

prie fideles, & inter fideles præcipue illi qui sunt ejusdem nobiscum Ecclesiæ membra. Ratio est, quia tales magis fraternam nobiscum habent conjunctionem quam alii.

II. 2. Infideles tamen sunt etiam ex occasione corripiendi. 1. Quia cum sint proximi nostri, & charitate vera diligendi, non debent à communi actu & officio charitatis excludi. 2. Quia Eleemosyna spiritualis non magis debet esse restricta, quam corporalis: sed corporalis quibuslibet fieri debet in gravi necessitate. 3. Quia bos aut pecus proximi errans, à vidente, si fieri possit, debet reduci, *Deut.22.1.* tum multo magis proximus ipse, quum errat est, reducendus in viam. 4. Quia ille qui maxime errat maxime indigere solet institutione: & jus ipsum naturæ postulat, ut maximis necessitatibus proximorum succurrere conemur.

Quæstio secunda. Quæ conditiones requirantur ad correptionem necessariam reddendam?

III. R. 1. Notitia peccati, quę saltem debet esse ita probabilis, ut sit moraliter certa, id est, talis quæ moraliter satis judicetur ad credendum sine temeritate proximum peccare. In suspicione dubia tamen, officii ratio sæpe postulat, ut quis prudenter insinuet proximo, quæ sit suspicio, & quo pacto debeat removeri.

IV. 2. Spes alicujus fructus. Si enim nulla sit spes emendationis, tum ejus respectu non est adhibenda correptio. *Prov.9.7.8. Matth.7.6.* Sæpe tamen accidit, ut illi qui sunt incorrigibiles corripi debeant, respectu aliorum, quorum periculo hac ratione est subveniendum.

V. 3. Opportunitas temporis, & convenientia circumstantiarum reliquarum.

Quæstio tertia. Quinam debent alios corripere?

VI. R. 1. Officium hoc pertinet aliquo modo ad quoslibet homines, qui habent usum rationis: quia præceptum est juris naturalis, est opus charitatis, & generale officium proximi erga proximum quatenus est talis. Hinc fidelis tam fidelem quam infidelem, & infidelis etiam tam fidelem, quam alium infidelem debet monere. *Gen.20.16.* inferiores ipsi & subditi, cum reverentia debent superiores suos admonere. *Job. 31.13.*

VII. 2. Eis tamen præcipue incumbit, qui vel ratione muneris tenentur aliorum bono consulere, vel ratione donorum aptiores sunt ad hoc officium cum fructu præstandum. *Ezech. 33. & 34. Gal. 6. 1. Tit. 2. 4.*

VIII. 3. Ille ipse qui eodem, vel majore peccato laborat, non plane eximitur ab hujus præcepti obligatione. Nemini enim sua malitia prodesse potest, ut excusetur à naturali præcepto, quale hoc est. Sed debet hoc facere cum singulari pœni-

pœnitentiæ, & compassionis professione, semetipsum prius & magis quam alterum accusans, ne incurrat in reprehensionem illam Domini. *Matth. 7. 3. 4. 5. Hypocrita ejice prius trabem ex oculo tuo & tum dispicies ut ejicias festucam ex oculo fratris tui.* Exemplum insigne est *2. Sam. 16. 17.*

Quæstio quarta. Quo modo debet correptio adhiberi?

IX. R. 1. Debet admonitio fundari in verbo Dei vel sermone Christi. *Col. 3. 16. Sermo Christi inhabitet in vobis copiose, docendo & admonendo.*

X. 2. Debet perfundi charitate fraterna. *2. Thessal. 3. 15. 2. Cor. 2. 4.*

XI. 3. Condiri debet mansuetudine ac lenitate. *Gal. 6. 1 2. Tim. 2. 25.*

XII. 4. Roborari debet perseverantia. *2. Petr. 1. 13.* Toties, & tamdiu admonendus est frater, dum fructus inde sperari potest.

Quæstio quinta. Quomodo recipi debet correptio?

XIII. 1. In charitate & sancta æstimatione. *1. Thess. 5. 13.*

XIV. 2. Cum humilitate. *Heb. 13. 22.*

XV. 3. Cum fructu pietatis: ita ut semper cedat nobis vel in medicinam, (*ἴαμα*) vel in cautelam, (*προφυλακτήριον*) vel saltem in testimonium (*διαμαρτυρίαν.*)

Cap. X.

De Communione cum aliorum peccatis.

Quæstio prima. Quinam communicant cum aliorum peccatis?

I. R. 1. Omnes qui directe ad illa peccata cooperantur. Causa enim socia, vel conjuncta, dum vim suam in commune confert ad producendum peccatum, cum iisdem peccatis non potest non communicare, & culpa, & reatu. Hinc 1. Qui mandat vel suadet peccatum, particeps est peccati: quia & velle illud habet quod coram Deo est facere, & etiam eandem voluntatem, quantum in ipso est, alteri immittit, atque adeo est author peccati. *2. Sam. 13. 28. 1. Reg. 12. 30. & 13. 35.* ad peccandum induxit Israëlem. *Jere. 28. 16.* 2. Non tantum authores, sed & ministri peccatorum, cum eisdem habent communionem. Quandoquidem enim sunt causæ adjuvantes, & administrantes, & vim aliquam communicant peccato, directam etiam communionem habent cum eodem peccato. *Esa. 10. 1. 1. Sam. 22. 17.*

18. cum

18. *cum Psalm.* 52. 2. *Reg.* 1. 9. *Matth.* 28. 4. *Act.* 12. 18. 19.

II. 2. Omnes qui indirectè cooperantur, id est, qui aliquid omittendum faciunt, aut faciendum omittunt, ex quo sequitur peccatum. Per interpretationem enim moralem, ille etiam dicitur causa peccati, qui non adhibet diligentiam debitam ad illud cavendum aut impediendum. 1. *Sam.* 3. 13. *Ez.* 33. 6. 8. *Act.* 20. 26. 27.

III. 3. Hoc peccato coinquinantur maxime Concionatores, Magistratus, parentes, heri, præceptores, quando non faciunt officium, ad prævenienda peccata, in eis qui fidei ipsorum sunt commissi.

IV. Omnes qui peccatum jam admissum approbant suo consensu. *Rom.* 1. 32. Qui enim probat, ac laudat factum, ille indicat voluntatem suam promptam ac paratam ad idem faciendum, aut saltem ad ejusdem effectionem suadendam, si opus & occasio esset. Est etiam causa conservans, defendens, promovens peccatum jam factum. Ad approbationis consensum refertur etiam cessatio ab officio in reformatione aut correctione peccatoris. 1. *Chron.* 5. 2. 6. ita ut non solum opera, sermone, & exemplo, verum etiam silentio, & dissimulatione vel conniventia communionem possimus habere cum aliorum peccatis.

V. In isthoc etiam genere peccant non raro & concionatores, qui consuunt pulvillos sub cubitis peccatorum, ac prædicant ipsis pacem; & superiores omnes qui nimia indulgentia dissimulant, aut nimis molliter animadvertunt in delicta eorum quos sub sua cura habent; & illi etiam omnes qui fraternam correptionem sine justa causa omittunt.

VI. Ex istis principiis explicari facilè potest, quomodo cum uno manifeste peccante, multi plectuntur, non tamen propter aliena peccata propriè plectuntur, sed propter sua, illa nempe (sæpissime) quibus communionem aliquam habēt cum alienis. Hoc modo, pie, ac docte ostendit quidam ex nostris, Judam Machabæum, & Judæos, 2. *Macb.* 12. 43. non pro peccatis mortuorum obtulisse sacrificium (ut Pontificii vellent) sed pro peccato suo, & superstitum, quod ex eorum qui fuerant mortui, contagione contraxerant, atque cujus fortasse merito se aliqua ex parte authores poterant judicare. Nemo enim (proprie loquendo) plectitur ob alienum peccatum; ut nemo alieno morbo moritur, sed suo. Verum ut homines suos sæpe morbos contrahunt ex alienis, (multaque corporibus transitione nocent) ita in morbis istis animorum, homines sua quoque contrahunt peccata ex alienis. D. Rainoldus cēsura lib. apoc. præl. 158.

VII. Ex istis etiam instituuntur fideles ad profundiorem humiliationem, in peccatorum hujus generis confessione. Hujusmodi confessionis piam

nis piam formulam] proponit G. Par. quæ doctrinam istam illustrabit: *Domine Deus meus, quod est malum cujus ego reus non sum, vel perpetrando illud opere, vel volendo illud perpetrare? & hoc in memetipso, ac per memetipsum; vel in alio, volendo scil. & consentiendo, ut illud ipse committeret; vel laudando ipsum malum; vel adulando ipsi, qui illud commisisset; vel non arguendo illum, cum hoc ad me ex officio pertineret; vel non compatiendo ipsi peccanti; vel (quod deterius est) gaudendo de peccato alterius; vel omnino non curando; quod erat infidelitas erga te gravissima. Non enim licere mihi poterat, videre unam ex ovibus tuis pereuntem, & à lupis infernalibus devorari, & non quantum potuissem resistere. In simili quoque damnatione me esse agnosco de bonis. Quod enim est bonum, quod in me, non extinxi, vel in alio persecutus non sum, impediendo ne fieret, vel detrahendo jam facto, vel permittendo extingui, vel gaudendo si extinguebatur in ipso? Domine misericordia, quot bona perierunt, vel me procurante ut non essent, vel me non juvante ut essent, vel non nutriente ea, aut abstrahente eis auxilium meum? Peccavi etiam contra ea D. Deus, vel non congaudendo eis, vel tibi (quo authore fiebant) gratias non agendo pro eis.*

Quæstio secunda. An ex peccato alieno gaudere liceat, aut ex eo capere voluptatem?

VIII. R. De peccato, quatenus est peccatum, nunquam licet gaudere, sed quatenus à Deo convertitur in occasionem alicujus boni: Vt si quis antea superbus, aut arrogans fuerit, sed post aliquem lapsum resipiscens modestius agat; si post enorme aliquod flagitium optima lex feratur, quæ alias non fuisset lata vide *Phil. 1. 15. 16. 17. 18.*

Quæstio tertia. An liceat abuti aliorum peccatis?

IX. R. Quando necessitas aliqua urget, licet, modo non foveamus illa peccata quibus abutimur. Sic Jacob cum recepit jusjurandum Labani per falsos Deos jurantis, sine suo peccato Labanis peccato abutebatur. *Gen. 31. 53.* Sic *Jer. 41. 8.* decem innocentes homines abutebantur Ismaëlis rapacitate. Sic multi necessitate coacti honeste abutuntur iniquitate Danistarum.

CAP. XI.

De Exemplo bono, & Scandalo.

QVæstio prima. Quinam tenentur exemplum bonum aliis præbere?

I. R. 1. Pertinet hoc ad omnes pios,

pios, respectu omnium quibus vita ipsorum innotescere possit. 1. Quia omnes debent Deum suis operibus glorificare. *1. Petr.2.12.* 2. Quia nemo est quin aliquid possit in sua vita exhibere, quo alii in pietate vel promoveantur, vel confirmentur. Nam ex formicæ contemplatione homines possunt ædificari. *Prov.6.6.* 3. Quia singuli in suis stationibus occasiones habent singulares aliquid præstandi, quod alii ex simili occasione debent imitari. *Prov. 2. 20. Psal. 34.7.*

II. 2. Præcipue tamen officium hoc eis incumbit, qui vel ætate, vel donis, vel munere aliquo sunt aliis superiores. *Tit.2.4.7. 1.Tim.4.12. 2.Thess.3.9.* 1. Quia cui multum datum est ab eo exposcitur multum. *Luc.12.48.* 2. Quia quo magis quis eminet, eo magis est spectabilis, & minus occultatur. *Mat. 5.14.* 3. Quia illi qui ordine aliis præponuntur, aliis præeundo viam rectam debent monstrare. *1.Thess. 1.6.7.8.* 4. Quia inferiores à superioribus pendere solent, & componere sese ad eorum exemplum. *Prov.29.12.*

Quæstio secunda. An opera nostra bona studiose debeant aliis significari, ut sint ipsis exemplo?

III. R. 1. Opera bona alia sunt publica, alia privata: privata ex ordine non debent à nobismetipsis prædicari. quia hæc esset ambitio gloriæ inanis. *Mat. 6.1.2. &c.* Publica tamen opera, quia ex conditione sua aliis innotescunt, possunt, & aliquando etiam debent aliis modeste & caute repræsentari.

IV. 2. Repræsentatio operis boni, cujuscunque generis fuerit, si in illa gloriam nostram spectemus ut finem, non est probanda; sed quatenus ad Dei gloriam & ædificationem aliorum facit, non potest improbari.

Quæstio tertia. An Scandalum omne sit peccatum?

V. R. 1. In omni scandalo necesse est ut sit aliquod peccatum: quia pertinet semper ad ruinam aut detrimentum proximi spirituale.

VI. 2. Potest tamen esse scandalum passivum, vel acceptum, sine peccato agentis: ut quum factum unius est alteri occasio peccandi, præter intentionem facientis, & conditionem facti. Et potest esse scandalum activum, sine peccato alterius quem respicit illud scandalum: ut quum unus, quantum in se est, suo facto inducit alterum ad peccandum, & alter tamen non patitur se induci.

Quæstio quarta. An scandalum sit speciale peccatum?

VII. R. 1. Speciale peccatum est, & plane Diabolicum, quando quis intendit proximi ruinam. Hæc enim est specialis differentia constituens peccatum quod vix cadit in quenquam, præterquam in Diabolum ipsum.

VIII. 2. Speciale etiam est, quando

quando factum illud unde proximus scandalizatur, non habet unde sit malum, nisi ex proximi ruina, cujus occasionem alter tenebatur non dare. Nam per istam differentiam, actus talis per se primo efficitur malus, atque adeo ad certam speciem determinatur.

IX. 3. In aliis peccatis, scandali ratio est circumstantia tantum, opposita illi charitati, quæ generaliter exigitur in omni parte conversationis nostræ cum proximo. Hac circumstantia peccata publica non mutantur, aut multiplicantur, sed aggravantur tantum.

Quæstio quinta. An vivere quis possit sine scandalo?

X. R. Per gratiam Dei potest fidelis immunis vivere à scandalo passivo; quia potest tam firmiter adhærere Deo, ut factis aliorum non dimoveatur unquam à bono ad malum. Potest etiam immunis vivere à scandalo activo, quamvis non ab omni peccato: quia infirmitates omnium piorum communes, quando ipsis non indulgetur, non habent in sese aptitudinem ad alios inducendos in peccatum.

Quæstio sexta. Quæ regulæ observandæ, ne scandalum demus?

XI. R. 1. Ad scandalum vitandum, nullum peccatum unquam debet admitti, quamvis leviusculum possit videri. Hoc enim nihil aliud esset, quam ut ego peccem, ne alius peccaret; quam facere malum ut bonum inde consequatur: contra doctrinam Apostoli. *Rom. 3. 8.* Hinc nulla compensatio criminum est admittenda: qualis fuit senis Gabeonitæ in causa Levitæ. *Jud. 19. 14.* & Lothi in causa Angelorum. *Gen. 19. 8.*

XII. 2. Nihil boni aut liciti est omittendum propter scandalum acceptum hominum Pharisaico ingenio præditorum. *Matth. 15. 14.*

XIII. 3. Ad vitandum scandalum pusillorum, omnia illa facienda sunt, vel omittenda, quæ sine peccato fieri vel omitti possunt. Hæc est obligatio charitatis. *1. Cor. 8. 13.*

XIV. 4. Pusilli habendi sunt illi, qui non sunt sufficienter instituti circa libertatem nostram. *1. Cor. 8. 7.*

XV. 5. Non sunt omnes illi sufficienter instituti, quibus justa ratio redditur facti. Fieri enim potest, ut quidam nondum sint capaces rationis redditæ, qui idcirco, quamvis ratio sit illis reddita, habendi sunt adhuc pro pusillis.

XVI. 6. Nulla authoritas humana, vel tollere potest scandali rationem, ab eo quod alias esset scandalum, vel peccati rationem à scandalo dato. Nullus enim homo potest vel charitati & conscientiis nostris imperare, vel periculum scandali dati præstare.

XVII. 7. Non est tale periculum scandali, in humanis inventis negligendis, quale Apostolus fuisse olim tradit in ceremoniis legis abjiciendis.

ciendis. Nulla enim conscientia talis potest haberi de inventis hominum, qualem Judæi habebant de institutis Dei.

XVIII. 8. Nulla datur talis perplexitas, ut necessarium sit pio homini, sive hoc vel illud faciat, sive non faciat, scandalum alicui dare.

Quæstio septima. Quæ regulæ observandæ, ne scandalum accipiamus?

XIX. R. 1. Cavendum est, ne pendeamus ab hominibus, cujuscunque sint perfectionis, eosve in nimia habeamus æstimatione, ita ut eorum lapsu, casu, vel defectione, corda nostra nimis perturbentur. Huc igitur dirigendæ sunt meditationes nostræ de gravibus peccatis in quæ prolapsi sunt, non tantum illi qui videbantur & non fuerunt, sed & qui fuerunt eximii Dei servi, ut David, Salomon, Petrus, &c.

XX. 2. Damnanda & horrenda est illa perversitas judicii, qua solent multi quorundam labentium casu, aut hypocriseos defectione, alios professionem similem facientes, hypocritas idcirco pronunciare. Hoc enim est plane Diabolum imitari in piis accusandis, & iniqua suspicione gravandis. *Job. 1. 11.*

XXI. 3. Quamvis insistere juvet vestigiis piorum, hoc tamen non est faciendum cæca quadam imitatione, sed cum discreta illa cautela; sicut illi regulam Christi sequuntur. *1. Cor. 11. 1.*

XXII. 4. Iterum atque iterum cogitãdum est, quam indignum sit, ob spem aut metum hujus mundi, vel desistere, vel etiam deflectere à via recta.

XXIII. 5. Revocandum ex omni occasione in memoriam, scandala nobis in istum finem à Deo objici, ut per illa fidelitatem & constantiam nostram exploret. *Deut. 13.*

Cap. XII.

DE SCHISMATE.

QVæstio prima. Quid est schisma?

I. R. Schisma dicitur à scindendo & est scissio, separatio, disiunctio, aut dissolutio unionis illius, quæ debet inter Christianos observari. Quia autem hæc scissio maxime perficitur & apparet in debita communione Ecclesiastica recusanda, idcirco illa separatio per appropriationem singularem, recte vocatur schisma.

Quæstio secunda. An & quomodo ab hæresi differt schisma?

II. R. Schisma quatenus in genere notat dissidium omne in Ecclesia damnandum, complectitur etiam hæresin, & istæ voces uno & eodem sensu usurpantur. *1. Corinth. 11. 18.*

Proprie tamen in eo distinguuntur, quod hæresis opponatur fidei, & schisma charitati; hæresis sit in dogmate perverso, schisma vero in facto perversæ separationis; ita ut hæreticus quis possit esse, & non schismaticus, ut si fidei articulum negans adhærere vult Ecclesiæ veram fidem confitenti; & schismaticus potest esse, qui non est hæreticus, ut si quis credens omnes articulos fidei, nolit tamen cum Ecclesia vera communicare in actionibus piis. Talis distinctio ab Apostolo innuitur. *Galat.* 5. 20.

Quæstio tertia. An omne Schisma sit peccatum?

III. R. 1. Schisma proprie dictum est peccatum gravissimum. 1. Quia adversatur charitati erga proximum, & privat eum spirituali bono. 2. Adversatur ædificationi illius, qui facit separationem, quatenus privat semetipsum communione in bono spirituali. 3. Adversatur honori Christi quatenus unitatem corporis ejus mystici suo modo tollit. 4. Viam facit ad hæresin & separationem à Christo.

IV. 2. Secessio tamen etiam ab Ecclesia vera est aliquando licita & necessaria. 1. Si quis non possit in ejus communione manere sine communicatione in peccatis. 2. Si manifestum sit periculum seductionis. 3. si oppressione & persecutione secedere cogatur.

V. 3. Secessio vero totalis, cum absoluta renunciatione, aut rejectione omnis communionis, non potest licite adhiberi erga Ecclesiam veram: sed partialis tantum, quatenus communio non potest absque peccato exerceri.

Quæstio quarta. An schismatici sint membra Ecclesiæ?

VI. R. Schisma in tantum separat ab Ecclesia, in quantum renunciat communioni. Si igitur 1. separatio fiat à certis quibusdam vel actionibus, vel personis tãtum, quamvis schismatica sit illa separatio, non tamen statim separat ab Ecclesia.

VII. 2. Si separatio fiat ab Ecclesia una, aut pluribus particularibus, possunt tamen aliarum Ecclesiarum membra manere: quando scil. causa separationis non est aliis Ecclesiis cum eis à quibus separatur communis.

VIII. 3. Si separatio pertinaciter fiat vel ab omnibus Ecclesiis veris, vel ab ulla propter causam omnium communem, tum tales schismatici (quamvis fieri possit, ut fidem retinentes sint membra Ecclesiæ catholicæ) non possunt pro visibilibus Ecclesiæ membris haberi.

Quæstio quinta. Quatenus schismatici debent vitari?

IX. R. Eatenus saltem, ne ex nostro consortio, vel in suo schismate illi confirmentur, vel nos in eodem communionem habeamus, vel denique alios ad schismatis approbationem allectemus.

Quæstio sexta. An Ecclesia schismatica habenda sit pro Ecclesia vera?

X. R. Dum retinet fidem veram, habenda est pro Ecclesia, atque adeo quæ in illa Ecclesiastice præstantur, quoad substantiam, rata & firma debent haberi: sed quia est schismatica, idcirco non est habenda pro Ecclesia legitima & approbanda.

Cap. XIII.

DE HONORE PROXIMI.

QVæstio prima. Quid sit honor qui proximo debetur?

I. R. 1. Honor ex communi suo conceptu testificationem quandam notat excellentiæ & præstantiæ alicujus. Et quia testificatio ista non redditur coram hominibus, nisi externis signis verborum, & factorum, idcirco in vulgari usu, externa excellentiæ signa ista voce notantur: sicut etiam in ipsa Scriptura. *Lev. 19.32. 1. Petr. 3. 6.*

II. 2. Quia tamen hæc testificatio externa, quæ in verbis & factis versatur (si non sit simulatio, & inanis ejus larva, qualis histrionia jam apud plurimos honoris locum & nomen obtinuit) includit in sese congruum judicium & affectum internum, cui etiam inest testificatio quædam coram Deo, idcirco solidum honoris officium præcipue nititur interna dignitatis aut excellentiæ alicujus agnitione. *Levit. 19. 3. Rom. 13. 5. 9. 10.*

Quæstio secunda. Quibus hominibus debetur honor?

III. R. 1. Maxime proprie, ac plene, honorandi dicuntur illi, qui sunt in dignitate nobis superiores, ut parentes, & similes: quia talibus debetur non tantum æstimatio & testificatio absoluta præstantiæ, quæ ipsis inest, sed ejusdem illustratio per submissionem, & observantiam ex imparitatis nostræ confessione proficiscentem.

IV. 2. Sed tamen expressum Dei verbum habemus, quod omnes sint honorandi. *1. Petr. 2. 17.* 1. Quia potest alicujus excellentia considerari non solum per comparationem ad honorantem, ut scil. sit excellentior eo qui honorat, sed etiam per comparationem ad alios, & hac ratione honor debetur à nobis nostris vel æqualibus, vel inferioribus, quia sunt aliis superiores. 2. Quia vix quisquam reperitur, in quo non possimus aliquid observare, in quo nobis est superior, si ex humilitate judicium feramus. *Phil. 2. 3.* 3. Quia infimi quique possunt singularem aliquam relationem habere ad Deum, cujus respectu sunt honorandi. *Marc. 9. 41. 1. Petr. 3. 7. Esai. 39. 9.* 4.

Quia in omnibus, & singulis, quia saltem communionem nobiscum habent in eadem natura, & capaces sunt communionis in eadem gratia, apparet illud quod prohibet contemptum, atque adeo aliquem exigit honorem. *Job. 31.13.14.15. Matth. 18.6.*

Obj. Docentur pii contemnere impios. *Psal. 15.4.*

V. Sol. 1. Contemnendi sunt impii eodem plane modo quo sunt odio habendi: sub illa scil. formali ratione, qua sunt impii. Non sunt igitur honorandi, vel quia sunt impii, vel ita ut impietas eorum nostro honore alatur, confirmetur vel armetur *Prov. 5.9. & 6.33. & 26.1.8.* sed quatenus boni aliquid habent, justum ejus testimonium non est ipsis denegandum. *1. Tim. 6.1.*

VI. Hinc quædam signa honoris simpliciter debiti, propter eorum nequitiam possunt eis jure denegari. *2. Reg. 3.14.* Quod tamen intelligendum est de insigniter improbis, in quibus honoris causæ turpitudine opposita quasi obruuntur; & cum illa moderatione, ut animus monstretur paratus ad omnem honorem exhibendum, si impietatis obstaculum removeatur.

Quæstio tertia. An & quatenus proprium nostrum honorem debemus curare?

VII. R. 1. Honor mundanus, si in comparationem veniat cum honore illo, qui à Deo quærendus est, debet omnino contemni. *Job. 5.4. & 12.43. Rom. 2.26.*

VIII. Hinc 1. Propter honorem hujus mundi, nullum peccatum debet admitti.

IX. 2. Propter honorem hujus mundi, bona opera non sunt facienda. *Matth. 6.*

X. 2. Ex cura solidi honoris, abstinendum est ab omni peccato, & præcipue ab eo quod turpis dehonestationis notam singularem secum fert. *1. Thess. 4.4. 1. Cor. 6.18. 19. Prov. 5.9. & 6.33.*

XI. 3. Studere debemus iis omnibus quibus Deus verum ac solidum honorem adjungit. In Scripturis autem annectitur honor 1. generaliter pietati erga Deum. *1. Sam. 2.30. Prov. 4.8. & 8.18.* 2. In specie, illis partibus pietatis, quæ in mundo habentur maxime probrosæ, & cum dedecore conjunctæ: qualia sunt admittere correctionem: *Prov. 13.18.* desistere à contentione. *Prov. 20.3.*

CAP.

Cap. XIV.
DE FAMA.

QVæstio prima. An & quatenus quisque debet suam propriam famam curare?

I. R. Fama bona sua natura est testimonium de virtute: & fama mala est testimonium de vitio. Illa igitur est optanda & quærenda: hæc autem fugienda & cavenda. Non potest fama plane contemni, nisi virtus etiam contemnatur. *Prov.22.1. Eccl.7.3. Phil.4.8. 2.Cor.8.20,21.*

II. Sicut igitur omne testimonium suum pondus accipit à teste, sic etiam fama bona, apud bonos est vere bona fama, & maxime curanda: laudari scil. à laudato viro. *2.Cor.8.18.*

III. Non tamen negligendum est testimonium alienorum, minus improborum. *1.Tim.3.7.*

IV. Fama etiam bona, quia non est virtus, sed testimonium virtutis tantum, debet semper virtuti & officio postponi. *2.Cor.6.8.* non debemus famam placare deserendo virtutem.

V. Fama porro bona quærenda est imprimis in corde, & conscientiis hominum, potius quam in facie. *2.Cor.4.2. & 5.11.12.* ex solidis operibus virtutis, magis quam ex arte captata commendatione. *2. Cor.3.1.2.3.*

VI. Fama insuper bona, quærenda, ac tuenda, non propter se, neque propter nos, quasi aliis majorem fidem haberemus de nobis, quam nobismetipsis; sed propter gloriam Dei. *Gal.1.24. 2.Thess.1.12.* & ut aliis vel exemplo, vel opera nostra, magis prodesse possimus. *1.Thess.1.7.*

VII. Hinc illi singularem curam habere debent famæ suæ, qui muneris sui ratione, singulariter vocantur ad Dei gloriam, & hominum salutem promovendam. *Neh.6.10.11. 1.Tim.3.7. 1.Sam.2.17.22.23.24.*

VIII. Hæc tamen differentia est observanda, ut minor cura habeatur famæ, circa illa quæ minus faciunt ad Dei gloriam; & major circa illa quę magis eo spectant. Sic Paulus & humanæ scientiæ, & eloquentiæ famam contemnens. *1.Cor.2.2. & 2.Corinth.11.6.* curabat famam solidæ cognitionis Christi: ibid. & maxime solicitus fuit circa vocationis, fidelitatis, & constantiæ suæ famam. *2.Corinth.1.17.18.* Neque revera læditur proprie fama cujuspiam, ex eo quod pauper, ignobilis, minus doctus, eloquens, aut ingeniosus, immerito & cum injuria habeatur: quia fama bona est testimonium

 virtutis,

virtutis, non divitiarum, nobilitatis, aut eruditionis.

IX. Infamiam suam injustam, potest quis aliquando cum silentio tolerare: quando scil. commoda occasio cum fructu obsistendi non datur; & spes est, infamiam illam sua sponte sic post evanituram, ut in aliorum bonum potius quam malum sit cessura. *Mat. 27. 12. 13.* Qui autem sine tali causa, infamiam suam injustam negligit, cum aliorum scandalo, is non tam patiens habendus est, quam prodigus & crudelis.

X. Qui infamat semetipsum, imponendo sibi crimen falsum, non tantum peccat mentiendo in veritatem; sed etiam in proximum, scandalum ipsi præbendo; & in semetipsum, dum spoliat se bono conservando; & in Deum, cujus gratia hac in parte negatur, & cujus nomen forsan hac ratione potest blasphemari. *Job. 27. 5.*

XI. Potest quis tamen aliquatenus infamare semetipsum, occultum crimen revelando, si fiat cum causa. e. g. si in magnis angustiis fiat ad petendum consilium, vel tristitiam levandam; aut si necessarium hoc sit ad grave incommodum alterius vitandum.

Cap. XV.

DE IUDICIO TEMERARIO.

QVæstio prima. Quid sit judicium temerarium?

I. R. 1. Est opinio vel assensus de alterius malitia sine justa ratione.

II. 2. Opinio vel assensus vocatur, quia judicium privatum potest esse in animi sententia, sine ullis verbis, aut sententiæ pronunciatione, quæ in publico judicio debet semper adesse.

III. 3. Objectum ejus collocatur in malitia alterius, quia solummodo malum culpæ bonæ famæ proprie adversatur. Generaliter autem dicimus malitiam, quia potest ·c judicium ferri non tantum de facto aliquo quod sit peccatum, sed etiam de statu alicujus quod sit in statu peccati. *Luc. 19. 7.*

IV. 4. Differentia consistit proprie in levitate aut insufficientia rationum quibus nititur judicium: qua etiam ratione proprie vocatur temerarium, quod si firmis argumentis niteretur, esset prudens & justum. Hæ autem rationes non subesse tantum debent in re ipsa, sed & notæ esse illi qui judicium fert. Judicium enim verum potest esse temerarium, sicut assertio vera mendacium.

V. 5. Rationes autem leves & insufficientes æstimandæ sunt, quæ ex prudenti

prudenti consideratione omnium circumstantiarum, non sunt idoneæ ad talem assensum pariendum, qualis habetur. Rationes enim quæ leviores sunt, quam ut opinionem aliquam malam persuadeant de uno homine, possunt esse graves & justæ de alio. Quæ leves sunt ad unam opinionem malam suadendam, ad aliam possunt esse graves. Quæ leves sunt ad assensum firmum, justæ possunt esse ad leviorem assensum; aut ad suspicionem, quæ est concitatio animi ad assentiendum; aut ad dubitationem, qua animus hæret in medio suspensus, & neutram in partem inclinat.

Quæstio secunda. An & quomodo judicium temerarium sit peccatum?

VI. R. 1. Peccatum est levitatis adversus prudentiam.

VII. 2. Adversatur principio illi naturali, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Nemo enim est, qui vellet proximum temere de se & suis factis judicare.

VIII. 3. Imminuit proximi bonum, & juri ejus adversatur. quisque enim jus habet ad famam integram, tanquam ad bonum depositum in mentibus aliorum, usque dum ipsemet suis factis eam inde abstulerit.

IX. 4. Generat contemtum proximi, *Rom. 14. 3. 10.* quo fit ut sine causa indignus habeatur officiis & beneficiis.

X. 5. Est usurpatio judicii & authoritatis Dei, quatenus vel judicat de occultis & soli Deo notis, vel judicandi legem statuit, non accipit, quod est proprium Dei. *Rom. 14. 4. Jacob. 4. 11. 12.*

Quæstio tertia. Quænam differentia peccati sit in temere judicando?

XI. R. 1. Judicium temerarium aliquando oritur ex simplici errore intellectus, aut inadvertentia, qua fit ut illa indicia mali alicujus habeantur sufficientia, quæ non sunt talia. Hoc est peccatum levius ex communi defectu proficiscens. Signum ejus est, si quis sit paratus post meliorem informationem, opinionem illam plane deponere.

XII. 2. Aliud est judicium temerarium, quod provenit vel ab animi perversitate, qua quis proclivis est ad maligne de aliis judicandum; vel à personali malevolentia, qua quis facile credit malum de hoc aut illo, erga quem est male affectus. Hujus signum est pertinacia, qua quis libenter negligit examen rationum, vel indiciorum, quibus nititur ejus judicium, & vult persistere in opinione mala. Istiusmodi judicium temerarium est plane voluntarium & grave peccatum.

Quæstio quarta. An & quomodo dubia in meliorem partem sint interpretanda?

XIII. R. 1. Dubia de rebus secundum momenta rationum debent æstimari, sine inclinatione in alterutram partem.

XIV. 2,

XIV. 2. Dubia de personis, in eis quæ pertinent ad earum bonam vel malam existimationem, absolute sunt interpretanda in meliorem partem. *1. Cor. 13. 5.*

XV. 3. Hoc tamen non ita debet accipi, quasi speculative & positive debeamus certò judicare illos esse probos, de quorum probitate nullum certum indicium habemus (quia sic teneremur credere falsum) sed quod negative & practice debeamus in dubiis bene judicare: i.e. 1. ut saltem non male de proximo judicemus. 2. ut sic erga illum nos geramus, in communibus officiis, ac si esset probus, cum de contrario nobis non constat. Hoc est judicium charitatis.

XVI. 4. Huic judicio charitatis non repugnat judicium illud prudentiæ, quo in ordine vel ad emendationem, vel ad cautelam alicujus mali, sic nos gerimus erga quosdam in dubiis ac si male de eis suspicaremur, ut cum moderate nostris rebus attendimus ab hominibus ignotis, qua si essent fures, aut severius agimus cum quibusdam quos pro bonis habemus, in ipsorum aut commune bonum. Sic enim non interpretamur dubia positive in deteriorem partem, sed ex suppositione possibili, prævertimus partem deteriorem. Hoc autem non tantum licitum est, sed etiam in quibusdam casibus necessarium, tam necessitate præcepti, quam medii ad finem ex officio procurandum: ut in casu vigilantis attentionis adversus illos, qui sub specie aliqua simulata, incautis imponunt, vel ut Apostolus monet: *per blandiloquentiam & assentationem corda minime malorum seducunt. Rom. 16. 18.*

CAP. XIV.

DE DETRACTIONE.

QVæstio prima. Quid est detractio?

I. R. 1. Proprie loquendo detractio est injusta & occulta violatio alienæ famæ. Sed quia præcipuus est modus lædendi famam proximi, idcirco synecdochice potest ac solet etiam sic accipi, ut complectatur contumeliam quamlibet apertam; quæ eadem ratione differt à detractione proprie dicta, qua rapina distat à furto, quod scil. fiat scienti & renitenti.

II. 2. Hinc eo gravius est peccatum detractionis. 1. Quo magis est injusta. Vt si fiat in eos, qui illæsæ dignitatis statum habent vita & moribus comprobatum; aut si fiat cum directa intentione famam alterius lędendi non ex temeraria levitate

aut lo-

aut loquacitate. 2. Quo magis lædit, ut in materia ex qua grave sequitur famæ detrimentum; & eo modo quo possit ad plurimos pervenire, & cui difficile quis occurrere potest, ut in libellis famosis.

Quæstio secunda. An ille sit vere detractor, qui revelat peccatum verum, sed occultum?

III. R. 1. Qui sine justa causa hoc facit est detractor: quia quum nullus alius finis justus apparet, judicandum est ex natura rei, quæ in tali revelatione, nihil est aliud, quam ablatio famæ ad nocendum.

IV. 2. Si vero vel ad peccatoris emendationem ordine fiat, vel ad aliorum periculum grave præcavendum, vel ex pari aliqua causa justa, non est peccatum: quia hac ratione minus bonum negligitur, ut majus procuretur; & malum serpens aliquo modo reprimitur, non promovetur.

Quæstio tertia. An ille sit vere detractor, qui ad malam famam pertinentia, quæ ab aliis audiverat, aliis refert absque alia asseveratione?

V. R. Si quis absque causa gravi eo modo talia referat, ut audientes merito induci possint ad illa, quæ refert, credenda; aut si verisimile sit, ex tali narratione malam suspicionem in animis hominum suborituram, est detractor: quia est causa concurrens ad famam injuste detrahendam.

Quæstio quarta. Quando licet aliorum peccata diffamare?

VI. R. 1. Quando sunt publica, sive ex sententia judicis; sive ex evidentia notorii facti. Nam criminis author, tali modo infamatus, amisit jus ad famam bonam.

VII. 2. Quando improbi homines per dissimulationem suæ nequitiæ, & fictam speciem virtutis, quærunt sibi famam bonam cum aliorum periculo manifesto.

Cap. XVII.

De Humilitate erga homines.

Quæstio prima. Quæ & qualis sit hæc humilitas?

I. R. Differt ab humiliatione nostri coram Deo, & respectu Dei: quia respectu Dei, subjiciendæ sunt animæ nostræ, & nos non tantum inutiles agnoscere debemus, *Luc. 17. 10.* sed & nihil *Prov. 30. 2. 3. 1. Cor. 3. 7. Gen. 18. 27.* atque etiam abominandos. *Job. 42. 6.* sed respectu hominum, talis abjectio non habet locum. Paulus enim profitetur se utilem fuisse Ecclesiis & meruisse ut ab iis diligeretur, & in honore haberetur.

II. Ab illa tamen humiliatione coram Deo, dependet humilitas erga homines. *1. Pet. 5. 5. 6. Prov. 22. 4.*

non tantum qui a ex conscientia erga Deum submisse nos gerere debemus erga fratres: sed etiam, quia sensus & agnitio vilitatis & indignitatis nostræ coram Deo, facit nos vere submissos, & sic ad veram humilitatem omni respectu nos disponit.

III. Humilitas erga homines est virtus qua quis cavet ne efferat semetipsum supra suum gradum. *Matth.* 23. 12. *Luc.* 14. 11. & 18. 14. *Rom.* 12. 3. 2. *Cor.* 10. 13. 14. 15. semetipsum non libenter commendat. 2. *Cor.* 10. 12.

IV. Humilis igitur non affectat externa signa eminentiæ. *Matth.* 23. 6. 7. 8. *Luc.* 14. 7.

V. Alios magni facit, & illis inservire studet. *Phil.* 2. 3. *Mat.* 23. 11.

VI. Patienter fert contemptum sui, quatenus pertinet ad ipsum. 2. *Cor.* 5. 12. 13. & 12. 10.

VII. Non adspirat ad alta. *Psal.* 131.

VIII. Non tamen abnegat dona Dei sibi communicata. 2. *Cor.* 11. 5. neque ex abjectione animi refugit munus ullum ad quod vocatur. *Jer.* 1. 6. 7.

Cap. XVIII.

De Superbia, & Invidia.

QVæstio prima. Qua in re consistit superbia adversus proximum?

I. R. Superbia in communi est, qua quis inordinate supergreditur illud quod est. Vnde etiam definiri solet, propriæ excellentiæ affectatio inordinata. Ex hac dispositione immediate sequitur, quod superbus recuset aliis subjici. Et hoc respectu præcipue Deum respicit, cui subjicere se omnes debent: & interpretative saltem in omni peccato reperitur: quia ille qui peccat, recusat subjici voluntati divinæ.

II. Respectu hominum autem, quamvis similis quædam sit ratio superbiæ quoad superiores, quibus homines superbi nolunt subesse; est tamen & alia ratio quoad inferiores, quibus nolunt se prout oportet submittere; & quoad æquales, quibus cupiunt superiores esse vel videri.

III. Hæc superbia prout est in corde, cogitatione & affectu, dicitur elatio cordis. 2. *Chr.* 25. 19. *Ezech.* 28. 1. prout in externis gestibus est, dicitur elatio oculorum. *Prov.* 6. 17. prout est in verbis dicitur jactantia. *Prov.* 12. 9. & 20. 6.

IV. Eadem superbia quatenus versatur circa famam & inanes laudes, dicitur inanis, seu vana gloria: quatenus versatur circa honores & dignitates dicitur ambitio: quatenus versatur circa ostensionem virtutis alicujus

alicujus grandis, quæ non adest, dicitur præsumptio.

V. Peccatum hoc tum directe proximum lædit, quando superbus immerito se proximo præponit: præsertim vero si hoc fiat cum contemptu, contumelia, aut vilipendio proximi.

VI. Quia vero proprius iste superbiæ affectus, quo quis se proximo præponit, singulariter apparet in pertinacia, qua quis suæ opinioni aut causæ adhærere vult, contra sententiam aliorum, sine ratione, & hinc omnes fere discordiæ & contentiones oriuntur; idcirco etiam hac ratione superbia est causa multorum peccatorum in proximos. *Pr. 13. 10.*

VII. Ex superbia etiam proprie fluit invidia, qua fit, ut superbus nolit, aut non possit æquo animo videre bonum alienum, quia (scil.) illa ratione ipsius excellentia minui videtur.

CAP. XIX.

De Mutua obligatione inter ætate vel donis tantum superiores, & suos inferiores.

QVæstio prima. Quale est officium talium superiorum?

I. R. 1. Omnes hujusmodi superiores, debent studere ut eminenti quodam exemplo, in bene vivendo suis inferioribus præire possint. *Tit. 2. 4. 1. Petr. 5. 3.* Ratio est, quoniam ab illis qui plus acceperunt, plus etiam requiritur, *Luc. 12. 48.* idque in aliorum bonum, præcipue autem eorum qui minus acceperunt. Sed qui donis est superior majora accepit media bene vivendi: & qui ætate sola superior est, experientiam saltem habet majorem. Ab utroque igitur plus aliquid requiritur, quam ab inferioribus potest exspectari: quod ad eorum bonum conducit per modum eminentis exempli.

II. 2. Qui dono aliquo excellit, debet idem ad aliorum utilitatem prompte impertiri, Ratio est, quia dona illa quæ accepimus à Deo, non sunt plane nostra, quasi eorum essemus Domini absoluti: sed eorum sumus dispensatores, & in illa dispensatione respicienda est voluntas donatoris, & Domini, quæ postulat ut ad ipsius gloriam referantur, in recto ipsorum usu, adversus alios homines. *Rom. 1. 14. Debitor sum.*

Quæstio secunda. Quale est officium inferiorũ erga tales superiores?

III. R. 1. Debent ipsis inferiores submissam reverentiam, vel honorem cum submissione. Ratio est, quia omnes honorari debent secundum suum gradum: & superiorum istorum gradus est supra alios: honor igitur qui ipsis debetur con-

jungi debet cum agnitione superioritatis, qui est honor aut reverentia submissa.

IV. 2. Reverentia ista non tantum interna æstimatione, sed verbis, gestibus, & factis debet præstari.

V. 3. Inferiores debent etiam ab istiusmodi superioribus libenter illa discere ex quibus proficiant in bene vivendo, & quæ didicerunt, ex occasione justa, grato animo profiteri. *Act. 18. 26.*

Cap. XX.

De Mutua obligatione inter potestate superiores, & eos qui ipsis subjiciuntur.

QVæstio prima. Quodnam est officium hujusmodi superiorum?

I. R. 1. Debent iis quos subditos habent quantum in ipsis est procurare, ut tranquillam & quietam vitam degant cum omni pietate & veneratione. *1.Tim.2.2.* Ratio est, quia superior potestate, est Dei minister aliorum bono. *Rom. 13.4.* Omnem igitur potestatem suam eo imprimis dirigere debet, ut illa Deus cujus minister est honoretur; & ut ad subditos ex eadem potestate maximum bonum possit venire.

II. 2. Hinc debent quantum in ipsis est, 1. procurare subditis suis omnia media bene vivendi. Potestatis enim superioris inter homines fundamentum, & actus primus est communicatio boni, cujus ratione, illi quibus id communicatur, pendent à communicante, eique subjiciuntur. 2. liberos ipsos præstare à periculo & metu in bene agendo. Hæc enim est protectio, quæ est conservatio boni quod ipsis adest, atque adeo genus quoddam boni communicandi, saltem quoad ejus continuationem. 3. justis omnibus mediis, incitare ad bonum, & retrahere à malo. In eo enim est procuratio finis mediorum suppeditationis, & conservationis eorum.

Quæstio secunda. Quodnam est officium subditorum erga illos qui potestate sunt superiores?

III. R. 1. Debent illis specialem illam reverentiam, quæ non tantum respicit eorum eminentiam in gradu (qualis etiam ætate ac donis superioribus debetur) sed etiam originalem eminentiam ex qua tanquam ex causa aliquo modo pendent, quoad suum bene esse.

IV. 2. Debent illis subjectionem, qua potestatem & authoritatem ipsorum sic agnoscant, ut eandem studeant illæsam conservare. Potestas enim & authoritas superioris non magis consistere potest actu, sine hac subjectione, quam relatum unum,

unum, sine suo correlato. Huic autem subjectioni, non tantum violenta omnis insurrectio, sed etiam contemptus, & vilipendium adversatur. Quamvis enim subjectio erga homines non sit propriè ipsius animę, debet tamen ab anima proficisci. *Ephes. 6. 6. 7. Col. 3. 23.*

V. 3. Debent illis obedientiam, qua præstare parati sunt, quæ ab illis præscribuntur. Hæc obedientia distinguitur à subjectione, tanquam speciale à generali. Subjectio enim in communi respicit authoritatem ac potestatem superioris: sed obedientia respicit præceptum aut mandatum ab illa authoritate profectum.

VI. 4. Hinc 1. subjectio potest esse, ubi non est obedientia: ut in submissa recusatione obedientiæ, quando illicitum esse constat, quod à superiore mandatur.

VII. 5. Hinc etiam 2. regula obedientiæ, & ratio cur in illicitis obedientia non est præstanda fluit: quia scilicet nemo tenetur cuiquam obedire, nisi quatenus illi subjicitur: sed ad illicita facienda, vel ad peccandum, Deus non vult ut homines hominibus subjiciantur.

VIII. 6. Debent illis submissam gratitudinem, qua beneficia illa, quorum participes facti sunt ex ipsorum potestate, student pro viribus compensare.

Cap. XXI.

De Mutua obligatione inter conjuges.

QVæstio prima. Quomodo se gerere debeat maritus erga suam uxorem?

I. R. 1. In omnibus debet uxorem habere pro socia conjunctissima, & quasi parte sui, vel ejusdem totius, in paritate quadam honoris. *Eph. 5. 28. 29.* Hinc 1. Socialis & maxime intima dilectio intercedere debet inter maritum & uxorem. 2. atrox, gravis, aut contumeliosa tractatio uxoris aliena est plane à conjugii natura. *Col. 3. 19.* 3. Honor singularis practice debetur uxori à marito. *1. Petr. 3. 7.*

II. 2. In omnibus tamen gerere sese debet tanquam caput uxoris. *1. Corinth. 11. 3. &c.* Hinc 1. debet excellere scientia ac prudentia ut possit recte præire, præesse, & dirigere uxorem à se pendentem. *1. Pet. 3. 7. 1. Cor. 14. 35.* Ex qua etiam prudentia cedere sæpe debet suo juri, & consulere uxoris infirmitati, & in tolerantia defectuum uxori præire. *1. Pet. 3, 7.*

III. 3. 2. Debet eidem pro sua facultate & conditionis ratione in omni-

omnibus necessariis providere. *1. Tim. 5. 8.* 3. Debet eam gubernare in eis, quæ pertinent ad bonos mores, & administrationem domus. *Num. 30. 14.*

Quæstio secunda. Quomodo se gerere debeat uxor erga suum maritum?

IV. R. Præter commune officium socialis & intimæ dilectionis, debet 1. subjicere se marito tanquam capiti suo. *1. Cor. 11. 3. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1. Petr. 3. 6.*

V. 2. Debet ita se gerere, ut honorem, & (si fieri possit) emolumentum adferat suo marito. *Prov. 12. 4. & 14. 1. & 31. 10. 11. 12. &c.*

VI. 3. Debet cum timore, ac submissa reverentia cavere, ne maritum offendat. *Ephes. 5. 33. 1. Petr. 3. 2.*

VII. 4. Debet in omnibus ita se gerere, ut maritus in ipsa conquiescere possit, tanquam in altero ipso. *Psal. 45. 11. 12.*

CAP. XXII.

De mutua obligatione inter parentes & liberos.

QVæstio prima. Quænam tenentur parentes suis liberis præstare?

I. R. 1 Tenentur imprimis liberis alimenta subministrare, usque dum idonei fuerint ad semetipsos sustentandos. *1. Tim. 5. 8.* Hoc officium oritur ex ipsa naturæ propensione, quæ est homini cum belluis communis: quia ipsæ feræ, sævæ ac immanes bestiæ prolem nutrire solent, usquedum adoleverit. Ex eadem ratione sequitur, peccare matrem, quæ non alit liberos ubere suo proprio, nisi causa justa sit impedita.

II. 2. Tenentur vel per se, vel per alios, enutrire ipsos in disciplina, & admonitione Domini. *Eph. 6. 4.* Ratio est, quia non tantum curare debent parentes ut liberi sui vivant, sed etiam ut bene Deo vivant. Hinc 1. debent (pro ipsorum captu) instituere illos in principiis religionis, ut semina saltem conscientiæ, pietatis, & bonorum morum concipiant etiam à teneris annis. *2. Tim. 3. 15. 1. Reg. 18. 12. Prov. 4. 3. 4. & 31. 1. 2. &c.* 2. Debent etiam idononeis mediis deterrere eos à malo, & incitare ad bonum. *1. Sam. 3. 13.* Hinc etiam correctio non solum verbalis, sed & realis est in suo loco necessaria. *Pr. 13. 24. & 19. 18. & 22. 15. & 23. 13.* Sed tamen illa moderatio semper debet adhiberi, ne liberorum animi exacerbentur. *Eph. 6. 4. Col. 3. 21.*

III. 3 Tenentur patriam suam potestatem sic exercere, ut cedat in maximum commodum filiorum,

non tantum dum ſunt ſub dominio parentum, ſed etiam poſtea. Huc autem illa duo præcipue ſpectant. 1. Vt proſpiciant ipſis de honeſta, & apta occupatione vitæ. *Prov.22.6.* 2. Vt quando opus fuerit, honeſtum & aptum conjugium ipſis procurent. *1. Cor. 7.38.*

Quæſtio ſecunda. Quæ & qualis ſit patria poteſtas?

IV. R. 1. Patria poteſtas, eſt jus quod parentes acquirunt in ſuos liberos ratione generationis, & educationis. Hinc omnis patria poteſtas ſua natura, eſt ad liberorum bonum procurandum, regendo, & coercendo; neque poteſt extendi ad jus vitæ ac necis.

V. 2. Maxima eſt poteſtas patria in liberos, dum adhuc deſtituuntur recto uſu rationis: tum enim omnes liberorum actiones ſunt ſub dominio parentum: quia ſemetipſos regere non poſſunt.

VI. 3. Cum jam pervenerunt ad perfectum uſum rationis, poteſtas patria in eis præcipue verſatur, quæ ad communis familiæ ſtatum aliquid momenti habent. Quoad alia poteſtas eſt minor in parentibus; ſed obſequii vinculum augeri videtur in liberis: quia tunc magis intelligunt quid parentibus debent.

VII. 4. Poſtquam ex parentum conſenſu, vel expreſſo, vel tacito, in ſua poteſtate ſunt conſtituti, tum patria poteſtas proprie ſic dicta ceſſat, quamvis nunquam ceſſare poſſit debitum gratitudinis, obſervantiæ, & pietatis filialis.

Quæſtio tertia. Quænam tenentur liberi ſuis parentibus præſtare?

VIII. R. 1. Debent parentibus, ſicut & parentes ipſis, ſingularem amorem, cujus privatio ἀςοργία inter vitia maxime deteſtanda numeratur. *Rom. 1.31.*

IX. 2. Debent reverentiam & honorem ſingularem: ſicut verba quinti præcepti ſonant: cui ut abominanda peccata opponuntur, contemptus. *Lev. 20.9. Deut.27.16. Prov. 20. 20.* irriſio & ſubſannatio. *Prov. 15.5. & 30.17.*

X. 3. Debent ſubjectionem, & obedientiam. *1.Tim.3.4. Tit.1.6. Eph. 6.1. Col.3.20.*

XI. 4. Debent ſingularem tolerantiam in ferendis & tegendis infirmitatibus parentum. *Prov. 23. 22. Gen. 9.22.*

XII. 5. Debent timorem. *Lev. 19.3.*

XIII. 6. Debent ipſis cum omni gratitudine vicem rependere in bene illis faciendo, quando opus eſt. *1. Tim. 5.4. Matth. 15.4.5.6. Marc.7.12.*

XIV. 7. Omnia hæc officia ſic præſtari debent à liberis, ut rationem quandam habeant pietatis. *1. Tim. 5.4.* Quia Parentes reſpectu liberorum ſuorum ſingularem imaginem gerunt Dei, quatenus eſt creator, ſuſtentator, & gubernator.

CAP.

fideles, & pios, non debent inde occasionem ullam capere subjectionis & obedientiæ suæ deminuendæ, sed potius augendæ: quia tam ipsorum charitas, quam dominorum meritum & gratitudo hac ratione augetur; atque adeo cum domini sint magis digni, & servi magis obligati, officia non debent remitti, sed eo magis intendi, *1. Tim. 6. 2.*

VIII. Dominorum officium est generale, absolutum imperium in in suos servos nec exercere, nec sibi permissum imaginari; sed dominium limitatum, cujus rationem reddere debent Deo tanquam Domino communi ipsorum & servorum suorum. *Eph. 6. vers. 9. Col. 4. 1.*

IX. Debent suis servis præstare quod justum est. *Col. 4. 1.* id est, omnia quę pro labore jure debentur. *Jac. 5. 4.* qualia sunt alimenta servitio aut famulatui congruentia, quo nomine victus, vestitus, & habitatio comprehenduntur. *Prov. 31. 15.*

X. Debent etiam ipsis præstare quod æquum est. *Col. 4. 1.* i. e. illa quæ à servis non possunt exigi, quasi jure suo debita, sed ex recta ratione debentur: qualia sunt benevolentiam singularem declarare erga servum fidelem & prudentem. *Prov. 14. 35.* eumque ad honorem promovere. *Prov. 27. 18. & 17. 2.* Non deserere servum ægrotantem. *Mat. 8. 6.*

XI. Debent insuper curare, ut servi instituantur in doctrina religionis, & assuefiant ad exercitia pietatis; nec non ducere ipsos in via recta, & abducere à peccato. Decal. præc. 4. *Prov. 29. 12.*

XII. Debent humanitatem ac lenitatem exercere erga servos, non imperiose & minaciter, cum ipsis, tanquam cum pecudibus agentes. *Eph. 6. 9.*

XIII. Debent servos protervos corrigere *Prov. 29. 19.* aut si sint incorrigibiles expellere domo. *Psal. 101. 6.*

CAP. XXIV.

De Mutua obligatione inter Ecclesiasticos præfectos, & cætera Ecclesiæ membra.

QVæstio prima. Quale sit officium præfectorum?

I. R. 1. Debent sic sese gerere erga Ecclesiam, ut decet ministros, non dominos. *1. Petr. 5. 3. 2. Cor. 4. 5.* Sunt autem servi aut famuli proprie Dei tanquam Domini. *Act. 20. 19.* & Ecclesiæ tanquam objecti cui eorum servitium & opera impenditur. Hinc est quod quatenus considerantur ut delegati Christi, mandata ejus ex singulari commissione deferentes & exequentes, agant omnia ex authoritate. *Tit. 2. 15.*

quamvis in semetipsis considerati, & in modo agendi, qui personas ipsorum spectat, sint omnium servi. *1. Cor. 9. 19.*

II. 2. Debent omni modo anniti, ut ministerium suum possint implere. *Col. 4. 17.* Tam intensive, quoad zelum, & instantiam in officio faciendo; quam extensive, in omni parte officii curanda. *2. Tim. 4. 2.* Idque constanter, sine animo respectandi. *Luc. 9. 62.*

III. 3. Debent se in omni officio pietatis exemplaria præbere gregi. *1. Tim. 4. 12. 1. Pet. 5. 3.*

IV. 4. Debent manifestam differentiam facere inter bonos & malos, ita ut malos à sua malitia abducant, & bonos in sua via confirment. *Jer. 15. 19. 23. 14. 15. 17. Ez. 13. 18. 22.*

V. 5. Debent etiam discernere inter perfectiores, & imperfectiores ex ipsis bonis, & congruenter sese in omnibus accommodare. *1. Corinth. 3. 1. 2.*

VI. 6. Debent in omnibus istis diligentiam singularem præstare, tanquam milites *2. Tim. 2. 4.* agricolæ, *1. Cor. 3. 9.* pastores, vigiles, rationem omnium singularem Deo reddituri. *Hebr. 13. 17.*

VII. 7. Debent hæc omnia sic facere, ut ostendant se non respicere seipsos, sed Dei gloriam, & Ecclesiæ exædificationem.

Quæstio secunda. Quale sit officium reliquorum Ecclesiæ membrorum erga præfectos?

VIII. R. 1. Debent ipsis singularem reverentiam, propter dignitatem illam in qua sunt à Christo collocati, tanquam ejus vicem gerentes. *Esa. 52. 7. Rom. 10. 15.* Hæc reverentia quamvis sit proprie civilis, quia tamen non tantum imperatur à religioso Dei cultu, sed etiam ab eodem directe & immediate derivatur, & cum eo individuam habet connexionem, idcirco singularis est naturæ, id est, participative religiosa.

IX. 2. Debent eos supra modum charos habere. *1. Thess. 5. 13. Galat. 4. 14. 15.* Qui enim magni beneficii participes fiunt, non possunt non magnopere diligere eos per quos, tanquam instrumenta, fuit ipsis communicatum.

X. 3. Debent ipsis obedientiam. *Hebr. 13. 17.* Hæc autem obedientia quatenus respicit voluntatem Dei per illos ad nos delatam & applicatam, debet esse spiritualis, in actibus pure internis. Sed in aliis etiam, quæ ad ipsorum officium spectant, & nullam apparentiam habent peccati, scandali, neq; notabile cuiquam adferunt detrimentum, consentaneum est ut ipsis obedientia præstetur.

XI. 4. Debent curare ut suppetant ipsis omnia necessaria ad vitam, & statum honestum. *1. Cor. 9. 11. Gal. 6. 6. Roman. 15. 27. 1. Tim. 5. 17.* Neque est ista communicatio gratuita ex charitate, sed ex justitia debetur. *ibid. 18.*

XII. 5. Hæc omnia debent ita præstari, ut alacritatem animi addant ministris in officio suo fungendo. *Hebr.* 13.17.

XIII. 6. Quia tamen non debentur hæc ratione tituli, sed propter ordinationem divinam, & operam impensam; 1. *Thess.* 5.12.13. idcirco neque hominum creaturis debentur, neque prorsus indignis.

CAP. XXV.

De Mutua obligatione inter Magistratus, & subditos.

QVæstio prima. Qualis sit potestas Magistratus?

I. R. 1. Potestas hæc est maxima inter humanas: quia reliquis omnibus supereminet, easque regit. *Rom.* 13.1.

II. 2. Est à Deo instituta in communi, ut scil. sint magistratus, vel publici gubernatores. *Rom.* 13. 1.2.4. quamvis in specie, quoad hanc aut illam formam, sit creatura humana. 1. *Petr.* 2.13.

III. 3. Hinc ista potestas non est absoluta, sed duplicem habet limitationem: 1. à voluntate Dei, cujus est minister, est omnis magistratus. *Deut.* 17.18. 2. ab illa voluntate hominum, quæ conditionibus aut legibus illis continetur, in quibus imperii potestas fundatur.

IV. 4. Jus Regis. 1. *Sam.* 8.9. 11. quod (ex veteri versione) adfertur à quibusdam pro illimitata Regum potestate, non magis talem potestatem probat in Rege, quam eadem vox approbat iniquitatem sacerdotum. 1. *Sam.* 2.13.

V. 5. Negari non potest, quin populus aliquis necessitate coactus, possit se vendere Regi, ut omnes sint plane servi ipsius. *Gen.* 47.23. sed neque hoc unquam præsumi debet, quando non est manifestum; quia contra mores est, & contra naturæ inclinationem: neque licite honesteve ab ullo principe quæri potest; quia ejus officium est communem utilitatem populi præcipue spectare; neque denique civitas aut politia esset, quæ illum in modum constitueretur, sed herile dominium, & servitium monstrosum.

Quæstio secunda. Quodnam sit officium Magistratus?

VI. R. 1. Debet subditis protectionem eminentem, qua tuti præstentur ab omni perturbatione, metu, & impedimento bene vivendi. 1. *Tim.* 2.2. *Esa.* 32.2. Huc spectat coercitio & repressio improborum. *Psal.* 101.8.

VII. 2. Debet ipsis eminentem directionem, prospiciendo scilicet ut suppetant illis omnia media, quibus possint in bene vivendo promoveri. *Psal.* 72.6.7.

VIII. 3. Prima Magistratus cura debet esse, religionem veram promovere, & impietatem prohibere. *Esa.49.23. Psal.2.11.* Exempla hujus curæ laudantur in Davide, Salomone, Josaphat, Hezekia, Josia, &c. Negotia Jehovæ, & negotia Regis *2. Chron. 19. 11.* non sunt ita disparata, quasi cura & cognitio eorum quæ sunt Dei, non pertineret ad Regem; sed ita distinguuntur, ut in modo procurandi Rex politice suas partes agat, & sacerdos ecclesiastice suas.

IX. 4. Debet Magistratus fovere etiam & promovere externam felicitatem subditorum, non exactionibus iniquis perturbare & evertere ipsorum fortunas. *Prov. 28. 15. 16.*

X. 5. In istos fines, incumbit Magistratui singularis cura legum, & judiciorum, ut cum omni justitia & æquitate, tam constituantur, quam exequutioni mandentur. *Esai. 10. 1. Jer. 5. 1. Deut. 1. 16. 17. 2. Chron. 19.*

XI. 6. Debet exemplo bono subditis suis præire, eoque pro ratione muneris eminenti. *Psal. 101. 1.*

XII. 7. In moribus debet se gerere ut fratrem reliquorum, & in officio ut patrem. *Deut. 17. 20. Esai. 22. 21.*

Quæstio tertia. Quodnam sit officium subditorum erga Magistratus?

XIII. R. 1. Debent pro ipsis singulariter orare, idque omni genere orationis. *1. Tim. 2. 1. 2. Psal. 20.* Debetur autem hoc officium, non tantum qua subditorum bonum in ipsorum bono continetur: *Jer. 29. 7. 1. Tim. 2. 3.* sed etiam qua singularis honor Dei ex ipsorum potestate & administratione pendet. *1. Petr. 2. 17.*

XIV. 2. Debent ipsis singularem venerationem. *Prov. 24. 21. Rom. 13. 7.* Hujus autem fundamentum duplex est: 1. Ordinatio, & imago Dei, quæ in ipsorum eminentia elucet *Rom. 13.* 2. Benedictiones illæ quæ ad subditos derivantur per ipsos, tanquam per instrumenta Dei. *Psal. 72.*

XV. 3. Debent ex singulari reverentia cavere, ne temerarium judicium ferant de ipsorum administratione *Exod. 21. 28. Eccl. 10. 20. 2. Petr. 2. 10. Jud. 8.* Fundamentum hujus cautionis est 1. candor ille qui cum erga omnes debet adhiberi, tum singulariter erga superiores. 2. Difficultas explorandi fontes & causas negotiorum publicorum. 3. Moderatio illa, qua leves infirmitates & offensiones tolerare debemus, & communi tranquillitati condonare.

XVI. 4. Debent ipsis subjectionem, & obedientiam. *Rom. 13. 2. 5. Tit. 3. 1.* Fundamentum hujus est 1. supereminentia potestatis quam magistratus acceperunt ad directionem subditorum, quæ finem suum consequi non potest absque subdito-

ſubditorum obedientia. *Rom.13.1.* 2. Bonum commune quod ex hoc ordine imperii & ſubjectionis emanat. *ibid. v.3.4.* 3. Timor. 4. Conſcientia erga Deum. *ibid. v.5.*

XVII. 5. Debent ipſis officia præſtare, & ſolvere tributa. *ibid. v. 6.7.* Fundamentum eſt 1. cura debita boni communis. 2. Debitum gratitudinis, propter beneficia quæ ex publica adminiſtratione in omnes derivantur. 3. Debitum juſtitiæ propter operam publicam à Magiſtratibus navatam.

Quæſtio quarta. An & quatenus leges humanæ obligent conſcientiam?

XVIII. R. 1. Conſcientiam propriè, directè, immediatè, & per ſe, nihil obligat præter legem divinam. R. 1. Quia conſcientia vel anima non propriè ſubjicitur niſi Deo. 2. Quia regula conſcientiæ eſt lex Dei in corde inſcripta. *Rom. 2.15.* 3. Quia homines non poſſunt de conſcientia judicare. 4. Quia non poſſunt ſpiritualem pœnam conſcientiæ inferre.

XIX. 2. Leges tamen humanę obſervandæ ſunt propter conſcientiam erga Deum. *Rom. 13. 5.* R. Quia lex Dei conſtituit hunc ordinem, ac poteſtatem, & ſubjectionem ac obedientiam eidem jubet præſtari. *ibid.*

XX. 3. Quia autem lex Dei directè & immediatè ſubjectionem imperat erga poteſtatem ſuperemínentem, idcirco in omnibus legibus humanis, obligantur ſubditi, ne eiſdem ſeſe opponant ex contemptu authoritatis publicæ, aut quidquam admittant, quod tale quid cum ſcandalo præ ſe ferat. *ibid.* R. Quia poteſtatis contemptus, & aliorum offenſio, eſt per ſe peccatum adverſus legem Dei.

XXI. 4. Leges illæ humanæ quæ vel urgent, vel declarant legem divinam, vel directè faciunt ad ejus conſervationem, obligant etiam in conſcientia. R. quia tales leges, quatenus ſunt tales, participant naturam & vim legis divinæ.

XXII. 5. Aliæ leges humanæ quia poſſunt eſſe vel juſtæ, vel injuſtæ, vel partim juſtæ, & partim injuſtæ, idque ratione efficientis, materiæ, formæ, finis, & hujus aut illius ſubjecti, vel adjuncti, idcirco, non ita ſimpliciter alligant, ut earum quælibet violatio culpam lethalem inducat. Si enim ſic eſſet, tum quot ſunt leges tot eſſēt laquei animarum, & qui ſub legibus vivunt, pluribus multo peccatis eſſent obnoxii, quam qui in barbaris gentibus, vel abſque legibus, vel cum pauciſſimis, tranſigunt vitam.

XXIII. 6. Legis hujus aut illius mere humanæ tranſgreſſio non eſt ſpeciale genus peccati, ſecundum legis materiam, prout eſt violatio legis divinæ; ſed eatenus tantum eſt peccatum, quatenus violat legem obedientiæ generalis ita ut omnes

transgressiones talium legum ad unum genus peccati referantur.

XXIV. 7. Obligatio legis non potest extendi ultra intentionem & mentem legislatoris, eamque justam. Præsumendum autem est nullum hominem velle suos subditos ad lethalem reatum & damnatiònem obligare, propter quemlibet suæ voluntatis neglectum. Imo si in aliquo casu magnum damnum, scandalum aut incommodum ex observatione quarundam legum sequuturum esset, præsumitur non intendisse legislatorem, ut in illo casu observaretur.

XXV. 8. Si intentio legislatoris esset injusta, intentio tamen aut finis legis, si modo sit legitima, semper est justum, æquum, & bonum commune.

XXVI. 9. Intentio & obligatio legis non debet extendi ultra causam & rationem ejus; ita ut ratione, vel causa cessante, cesset etiam obligatio legis.

XXVII. 10. Obligatio legis cessat, quando vel per desuetudinem, vel per contrariam consuetudinem, ex tacito consensu, vel conniventia superiorum, habetur pro abrogata. Consentire autem censendi sunt superiores (saltem interpretative) in abrogationem legum suarum positivarum, quando passim & diu eas negligi sciunt, & non reclamant.

XXVIII. 11. Multæ leges sunt pure pœnales, ita ut ipsis plane satisfiat, si pœna solvatur. R. 1. Quia legis finis est deterrere homines à communi & frequenti usu hujus aut illius rei; ad quem finem sufficit constitutio pœnæ. 2. In talibus etiam legibus est tacita conventio & pàctum, de pœna ferenda si contra fiat. Contra leges autem conventionales, aut sub conditione latas, venire quis potest absq; pecccato. 3. De talibus legibus, intelligentes homines nunquã faciunt scrupulum conscientiæ, si absit contemptus, scandalum, & notabile damnum. Tales sunt leges de non venando, de non piscando, de volucribus aut feris non capiendis, de non utendo hoc aut illo genere vestium, ciborum; &c.

XXIX. 12. Non obligat lex pœnalis ad pœnam sustinendam, nisi post sententiam judicis illud ipsum definientem; & maxima etiam ex parte, quum illa sententia exequutioni mandatur. Obligat enim lex pœnalis ex ordine tantum ad pœnam patiendam, non sponte solvendam, aut quærendam, quod esset ridiculum.

XXX. 13. In omni dubio, præsumendum est pro justitia & æquitate legis, & moderata ejus intentione, aut vi obligante.

CAP.

Cap. XXVI.

De æquitate legum Mosaicarum, quæ sunt appendices quinti præcepti.

QVæstio prima. An æquum sit ut morte plectatur, qui percutit, aut maledicit parenti, secundum legem, *Exod.21.15.17. Lev.20.9.*

I. R. 1. Legis hujus æquitas moralis approbari videtur à Domino, sub novo Testamento. *Matth. 15.4. Marc.7.10.*

II. 2. Parricidium est omnium peccatorum adversus homines maxime horrendum. Sed percutere, aut maledicere parenti, est gradus quidam parricidii.

III. 3. Peccata contra naturam, aut legem naturæ, sunt gravissima: quia lex magis inscripta cordi, plus habet legis in sese, propter pleniorem manifestationē & convictionem comitantem, qua major arguitur contumacia ejus à quo violatur. *Rō. 1.26.27. 1.Tim.5.8.* Æquum est igitur ut gravissima pœna contra illos decernatur, qui hujusmodi peccata non metuunt patrare.

IV. 4. Multa peccata in istis involvuntur. Nam 1. Summum officium charitatis in suo primario objecto graviter violatur. 2. Summæ ingratitudinis crimen incurritur. 3. Inobedientiæ pessimæ professio clara perhibetur. 4. Reverentiæ omni palam renunciatur. 5. Imago Dei turpiter violatur.

V. 5. Multorum etiam aliorum scelerum semina in isthoc peccato continentur. Nam 1. Domesticæ disciplinæ vinculis effractis, janua patet omni licentiæ peccandi. 2. Dispositio & habitus istis moribus contrahitur contumaciæ & rebellionis adversus omnes superiores, & Deum ipsum. 3. Parentum amor, & cura liberis necessaria, extinguitur.

VI. 6. Gravi hac pœna in istud flagitium statuta, multa inde sequuntur bona. Nam 1. Liberi continentur in officio erga parentes. 2. Parentes redduntur diligentiores, & accuratiores in liberorum suorum educatione recta, ne ipsorum culpa tandem incidant in istam capitalem noxam. 3. Exercentur juvenes ad reverētiam erga superiores suos omnes, & erga Deum ipsum; nec non ad peccati naturam ritè æstimandam.

Quæstio secunda. An æqua sit lex illa *Deut.21.18.* de filio contumace morte afficiendo?

VII. R. 1. Æquitas hujus legis apparet ex causis. Nam agitur 1. de filio qui commessationibus, & compotationibus, familiam & statum parentum perturbat & perdit. *v. 20. Prov.19.26. & 28.7.24. & 29.3.*

In tali autem filio furti & latrocinii crimen invenitur cum singulari aggravatione respectu eorum adversus quos admittitur.

VIII. 2. Agitur de filio incorrigibili, *vers. 18.* talis autem filius cum inobedientia pertinaci, desperationem sui conjunxit, ita ut nihil aliud possit de ipso exspectari, quam ut æquè perniciosus futurus esset reip. ac fuit antea familiæ paternæ, si diutius in vivis maneret.

IX. 3. Agitur de filio, qui abalienavit à sese animum parentum, eosque reddidit sibi severos accusatores: *vers. 19. Prov. 19. 26.* quod plerisq; parentibus acerbius est morte. *2. Sam.* 18/33 32/1

X. 4. Similis æquitas apparet ex conditionibus ab ista lege requisitis. Nam 1. Non in Magistratuum arbitrio ponitur exequutio hujus legis, immediate, sed parentum indulgentia nimia, maxima ex parte, peccantium. 2. Parentibus nō per modū mandati, imperati, sed per modum potestatis concessæ, hæc lex ferri videtur. 3. Non omnibus parentibus hæc potestas datur, sed illis solis, qui officium suum fecerunt in privata filiorum institutione & castigatione. Aliis non permittitur publicè conqueri de filiorum dissolutione, quam sibimetipsis acceptam ferre debent, & incommoda inde sibi creata pro pœnis habere justa Dei dispensatione inflictis.

XI. 5. Apparet etiam ex eventu, legem istam fuisse non iniquam. Quamvis enim non possit dubitari, quin filiifamilias hac ratione magis in officio continebantur, nullum tamen exemplum in toto veteri Testamēto exstat, alicujus filii, qui istam ob causam ad hunc modum, fuit morte multatus.

Quæstio tertia. An æqua sit lex illa *Deut. 17. 12.* de homine morte afficiendo qui non auscultat judici, aut Sacerdoti?

XII. R. 1. Æquitas legis illius facile apparebit, si observemus 1. non agi ibi de simplici inobedientia, sed de illa quæ petulantiam, arrogantiam, & seditionem habet conjunctam. 2. de inobedientia in illis rebus quæ ex legi Dei manifesto & clare determinantur. *vers. 11.* 3. de inobedientia eorum qui singulari fœdere, spoponderant obedientiam.

XIII. 2. Quia tamen lex ista pendebat ex parte à peculiari statu illius populi, non potest in rigore ad omnes populos extendi.

CAP.

Cap. XXVII.

Præcept. 6.

De Mansuetudine, patientia, longanimitate, & placabilitate.

QVæstio prima. Quænam sunt fundamenta harum virtutum?

I. R. 1. Mansuetudo illa erga Deum, qua compositis affectibus ejus verbum recipimus. *Jac. 1. 21. 22.* & ejus jugo nos subjicimus. *Mat. 11. 30.*

II. 2. Charitas erga fratres, qua omnia bona ipsis volumus, & miseret nos malorum ipsorum. *Gal. 3. 22. 23. Eph. 4. 2. Tit. 3. 2.*

III. 3. Humilitas qua parati sumus fratribus nos subjicere in eorum bonum. *Eph. 4. 2. Col. 3. 12. 1. Petr. 5. 5. Phil. 2. 3.*

Quæstio secunda. Quomodo discernendæ sunt istæ virtutes ab aliis dispositionibus quæ earum speciem & nomina induere solent?

IV. R. 1. Virtutes istæ alio & alio modo se habent, prout recta ratio suadet, & causa videtur postulare. *Gal. 4. 20. Jud. 22. 23.* Non est enim mansuetudo & patientia, sed stoliditas potius, quæ causas & rationes rerum non percipit, aut non rite perpendit.

V. 2. Virtutes istæ efficiunt quidem ut multa largiantur homines de suo jure, sed de jure Dei nihil volunt detractum. *Gal. 4. 12. &c.* Non est enim Christiana mansuetudo aut patientia, quæ non cum zelo opponit sese peccato, sed stupida lentitudo. *1. Sam. 12. 13.*

VI. 3. Virtutes istæ sic afficiunt hominem, ut non impediant eum, sed juvent, & dirigant in emendatione quærenda fratris peccantis. *Gal. 6. 1.* Mollities enim est, non mansuetudo, quæ tanti facit quietem, ut negligat officii curam.

VII. 4. Istæ virtutes igitur quamvis nunquam plane debent abesse ab homine Christiano, aliquando tamen, quoad exercitium, debent intermitti. *1. Cor. 4. 21.*

Quæstio tertia. Quibus argumentis excitatur animus ad studium harum virtutum?

VIII. R. 1. Si consideremus Dei erga nos mansuetudinem, patientiam & longanimitatem. *Eph. 4. 32. Col. 3. 13.*

IX. 2. Si consideremus nos ipsos, quales fuimus, *Tit. 3. 3.* & quales adhuc sumus. *Gal. 6. 1.*

X. 3. Si consideremus quomodo Deus gratiam suam dispensare potest ac solet. *2. Tim. 2. 25.*

CAP. XXVIII.

De Lentitudine & iracundia.

QVæstio prima. Quale peccatum est lentitudo?

I. R. 1. Est peccatum ex defectu iræ, quo prætermittitur officium justitiæ, vel charitatis, ad quod quis tenetur, ut monere, corripere, punire peccatorem.

II. 2. Speciem quandam habet mansuetudinis: sed talem qualem audacia habet fortitudinis, & pertinacia constantiæ.

III. 3. Speciem etiam quandam habet longanimitatis, aut tarditatis ad iram. Sed hæc est differentia, quod longanimis tardus sit ad iram ex intelligentia. *Prov. 14. 29.* eaque non humana, sed cælesti. *Jac. 3. 17.* sed lentitudo est vel ex naturæ tarditate, vel ex sapientia humana & carnali.

IV. 4. Propria igitur malitia lentitudinis, est omissio officii illius debiti, cujus est causa. *1. Cor. 5. cum 2. Cor. 7. 11.*

Quæstio secunda. Quale est peccatum iracundiæ?

V. R. 1. Peccatum est in excessu irę, quà modum debitũ non observat.

VI. 2. Peccatum autem est primo, ratione causæ impellentis, quando sine legitima ratione ira concitatur. *Matth. 5. 22.*

VII. 3. Secundo, ratione gradus, aut mensuræ, etiam in causa justa. *Gen. 49. 7.*

VIII. 4. Ratione finis, quando non dirigitur ad Dei gloriam, & coërcitionem peccati, sed fit propriæ glorię, arrogantię, aut cõmodi causa. *Prov. 13. 14. & 21. 24. & 28. 25.*

IX. 5. Ratione effectorum directorum, ut quando prorumpit in execrationes, aut maledictiones. *Ps. 106. 33.*

X. 6. Ratione effectorum indirectorum, ut quando facit hominem animi impotentem. *Prov. 16. 32. Luc. 21. 19.* aut ineptum ad Dei justitiam exequendam, id est, ad officia ill præstanda, quæ Deus præscripsit & requirit.

XI. 7. Ratione adjunctæ durationis, quando justo tempore non sedatur. *Eph. 4. 26.*

CAP. XXIX.

De Concordia, & benevolentia.

QVæstio prima. Qua in re consistit concordia?

I. R. 1. Concordia laudabilis non est in malo, sed in bono. Alias enim

enim si malum sit notum in quo fit conspiratio, est potius convecordia, quam concordia: si vero sit malum quod videtur aut apparet bonum, est concordia apparens tantum, non vera. *Phil.* 1. 27. & 2. 2. & 4. 2.

II. 2. Hinc vera concordia non est proprie nisi inter bonos: quia versatur circa bona, quæ à bonis tantum quæruntur. Vnde etiam fit, quod solida nulla sit concordia inter improbos: quia objectum & fundamentum veræ concordiæ ipsis deest.

III. 3. Concordia est unio cordium aut voluntatum circa bonum appetendum. Quamvis igitur in multis conveniat cum pace, amplius tamen aliquid in sese continet. Pacem n. habere possumus cum impiis, *Rom.* 12. 18. sed non concordiam.

IV. 4. Quia vero conjungi possint voluntates hominum in bono, quamvis omni ex parte non habent sensus consentientes circa illa, quæ pertinent ad bonum quod appetunt; idcirco dissensio opinionum circa illa, quę minus sunt necessaria, quamvis perfectionem concordiæ impediat, ipsi tamen concordiæ non repugnat. *Phil.* 3. 15. 16.

Quæstio secunda. An concordia sit virtus distincta, & necessaria?

V. R. 1. Concordia prout effectum unionis inter diversos notat, non est virtus, sed aliquid fluens ex virtute diversorum. Sed studium concordiæ est virtutis actus. Ipsa autem inclinatio ac dispositio ad hoc studium ratione tantum differt à charitate.

VI. 2. Necessarium est studium concordiæ 1. ratione charitatis à qua fluit, & quam fovet, promovet, & implet. 2. Ratione justitiæ, cujus impedimenta removet. 3. Ratione felicitatis tam communis quam privatæ, quæ unitis viribus concordium bonorum facilius procuratur.

Quæstio tertia. Qua in re consistit benevolentia?

VII. R. Consistit proprie in voluntate illa qua cupimus aliis bene esse. Sed 1. Vera & præcipua bona (qualia sunt spiritualia) tam aliis quam nobis sunt imprimis optanda, & reliqua prout inserviunt illis. 3. *Joh.* 2. 2. Bonum non est uni optandum, quod ullo modo cedit in malum aliorum. Opibus igitur aut potentia augeri illos, qui malum aliis moliuntur, & quorum bona sunt mala, non est optandum:

Cap. XXX.

DE AEQVANIMITATE.

Quæstio prima. Quid est æquanimitas?

I. R. 1. Æquanimitas est illa moderatio in cōversatione cum ho-

minibus, qua concordia benevolentia & pax conservatur. *Phil. 4. 5.*

II. 2. Hæc moderatio consistit proprie in summi & rigidi juris relaxatione, prout ratio suadet, omnibus circumstantiis rite consideratis.

III. 3. Hæc autem relaxatio, ut virtutis naturam participet, debet moderatum tenorem observare inter duo extrema; ita ut neque nihil, neq; tamen omnia sine discretione relaxet aut condonet.

IV. 4. Ista moderatio imprimis in sermone debet observari; ne tantum arrogemus nobis verbis, quantum in rigore est juris nostri. *Philem. 18. 19.*

V. 5. Observari debet etiam in factis; ut ne jure quidem illo nostro quod verbis defendimus, reipsa semper utamur. *1. Cor. 9. 15.*

VI. 6. Similis moderatio observanda in aliorum infirmitatibus multis, quas sanare non possumus, placide tolerandis. *Rom. 15. 1. 1. Thess. 5. 14.*

VII. 7. Eadem æquanimitas exercenda est in aliorum dictis ac factis interpretandis; ut scil. bona qualiacunque probemus; ambigua in meliorem partem, quoad fieri potest, accipiamus; mala non nimis exaggeremus. *1. Cor. 13. 5.*

VIII. 8. Exercenda est denique in injuriis manifestis (quando vel Dei gloria, vel publicum vel privatum hominum bonum inde potest exspectari) dissimulandis & condonandis. *1. Cor. 13. 7.*

CAP. XXXI.

DE HOMICIDIO.

Quæstio prima. Quid sit homicidium?

I. R. Per homicidium intelligitur illicita hominis occisio, ad quam referri debet etiam mutilatio, tanquam occisio inchoata & imperfecta. Hinc homicidii peccatum non admittitur, si occidatur homo ex justitia. Ad istam autem justitiam ex ordine conditiones istæ requiruntur. 1. Ut causa sit gravis ac justa. 2. Ut auctoritate publica fiat. 3. Ut ordine ac mediis justis fiat. 4. Ut fiat ex intentione recta, & justitiæ zelo, non ex ira, odio, vindictæ privatæ cupiditate, aut alia aliqua inordinata passione.

Quæstio secunda. Quænam est justa causa hominis occidendi?

II. R. Illa sola in conscientia potest haberi pro justa, quam Deus in lege sua approbavit pro justa, vel expressis verbis, vel per consequentiam evidentem. Vita enim proximi non subjicitur arbitrio cujusquam, nisi illius qui author est & dominus

vitæ. Hominum omnium est, obedire legi, de non occidendo, nulla adhibita exceptione, quæ ab authore legis non est approbata.

Quæstio tertia. Annon liceat aliquando occidere innocentem?

III. R. Ex intentione & consilio destinato, hoc facere nullo casu licet. Sed 1. licet aliquando tradere innocentem aliis à quibus occidatur. Vt si tyrannus devastaturus esset urbem, nisi illi tradatur innocens aliquis: ille innocens tenetur jure naturali pro totius reip. salute, se morti offerre: & resp. potest eum neque retinere, neque defendere, sed urgere eum, ut officium suum hac in parte præstet. 2. Per accidens aliquando occidi potest innocens absque peccato. Si nempe necessarium officium requirat, ut nocens unus aut plures occidantur, & illi se defendant per innocentis alicujus interpositionem. Aut si quis fuga necessaria per iter angustum, consulens vitæ suæ, non possit vitare, quin alterum protereret in via.

Quæstio quarta. An aliquando liceat occidere hominem authoritate privata?

IV. R. 1. Aliquando licet occidere alterum, nulla publica cognitione præcedente: sed tum solum quando causa evidenter postulat, ut hoc fiat, & authoritas publica non potest implorari. In isthoc enim casu, privatus quilibet justitiæ publicæ minister constituitur, tam nutu Dei, quam omnium hominum consensu.

V. 2. Hinc non dubitatur, quin liceat aliquando occidere invasorem aut aggressorem suum, ad se defendendum.

VI. 3. Sed ut hoc sit licitum, requiritur 1. ut aggressio sit proprie dicta, & violenta. Vis n. sola debet vi repelli, non quælibet injuria. 2. ut defensio vera & propria sit in ipso actu aggressionis, moraliter saltem, si non physice, non autem præventio, aut insequens vindicatio. Si enim invasio ipsa possit declinari, nulla ratio patitur ut huc usque descendatur. 3. Vt sub specie defensionis nihil fiat, quod non est necessarium ad illum finem. Si enim excedat modum aut moderamen inculpatæ tutelæ, non est proprie defensio, sed invasio opposita invasioni.

VII. 4. Ad istam defensionem male à quibusdam refertur defensio & recuperatio honoris, sive oppugnetur verbis & signis contumeliosis; sive factis, ut alapa; sive criminatione aliqua gravi; sive provocatione ad pugnandum, & similia. Nam 1. honor iste de quo agitur magna ex parte est res vana, ex vanorum hominum opinione pendens, nullo modo cum vita hominis comparanda. 2. Honor verus augetur potius quam minuitur istiusmodi injuriarum contemptu. 3. Aliis mediis potest quilibet honorem suum tueri. 4. Fama sublata non potest recuperari

per mortem detractoris. 5. Hac ratione cædibus vulgaribus aperitur via.

VIII. 5. Recte tamen refertur hæc defensio ad castitatem tuendam: quia pudicitiæ invasor vim & violentiam summam infert, cum injuria tam atroci, & tam irrevocabili, ut jure videatur morti adæquari.

IX. 6. Recte etiam extenditur ad defensionem non tantum nostrum, sed & aliorum innocentium. Hoc enim postulat lex, ut proximum diligamus, sicut nos ipsos.

X. 7. Persona invadens potest esse talis, & aliæ etiam circumstantiæ, ut magis invasum deceat mortem ipsam pati, quam defensione tali propulsare.

Quæstio sexta. An licita sit aliquando occisio sui ipsius?

XI. R. 1. Occidere semetipsum ex intentione directa est inter gravissima homicidii peccata. R. Quia sic faciens 1. graviter peccat adversus authoritatem Dei, qui solus est Dominus vitæ. 2. Adversus bonitatem Dei, cujus tantum beneficium contemnit. 3. Adversus providentiam Dei, cujus ordinem turbare conatur. 4. Adversus charitatem, qua non minus tenetur se quam proximum in vita conservare. 5. Adversus justitiam, quæ non patitur quenquam remp. & alias societates humanas, quarum pars est quisque, membro aliquo ex arbitrio privato spoliare. 6. Adversus communem naturæ inclinationem, atque adeo legem naturæ.

XII. 2. Non excusat hoc peccatum, si fiat vel ad vitanda mala magna; vel ad magnum bonum consequendum; vel ex vindicta propter peccata admissa. Nam neque est idoneus judex quisquam ad tale quid de semetipso statuendum: neque facienda sunt mala, ut eveniant inde bona, aut ne alia mala sequantur. Frustra igitur excusatur à quibusdam factum Saulis, qui gladio incubuit, ne à Dei suisque hostibus illuderetur. *1. Sam. 31. 4.* & simile factum Razis. *2. Mach. 14.*

XIII. 3. Licitum est tamen, & aliquando justum, ut quis patiatur se occidi, non prohibendo cũ possit sive sit ad justitiæ satisfaciendũ; sive in defensione fidei ac honoris Dei; sive in magnum bonum aliorum vel publicum, vel privatum. Hoc enim non est facere malum, sed tantum pati.

XIV. 4. Licitum etiam aliquando est, exponere se tali periculo mortis, ex quo certo, sed indirecte, mors est secutura. Sic miles potest consistere in statione, aut capessere jussum aliquod imperatoris, ex quo novit se illa ratione interimendum. Sic Samson (ex singulari instinctu) directe intẽdebat Philistæos occidere, non semetipsum, quamvis prævide rit suam mortem inde secuturam. *Jud. 16. 30.* Similis fere est ratio eorum, qui pulvere tormentario accendunt navem qua feruntur, ne perveniat

veniat in hostis possessionem. Non enim directe intēdunt semetipsos occidere, sed hosti incommodare.

Quæstio septima. An occisio hominis casualis sit peccatum?

XV. R. 1. Casu dicitur fieri, quod fit præter scopum & intentionem facientis. Hoc autem duplici modo fit: vel enim est præter intentionem absolute tam in se, quam in sua causa; vel in se tantum, sed non in causa. Si primo modo occisio hominis contingat, non est homicidium, nisi materialiter tantum: ac proinde non est peccatum: quia nullo modo est voluntarium. *Exod. 21. 13. Num. 35. 22. 23. Deut. 19. 5.*

XVI. 2. Secundo autem modo si fiat, est homicidii peccatum, gravius aut levius, prout magis aut minus fuit in sua causa voluntarium.

XVII. 3. In isto genere maxime peccat ille qui dat operam rei illicitæ, ex qua immediate sequitur alterius mors: ut si quis alterum injuste & graviter percuteret, sine intentione occidendi, & tamen mors ex illa percussione sequatur.

XVIII. 4. Proximus est gradus peccati ejus, qui dat operam rei illicitæ, ex qua mediate vel per aliud suppositum sequitur occisio alterius: ut qui fovet sicarium, aut homicidam notum, quamvis non faciat cum intentione: ut quenquam occidat.

XIX. 5. Graviter etiam in isto genere peccat, qui dans operam rei licitæ, non adhibet debitam diligentiam ad homicidium cavendum; ut quum explodit quis bombardam, projicit jaculum, aut sagittam, crassâ negligentia insuper habens, utrum obvius sit aliquis, necne.

XX. 6. Quum autem diligentiam singularem tenentur quidam adhibere ex justitia, ad homicidia cavenda, illorum negligentia est cum maxima culpa conjuncta: ut si ministri justitiæ publicæ non faciant officium, in homicidiis & eorum causis, vel occasionibus è medio tollendis.

XXI. 7. Neque illi tamen possunt excusari, qui negligunt officium quod ex charitate tenentur præstare: ut si quis non succurrat alteri quando potest, in periculo gravi.

Cap. XXXII.

DE DUELLO.

Quæstio. An duellum sit licitum?

I. R. Per duellum in ista quæstione non est intelligenda qualibet singularis dimicatio aut monomachia vel pugna inter duos (sic enim necessaria defensio propriæ vitæ adversus aggressorem in quæstionem voca-

vocaretur) sed illa tantum, quæ directè & sponte suscipitur, ex condicto vel conventione, cum periculo occisionis vel mutilationis. Istiusmodi autem duellum simpliciter est damnandum, tam in acceptante, quam in provocante, quamvis major sit culpa provocantis.

II. Nulla in Scripturis exstat approbatio hujusmodi pugnæ: ita ut leges duelli (sicut etiam potandi leges) non sint à Deo scriptæ, sed à Diabolo traditæ in perniciem generis humani. Pugna Davidis adversus Goliath, præterquam quod ex authoritate publica, in bonum commune suscipiebatur, tanquam bellum partiale, nihil simile habens duelli, inter privatos, sponte & ex condicto suscepti, fuit etiam ex singulari motione Spiritus sancti; atque adeo ex ordine non imitandum.

III. Non est medium aptum, idoneum, & necessarium ad finem aliquem bonum. Non ad veritatis manifestationem, aut criminis purgationem: quia cum nulla sit promissio Dei, quod hoc modo testimonium velit præbere veritati, extraordinariam ejus providentiam tali modo consulere aut appellare, nihil aliud est quam inventione diabolica Deum tentare. Non ad defensionem honoris mundani: quia honor ille, qui hac ratione defendi potest est vanus, & inter vanos homines obtinens, qui ex perverso abusu, & barbaro more, opinionem istam imbiberunt; quem si quis anteponit honori apud Deum, qui hujusmodi peccato amittitur; non est habendus pro Christiano. Non ad defensionem honoris Dei, ut si quis infidelem provocaret ad duellum, aut ab illo provocaretur ut ex eventu judicium fieret de fide: quia sic vel fidei veritas infallibilis ex medio fallaci suspenderetur, vel miraculum à Deo temere exspectaretur cum Dei tentatione. Non ad justam vindictam exequendam: quia neque conceditur vindicta privatis, neque in pari duellatorum conditione adest potentia quæ requiritur ad injuriam vindicandam.

IV. Duellum est bellum, inter duos, quod non magis est licitum quam inter plures, atque adeo ejusdem est naturæ cum bello civili, quod sponte & ex condicto suscipere omnes haberent pro insania.

V. In duello, quisque judex est in sua propria causa, idque ira, furore & vindictæ appetitu turbatus, & semet una cum adversario eidem periculo subjicit, in causa levi & gravi.

Cap. XXXIII.

DE BELLO.

QVæstio prima. An bellum sit licitum Christianis?

I. R. Bellum est, quando per vim certatur. Quod vel privatim fit, de quo antea dictum fuit, vel publice, de quo jam proprie quæritur.

II. 1. Bellum per se, nude & integre consideratum, est in genere mali. Nam 1. ex altera saltem parte est malum culpæ, vel peccatum: quia nullum potest esse bellum ex utraque parte justum. 2. Ex utraque parte est malum pœnę, propter incommoda plurima quæ secum infert. Vnde etiam inter gravissima Dei flagella in Scripturis numeratur.

III. 2. Hinc, signum est hominis feri & barbari, si quis bello sit deditus, bellum simpliciter exoptans, eoque delectatus. *Psal. 120. 7.*

IV. 3. Per se tamen & intrinsece, non semper est illicitum, sed potest certis conditionibus honestari. Si enim sic esset illicitum, tum nunquam à Deo probatum fuisset sub vetere testamento, quod tamen à nemine potest negari.

V. 4. Johannes Baptista tanquam præcursor Christi, in concione de regno Dei, vel baptismo resipiscentiæ in remissionem peccatorum, i. e. de novo testamento, *Luc. 3. 14.* rogatus de officio militum, non suadet ut abjicerent arma, sed ut recte iis utantur. Similis est ratio Centurionum, & militum ad Christum conversorum. *Luc. 7. Actor. 10. Actor. 13. 12.*

VI. 5. Christus Dominus *Mat. 22.* docet, reddenda esse Cæsari, quæ sunt Cæsaris, inter quæ fuerunt vectigalia in stipendia militum, & belli sumptus: quos tamen suppeditare minime liceret, si bellum simpliciter esset illicitum.

VII. 6. Apostolus *Rom. 13.* testatur aperte, supereminentem potestatem gladium gerere ut ministrum Dei, atque adeo publicam potestatem gladii ipsi esse commissam.

VIII. 7. In Apocalypsi, multæ sunt prophetiæ de bellis à populo Dei gerendis, cum approbatione manifesta.

IX. 8. Supereminens potestas, jure naturæ, approbante Apostolo *Rom. 13.* habet potestatem injurias propulsandi, & sibi subditos ab eisdem vindicandi. Sed aliquando accidit, ut hoc fieri non possit, nisi bellum gerendo.

X. 9. Quæ contra objiciuntur ex *Matth. 5.* & similibus locis, non ostendunt omne bellum esse simpliciter illicitum. Nam 1. Nihil ibi præcipitur novi, quod non potest

ostendi prçceptum etiam in V.T. ubi tamen bellum approbatur. 2. Quæ ibi dicuntur, dicuntur privatis, quatenus affectibus & perturbationibus suis quoquo modo indulgent, non publicæ authoritati, à Deo constitutç vindici ad iram ei qui malum fecerit. *Rom.* 13. 3. Prohibetur ibi odium inimicitiæ & vindictæ meræ, non justitiæ cura. 4. Hyperbolicæ quædam locutiones adhibentur, ut doceamur, quomodo animis præparati esse debemus, ad summam patientiam, ubi opus fuerit; & quod ad illam partem contendere debeamus, à qua per naturam maxime sumus aversi.

Quæ requirantur ad bellum justum? Quæstio secunda. Quæ conditiones requirantur ad bellum licitum.

XI. R. 1. Requiritur causa justa: ne in illud crimen incurratur, quod toties in Psal. cum detestatione memoratur: *persequuntur me sine causa.* Justa autem belli causa non est injuria quælibet levis aut parva quoniam bellum multans homines gravissimis pœnis est gravissima & atrocissima plaga, atque adeo non inferenda nisi pro injuria gravi & atroci, vel in sese, vel in eo quod inde consequitur. Neque gravis & atrox injuria justam causam præbet belli, nisi post alia omnia media pacis tentata. *Deut.* 20. *Jud.* 20.

XII. 2. Requiritur secundo in loco authoritas justa. Talis autem authoritas quamvis quoad bellum defensivum reperiatur in qualibet rep. etiam imperfecta; quia omnes jure naturali habent authoritatem sese defendendi, aut vim vi repellendi; tamçn quoad bellum aggressivum, non est nisi penes remp. perfectam, quæ non dependet ab alia superiore, nec recurrit ad illam, sed sibi ad omnia est sufficiens, & integra in omnibus quæ pertinent ad debitam gubernationem. R. Bellum enim aggressivum est supremus actus justitiæ vindicativæ *Jer.* 39. 5. & 52. 9. qualis actus illi soli convenit qui est judex supremus, & non habet supçriorem, ad quē recurrat, & per quem exigat debitam satisfactionem.

XIII. 3. Requiritur tertio recta intentio, Recta autem intentio hæc non tantum in genere debet adesse, ut gloria Dei spectetur, (quæ est communis conditio omnis operis boni) sed etiam specialis illa, quæ intime congruit justitiæ belli; i. e. ne ex affectu, odio, sed ex zelo justitiæ bellum geratur; ut bellum semper tendat ad æquam pacem & tranquillitatem, tanquam ad suum finem.

XIV. 4. Requiritur denique modus justus agendi. In quo tam generalis illa regula est observanda, ne quidquam fiat adversus legem Dei, quam specialis, ne quidquam inferatur aliis mali, quod non est accommodatum ac necessarium ad justum finem belli consequendum; neve receptum jus gentium violetur.

Quæstio tertia. Circa primam cōditionem, quęritur quatenus constare

De Justitia causæ cognoscenda.

stare debeat bellum gerentibus de justitia causæ?

XV. R. 1. Princeps vel author belli, & milites etiam superioris ordinis, qui admittuntur ad concilia belli, diligentissime examinare tenentur, an causas habeant justi belli, per se, & per alios prudentes & pios. R. Qui enim bellum indicit, gerit vices judicis in re gravissima. Judex autem tenetur omnem diligentiam adhibere, in causis examinandis, ad sententiam ex judicio recto ferendam. Non sufficit igitur ad justitiam belli, ut Princeps credat se habere justam causam, sed oportet ut ex cognitionis examine, eandem habeat bene perspectã. Hinc etiam audiendæ semper sunt rationes adversariorum, si velint ex æquo & bono disceptare.

XVI. 2. Si post sufficientem examinationem, & deliberationem, justitia belli maneat adhuc plane dubia, sive altera pars sit in possessione, sive non, abstinendum est à bello: quia ille qui bellum gerit in causa dubia, 1. peccat in eo, quod non agat ex fide. 2. Temere exponit se & alios gravissimis periculis, tam peccandi, quam pœnas ferendi. 3. Sententiam justitiæ vindicativæ fert, & exequitur, absq; ulla causa manifesta.

XVII. 3. Milites inferioris ordinis, qui sunt subditi Principi bellum gerenti, quamvis in causa manifeste injusta, non debeant ipsum juvare, si tamen post examen quod ab ipsis commode potest institui, causa non appareat injusta, possunt principi suo militare, R. 1. Quia milites tales neque tenentur, neque possunt accurate examinare causas belli; sed sunt exequutores tantum sententiæ alienæ; & instrumenta, quæ non tam moventur proprio consilio ac deliberatione, quam causæ principalis. 2. Quia in causa dubia tutior pars est sequenda: sed tutius est (ubi de nulla injustitia constat) sequi jussum principis, & consulere suæ ac suorum saluti, quam alienæ.

XVIII. 4. Milites tamen non subditi Principi bellum gerenti, non debent eum in bello juvare, si dubitent de justitia belli. R. quia in dubiis tutior pars est eligenda, sed tales milites, quum sunt liberi, si in tali casu abstineant à bello, nemini faciunt injuriam; si vero suscipiant tale bellum, tum & conscientiis suis vim faciunt, & exponunt se periculo gravi, aliis maximam injuriam faciendi. Hinc illos milites, qui animas habent venales, & parati sunt ad quodcunque bellum suscipiendum, unde majora stipendia possunt exspectare, sceleratam agere vitam, & nulla ratione posse excusari, patet.

Quæstio quarta. Circa secundam conditionem quæritur, an Principi Christiano sit licitum, in bello justo, vocare in auxilium milites infideles, aut auxilium ipsis ferre? De auxiliis infidelium.

XIX. R. 1. Hoc per se, & absolute consideratum, non est illici-

rum. R. Sicut enim licitum est in bello justo, uti auxilio bestiarum, ut Elephantorum, equorum, &c. sic etiam licitum est uti auxilio hominum bestialium. Exemplum probatum habemus in Abrahamo, qui *Gen. 14.* arma sua conjunxit cum armis Regis Sodomorum.

XX. 2. Per accidens tamen hoc ita solet illicitum fieri, ut sine magna cautela non debeat tentari. 1. Quia præ se fert speciem quandam diffidentiæ;& inclinationis ad finem propositum per fas & nefas consequendum; nec non illicitæ cum impiis conjunctionis. 2. Quia solent inde gravissima scandala oriri, tam inter Christianos, quam infideles. 3. Quia infideles non solent fidem datam servare; & sic eorum auxilia cedunt in malum.

XXI. 3. Israëlitę non tantum istas ob causas peccarunt, quando usi sunt auxilio infidelium, sed etiam quia singularem habuerunt protectionem Dei sibi promissam, neque potuerunt vinci, dum Deo adhærebant. *2. Ch. 16. 8. 9. & 19. 2. 20. 36.*

XXII. 4. Fœdus talis amicitiæ, quo absolute & sine exceptione causæ, auxilia promittuntur mutua ad quodlibet bellum ex occasione suscipiendum, vix, aut ne vix quidem iniri potest cum Principe fideli, nedum infideli. Hoc enim esset exponere se periculo gravissimi peccati, & suam conscientiam ex arbitrio alterius suspensam habere.

Quæstio quinta. Circa tertiam conditionem, quæritur, quale sit peccatum, sinistra intentio bellum gerentis, ut odium, invidia, studium honoris, d vitiarum &c?

XXIII. R. 1. Intentio prava semper vitiat actionem quamlibet moralem: quia finis qui intenditur & movet voluntatem ad agendum, maximam vim habet in ipsa actione elicienda. In bello autem gerendo, eo gravius peccatur ex intentione prava, quò ægriuś eligi debet bellum nec nisi ex causa gravissima & necessaria, etiam ex intentione bona, propter atrocem ejus naturam.

XXIV. 2. Opus tamen ipsum (quatenus ab actione differt) intentione bona vel prava non mutatur: quia intentio est causa tantum effectionis, non essentiæ rei; pertinet ad modum faciendi, non ad modum rei factæ, quæ natura sua interna potest ac debet semper æstimari.

XXV. 3. Hinc, in bello quod suscipitur ex causa & authoritate justa, non est illicitum uti opera eorum, qui ex intentione prava, odio vi, aut ambitione, vel cupiditate prædæ militabunt.

XXVI. 4. Hinc etiam intentio sinistra in bello alias justo, quamvis peccatum sit, non tamen infert obligationem alicujus restitutionis: quia non est peccatum contra justitiam in re ipsa. Sicut enim judex qui ex odio reum aliquem afficit pœna quam meretur, quamvis peccet, non tamen debet

debet isti restitutionem, sic etiam bellum justum ex odio gerens.

XXVII. 5. In bello injusto, intentio prava auget & aggravat injustitiam ejus. Quum enim injustitia causæ, minuitur & quasi excusatur aliquando per ignorantiam invincibilem, intentio prava facit, ut ignorantia talis non habeat vim causæ excusantis.

XXVIII. 6. Intentio non tantum per se mala, sed etiam levis, & vana, ut virium ostentatio, & similia, non debent quenquam impellere ad bellum gerendum: quia pugnat cum recta ratione, eligere atrox medium, & periculi plenum, ad finem vanum consequendum.

XXIX. 7. Intentio licita, ut militiæ exercitatio, & experientiæ comparatio, aut mercedis exspectatio, etiam in bello justo, si principalius movent animum, quam jus ipsum, actionem totam non possunt non vitiare.

Quæstio sexta. Circa quartam conditionem, quæritur 1. Quinam jure possint lædi in bello, & quatenus?

XXX. R. 1. Bellum justum proprie & directe geritur adversus nocentes & reos, id est, adversus illos, qui sunt in causa & culpa propter quam bellum geritur. Illi igitur soli directe & ex proposito debent puniri, secundum rationem justitiæ vindicativæ. Nam sine culpa præcedente, non potest pœna juste cuiquam infligi. Graviter igitur peccasse videntur Israëlitæ, interficiendo filios Benjamin sine delectu. *Jud. 20.*

XXXI. 2. Inter nocentes non possunt numerari infantes, neque ex ordine fœminæ, neque pacifici illi, qui dissentientes coguntur inter hostes manere.

XXXII. 3. Nocentes ipsi non sunt lædendi, nisi quatenus necessarium est ad justum finem belli consequendum, id est, vel ad obtinendam justam compensationem rei ablatæ, vel ad injuriam vindicandam, vel ad pacem stabiliendam.

XXXIII. 4. Innocentes præter intentionem & per accidens possunt lædi: ut in justa expugnatione civitatis, aut navis, in qua sunt varii innocentes; & in exspoliatione bonorum, quibus hostis aliquo modo ad bellum armatur: quia ex tali conjunctione, innocentes illi habentur pro parte nocentum; & injuria quæ ipsis infertur, provenit proprie à nocentibus illis, in quorum sunt potestate; à quibus etiam restitutio ipsis debetur. Sed charitas tamen & æquitas postulat, ut bellum exerceatur cum innocentum damno quam minimo fieri possit.

XXXIV. 5. Hinc non potest regulariter defendi, ut ulla civitas militibus detur in prædam pro ipsorum libitu diripienda: quia inter plurima alia horrenda quæ inde sequuntur, in tali direptione, nullum omnino discrimen statuitur inter nocentes

& innocentes.

XXXV. 6. Hinc etiam, non tam bellū justum, quam latrocinium est, quo intenditur oppressio innoxiorum agricolarum & similium; quale est bellum hodiernum Ferdinandi Imperatoris in Germania.

Quæstio septima. In quibus possint hostes lædi?

XXXVI. R. In eis quæ pertinent vel ad pœnam justam, vel securitatem necessariam: ut in privatione vitæ, bonorum externorum, & libertatis. In quibus tamen moderamen illud est adhibendum, quod justitię debitum, & securitatis necessitas suadet. Sed in pudicitia & similibus, nulla vis inferri, aut permitti potest, absque gravi peccato. Talia enim neque ad justitiam pertinent, neque ad securitatem, neque potest in illis peccatum agentis, à pœna patientis separari.

De stratagematis bellicis.

Quæstio octava. An licitum sit uti insidiis, & stratagematis in bello justo?

XXXVII. R. 1. Insidias & stratagemata militaria Deus ipse justitiæ author in populo suo approbavit mandato. *Jos. 8. 2.* & exemplis multis. Ut *Jud. 7. 16. &c. & 20. 29. &c.*

XXXVIII. 2. Sed stratagematis licitis non sunt annumeranda mendacia: quia fidem vel illicite dare, vel licite datam non servare, semper est injustum.

XXXIX. 3. In stratagematis tamen licitum est, non tantum consilia & proposita occultare, sed etiam signis aut factis quibusdam prę te ferre intentionem hanc aut illam quam non habes. Quamvis enim directe significare verbis quod falsum est, mendacium sit improbandum; gestibus tamen aut factis quibusdam tale quid indirecte significare, i. e. illud facere, ex quo verisimile est alium conclusurum quod falsum est, hoc non est mentiri: quia facta illa quæ neque ex natura sua, neque ex instituto, vel pacto certo, significant hanc aut illam sententiam, non sunt ejusdem naturæ cum sermone, atque adeo non habent rationem mendacii, quamvis in significatione falsa à spectantibus accipiantur, & illud etiam prǫvideatur, quęraturque.

CAP. XXXIV.

De Æquitate legum quarundam Mosaicarum ad sextum præceptum pertinentium.

QVæstio prima. Quid juris fuerit in illo, quod arrogans sibi occidere proximum, morte plectendus fuerit, *Exod. 21. 14.*

I. R. Sensus est, idemque æquissimus, ut ipsa voluntas occidendi, sive

ſive machinatio mortis alterius morte puniatur.

II. Hoc autem intelligendum eſt, non de quacunque voluntate, quamvis verbis forſan manifeſtata; ſed de voluntate ita propalata, ut homicidium ſit in fieri, i.e. inceperit progredi in actum, ita ut quantum in volente fuerit, mors alterius conſequeretur.

III. Hujuſmodi voluntas pro facto debet puniri: quia talis homo fecit quod in ipſo fuit ad occidendum, & ſic occidit active, quamvis paſſio deſtinata non ſit inde ſecuta. Sic qui ſciens volens operam dedit, ut innocens condemnaretur plectendus eſt ut homicida. *Deut. 19. 19.*

IV. Similis eſt ratio illius qui vel telo, vel veneno, vel ſimili aliqua ratione conatus eſt hominem necare, & illius etiam cujus dolo malo incendium factum eſt. In iſtiuſmodi caſibus, non tam factum, quam animus, non tam exitus, quam voluntas & conſilium ſpectatur.

Quæſtio ſecunda. Quid juris ſit in illa lege, de ſervi morte, aut læſione, minus quam liberi vindicanda, *Exo. 21. 21. 26?*

V. R. 1. Aliqua differentia inter ſervos & liberos, quoad percuſſionem, ex eo promanat, quod ſervi vel mancipia, ex ſua conditione obnoxii ſint verberibus & plagis, & corpore luere cogantur quod peccarunt: *Luc. 12. 47. 48.* liberorum autem & ingenuorum conditio liberos ipſos præſtat ab hujuſmodi vi.

VI. 2. Servus tamen non eſt Domino ſuo ſubjectus quoad vitam, ſed tantum quoad operam, & illa, quæ eo faciunt. Solus enim Deus, qui dat vitam, eſt Dominus ejus: nec poteſt quiſquam eam juſte auferre, niſi Deus, vel gerens auctoritatem Dei, ut Judex.

VII. 3. Non excuſatur igitur Dominus, ſi ſervum percuſſerit telo, vel inſtrumento occidendi, ſed ſi fecerit hoc *virga*, vel inſtrumento caſtigandi. *Exod. 21. 20.*

VIII. 4. Qui percutit ſervum ſuum virga, non præſumitur hoc feciſſe voluntate occidendi, niſi tanta violentia & crudelitas exerceatur, ut ſub manu ipſius, vel in continenti, & ſtatim ex plaga moriatur.

IX. 5. Ratio illa, quæ redditur *Exod. 21. 21. Nam pecunia ejus eſt*, non liberat Dominum in foro conſcientiæ, quaſi pecunia ſua necis jus in ſervum acquiſierit: neque etiam in foro externo, niſi quatenus præſumitur, eum non occidere voluiſſe quem emerat, ſed tantum caſtigare, & pœnam aliquo modo congruam dediſſe in eo quod perdiderit pretium emtionis.

Quæſtio tertia. Qualis ſit æquitas legis illius de beſtia hominem occidente, *Exod. 21. 28. &c.*

X. R. Animalia rationis expertia propter occiſionem hominis perimi jubebantur, non quia culpam contraxerant, (cujus proprie non

ſunt

sunt capacia) sed. 1. Vt eorum Dominii in ipsis punirentur, quia illa animalia non satis diligenter curaverant ac custodierant. 2. Vt vita humana omnibus hoc pacto commendaretur, & res eidem adversantes essent detestationi. 3. Vt homines bestiales morte bestiæ ab homicidiis magis deterrerentur.

Quæstio quarta. Quæ æquitas fuit in lege de bestiis quibusdam ab homine non occidendis, *Deut.22.6?*

XI. R. Prohibentur hujus generis varia, non quia sunt homicidia, aut contra justitiam proprie dictam peccata: sed 1. Quia in talibus apparet, exercetur, & augetur feritas & sævitia quorundam ingeniorum, à qua proveniunt homicidia. *Prov. 12.10.* 2. Quia hujusmodi rudimentis instituuntur homines à crudelitate abhorrere. 3. Quia Deus vult suos exercere, ut quam longissime recedant ab hujusmodi peccatis, & vel à specie eorum abhorrere. Istiusmodi enim cautionibus, quasi sepimentis, voluit Deus legem suam circumvallari, ad arcendos homines à gravioribus peccatis. Quemadmodum autem septum & maceries qua prædium circum munitur, cum ipso prædio in unum coalescit; sic hujusmodi appendices mandatorum cum ipsis mandatis cohærent. Similis est ratio illius legis de hædo in matris lacte non coquendo. *Exod. 23.19. & 34.26. Deut. 14.22. &c.*

Quæstio quinta. Quid juris est de sanguine non comedendo, *Lev. 7. 26. & 17.10. & 19.26. Deut. 12. 16.23.*

XII. R. Hæc lex partim spectat ad crudelitatis detestationem augendam; quo nomine conjungitur cum homicidii severa prohibitione *Gen. 9.4.5.* & partim ad religiosam vel typicam observationem: quo nomine conjungitur cum lege sacrificandi. *Lev. 17.10.11.*

Quæstio sexta. Qualis fuit æquitas asylorum vel urbium refugii in lege constitutarum. *Exod. 21.13. Num. 35.22. Deut. 19.4.*

XIII. R. 1. Non proprie fuerunt loca exilii, sed refugii. Exilium enim est pœna: sed refugium tendit ad immunitatem à pœna. Neque revera legitur quidquam in lege, de exilii pœna constitutum, sed tantum de pœna mortis, mulctæ, verberum, & servitutis.

XIV. 2. Refugium hoc fuit iis tantum paratum, qui homicidium patraverant prorsus involuntarium: quod instrumento, ac modo describitur *Num. 35.* & exemplo illustratur *Deut. 19.* Voluntariis autem homicidis hujusmodi refugii beneficium severe negatur. *Exod. 21.13.* cujus rei exemplum habemus. *1. Reg. 1. & 2.*

XV. 3. Refugium hoc paratum fuit innocentibus adversus inconsultum impetum propinquorum occisi, non adversus Magistratus jurisdictionem.

XVI. 4. Refugii loca ordinaria fuerunt Vrbes quædam Levitarum. Non tantum ut reverentia Levitarum tutius agerent infelices profugi, sed etiam ut eorum consuetudine, exemplis, ac consiliis, tam ad sortem suam sancte ferendam, quam ad alias officii sui partes instituerentur.

XVII. 5. Extraordinaria perfugii loca fuerunt templum & altare Dei. *Exod. 21. 14.* quia reverentia Dei conspectu loci illius excitata violentiam hominum reprimebat.

XVIII. 6. In ordinariis locis perfugii manendum fuit homicidæ ad tempus, ut ira interim, dolor, & perturbatio propinquorum occisi possit commode deponi. Tempus autem illud ex summi sacerdotis vita suspendebatur, partim ut Dei nutu restitueretur, & partim ut opportuna occasio reconciliationis caperetur ex lætitia successionis illius novæ.

XIX. 7. Si ante illud tempus deprehendebatur homicida extra urbem refugii, permittebatur hoc ægritudini propinquorum, ut ab illis impune occideretur.

XX. 8. Æquitas horum fuit 1. Homicidas non nisi causa cognita esse ulciscendos. 2. Subveniendum esse eis, qui contra vel præter intentionem suam aliquid mali fecerunt. 3. Rationem habendam esse naturalis hominum doloris. 4. Reverentiam singularem deberi locis sacris: sed non propter illa concedendam esse ullam impunitatem hominibus sceleratis.

CAP. XXXV.

Præcept. 7.

DE CONIVGIO.

QVæstio prima. Vter status sit præstantior, conjugium, an cœlibatus?

I. R. 1. Si simpliciter & per se considerentur, nulla virtus aut vitium, vel opus moraliter bonum, aut malum, in alterutro continetur, quia sunt naturales vivendi formæ, quarum neutra vel præcipitur, vel prohibetur. *1. Cor. 7. 25.* Quum igitur neuter status est moraliter bonus, sed indifferens, de neutro proprie potest affirmari, quod sit altero moraliter melior.

II. 2. Quia vero ex eis quæ mediæ sunt naturæ, neque bona, neque mala, alia magis, alia minus conferunt & conducunt ad virtutem & opera bona (ut scientia plus adfert adjumenti ad pietatem quam vires corporis, aut opes) idcirco pro momento quod habent ad istum fi-

nem, sunt assumenda aut repudianda. Et secundum istam rationem intelligenda est quæstio hæc de comparatione conjugii & cœlibatus.

III. 3. In hac autem comparatione, si res ipsæ spectentur absolute, conjugii status videtur præstantior. 1. Quia in principio institutus fuit à Deo ad hominis conditionem meliorem faciendam. *Gen. 2. 18.* 2. Quia post lapsum, illum finem ac usum habet, ut directe faciat ad tentationes & peccata vitanda. *1. Cor. 7. 2. 5. 9.* & illa ratione ad virtutem conservandam ac promovendam.

IV. 4. Si tamen comparatio instituatur quoad hanc aut illam personam, tum judicium ferendum est partim ex dono quod habet. *1. Cor. 7. 7.* & partim ex circumstantiis, quas Paulus complectitur nomine *instantis necessitatis. vers. 26.* Et secundum istam considerationem, si quis donum aut potestatem habeat, & ex concurrentibus aliis conditionibus videat se magis commode decenter & apte posse Domino servire in cœlibatu, melius est ut ita maneat. *vers. 35.* Si quis autem diligenti examine præcedente, videat se non posse vel tam sancte, vel tam commode officio suo defungi in cœlibatu, ac in conjugio, ipsi melior est conjugii status.

V. 5. Apostolicæ regulæ summa huc redit; ut qui non potest temperantia, diligenti cautione, ac oratione, vitare ustionem (id est, ardorem illum concupiscentiæ, qui conscientiæ tranquillitatem turbat) eligat conjugium: quamdiu vero quis potest eis mediis ustionem vitare, cæteris paribus, præsertim in tempore persequutionis, aut similis necessitatis, eligat cœlibatum.

Quæstio secunda. An, & qua ratione illicita sit polygamia? De polygamia.

VI. R. 1. Polygamia est peccatum contra primam conjugii institutionem & legem. *Gen. 2.* Nam 1. Vnum virum & unam mulierem fecit & conjunxit Deus: ita ut quicquid supra accedit, sit monstrosum. *Mal. 2. 15.* 2. Edicto sancivit, ut *duo*, non tres aut plures essent una caro: & ut vir adhæreret *uxori suæ*, non uxoribus. *Matth. 19. 5.*

VII. 2. Est etiam peccatum contra legem naturæ, & rationem rectam. Nam 1. est contra illud quod homini inditum est in prima institutione humanæ naturæ. 2. Est contra naturam amoris conjugalis, qui ita proprius est & singularis, ut tertiam personam non possit admittere ad ejusdem rei communionem: sicut experientia docet in zelotypia conjugali.

VIII. 3. Est contra naturam contractus matrimonialis, quo fit ut conjux non habeat corpus in potestate sua: *1. Cor. 7. 4.* Vnde etiam est quod injustitię & perfidię reus peragatur qui alteri sese jungit. *Mal. 2. 14. 15.*

IX. 4. Est contra unitam illam prolis curam, quam conjugii finis requirit.

X. 5. Est contra perfectionem illam quæ in brutis quibusdam animalibus reperitur. Nam volucres inveniuntur variæ, quæ ex naturæ instinctu, conjunctionem servant unius ad unum: & ratio dictat, majorem requiri continentiam & ordinationem in homine, quam in volucre quacunque.

XI. 6. Est contra principium illud naturale: quod tibi fieri non vis id alteri ne feceris.

XII. 7. Tollit pacem familiæ: sicut experientia docet. *Gen. 4. 23. & 30. 1. Sam. 1. 6. Lev. 18. 18.*

XIII. 8. Patres illi veteres, qui plures ducebant uxores, non possunt à peccato excusari, nisi habuerint singularem dispensationem. Quia autem de tali dispensationē nihil nobis constat ex Scriptura, idcirco non possumus aliud pro certo affirmare, quam Deum talia quædam in ipsis tolerasse, & in bonum convertisse.

Quæstio tertia. An & quatenus conjunctio nimia sit conjugii impedimentum?

XIV. R. 1. Conjunctio illa quæ contrahitur per carnalem propagationem ex eodem stipite propinquo, & dicitur consanguinitas, est naturale matrimonii impedimentum. 1. Quia consanguinei tales sunt ab initio quasi una caro, atque adeo minus idonei ut per contractum novum fiant una, ex non una, quæ est conjugii natura. 2. Quia natura docet, parentibus & proximis consanguineis peculiarem verecundiam ac reverentiam deberi, cui repugnat usus conditionis conjugalis, de quo homines à natura verecundantur. 3. Quia necessitudinis & amicitiæ dilatatio (qui unus est ex fructibus conjugii) in conjungio consanguineorum periret. 4. Quia familiaritas & consuetudo consanguineorum multis incommodis præberet occasionem, si jus haberent Matrimonii contrahendi.

XV. 2. Cognatio spiritualis, quæ à Pontificiis contrahi fingitur in susceptione baptismi & confirmationis, & legalis, quæ insurgere fingitur ex adoptione, seu arrogatione, qua quis alienum filium recipit in suum, nullam vim habet conjugii impediendi, vel ex verbo Dei, vel ex lege naturæ.

XVI. 3. Gradus consanguinitatis & affinitatis, intra quos generaliter illicitum est contrahere matrimonium, non possunt tuto ad conscientiam dirigendam definiri, nisi ex lege Dei tradita per Mosen, *Lev. 18.* qua lex naturæ explicatur.

XVII. 4. Illis gradibus annumerari debent personæ in lege non expressæ, si eandem habeant rationem propinquitatis cum eis, quæ nominatim prohibentur. Ut, quia in lege prohibetur conjugium nepotis cum amita, vel matertera, sequi-

tur etiam prohiberi conjugium patrui vel avunculi, cum nepte ex fratre, vel sorore.

XVIII. 5. Illis etiam personis, quæ videntur eandem rationem habere, quamvis non habeant, tutius est abstinere, honestatis causa, & ad speciem mali vitandam. Talis est ratio consobrinorum.

XIX. 6. Gradus isti generaliter prohibiti, admittere possunt in casu necessitatis, tales exceptiones, quales in Scriptura probantur.

XX. 7. Præter gradus jure divino prohibitos, potest Magistratus civilis interdicere contractu matrimoniali quibusdam personis ob rationes civiles. Sic rectè in quibusdam locis cavetur ne curator contrahat cum pupilla.

Quæstio quarta. Quis & qualis consensus requiratur ad matrimonium justum?

XXI. R. 1. Mutuus consensus partium necessario requiritur ad essentiam status conjugalis. R. quia in matrimonio mutua fit traditio corporum, vel potestatis ac juris in corpora mutua: nulla autem fit legitima traditio ullius rei quæ alterius erat, sine ejus consensu, sicut in omnibus contractibus patet. Hinc est quod consensus iste sit proxima efficiens causa conjunctionis maritalis: ita ut nulla potestas humana possit jungere aliquos matrimonio, sine ipsorum consensu.

XXII. 2. Consensus iste debet ita per signa externa declarari, ut ex eis manifeste appareat (quatenus moraliter judicare quis potest) consensus internus. Quamvis autem ex ordine talia signa non sint nisi verba sensum mentis exprimentia, alia tamen signa verbis æquipollent, si consensum faciant indubitatum.

XXIII. 3. Consensus utriusque simul debet esse: sicut in aliis contractibus. Non tamen necessarium est ut consensus utriusque simul tempore præstetur: sed satis est, si una pars prius consenserit, eumque consensum virtualiter censeatur continuare. Tum enim moraliter simul dicuntur consentire.

XXIV. 4. Consensus iste debet esse voluntarius ac liber: alias non censetur consensus humanus.

XXV. 5. Hinc consensus eorum qui non habent usum rationis, nihil valet ad istum contractum.

XXVI. 6. Consensus coactus, qui extorquetur metu gravi, ac violento, in illum finem incusso, irritum reddit contractum, nisi subsequente consensu libero innovetur, aut validetur. Metus autem qui respectu quorundam esset levis, respectu infirmiorum quorundam, habendus est pro gravi. Metus etiam gravis si non sit violentus, sed reverentialis, id est, qui tantum ex reverentia erga parentes procedit, consensum non infringit: quia talis metus non extorquet sed suaviter elicit & inducit consensum.

XXVII. 7. Consensus ille qui ita procedit ex errore, ut error ille det causam consensui, (sive sit error personæ, qualis fuit Jacobi circa Leam *Gen. 29.* sive conditionis aut qualitatis ad essentiam conjugii pertinentis, qualis est error de quo agitur *Deut. 22. 20.* & Josephus de beata virgine suspicabatur, *Matth. 1. 18.*) talis consensus habendus est pro nullo.

XXVIII. 8. Si vero error sit tantum circa conditionem, aut qualitatem extrinsecam vel accidentariam, quæ essentiam ipsam conjugii non attingit, tum conjugium non magis videtur irritari, quam Israëlitarum juramentum Gibeonitis præstitum ex errore. *Jos. 9.*

XXIX. 9. Requiritur insuper consensus parentum, & eorum vices gerentium, in quorum potestate sunt partes contrahentes. Quod autem iste consensus parentum sit de honestate matrimonii, nemo potest dubitare: sed eundem exigi de necessitate, non negant tantum Pontificii, sed & anathemate damnant hoc affirmantes. Concil. Trident. sess. 24. At vero si regulariter & civiliter intelligatur quæstio, ita ut parentum nomine intelligantur pater, ac mater, sed præcipue pater, (in tutoribus enim & etiam in matre per se, patria potestas imminuta tantum manet:) & eorum consensus, vel dissensus, sit ab omni injuria remotus, justisque causis nitatur: pars affirmativa tam verbo Dei, quam rationi magis consentanea videtur, propter has rationes.

XXX. 10. Patri hoc perpetuo tribuitur in Scriptura, ut sit causa efficiens matrimonii suorum liberorum. *Deut. 7. 3. Jer. 29. 6. &c.*

XXXI. 11. Exempla in Scriptura maxime probata, hoc semper habent, ut principium contractus matrimonialis sit à parentum consensu. *Gen. 24. 3. 4. & 28. 1. 2. & 29. 19. &c.*

XXXII. 12. Post consensum partium, in arbitrio patris relinquitur, utrum dare velit filiam suam illi cum quo rem habuit, necne. *Exod. 22. 16. 17.*

XXXIII. 13. Neque satisfacit hic Bellarminus, allegando, *non agi eo in loco, de matrimonio jam contracto, sed de futuro, causa stupri præcedentis, in pœnam injuncto.* Absolute enim docetur, patris dissensionem justum esse conjugii impedimentum, quicquid vir & puella, inter se, vel antea pacti fuerant, vel postea essent pacturi. Votum liberorum Deo factum (quod sæpe minus interest patrum, quam liberorum conjugium, & sua natura strictissimam habet obligationem) non est ratum, nisi ex patris vel explicito, vel saltem implicito consensu. *Num. 30. 4. 5.*

XXXIV. 14. Merum effugium est (quod Bel. hic objicit)

legem illam de filiabus agere quæ nondum pervenerunt ad pubertatem. In genere enim agit de omni filia quæ est in domo, vel potestate patris; de omni filia non nupta, nec vidua, nec repudiata. *vers. 6. 9.*

XXXV. 15. Filius non potest quidquam patris alienare, vel alteri donare, patre invito: ergo nec semetipsum: quia filius est aliquid patris.

XXXVI. 16. Leges civiles, ex principiis juris naturalis, cavent ne nuptiæ filiorum ratę sint sine consensu parentum, & istas leges (hac in parte) Ecclesia primitiva tam doctrina quam praxi sua approbavit. Pœna enim hujusmodi matrimonio constituta fuit, ut neque vir, neque uxor, neque nuptiæ, neque dos intelligatur; & qui liberi nascentur, inter spurios numerentur. Institut. de nupt. §. penult. l. 2. d. de rit. nupt. l. dotis 68. de jure dot.

Cap. XXXVI.

De Solemnitatibus Matrimonii.

Quæstio prima. Quid juris sit de sponsalibus?

I. R. 1. Sponsalia (prout à matrimonio distinguuntur) sunt legitima promissio mutua futuri matrimonii signo sensibili expressa. Distinguuntur sæpe à matrimonio (quoad forum externum) differentia illa temporis quam verba prolata recte intelligentibus communiter generare solent. Si enim verba important consensum de contractu præsenti, constituunt matrimonium; si vero de futuro tantum, tum constituunt sponsalia.

II. 2. Quamvis istiusmodi sponsalia non sint absolute necessaria (quia contractus omnis qui potest legitime in futurum promitti, potest etiam eodem tempore perfici in præsenti) sunt tamen ex ordine de matrimonii honestate. 1. Quia sic per justos gradus proceditur (sicut in re gravi decet) à principio ad finem. 2. Quia sic actus totus magis liberatur à supicione temeritatis, & gravis ac deliberatus apparet. 3. Quia præparantur hac ratione & disponuntur animi sponsorum ad illos affectus qui matrimonium decent.

III. 3. Quamvis sponsalia legitima & nota in eo conveniant cum matrimonio, ut eorum injusta violatio eodem loco habenda sit cum matrimonii violatione, *Deut. 22. 23. 24.* Multis tamen ex causis solvi possunt sponsalia, quibus matrimonium non potest. Ut 1. si sponsalibus apposita est conditio aliqua honesta quæ non impletur. 2. Si designatum est certum tempus pro futuro matrimonio, & tunc una pars

deest,

deest, altera pars videtur (quasi conditione non impleta) promissione sua absolvi. 3. Si aliquid superveniat post sponsalia, quodsi antea extitisset, impedivisset sponsalia, & rationabiliter mutat animum alterius partis. 4. Si pars utraque solvit promissionem factam.

Quæstio secunda. Quid censendum de matrimonio clandestino?

IV. R. 1. Clandestinum est quod clam fit: quod duobus modis intelligitur: vel sine testibus idoneis; vel sine publica celebratione.

V. 2. Fieri potest (seclusis legibus positivis) ut tale aliquod matrimonium sit justum ac ratum in foro conscientiæ: quia omnia illa quæ ad essentiam matrimonii requiruntur clam existere possunt.

VI. 3. Quia tamen gravissima incommoda ex istiusmodi matrimoniis consequuntur; ut illicitæ conjunctiones, discordię, solutiones matrimoniorum contractorum, &c. Idcirco in foro externo, matrimonium plane clandestimum jure habetur pro nullo.

VII. 4. Denunciationes usitatæ, quæ fiunt ad inquirendum de impedimentis, quamvis nō sint de essentia, sed tantum de solemnitate matrimonii, quia tamen multa mala subsequi possunt ex earum omissione, idcirco ex ordine debent præmitti.

VIII. 5. Publica celebratio est necessaria, non tam ratione sponsorum, quam respectu communitatis, cui subjiciuntur, & cujus interest, matrimonia rite ordinari.

IX. 6. Ista celebratio quamvis possit fieri per civilem Magistratum, *Ruth. 4. 1.* in Ecclesia tamen maxime conveniens est ut fiat per ecclesiasticum ministrum. 1. Quia ratificatio nomine Dei, per ministrum Dei, coram Ecclesia Dei facta, est gravior. 2. Quia contractus fit magis religiosus, & obligatio magis penetrans ad conscientiam. 3. Quia benedictio & sanctificatio efficacior inde exspectatur. 4. Vetustissimum Christianorum institutum esse, ut matrimonia palam, Ecclesiæ & ministrorum precibus consecrentur, apparet ex Tertulliano, ad uxorem, lib. 2. ubi ita scribit; *Unde sufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater pro rato habet?*

Cap. XXXVII.

De Conjugum officio mutuo.

QUæstio prima. Quænam sint officia quæ a conjugibus sibimet invicem debentur?

I. R. 1. Primum officium est dile-

dilectio specialis, & conjugum propria, quæ idcirco vocari potest conjugalis. *Eph.5.28.29. Gen.2.24.*

II. 2. Secundum officium est honor specialis, vel conjugalis. *1. Petr. 3.7.*

III. 3. Tertium est cohabitatio. *1. Cor. 7. 10.* &c. *1. Petr. 3. 7.* Hæc autem cohabitatio complectitur sub se ordinarium usum ejusdem domus, mensæ, & lecti.

IV. 4. Quartum est mutua corporum communicatio, secundum fines, ac intra limites conjugii, cum modestia & sobrietate. *1. Thess.4.4.*

V. 5. Quintum est communicatio facultatum & bonorum externorum, saltem quoad eorum usum. *Eph. 5. 20.*

VI. 6. Sextum est communio in cultu Dei familiari. *1. Petr. 3. 7.*

Quæstio secunda. An in istis officiis par sit ratio mariti & uxoris?

VII. R. Quoad essentiam officii & obligationis, eadem est ratio utrinque. Sed tamen quoad modum prestandi, differentia talis est, ut vir in omnibus ita se gerat, & ab uxore agnoscatur, tanquã caput. *1. Cor. 11.3.*

VIII. Hinc viri est 1. uxorem fovere, & nutrire, vel prospicere ipsi de necessariis. *Eph. 5. 29. 1. Tim. 3. 4.* 2. Præire uxori in scientia, & ejusdem omnimoda declaratione. *1. Petr. 3. 7. 1. Cor. 14. 35.* 3. Gubernare vitam & actiones uxoris. *1. Tim. 3. 4. 1. Cor. 11. 3.*

IX. Hinc etiam uxoris est 1. subjectam se agnoscere viro. *Eph. 5. 22.* 2. virum revereri. *Eph. 5.* ult. 3. discere à marito. *1. Cor. 14. 35.* 4. obedire viro sicut decet in Domino. *1. Petr. 3. 5. 6.*

Quæstio tertia. Quibus ex causis possint conjuges à se invicem abesse?

X. R. 1. Abesse alter ab altero potest ad tempus, ex mutuo consensu. *1. Cor. 7. 5.*

XI. 2. Licita est etiam absentia ad tempus ex causa gravi, quæ cum mutua præsentia consistere non potest. *2. Sam. 11. 9. 10.*

XII. 3. Si vir alio se transferat ex causa non turpi, ad tempus longum, & velit uxorem secum habere, uxor eum tenetur sequi, nisi gravissimum periculum corporis aut animæ inde manifeste sequeretur. Vir enim quia caput est mulieris, statuere potest de loco & modo habitationis. *1. Cor. 9. 5. Gen. 12. 11. &c.*

Quæstio quarta. An uxor possit aliquid donare absque consensu mariti?

XIII. R. In quibusdam casibus potest: ut 1. Si in quibusdam bonis habeat liberam administrationem, & usumfructum: quod in multis regionibus conceditur uxoribus circa bona paraphernalia, & quæ sua industria acquisiverunt. 2. Si faciat donationes ac eleemosynas, secundum consuetudinem aliarum fœminarum suæ conditionis. 3. Si quantitas non sit notabilis, sed minuta, pro ratione bonorum quę cum

marito habet in communi. 4. Si fiat ex præsumpta intentione & consensu mariti. 5. Sic fiat ad impediendum grave damnum mariti. 1. *Sam.* 25. 18. 6. Si maritus sit absens, amens, aut dissipator suorum bonorum.

Quæstio quinta. An & quatenus liceat marito uxorem peccantem coërcere?

XIV. R. Potest ac debet, mediis illis quæ societati conjugali non repugnant: ut admonitionibus, reprehensionibus, atque etiam denegatione quorundam privilegiorum quę piæ & morigeræ uxori debentur. Plagis autem ac verberibus uxorem castigare, non est mariti. Quia 1. Provenit à sævitia & amarulentia damnata. 2. Ingenuæ, æquabili, & amicabili conjugii societati adversatur. 3. Affectum conjugalem perimit utrinque, tam in marito, dum uxorem tractat ut servam, quam in uxore, dum videt se contemni & tyrannice tractari. 4. Experientia ipsa docet, ad emendationem & pacem familiæ hac ratione non perveniri. 5. Nullis legibus probatur: neque est in usu, nisi furiosis aut ebriosis.

Cap. XXXVIII.

De Matrimonii Dissolutione.

QVæstio prima. An & quomodo Matrimonium possit dissolvi?

I. R. 1. Matrimonium non potest ab hominibus ex suo arbitrio dissolvi: & illa ratione simpliciter & absolute consideratum, recte dicitur insolubile. *Mat.* 19. 9. *Rom.* 7. 1.

II. Hoc autem habet matrimonium, sive consummatum, sive ratum, supra alios contractus, nõ tantũ ex institutione Christi, sed ex jure naturæ. *Mat.* 19. *ab initio non fuit sic.* Ratio est, quia matrimonium non tantum est civilis, sed etiam divina conjunctio, cujus institutor & & ordinator est Deus ipse. *Mat.* 19. *quod Deus conjunxit.* Et illius etiam est naturæ, ut sine gravi detrimento utriusque partis non possit dissolvi.

III. 2. Non ita tamen insolubile est matrimonium, quin possit ex causa, quam Deus ipse approbat ut justam, dissolvi. Insolubilitas enim illa non instituta fuit in pœnam, sed in solatium innocentium; & admittit exceptionem, in qua Deus conjungere cessat. *Mat.* 19. 6. & 9.

XIV. 3. Nulla justa causa divortii faciendi in Scripturis probatur præter adulterium, & similes impuritates nefandas, quibus fit ut duo

non maneant una caro, sed divisa, & sic fides conjugii directe violatur. *Matth. 5. 32. & 19. 9.*

V. 4. Hinc 1. Matrimonii consummati dissolvendi justa causa non est morbus contagiosus; quamvis conversationem conjugalem possit impedire. In tali igitur casu, Deus qui vocat ad continentiam, iis qui eam tam precibus, quam legitimo usu mediorum eo facientium quærunt, non denegabit.

VI. 5. Obstinata desertio quamvis in parte deserente, non contineat justam causam divortii faciendi, parti tamen desertæ, post omnia alia media frustra tentata, justam adfert causam divortii patiendi. *1. Cor. 7. 15.*

VII. 6. Absentia voluntaria & spontanea, si sit ultra tempus moribus constitutum, dolo malo continuatur, eandem habet rationem cum desertione professa.

VIII. 7. Gravis periculum, unius partis, sive ex sævitia alterius, sive aliunde manifesto emineat ex cohabitatione, justa potest esse causa ad tempus divertendi, ut prospiciat saluti & securitati suæ, sed non absolute deserendi nisi prius deseratur. Si enim una pars abigat alteram sævitia gravi, causa est desertionis, & habenda est pro desertore. Si vero obstinate negligat necessarium discessum periculum grave fugientis, eo ipso desertorem agit.

Quæstio secunda. An adulterium admissum solummodo usum, vel etiam vinculum ipsum matrimonii solvat?

IX. R. 1. Vinculum ipsum solvi patet. 1. Quia essentia ipsa contractus directe violatur. Contractu autem cessante, vinculum contractu nixum necessario cessat. 2. Alienum est ab omni ratione, ut omnia officia matrimonialia in perpetuum tollantur, & vinculum tamen, vel obligatio ad illa officia continuetur.

X. 3. Verba Domini, *Mat. 5. 32. & 19. 9.* nullam habent distinctionem aut limitationem dimissionis, sed dimissionem in adulterii causa simpliciter & absolute probant: probant igitur non dimissionem partialem, aut secundum quid à mensa & thoro, sed totalem.

XI. 4. Exceptio fornicationis *Mat. 19. 9.* aliquid significat diversum ab aliis causis (sicût Cajet. observat) & illud diversum nihil aliud est nisi quod propter fornicationem dimittens uxorem & aliam ducens non mœchatur. Cajetani confessio in illum locum est observanda: *sic sonat textus, secundum planum literæ sensum. Intelligo igitur ex hac Domini Jesu Christi lege, licitum esse Christiano dimittere uxorem ob fornicationem carnalem ipsius uxoris, & posse ducere aliam uxorem.*

XII. 5. Apostolus *1. Cor. 7. 15.* disertis verbis pronunciat partem desertam esse liberam. Qui autem

tem liber est, non est vinculo constrictus. Si vero in causa desertionis obstinatæ absque adulterio pars innocens vinculo solvatur, tum multo magis in adulterii causa. *Non solum miror* (ait Cajetanus) *sed stupeo, quod Christo clare excipiente causam fornicationis, torrens doctorum non admittat illam mariti libertatem: Paulo autem non clare dicente, interpretata sit solutio conjugij ex causa alia ab explicata à Christo, & sola excepta.*

XIII. 2. Non ita tamen per adulterium solvitur matrimonii vinculum, quin possit ex innocentis consensu continuari ac renovari. *1. Sam. 25. 44. cum 2. Sam. 3. 14.* Ratio est, quia divortium est in favorem partis innocentis: potest autem innocens cedere juri suo. Divortium etiam non est præceptum, sed tantum permissum, & probatum. Quamvis igitur non sit ita connivendum ad istiusmodi peccatum, ut ejus emendatio negligatur; hoc enim esset fovere impuritatem; pœnitenti tamen offensam condonare extra casum scandali, nemo prohibetur.

XIV. 3. De parte noxia nulla esset quæstio, si ut decebat & lex Dei postulat, adulteria punirentur. Quia vero indulgentia una trahit alteram, consentaneum rationi videtur, ut non prorsus priventur libertate naturali.

XV. 4. Compensatio criminum, qua uterque conjux est particeps ejusdem vel æquivalentis peccati, utrique parti jus divortii adimere videtur. Paria enim delicta mula compensatione abolentur.

Cap. XXXIX.

De Luxuria impudica.

QVæstio prima. Quale peccatum sit luxuria?

I. R. 1. Luxuria generatim notat quemlibet excessum in usu rerum pertinentium ad corporis cultum. Qui enim nimis delicate ac molliter vivit, dicitur luxuria diffluere. Stricte autem & proprie sumta significat vitium oppositum castitati per excessum in usu rerum, quæ pertinent ad generationem. Ratio est, quia omnis excessus in corporis cultu tendit ad istam impuritatem, tanquam ad consummatum corporis abusum.

II. 2. Peccatum est sua natura gravissimũ, 1. quia animam perdit, quatenus naturam habet usionis pietatem cordis consumentis, impedientis, & obruentis. *1. Cor. 7. 9.* quo sensu etiam cupiditates hujusmodi pugnare dicuntur adversus animam. *1. Petr. 2. 12.* 2. Quia corpus singula-

gulariter polluit & dehonestat. *1. Cor. 6. 18.* 3. Quia est perversa inordinatio rei gravissimæ, quæ spectat non tantum ad bonum privatum, sed etiam ad commune bonum generis humani. 4. Quia maxime demergit totum hominem, ut difficilime possit inde liberari, propter concupiscentiæ hujus intimam inhærentiam, assiduam importunitatem, & effrænem impotentiam. *Hos. 4. 11. Prov. 2. 18.* 5. Quia ex isthoc peccato plurima alia prodeunt, tanquam ex radice fœcunda: ut stultiloquium, turpiloquium, carnalis dispositio, & omnimoda alienatio à Deo. 6. Quia infert secum gravissima incommoda vitæ naturalis. 7. Quia lucem naturæ extinguens, simul peccatum est, & pœna peccati, atque etiam gravissimarum pœnarum causa. *Rom. 1. 24. &c.*

Quæstio secunda. Qualis est luxuria cordis?

III. R. 1. Voluntaria cogitatio de actu aliquo impudico, nisi fiat cum detestatione, est tentationis periculosæ receptio.

IV. Delectatio de actu impudico, cogitatione vel imaginatione tantum repræsentato, quamvis non adsit animus actum ipsum perficiendi, est impudicitiæ peccatum: quia delectatio semper talis est quale est objectum unde nascitur, & circa quod versatur.

V. 3. Cogitationes & delectationes istæ eo magis vitiosæ sunt, quo magis voluntariæ sunt & morosæ.

VI. 4. Consensus in actum impurum si occasio aut facultas detur, pro actu ipso reputatur. *Mat. 5. 28.*

VII. 5. Habitus libidinosus, quo quis ex omni occasione accenditur ad istiusmodi delectationes cum voluntatis consensu, est morbus cupiditatis deterior actu aliquo impuritatis. *1. Thess. 4. 5.*

Quæstio tertia. Qualis est luxuria, sermonis?

VIII. R. 1. Sermones obscœni sunt in sese putridi: i. e. nullo modo commodi ad ædificationis usum, sed eidem plane repugnantes. *Eph. 4. 29. & 5. 4.* Sermones obscœni.

IX. 2. Prout vulgo frequentantur, sunt manifesta signa cordis impuri, ex cujus abundantia tales sermones procedunt. *Luc. 6. 45.*

X. 3. Non Dei tantum verbo, sed & ordini naturæ adversantur: quia illa, quæ natura sua sunt cum pudore occultanda, istiusmodi verbis impudenter propalantur.

XI. 4. Sunt tentationes audientium, quibus cogitationes turpes hoc pacto suggeruntur: maxime vero quando in illum finem habentur, ut carnalem excitent aut foveant delectationem. *1. Cor. 15. 33.*

XII. 5. Locutio de rebus turpibus, animo oblectandi se rebus illis narratis & objectis imaginationi tanquam præsentibus, est verbalis patratio turpitudinis illius de qua sermo ha-

mo habetur.

XIII. 6. Sermones obscœni, ex naturali quodam pudore, non verbis simplicibus explicari, sed per metaphoricas phrases oblique solent insinuari: unde fit, ut ex occasione similium verborum ac phrasium, pii sermones, meditationes, & preces ipsæ, illis imaginationibus sese ingerentibus, sæpe infestentur, polluantur, aut impediantur. Hac autem ratione frequentatio sermonum obscœnorum magis noxia videtur pietati, quam simplex actus fornicationis.

XIV. 7. Sermonibus obscœnis annumerari debent non tantum cantica & scripta obscœna, sed etiam gestus quidam impudici. Sunt enim sermones speciali modo repræsentati.

XV. 8. Istiusmodi peccatis involvuntur & illi qui libenter, vel sine detestatione & cautela audiunt sermones turpes; aut etiam talia scripta legunt. Vel enim illicitam delectationem intendunt, vel saltem exponunt se periculo ita peccandi.

Quæstio quarta. Qualis est luxuria oculorum?

XVI. R. 1. Aspectus ille omnis qui fit in ordine ad illicitas delectationes & concupiscentias carnales, est exercitium impudicitiæ cordis. *Mat. 5. 28. 2. Petr. 2. 14.*

XVII. 2. Similis aspectus, quamvis non fiat ex intentione turpi, sed ex levitate, vel curiositate, quatenus fit cum periculo concupiscentiæ illicitæ commovendæ, participat idem peccatum sub ratione medii eo tendentis. *Job. 31. 1.*

XVIII. 3. Aspectus rerum turpium, aut lascivarum, sive in actu, aut gestu aliquo reali, sive in ejus repræsentatione, per picturam indecoram, aut immodestam imitationem, prout in usu vulgi frequentatur, ab impudicitiæ nota non potest excusari. *Eph. 5. 3.*

XIX. 4. Aspectus personæ nudæ, præsertim in sexu diverso, quia moraliter & practice loquendo, occasionem præbet libidinosæ commotionis, sine causa necessaria, non est admittendus. *2. Sam. 11. 2.*

XX. 5. Ad hoc genus peccati referendus est ornatus corporis lascivus, quo vel indicatur vel excitatur concupiscentia libidinosa, vel quocunq; modo periculum adfertur castitati seu propriæ seu alienæ, *Esa. 3. 17. 1. Tim. 2. 9. 1. Petr. 3. 2. 3.*

Quæstio quinta. Quænam est luxuria in tactu?

XXI. R. 1. Oscula, & amplexus, qui ex more patriæ honesto adhibentur ad benevolentiam honestam significandam, sunt res per se licitæ. *Gen. 29. 11.*

XXII. 2. Oscula, amplexus, & tactus libidinosi, qui fiunt vel cum intentione excitandi ac fovendi illicitam concupiscentiam carnalem, vel propter delectationem carnalem inter non sponsos, vel cum periculo

commotionis inordinatæ, sunt progymnasmata impudicitiæ: quia sua natura tendunt ad corporum commixtionem, & sunt ejusdem quasi inchoatio. *Rom.* 13. 13. *Col.* 3. 5. Hoc satis indicant luxuriæ Magistri, Comici, suis illis sententiis: *Semper tu scito, flamma fumo est proxima. Qui è nucleo nucem esse vult, frangit nucem: qui vult cubare, pangit saltem suavium. Quæro deinde illecebram stupri, principio eam suavium posco.*

De choreis. Quæstio sexta. Quid sentiendum de choreis?

XXIII. R. 1. Choreæ vulgares, vel ludicræ saltationes, mixtæ, vel sociæ inter viros & mulieres habitæ, sunt prorsus damnandæ. 1. Quia (practice loquendo) exprimunt animi insolentiam, & insaniam quandam. Tum enim ad choreas ducendas apti sunt homines, cum fere insaniunt, vel ex ebrietate, vel ex affectu procace. *Exod.* 32. 6. *Marc.* 6. 21. 2. Quia propalam repræsentant gestibus, quæ in ordine naturæ pudorem habent conjunctum. 3. Quia laquei sunt & scandala, non tantum saltatoribus, sed & spectatoribus: irritant enim suis illecebris & inflammant cor hominum ad libidinem; quod tanta proclivitate eo fertur, ut omni modo sit reprimendum. 4. Quia est in illis defœdatio quædam dignitatis illius, quæ omnibus Christianis debet conservari: & eo nomine inter graviores Ethnicos à conductitiis meretricibus & psaltriis tantum exercebantur.

XXIV. 2. Neque juvant hic quidquam limitationes illæ, aut cautiones, quibus positis choreas istas admittendas esse quidam contendunt: 1. si in eis teneatur modus, nec nimis fræquententur. 2. Si instituantur tantum delectationis ergo, non ex levitate aliqua, vel libidinis causa. 3. Si fiant in præsentia honestarum personarum. Nam 1. frustra modus requiritur in insolentia, & insania, & similibus, quæ in excessu modi consistunt. 2. Non finis tantum vel intentio operantis, sed & finis operis, & quid ex eo consequi soleat, in conscientiis nostris debet expendi: præsertim cum res ipsa est nullo modo necessaria. 3. Honestis personis scandala possunt præberi. Et si sint extra periculum scandali, eo majore dignæ sunt reverentia, quæ prohibet leves & insanas ineptias coram ipsis exercere.

XXV. 3. Minus autem valet, quod ab harum chorearum patronis objicitur, esse illas conciliatrices benevolentiæ, inter adolescentes & puellas, & sic conjugii contrahendi. Non enim occasio quælibet conjugiorum est probanda: sed occasio honesta conjugii impolluti.

De ludis scenicis. Quæstio septima. Quid sentiendum de scenicis ludis?

XXVI. R. Ludi scenici, tales saltem quales jam in usu vulgari habentur, sunt prorsus damnandi.

XXVII. 1. Consistunt in vi-

tiorum & scelerum viva repræsentatione. Si autem licitum non sit istiusmodi scelera nominare, nisi cum aliqua detestatione, *Eph. 5. 3.* tum certe multo minus concedi potest, ut eadem gestibus ad vivum repræsententur.

XXVIII. 2. In istiusmodi scelerum repræsentatione; actores non tantum speciem ipsorum induunt (à qua Christiani debent abstinere. *Thess. 5. 22.*) sed & magno studio componunt sese, ut quam maxime ad vivum, tam interne concipiant, quam externe exprimant tales mores. Ex quo fit ut ad eadem vitia sese exercentes, disponunt: unde proni ac prompti reddantur ad illa patranda sine pudore. Experientia etiam docet quosdam in istis ludis agendis habitus & gestus indecentes ita sibi induisse, ut longo tempore non potuerint eos exuere denuo.

XXIX. 3. Quædam vitia ita repræsentantur, ut simul etiam reipsa exerceantur: qualia sunt stultiloquia, turpiloquia, dejerationes vanæ, execrationes, & similia.

XXX. 4. Vel mulieres in scenam producuntur ad impudicitiam cum impudentia repræsentandam (quæ etiam in Ecclesia debent silere, *1. Corinth. 14. 34.* & velari. *1. Cor. 11. 10.*) vel viri oblectationis causa induunt muliebria vestimenta, faciem & gestus: quod & verbo Dei adversatur. *Deut. 22. 5.* & magnum incentivum est impudicitiæ; atque etiam occasionem præbet rectaque ducit ad illas fœditates, quæ sunt contra naturam. *Rom. 1. 27.*

XXXI. 5. Tam spectatores quam actores oblectationem quærunt ex eis, quorum debet ipsos pudere. *Rom. 6. 21.*

XXXII. 6. Objiciunt se periculo manifesto. Qui enim modestiores sunt, vix aut ne vix quidem effugere possunt morosas cogitationes & delectationes de rebus illicitis. Alii autem discunt facere, quæ sine verecundia consueverunt audire, & videre. Observarunt hoc Ethnicorum ipsorum prudentiores: inter quos Seneca: *Nihil est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt.*

XXXIII. 7. Si qui tam ferreo pectore sint ut non moveantur istis spectaculis, scandalum tamen præbent aliis qui eorum exemplo ad pericula & peccata trahuntur.

XXXIV. 8. Magni sumptus vane & noxie fiunt. Impensis enim in unum ludum scenicum factis, multi pauperes menses aliquot possunt sustentari.

XXXV. 9. Histriones jure civili sunt infames. In ecclesia primitiva fuerunt ab ecclesiastica communione exclusi.

XXXVI. 10. Olim, solemne votum fuit omnium baptizatorum: *abrenuntio diabolo, pompis, spectaculis*

culis & operibus ejus: ex quo Salvianus, de provid. l. 6. ita disputat: *In spectaculis quadam apostasia fidei est, & à symbolis ipsius, & cœlestibus sacramentis letalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? quæ scil. nisi ut renunciare se diabolo, ac pompis ejus, atque spectaculis & operibus protestentur? Ergo spectacula & pompæ, etiam juxta nostram professionem, opera sunt diaboli. Quomodo, ô Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris? Renunciasti semel diabolo & spectaculis ejus: ac per hoc necesse est, prudens & sciens, dum ad spectacula remeas, ad diabolum te redire cognoscas. Utrique enim rei simul renunciasti, & unum utrumque esse dixisti. Si ad unum reverteris, ad utrumque remeasti. Abrenuntio enim (inquis) diabolo, pompis, spectaculis, & operibus ejus. Et quid postea? Credo inquis in Deum patrem, &c. Ergo primum renunciatur diabolo, ut credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo. Et ideo qui revertitur ad diabolum, relinquit Deum. Diabolus in spectaculis est & pompis suis: ac per hoc, cum redimus ad spectaculum, relinquimus fidem Christi.* Objectiones & limitationes illæ quę in patrocinium horum ludorum à Theologis quibusdam proferuntur, nullius sunt momenti. Objicitur 1. ludos scenicos esse aliquo modo necessarios. Quum enim recreatio sit homini necessaria; & nullum reperitur exercitium, & nihil magis recreet ac delectet quam istiusmodi ludi sequitur eosdem esse necessarios.

XXXVII. 11. Resp. 1. Licitæ recreationes ludorum consistunt in rebus tantum adiaphoris, quæ neque à Deo præceptæ sunt, neque vetitæ. Vetitis enim non licet uti: in præceptis autem non licet jocari. Sed vulgares ludos scenicos in rebus vetitis versari jam antea fuit probatum. 2. Delectationes illæ quæ vel ex illicitis rebus oriuntur, vel illicitis rebus causam aut etiam occasionem præbent, sunt vitiosæ, & exitiosæ. 3. Nimiæ voluptatum carnalium illecebræ vitari debent, tanquam suspectæ, ac periculosæ, tanquam laquei: quia carnem luxuriari faciunt, animam autem inficiunt, & gravant. Neque alia revera causa est cur ludi scenici vulgares tantopere multitudinem oblectent, quam quod in illis turpi voluptate ingurgitentur, ex imagine viva earum libidinum quas in semetipsis qualibet ratione foveri & excitari amant. Objicitur 2. multiplicem esse ludorum horum utilitatem: quia juvant intellectum & memoriam in cognitione rerum: vitiorum fugam, & virtutis studium promovent; linguam etiam & mores reddunt comtiores & civiliores.

XXXVIII. Resp. 1. Si media hæc

dia hæc

dia hæc essent, quæ tantas adferrent utilitates, approbationem aliquam proculdubio haberent in verbo Dei. Non autem hæc, sed alia sunt media, Dei verbo approbata, in quorum usu, istæ perfectiones debent quæri. 2. Media talia solent à Christianis verbo & precibus sanctificari. *1. Tim. 4. 5.* sed inauditum plane est, & alienũ à natura horum ludorum, ut quis precibus se paret ad eorum usum. 3. Intellectum, & memoriam istis ludis pollui, vitia promoveri, & virtutes extingui, experientia omnium seculorum docent, & mores histrionum clamant.

Objicitur 3. posse istos ludos finem habere honestum; materiam laudabilem, ut historiam biblicam, & actores honestos, ad omni levitate & scurrilitate alienos.

XXXIX. 13. Resp. 1. Quando finis operis est inhonestus, intentione operantis non potest honestari. 2. Si duorum optio danda esset, magis tollerabile videtur, ab histrionibus prophanas fabulas agi, quam historias sacras. Majestas enim verbi Dei, quod cum timore ac tremore debet audiri, & cogitari, indigno modo imminuitur, læditur, & contumelia afficitur, si in rem ludicram convertatur. 3. Si levitas & scurrilitas à scena tollatur, tolletur simul ipsa scena vulgaris; quia tam actoribus quam spectatoribus destituetur.

CAP. XL.

De Legibus Mosaicis, quæ spectant Ad 7. Præceptum.

I. 1. Leges quædam hujus præcepti appendices fuerunt permissivæ, quibus factum aliquod non plane probatur, neque indifferens aut licitum redditur, sed tantum immune relinquitur à pœna legali. Hujus generis fuit lex de repudio uxoris non adulteræ, sed propter fœditatem aliquam odiosæ. *Deut. 24. 1. Matth. 19. 7. 8.* Fuit ejusdem generis lex de veritate investiganda in casu zelotypiæ. *Num. 5. 14.* Ad hoc genus etiam, ex parte saltem, referri debet leges quædam quæ polygamiam supponunt: qualis illa quæ prohibet translationem juris primogenituræ à filio uxoris exosæ, ad filium dilectæ. *Deut. 21. 51.*

II. 2. Quædam leges fuerunt diffinitivæ, sed propriæ illius populi, & partim forensem, partim cæremonialem habuerunt rationem.

III. 3. Talis fuit lex de uxore fratris ducenda, *Deut. 25. 5.* sive

frater germanus defuncti, & levir viduæ intelligatur, ita ut sit exceptio à lege *Lev. 19. 16.* quæ est opinio magis recepta, sive cognatus proximus qui secundum legem potuit viduam ducere, quæ est Calvini explicatio non improbabilis.

IV. 4. Talis fuit lex de filia hærede, quæ intra paternam tribum nubere jubetur, ne cum illa hæreditas de tribu in tribum demigraret. *Num. 36. 8.*

V. 5. Talis fuit lex de alienigena uxore non ducenda; non quatenus interdicitur populo Dei ne uxores idololatras ducant, *Deut. 7. 3.* sed quatenus nuptiæ cum quibusdam saltem gentibus, jam contractæ & consummatę habebantur iritę. *Esai. 9. 1. & 10. 10. 11.* Apostolus enim sub novo testamento contrarium docet. *1. Cor. 7. 2. 3.*

VI. 6. Talis fuit lex de sacerdotis conjugio *Levit. 21. 13.* de filiæ sacerdotis propter fornicationem vivicomburio. *Lev. 21. 9.*

VII. 7. Istiusmodi legum æquitas tantum est perpetui & moralis juris.

VIII. 8. Aliæ autem leges ad conjugium spectantes, quæ neque ex permissione, neque speciali Judæorum conditione pendent, sed ex natura ipsius rei fluunt, quoad substantiam sunt juris communis ac moralis.

IX. 9. Talis est lex de adulterio, commisso cum uxore aliena, utriusque capite plectendo. *Deut. 22. 22.* Huic legi non magis derogatur ex eo quod Christus noluerit adulteram condemnare. *Joh. 8. 11.* quam justitiæ & æquitati familię herciscundæ, ex eo derogatur, quod Christus noluerit hæreditatem dividere inter fratres. *Luc. 12. 14.*

Cap. XLI.

Præcept. 8.

De Dominio rerum externarum.

QVæstio prima. Quinam proprie sunt domini rerum?

I. R. 1. Solus Deus est dominus omnium rerum absolutus. Quatenus enim est creator & gubernator omnium, solus est dominus naturæ rerum; quum homo tantum sit dominus usus earum: & in ipso usu, homo subjicitur voluntati Dei; Deus autem utitur omnibus prout ipsi placet.

II. 2. Angeli non videntur habere proprium dominium rerum corporalium: quia nullibi legimus, dominium istud traditum esse angelis: neque alius usus corporalium rerum ipsis

rerum ipsis usquam tribuitur, quam ministerialis, ad exequendam Domini voluntatem, ex dispensatione divina.

III. 3. Animalia bruta non habent proprie dominium in illas res quibus utuntur: quia jus & justum duntaxat metaphorice in brutis reperiuntur, non proprie.

IV. 4. Homo habet proprium dominium earum rerum, quæ potestati ipsius subjiciuntur. *Gen. 1. Psal. 8.* quia habet facultatem istas res ad suos usus applicandi, quatenus Deus permittit.

V. 5. Inter homines corporalem vitam agentes, nemo est, qui non habet dominium proprium rerum corporalium, in quacunque sint ætate, statu, vel conditione.

VI. 6. Pueri, & amentes, quamvis, propter defectum rationis, non habeant actualem proximam potentiam rebus utendi, habent tamen radicalem, quia sunt homines. *Gal. 4.*

VII. 7. Infideles & impii homines, quamvis de jure, obnoxii sunt hujus dominii privationi, & destituuntur etiam altiore illo titulo, quem fideles in Christo sunt consequuti: quia tamen sententia legis adversus ipsos nondum est exequutioni mandata; & corporalium rerum dominium aliquod, humanæ naturæ, in ista vita est debitum à Deo, in lege & ordine naturæ annexum, idcirco justum & liberum usum habent istiusmodi rerum temporalium.

Quæstio secunda. An, & quomodo divisio dominiorum fuerit justa?

VIII. R. 1. Justa fuit hæc rerum divisio, & necessaria, 1. Ad contentiones vitandas. *Gen. 13.* 2. Ut diligentius istiusmodi res in suis partibus colerentur. 3. Ut magis ordinate tractarentur.

IX. 2. Divisio ista non nititur tantum jure humano, sed & jure naturali ac divino. Quamvis enim jus naturæ non directe & immediate præceperit ab initio istam divisionem, dictat tamen ex occasione humani generis multiplicati, & iniquitatis invalescentis, divisionem istam esse necessariam ad pacificam & suavem rerum administrationem. Fuit hoc etiam semper in jure naturæ, quod observatur in mensa vel convivio ordinato, ut quamvis fercula omnia in communi proponantur, portiones tamen ab aliis occupatas, nemo debeat ad se transferre sine consensu eorum, à quibus fuerunt occupatæ.

Quæstio tertia. An Dominium verum, quoad forum conscientiæ, fundari possit in solo jure civili; aut in solo jure divino; an in utroque?

X. R. 1. Conscientia in omnibus respicere debet judicium Dei. Nisi igitur jure à Deo vel in natura, vel in verbo publicato, constet dominii titulum esse legitimum & verum, in foro conscientiæ consistere non potest.

XI. 2. Respicit etiam proprie

perniciem reip. quia fovēt gravia peccata, in occupationibus rerum alienarum, contra conſcientiam; & furibus concedunt dominium rei furtivę, tantummodo propter moram reſtituendi, quod eſt manifeſte iniquum.

XXI. Bonæ fidei poſſeſſio nihil habet quod nō eſt in poſſeſſione cum fide mala, præter opinionem falſam poſſeſſoris, quod res ſit ſua. Hęc a. opinio nullum juſtum titulū dominii poteſt adferre in foro conſcientię; pręſertim poſtquam per veritatis manifeſtationem fuerit ſublata, & contraria ſcientia locum habet, qua novit rem quam poſſedit fuiſſe alienam.

XXII. Nullæ juſtę cauſæ poſſunt adferri, quare præſcriptio bonæ fidei dominium transferret. Tres tantum rationes ſolent allegari: 1. Ne dominia rerum ſint incerta. 2. Ne lites ſint infinitæ. 3. Vt puniatur negligentia & ſocordia hominum in ſuis bonis procurandis. Sed 1. omnes iſtæ rationes æque militant pro poſſeſſione malæ fidei, atque pro illa quæ bonam fidem habet conjunctam. 2. Prima & ſecunda ratio non ſpectant ad forum conſcientiæ, ſed ad externum tantum, ubi propter illas denegari forſan actio poteſt vero domino, poſt exactum tempus lege definitum. 3. Tertia cauſa non eſt ſufficiens: quia quælibet negligentia domini in ſuis rebus repetendis, non meretur tantam pœnam. Neque revera lex præſcriptionis eſt proprie pœnalis, tum enim dominium non amitteret prior dominus, neque præſcribens acquireret ante ſententiam latam. Neque facile probari poteſt ex ſolo temporis intervallo, negligentia craſſa & ſupina. 4. Ignorantia, etiam affectata & negligentia voluntaria in veritate inquirenda, quæ bonam fidem excludit, præſumitur ſemper de eo qui occupat rem alienam, præſertim ſi auctor ſit poſſeſſionis inchoandæ.

XXIII. 5. Hinc etiam occupatio bonorum ex naufragio perditorum, juſtum dominii titulum non confert occupanti. Nam 1. injuſtitia eſt maxime ſæva & crudelis, ſpoliare ſpoliatos, & miſerorum miſeriam augere. 2. Charitati maxime adverſatur. Vbi enim ſingularis miſericordia & ſubveniendi ſtudium requiritur, ibi afflictionem addere afflictis, hoc eſt è regione, & poſitive contra charitatem venire. Perinde revera eſt, ac ſi viatorem qui in manus prædonum incidit, & bonis aliis ſpoliatus, ab ipſis vivus dimiſſus fuit (ſed vinctus tamen) cum equo & pallio, Dominus loci teneret vinctum, & bonis quæ ſuperſunt, equo ſcil. & veſtibus ſpoliaret.

De occupatione bonorum naufraugorum.

XXIV. Nullam aliam ſpeciem juris ad dominium valentis habet occupatio bonorum naufragio perditorum præter illam quæ oritur ex occupatione bonorum derelictorum quæ fieri ſolent primi occupantis. At vero, bona quæ naufragio jactantur in aquam, non idcirco habenda

 ſunt

sunt pro derelictis, Derelicta enim talia fiunt vel expresso actu Domini prioris, vel ex conjecturis æquivalentibus; ut si sciens volens penitus negligat, & permittat ab aliis occupari quæ sua fuerunt. Qui autem invitus patitur naufragium, non magis derelinquit bona illa quæ enatant, vel expresse, vel tacite, quam qui propter incendium, aut ruinam, bona quædam ex ædibus suis patitur exportari. Istiusmodi bona non de jure, sed de facto tantum sunt extra potestatem Domini sui. Non carent Domino: atque adeo inventione vel occupatione nuda dominium ipsorum non potest acquiri.

XXV. Leges ipsæ civiles hanc occupationem damnant. Sic enim Constantinus Cod. lib. 11. tit. 5. *Si quando naufragio navis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat: fiscus meus sese non interponat. Quod enim jus habet fiscus in aliena calamitate ut de re tam luctuosa compendium sectetur?* Si autem fiscus publicus naufragorum bona sua non facit, multo minus hoc fieri debet à privatis. Recte igitur Cajet. in sum. v. furtum. Naufragorum bona, juxta leges quorundam littorum confiscata, ex hoc ipso quod ex naufragio sunt, nescio qua justitia occupentur, nisi illa qua afflictio additur afflicto. 5. Nulla causa est cuiquam ex naufragio quidquam acquirendi nisi quod justa merces debeatur iis quorum opera ac industria naufragorum bona eripiuntur & conservantur.

CAP. XLII.

DE CONTRACTV.

QVæstio prima. Quid juris sit de efficientibus causis contractus?

I. R. 1. Ad contractum legitimum requiruntur imprimis personæ habiles ad contrahendum: i. e. qui habent administrationem suorum bonorum, aut potestatem semetipsos in talibus obligandi. *Actor. 5. 4.*

II. 2. Hinc infantes, furiosi, & prodigi non sunt idonei ad efficiendum contractum; eoque nomine eorum contractus à jure civili merito pro nullis habentur.

III. 3. Minores autem qui ad perfectum usum rationis pervenerunt, quamvis habeant adhuc curatores, si ex consilio deliberato contrahant, talis contractus in se consideratus, quoad forum conscientiæ videtur valere. Vnde etiam Jurisconsulti docent, minores contrahentes absq; auctoritate curatorum, etiam si non obligentur civiliter, naturaliter ta-

ter ta-

ter tamen obligari.

IV. 4. Requiritur secundo in loco, contrahentium consensus, vel formalis, vel virtualis, idque cum tribus istis conditionibus, ut 1. sit liber, ita saltem ut quis teneatur libere velle & consentire, quamvis actu elicito non velit. 2. promissorius, i. e. cum animo obligandi ad leges ejus contractus qui celebratur. 3. Expressus aliquo signo externo.

V. 5. Ex prima conditione sequitur, consensum metu gravi extortum non sufficere ad validum contractum.

VI. 6. Hoc tamen sic intelligi debet, 1. ut metus talis in illum finem inferatur ut extorqueatur consensus. Si enim ob alium finem esset illatus, & qui patitur metum, ad evadendum illud malum, faceret contractum, talis contractus validus esset: ut si captus à latrone promittat tertio pecuniæ summam ut ab ipso liberetur, talis metus non esset causa sed occasio tantum contractus. 2. Metus talis inferri debet injuste. Nam si quis formidine pœnæ legibus statutæ contrahat cum illo quem injuria affecit, talis contractus non potest irritari.

VII. 7. Ex conditione secunda sequitur, promissionem vel dolo elicitam, vel ex errore datam, vel adeo imperfectam, ut non contineat intentionem sese obligandi, non proprie facere contractum. Si tamen alter verbis alicujus deciperetur, cum suo damno, accipiens illa pro promissione, teneretur ille præstare quod promisit ex modo loquendi, ne daret causam damni quod sequeretur.

VIII. 8. Ex tertia conditione sequitur, promissionem internam homini factam non obligare. r. e. quia actus interni non sunt idonea media nostros sensus, aut consensus ad alios transmittendi.

Quæstio secunda. Quid juris sit de materia circa quam contractus versantur?

IX. R. 1. Contractus legitimi non versantur proprie nisi circa res licitas. r. e. 1. Quia in omni contractu præbetur consensus: consensu autem ferri in rem illicitam est peccatum. 2. Contractus habet in sese vim promissionis: promittere autem non licet, quod non licet præstare. 3. Ex contractu exurgit obligatio. Nulla autem obligatio potest esse legitima, quæ obligat ad peccatum, & eo nomine obligationi legis divinæ adversatur.

X. 2. Hinc contractus vel pactio pretii ob rem turpem est etiam turpis: ut pactio de homicidio, de stupro &c. r. e. quia ejusmodi pactiones ordinantur ad turpitudinem tanquam ad finem, atque adeo sunt ejusdem naturæ cum fine ad quem ordinantur, i. e. turpes. Si vero quæratur an post rem turpem patratam, obliget contractus promittentem, & an liceat ex contractu accipere pretium aliquod ratione laboris,

boris, periculis aut detrimenti cum turpitudine conjuncti respondendum videtur, promittentem obligari, sed ut pars altera recipiat, vix posse consistere cum pœnitentia vera. *Mat.* 27. 3. 4.

XI. 3. Contractus emptionis ac venditionis, & qui sunt similis naturæ, non habent locum in quibusdam rebus: non quia non sunt licitæ ac bonæ in sese, sed quia adeo bonæ sunt ut pretio non possint æstimari.

De Simonia. XII. 4. Hinc peccatum est Simoniæ, emere aut vendere, aut quocunque modo commutare rem sacram vel spiritualem pro temporali. r. e. 1. Quia res sacræ, sancte debent tractari, non pollui aut profanari; quod tum fit, quando ut res mundanę, in temporales contractus deducuntur. Hoc est enim contra religionem & reverentiam debitam sacris. 2. Quia injustum est illa vendere quæ gratis distribui debent. *Matth.* 10. 8.

XIII. 5. Extenditur autem hoc peccatum non tantum ad dona supernaturalia (quod tamen fuit peccatum Simonis magi, à quo peccatum hoc nomen suum accepit) sed etiam 1. ad talium donorum caussas, ut Sacramenta & sim. 2. ad talium annexa, quatenus sunt talia. Talia autem sunt illa omnia quæ vel antecedenter, vel concomitanter, vel consequenter, ita sunt spirituali functioni vel officio adjuncta, ut ab eodem non possint separari.

XIV. 6. Hinc simoniæ tenentur, non solum illi qui emunt aut vendunt ea quæ directe spectant ad electionem & ordinationem aut vocationem ecclesiasticorum ministrorum, sed & qui in ordine ad illam vocationem, emunt aut vendunt illa quæ destinata sunt ministrorum sustentationi, quæ beneficia solent vocari.

XV. 7. Istiusmodi simoniacæ pactiones non tantum in pecunia versantur, sed & in eis omnibus quæ vel pecunia aut pretio possunt æstimari, vel similem cum illis rationem habent, in ordine ad spiritualia. Hinc munus simoniacum non inepte dividitur in munus à manu, munus à lingua, & munus ab obsequio. Munus à manu est pecunia, aut res pecunia æstimabilis. Per munus à lingua intelliguntur preces, intercessiones, laudes, adulationes, si vim habeant caussæ in ordine ad spiritualia comparanda. Per munus ab obsequio intelligitur actio aliqua temporalis inducens spiritualium collationem quasi in solutionem debiti, sive pactum exprimatur, sive tacite intelligatur.

XVI. 8. Intentio ipsa istiusmodi donationum aut receptionum, quamvis in altera sola parte consistat, est gradus quidam hujus peccati; atque adeo non male vocatur simonia mentalis, & à nonnullis confidentialis, prout distinguitur à conventionali, & reali.

XVII. 9. Simoniæ nullam speciem habet quod datur in sustentationem eorum, qui ministri sunt rerum spiritualium. Locum hic habet, quod de medicorum & præceptorum dicitur mercede: *His non rei precium, sed operæ, solvitur, quod deserviunt, quod à rebus suis avocati nobis vacant. Mercedem, non meriti, sed occupationis suæ ferunt.*

XVIII. 10. Neque proprie simonia est, quando ex mera gratitudine, sine ullo pacto expresso, vel tacito, directo vel indirecto, aliquid datur. Neque si quid detur ab illo, qui jus certum & indubitatum habet ad functionem spiritualem, in vexationis injustæ redemptionem. Sed in istis cavendus est dolus, & species mali fugienda.

XIX. 11. Quamvis non omnimoda paritas, similitudo tamen & proportio quædam est inter res sacras, & munera publica in quibus inest jurisdictionis potestas. Istiusmodi enim officiorum venditio turpem quandam perversitatem habet ipsorum naturæ adversantem. Nam sicut actui jurisdictionis repugnat, ut sit venalis, ita & potestati illum actum exercendi. Neque revera dominium habet Princeps in officia jurisdictionis, sed tantum administrationem. Tanta etiam sunt mala, quæ ex hac negotiatione proveniunt, ut omnibus ingenuis habeatur detestationi.

Quæstio tertia. Quid juris sit de forma contractus?

XX. R. 1. Forma externa non est una certa ac determinata ullo jure, vel naturali, vel divino, vel etiam civili. Potest enim consistere in qualicunque declaratione mutui consensus, sive verbis fiat, sive gestibus, sive scriptura, sive rei ipsius traditione. Quamvis igitur ista forma vim habeat obligandi, quia tamen per se non valet, sed quatenus relationem habet ad formam internam, idcirco minus pertinet ad internum conscientiæ forum. De forma cōtractus.

XXI. 2. Forma interna contractus legitimi est bona fides, qua quis syncere intendit semetipsum obligare ad illud præstandum quod præ se fert, idemque quantum in se est præstare. r. e. quia contractus includit consensum promissorium, promissio autem est testimonium, quo quis fidem suam obligat ad fidem alteri faciendam de hoc aut illo præstando; atque adeo ut sit vera ac syncera, interne & essentialiter exigit fidem bonam contrahentis.

XXII. 3. Hinc divisio illa contractuum, qua alii dicuntur esse bonæ fidei, & alii stricti juris, non est accurata, neque locum habet in foro conscientiæ & coram Deo. Bona enim fides in omnibus contractibus requiritur: & quia in illa præcipua pars naturæ contractuum consistit, ex illa, & secundum illam, quatenus liquere potest, judicium est ferendum. In omnibus igitur contracti-

bus procedendum est ex æquo, & bono, potius quam ex verbis, & summo juris rigore, in quo summa sæpe injuria continetur.

XXIII. 4. Huic bonæ fidei non repugnat, aliquando non præstare promissum: quando scil. promissio desinit obligare: ut 1. Si res promissa fiat inutilis, illicita, vel impossibilis. 2. Si status rerum vel personarum ita mutetur, ut judicio prudentium, promissor non censeatur voluisse comprehendere illum eventum. 3. Si altera pars remittat illud quod in ipsius gratiam fuit promissum. 4. Si alter qui vicissim promisit, nolit implere promissum. 5. Si aliquid promissum sit ob causam, quæ postea reperitur non subesse.

Dolus malus. XXIV. 5. Adversatur bonæ fidei simulatio, i. e. calliditas, astutia, fraus, fallacia, aut machinatio & insidiatio, vel verbis, vel factis, adhibita ad alterum in ejus fraudem decipiendum aut circumveniendum. *1. Thess. 4. 6. 1. Cor. 6. 8.* Appellari solet dolus malus, ut dinstinguatur à dolo bono, qua quisquis decipitur consentanee ad rationem rectam.

XXV. 6. Bonæ fidei repugnat, quatenus tollit synceram intentionem præstandi quod prætenditur ac promitti videtur.

XXVI. 7. Si dolus iste versetur circa substantiam rei, ut si quis vendat vitrum pro margarita, ex natura rei fit irritus contractus. i. e. quia in tali contractu deest consensus. Emptor enim qui emit margaritam, non consentit in vitrum.

XXVII. 8. Similis est ratio doli mali qui contractui dat causam præcipuam, quamvis non versetur in substantia rei; ut si quis inducat emptorem ad margaritam emendam eo solo nomine, quia fuit antea patris ipsius, alioqui non empturum. Talis enim contractus vel irritus est, vel irritandus: quia ille qui fuit dolo inductus ad contrahendum, passus est injuriam in ipso contractu; atque adeo restitui debet in integrum per contractus illius rescisionem.

XXVIII. 9. Quando dolus incidit tantum in contractum, & versatur, circa accidentia; ut si decipiatur quis circa præstantiam rei quam emit, & dolo inducatur non ut emat, sed ut pluris emat quam valeat, non reddit contractum vel plane irritum, vel omnino irritandum: sed tamen qui decepit, in conscientia tenetur, secundum æquitatem alterius damnum compensare.

XXIX. 10. Hujus generis dolus est, quando venditor emptorem celat vitium aliquod occultum rei venditæ, quod damnum vel periculum infert emptori.

XXX. 12. Eodem etiam spectat, si venditor sciens futuram brevi magnam copiam, mercium, ex cujus occasione minuetur pretium, & grave damnum passurus est, qui emit antea pretio currente, neque indicet illud emptori, neque minuat pretium:

tium: aut etiam si emptor sciat futuram brevi magnam copiam ementium aut mercium inopiam, ex quo augebuntur pretia rerum, & venditor in pauperiem incidet si vendat pretio currente. In istis enim casibus tenemur saltem ex communi lege charitatis, tenemur providere bono proximi, dummodo fiat sine nostro magno detrimento.

XXXI. 12. Leges illæ civiles quæ confirmant contractum factum cum circumventione, citra dimidium pretii justi, sunt permissivæ tantum ad lites minuendas: non justificant talem contractum, sed relinquunt eum jure naturæ, & divino, in foro conscientiæ judicandum.

XXXII. 13. Fidei bonæ opponitur etiam culpa illa quæ consistit in omissione inconsiderata diligentiæ illius quæ potuit ac debuit adhiberi ad contractum implendum. Differt à dolo: quia proprie dolus ex proposito, & scienter adhibetur: sed culpa provenit ex inadvertentia, vel inconsideratione, preter propositum ac intentionem. Fidei bonæ repugnat, non quod intentionem synceram simpliciter excludat, sed quod vel sedulam ac debitam curam eandem perficiendi abesse declaret. Ab Apostolo idcirco recte *levitas* vocatur. *2. Cor. 1. 17.*

XXXIII. 14. Culpa ista dividitur in latam, levem, & levissimam. Lata culpa est omissio illius diligentiæ quam communiter adhibere solent homines ejusdem conditionis: ut si quis librum commodatum relinqueret in loco publico, unde surripiatur. Levis culpa est omissio illius diligentię quam homines diligentes ejusdem conditionis adhibere solent: ut si quis magni pretii depositum relinqueret in cubiculo non obserato unde surriperetur. Levissima culpa est omissio illius diligentiæ quam homines diligentissimi ejusdem conditionis solent adhibere; ut si tale depositum ita relinquat, ut putet januam esse obseratam, sed non certo sciat.

XXXIV. 15. Ex culpa lata semper tenentur contrahentes de damno inde secuto. Quia diligentia communis in omnis promissionis obligatione continetur: & ejus omissio bonæ fidei manifeste repugnat. Vnde etiam fit quod lata culpa eodem fere loco & ordine haberi soleat, cum dolo malo.

XXXV. 16. Ex culpa levi, vel levissima, eatenus tantum tenentur contrahentes, quatenus vel natura contractus, aut conventio contrahentium postulat; vel etiam leges humanæ ex æquitate sanxerunt.

Quæstio quarta. Quid juris sit de fine contractus?

XXXVI. R. 1. Finis contractus semper debet esse aliquid boni. In malum enim neque obligatio, neque promissio, neque consensus ferri debet.

XXXVII. 2. Contractus ex

ordine tendere debent in bonum ipsorum contrahentium. Versantur enim circa ipsorum bona, non circa aliena. Nemo enim contrahere potest de illis bonis, quæ non habet in sua potestate.

XXXVIII. 3. Quidam contractus fiunt in bonum solius dantis, ut depositum, mandatum. Alii in bonum solius recipientis, ut donatio, mutuum, commodatum. Alii in bonum utriusque, ut emptio, locatio, societas, pignus, permutatio, &c. Hæc autem differentia, quamvis proprie pendeat ex ipsorum contractuum natura; ex contrahentium tamen conventione potest mutari, & varii fines misceri. e. g. depositum aliquando est in bonum etiam depositarii, & commodatum in bonum etiam commodantis.

XXXIX. 4. Proprium commodum quærere solum, in eo contractu qui sua natura tendit in bonum alterius, vel utriusque partis, hoc fraudem sapit, & sæpe justitiæ, semper autem charitati christianæ repugnat.

XL. R. 1. Effectum omnis legitimi contractus est vinculum obligationis ad illud præstandum in quod consensit. r. c. 1. Quia quisque tenetur stare quod legitime promisit. 2. Quia ex promissione, & ejus acceptatione, acquiritur alteri parti jus exigendi promissum. Unde etiam est, quod nullus contractus possit rescindi parte illa cujus interest invita.

XLI. 2. Hæc obligatio quia non extenditur ultra bonam fidem, idcirco cessat aliquando ex casu mere fortuito, vel eventu inopinato, qui evenit absque culpa obligati utpote qui non potuit humana providentia impediri.

XLII. 3. Quamvis autem regulariter & ex natura rei, nemo teneatur de casu fortuito absque ejus culpa intercedente; fieri tamen potest ut quis ex singulari conventione teneatur ad talem casum: quia talis obligatio certo pretio potest æstimari.

Cap. XLIII.

De pretii ratione in contractibus venditionis, emptionis, locationis, conductionis, & qui sunt similis naturæ.

QVæstio prima. Quænam regulæ sunt observandæ, ad pretium justum, in hujusmodi contractibus, constituendum?

I. R. 1. Regula illa est primaria, quæ traditur à Spiritu sancto, *Prov. 20. 14.* ne emptor ut pretium possit minuere, dolose detrahat quidquam

quam mercibus emendis; aut venditor, ad pretium augendum, contra conſcientiam ſuam amplificet mercium ſuarum dignitatem. Nam vili velle emere, & caro vendere, commune quidem eſt (ut Auguſtinus obſervat) ſed tamen eſt vitium commune, niſi intra certum modum & limites conſiſtat.

II. 2. Sequenda eſt authoritas publica in eis rebus, quarum pretium eſt à Magiſtratu conſtitutum: quod multis in locis uſu venire ſolet, in maxime neceſſariis, quæ pertinent ad victum. Semper enim (niſi contrarium ſit manifeſtum) præſumitur juſtum & æquum in iſtiuſmodi rebus communis uſus, quod à communitate probatur. Hic tamen obſervandum eſt, quod quia in rebus ad vitam neceſſariis, taxari ſolet pretium penes terminum magnitudinis, in favorem emptorum, idcirco poſſe illud pretium minui, ſed non poſſe augeri.

III. 3. Sequenda eſt communis æſtimatio fori, & hominum prudentium ac bonorum. Hæc enim æſtimatio vim habet tacitæ legis: & excludit periculum deceptionis alicujus cum alterius damno. Hoc ſenſu admitti poteſt illa regula, quæ in jure civili, & moribus hominum approbatur: juſtum eſſe pretium, ſi res tanti vendatur, quanti vendi poteſt: vel rem omnem venalem tantum valere, quanti poteſt vendi: i. e. quanti vendi poteſt communiter, non ex affectione aut utilitate hujus aut illius hominis ſingularis.

IV. 4. Vbi neque publica taxatio, neque communis æſtimatio poteſt locum habere, ibi ſtatuendum eſt pretium (ſecluſa fraude) ſecundum judicium intelligentium, omnibus circumſtantiis rite conſideratis. Certior enim regula in multis haberi non poteſt, ad conventionem dirigendam.

V. 5. Differentia illa notanda eſt in iſtis regulis obſervandis: quod pretium legitimum authoritate publica conſtitutum conſiſtat in indiviſibili, ita ut non poſſit à venditore vel minimum augeri: ſed pretium naturale, per communem æſtimationem, aut partium conventionem ſtatuendum, habet ſuam latitudinem, intra quam poteſt ex occaſione variari. Hinc triplex aſſignari ſolet pretium juſtum. Aliud dicitur rigidum aut ſupremum, penes terminum magnitudinis: aliud mite, infimum, pium, dulce, penes terminum parvitatis: aliud vero medium, mediocre, & moderatum, penes receſſum ab utroque extremo.

Quæſtio ſecunda. An ſint aliquæ cauſæ juſtę, juſtum pretium variandi?

R. Dantur cauſæ variæ.

VI. 1. Prima cauſa petitur ex ratione officii mercatoris: quia pretio æſtimabile eſt, quod tempus, curas, & cogitationes ſuas in rebus conquirendis, conſervandis, & diſtrahendis, & conducit etiam operam famu-

famulorum; ad quæ facienda resp. necessario debet publicos ministros conducere, si mercatores deessent. Hinc eadem res majore pretio æstimatur apud mercatores, quam apud alios privatos. Non tamen computare debent mercatores expensas omnes quas fecerunt. Sæpe enim accidere potest, ut inutiliter & non necessaria in re aliqua tāta opera sit posita, & tantæ intervenerint expensæ: sed communis rerum æstimatio est sequenda.

VII. Hinc fallaces sunt illæ regulæ, quibus negotiatores solent justificare semetipsos, in pretio majore pro mercibus exigendo: quod scil. tanti emerunt merces illas; quod tantas expensas fecerunt in illis procurandis. Contingere enim potest, ut negotiator vilius vendat quam emerit, & tamen inique vendat; vel quia stulte emit, vel quia postea mutata est talium mercium æstimatio.

VIII. 2. Secunda causa petitur ex modo vendendi: ex quo sequitur varietas multiplex in pretio augendo ac minuendo.

IX. Quando merx quærit emptorem, hoc facit vilescere pretium rei justum, secundum proverbium commune: merces ultroniæ aut oblatæ vilescunt. Ratio reddi solet, quia in illo modo vendendi est raritas emptorum, & sic minuitur æstimatio communis: sed non videtur illa ratio in conscientia sufficiens ad notabilem pretii imminutionem, nisi illud etiam accedat, quod res illa, quæ venditur sit parum utilis emptori; aut talis qualem non esset empturus, nisi ex tali occasione; aut non tam in suam, quam in venditoris gratiam eandem emat.

X. Ex hac regula sæpe fit, ut merces in auctione, sub hasta, vel publica voce præconis, minus pretium habeant quam solent alias habere.

XI. 2. Quando emptores quærunt merces. Tum enim copia emptorum auget æstimationem communem, & sic causa est justa pretium augendi.

XII. 3. Quando aliquis vendit simul magnam copiam rerum, & non minutim; hic vendendi modus minuit pretium, quia minuit copiam emptorum, & potestatem rursus ex occasione vendendi, sine detrimento aut periculo damni.

XIII. 4. Quando vendit aliquis minutim, vel per mensuras minutiores, hic modus justum rei pretium juste auget: quia sic major est labor in vendendo; & major cura & industria, in mercibns servandis ac dividendis.

XIV. 5. Tertia causa est, si venditor ex venditione passurus sit incommodum aliquod singulare, quamvis illud incommodum consistat tantum in privatione honoris, aut delectationis singularis. Tum enim venditor potest aliquid amplius exigere, quam res secundum se valeret, &

ret, &

ret, & pretium per accidens erit justum: quia æquitas naturalis postulat, ut venditor, qui est dominus rei suæ, servet se indemnem.

XV. Sed hoc tum demum verum est, quando emptor solicitat venditorem, ut rem illam vendat, quam alias non esset venditurus. Si enim venditor, ultro se offeit ad vendendum, tunc emptor non est causa quod venditor suo commodo privetur.

CAP. XLIV.

DE CONTRACTV VSVRARIO.

QVæstio prima. Quid sit usura?

R. 1. Vsura (in ista materia contractuum) per accommodationem, describi solet, lucrum ex mutuo quæsitum vi ipsius mutui.

II. 2. Per *lucrum* autem intelligitur acquisitio commodi pecunia æstimabilis, quod alias meum non erat. Si enim quis amicitiam ac benevolentiam quærat, non est usura: quia non est de numero eorum quæ pretio æstimantur. Si etiam quis in mutuo dando illud tantum quærat, ut accipiat aliquid sibi debitum virtute alterius alicujus contractus aut obligationis, non est usura: quia non acciperet aliquis alias non suum. Si tamen quis non quæreret pecuniam, aut merces, sed obsequium, munus, aut oneris alicujus impositionem, recte vocatur lucrum usurarium, quia est pretio æstimabile.

III. 3. *Vi ipsius mutui* dicitur, ad excludendum lucrum quod ex alio titulo accipi potest, ut in compensationem damni emergentis, vel lucri cessantis, &c. Cujus generis lucrum vocari solet *quod interest*, & ab *usura* ac *fœnore* distingui.

IV. 4. *Quæsitum* dicitur hoc lucrum, non *conventum*: quia non tantum usura *realis*, in qua pactum intercedit, sed & mentalis, quæ versatur in intentione lucrum ut debitum ex mutuo acquirendi, ista descriptione contineatur.

Quæstio secunda. An Vsura hujusmodi sit licita?

V. R. 1. Vsura talis, qualis à danistis, ac fœneratoribus, vulgo exercetur, ab omnibus merito improbatur. Quia ars est captatoria, quæ quæ nulla ratione habita charitatis, aut æquitatis, aliorum bonis insidiatur.

VI. 2. Generaliter tamen & absolute illicitam esse quamlibet usuram, nulla ratione naturali solide potest probari.

VII. Non eorum qui dicunt mutuum ex natura sua debere esse gratuitum. Neque enim probari hoc potest, omne mutuum quibuscunque circumstantiis vestiatur, debere

debere

bere esse gratuitum: & si concedatur hoc, nihil aliud inde sequetur, quam mutuum si gratis non fiat, transire in alium contractum, vel nominatum, vel innominatum, vel simplicem, vel mixtum.

VIII. Non eorum qui allegant, in rebus illis quæ usu consumuntur, dominium non distingui ab usu; atque adeo pro usu nihil posse accipi, ultra valorem ipsius rei vel dominii ejus. Respondetur enim, lucrum accipi non simpliciter pro usu rei mutuatæ, quoad substantiam, sed quoad valorem aut proventum, qui manet post substantiam consumptam, & subsistit sæpe in rebus, quæ usu non consumuntur; & pro officio vel actu mutuandi, unde commodum percipit mutuatarius.

IX. Non eorum qui objiciunt, pecuniam sua natura esse sterilem. Quamvis enim per se sit sterilis, facile tamen commutari potest in merces, quæ fructum edunt: & accedente industria utentis, vim suam confert ad fructum pariendum.

X. Non denique eorum qui in genere dicunt, nihil esse in mutuo pro quo lucrum possit accipi. Est enim proventus fructus, vel emolumentum quod ex pecunia mutuo data probabiliter potest exspectari: & est onus annexum privationi pecuniæ, qua fit, ut omnis occasio eadem cum fructu alias collocandi omittatur. Vocatio etenim à pecunia utenda, eodem jure æstimari posse videtur, quo & vacatio à labore æstimatur *Exod. 21. 19.* cum illa non minus quam labor, aut opera in domini sui commodum occupari possit.

XI. Ratione evidente confirmatur, aliquam usuram esse licitam: quia nulla realis differentia potest ostendi inter quandam usuram, & alios contractus ab omnibus probatos. e. g. est aliquis pecunia instructus ad prædium emendum, unde possit percipere annuos fructus centum imperialium: idem prædium cupit alter habere, sed non est pecunia instructus: si prior ille emat prædium, & elocet alteri pro centum imperialibus, quin justum & æquum fecerit, nemo negabit. Si vero alteri det pecuniam ad idem prædium sibi emendum, & eandem summam ab eo accipiat, eidem periculo sese subjiciens cui in exemptione sua fuisset obnoxius, eadem prorsus est justitia, & præterea nonnihil accedit alteri illi qui solvit usuras, ratione dominii in prædium illud, quod emptione sua acquisivit.

XII. Scriptura non tollit omnem omnino usuram: sed 1. illam quæ exigitur ab egeno, qui ob instantem necessitatem, & sustentationem suam, aliquid mutuo petit; ita ut prohibitio fundetur in conditione personæ. *Ex. 22. 25. Lev. 25. 35. Prov. 28. 8. Ezech. 18. 17.* 2. illam quæ mordet aut rodit: id est, quando debitum exigitur cum rigore, &

re, & proximi damno. 3. illam quę charitati repugnat. *Luc. 6. 35.* 4. forsan & illam omnem, quæ ex lege politica Judæis inter se exercere non licebat. *Deut. 23. 19.*

XIII. Scriptura indicare videtur aliquam usuram esse per se licitam, dum à quolibet non egeno extraneo accipere usuras Judæis permittebat. *Deut. 23. 20.* Si enim usura omnis esset intrinsece ac sua natura mala, tum non potuerunt Judæi à gentibus accipere usuras, sine scandalo gravi, quo gentes averterentur à religione ac lege Judęorum, quæ admitteret rem illicitam tanquam licitam. Huc etiam referri potest, quod maxime probabile sit ex parabola illa de talentis, *Matth. 25. 27.* non tantum in vulgari usu fuisse apud Judæos mensariorum aliquod fœnus, sed etiam à Domino non fuisse improbatum: quia sub illa similitudine exigit officium spirituale, sine ulla insinuatione alicujus improbationis, qualem in aliis parabolis, quæ ab usu improbato officium illustrabant, solebat adhibere, ut *Luc. 16. 8.*

Quæstio tertia. Ex quo fundamento possit æquitas lucri ex pecunię mutuatione demonstrari?

XIV. R. 1. Æquitas est manifesta, de qua nemo potest dubitare, si quis nullum certum reditum vel summam sibi præcise pendi stipuletur; sed ita pecuniam suam apud probum virum collocet, ut in illius fide acquiescat, ac contentus sit æquam partem fructus pecuniæ percipere, pro ratione benedictionis Dei erga ipsum pecuniæ exercitorem. De hujusmodi pecuniæ collocatione nulla potest esse quęstio, si periculum capitalis maneat commune. Nihil enim est aliud quam contractus societatis in lucro & damno.

XV. 2. Nihil contra æquitatem committitur, si lucrum incertum quod probabiliter sequetur, vendatur pro certo moderato.

XVI. 3. Neque iniquitatis quidquam est in eo, si contractus fiat legibus æquis, ut totum periculum capitalis pertineat ad eum qui pecuniam exercet. Nihil enim aliud est quam contractus assecurationis, quo alienæ rei periculum pretio æstimabile suscipitur pro pretio.

XVII. 4. Non necessario requiritur ut istiusmodi contractus distincte & expresse fiant; sed satis est, si fiant implicite, ex intentione syncera, & secundum æstimationem proborum & istiusmodi rerum intelligentium virorum.

XVIII. 5. Quum igitur isti omnes cōtractus separatim liciti sint, ut omnes concedunt, necessario sequitur, contractum mixtum & compositum ex istis, vid. ex contractu societatis, assecurationis sortis, & venditionis lucri incerti pro certo, non esse simpliciter & absolute improbandum.

Quæstio quarta. Quænam ob-

servanda sunt ad peccatum vitandum in pecunia exponenda?

XIX. R. 1. Cavendum imprimis, ne quid ultra sortem exigatur ab eis, qui sunt egeni.

XX. 2. Cavendum etiam ne lucri aviditas aliquo modo impediat quenquam, quo minus vel egentes, mutuo dando, vel prorsus pauperes, simpliciter donando juvet, pro ratione suarum facultatum.

XXI. 3. Cavendus est omnis excessus: ad quem devitandum, tutissimum est, eum qui pecuniam exponit, non totum illud exigere quod legibus & usu recepto licet, sed citra illud quod permittitur sese continere.

XXII. 4. Ratio semper habenda est illius, quicum res est, ut cum ejus commodo, non damno, fructus pecuniæ redeat ad illum, qui mutuo dedit. Hinc summum jus non potest sæpe sine summa injuria urgeri. E. g. si quis absque sua culpa jacturã fecerit in negotiatione quam facit ex pecunia mutuo accepta, inhumanum esset ab ipso exigere pecuniæ proventum, i. e. lucrum percipere ex ejus damno. Hanc æquitatem etiam in locatione & conductione naturalis conscientia videtur dictare; ut si vel sterilitas, vel calamitas superveniens tanta sit, ut conductor damnum notabile patiatur ex re conducta, pensio illi sit à locatore remittenda vel tota, vel ex damni facti proportione.

XXIV. 5. Spectanda semper & observanda regula æquitatis & charitatis: ut illud tantum accipiatur, quod quisque bona fide, vellet à se accipi, in simili necessitate deprehensus.

XXV. 6. Offensiones, & calumniæ (quibus obnoxium est hoc genus contractuum. *Jer. 15. 10.*) declinari semper debent, quantum fieri potest.

Cap. XLV.

De Contractu sponsionum sortium, & ludorum.

Quæstio prima. Quid sit sponsio?

I. R. Est contractus, in quo duobus circa veritatem aliquam contẽdentibus, vicissim aliquid spondent, ex quo præmio afficietur is, qui veritatem fuerit assecutus, & pœna ille qui veritatem non attigerit. Exemplum habemus in ęnigmate Samsonis *Jud. 14. 13. 14.*

Quæstio secunda. An hujusmodi sponsiones sint licitæ?

II. R. 1. Actus sponsionis per se consideratus non est plane injustus: quia periculum tantum unius, opponitur periculo alterius: qualia pericula possunt aliquando subiri, & inter se commutari.

III. 2.

III. 2. Poteſt quis aliquando voluntariæ mulctæ periculum ſubire ad ſuam conjecturam confirmandam: & illa mulcta poteſt ab altero merito expoſci, ſi modo temere ſuæ conjecturæ confidit.

IV. 3. Poteſt etiam inter duos præmium aliquod ſtatui, ex mutuo conſenſu, de eventu aliquo dubio, ut ſpe illius præmii hic aut ille ad laudabilem induſtriam excitetur.

V. 4. Sponſiones tamen ſunt illicitæ 1. ſi conditionem habeant illicitam ut ſi duo certent inter ſe de hoc aut illo peccato: ut quis alterum vincat potando; quis audacius ſeſe gerat in hoc aut illo negotio improbando &c. 2. ſi cedant in notabile damnum alterius partis. Iſtiuſmodi n. periculum non debet ſubiri in cõtractu illo, qui nulli notabili utilitati vel publicæ vel privatę deſervit, qualis ſunt ſponſiones vulgares. Et lucrum illud habendum eſt pro turpi, quod ex alterius damno aſſurgit. Hinc contractus ille de ænigmate Samſonis merito damnatur poſtea ab ipſis Philiſtæis, quia tendebat ad ipſos hæreditate ſua ſpoliandos. *Judc.* 14. 16.

VI. 5. Ad contractum ſponſionum non debet referri cenſus qui vocatur vitalitius, quo quis dat ſummã pecuniæ, ut accipiat ſingulis annis certam penſionem quoad vixerit. Non enim ſpondet ille ſe fore incolumem uſque dum penſiones ſuperaverint ſortem; neque contra ſpondet alter. Contractus enim talis eſt emptionis, ac venditionis, quo incertum lucrum emitur pretio certo: & pro licito habetur ſecundum naturam & leges talis emptionis, non ratione fictitiæ alicujus ſponſionis.

De contractu ſortium.

Quæſtio tertia. Quid ſit contractus ſortium?

VII. R. 1. Eſt contractus, quo vi conventionis præviæ, mittuntur ſortes, ex quibus conſtet, quis hanc aut illam rem obtinere debeat.

VIII. 2. Hujuſmodi contractus, aliquando fit inter eos, qui antea jus habuerunt ad illam rem, circa quam ſors verſatur; ſive ſit dividenda inter multos, ut in diſtributione terræ Canaan, *Joſ.* 18. ſive tota ad unam debeat devenire, ut in veſte Domini huic aut illi adjudicanda. *Joh.* 19. 24. ad quam ſpeciem etiam reduci poſſunt ſortes illæ, quæ luſoriæ vocantur. Aliquando autem fit inter eos, qui antea nullum commune jus habuerunt ad rem ſorte diſponendam; ut quando aliquid unum, aut plura exponuntur per ſortes quaſi vendenda, & varii concurrunt ad eandem per ſortes acquirendam: ut in ſortilegiis illis, quæ vulgo vocantur *lotteria*; aut quando ſortes ordinantur vel ad electionem aliquam faciendam, ut in electione Matthiæ. *Actor.* 1. 26.

Quæſtio quarta. Quid juris ſit de hujuſmodi contractu?

IX. R. Contractus iſte per ſe

licitus est, & in Scriptura variis exemplis approbatus. Ratio est, quia quod singuli invicem periculo sortis exponant æquale jus ad rem aliquam, vel quam partem ex ea debeant accipere, est commutatio quædam æqualis.

X. Sed tamen variis modis vertitur in peccatum. 1. Si quis in sortibus dirigendis, vel ab astris pendeat, vel ab angelis, vel à fortuna. 2. Si intendatur quod in se, non est licitum, vel si illicitus admisceatur modus agendi. 3. Si denique vel absque gravi causa, vel absque debita reverentia adhibeantur: quia ex natura sua, missio sortium singularem quandam relationem habet ad specialem Dei providentiam. *Prov. 16. 33.*

Quæstio quinta. Quid est contractus ludi?

XI. R. 1. Est contractus quo ludentes inter se conveniunt, ut victori aliquid tribuatur à victo. Sive enim victori tribuatur totum illud quod deponitur ab utroque, sive quod depositum fuit à victo in communem usum impendatur, semper victori aliquid tribuitur à victo.

XII. 2. Est aliquid mixtum ex duobus contractibus: quorum primus est mutua commutatio periculi & interesse, in commodum hujus aut illius secundum eventum ludi, secundus est sponsio ex peritia, industria, vel felicitate majore suspensa.

Quæstio sexta. An talis contractus sit licitus?

XIII. R. 1. Non est per se illicitus: quia potest conventio talis esse in justa potestate covenientium; potest ordinari ad finem bonum ex intentione bona; & potest eo modo exerceri, ut nullam violationem secum trahat vel religionis, vel justitiæ, vel charitatis.

XIV. 2. Intentio notabilis alicujus lucri ex ludo, reddit illum vitiosum. 1. Quia finis ludi est recreatio & oblectatio ludentium. Est igitur abusus naturæ ludi contrarius, si lucri causa instituatur, & in unius partis notabile incommodum convertatur. 2. Vel paritas supponitur inter colludentes, & sic prodigalis temeritas est, notabilem pecuniæ summam tali periculo exponere absque ulla necessitate; vel de imparitate aliqua cogitatur, & sic dolo & iniquitate vitiatur contractus, dum unus vel nullum vel exiguum suum periculum damni, cum spe fere certa lucri, alterius maximo periculo opponit. 3. Nemo mortalis tam absolutus est dominus suæ pecuniæ, ut notabilem summam vel alienare, vel exponere periculo alienationis possit, absque justa causa, in verbo Dei probata: quod de ludo per se considerato non potest affirmari. 4. Non licet cuiquam lucrum quærere ex alterius damno: hoc autem fit manifeste, in ludo lucri causa instituto: & hoc respectu, lucrum ex ludis est turpe lucrum: neque magis à vulgo probaretur quam aliæ species avaritiæ, quæ

ſordidiores habentur, niſi quod prodigalitatis aliquid habeat conjunctum, cui magnificentia quædam inesſe videtur.

XV. 3. Modicum illud, in quod ludere licet, pro ratione conditionis ludentium aliquam admittit variationem. Sed certum eſt, non licere cuiquam plus exponere in ludo, quam juſtam proportionem habet ad finem ludi, i. e. quam homo talis conditionis poſſit ex recta ratione impendere ſuæ recreationi.

XVI. 4. Illi ludi qui ſorte conſtant, aut ſorte præcipue nituntur, ab iſtiuſmodi contractibus ſunt removendi. Nam 1. Nullum eſt in ſortibus, certamen aut exercitium alicujus virtutis, ad quam ſolam excitandam ſicut præmia debent publice proponi ſic etiam conſtitui ex privata conſentione. 2. Sors ex natura ſua ſpecialem continet appellationem ad providentiam illam à qua gubernatur, atque adeo eſt res ſacra: verum autem vetus verbum: non eſt bonum ludere cum ſanctis. 3. Iſtiuſmodi ludi ex natura ſua ſingularem occaſionem præbent luſoribus variorum peccatorum: ut 1. graviſſimarum perturbationum, execrationum, & blaſphemiarum, propter adverſam (ut appellant) fortunam. 2. Immodicæ pertinaciæ in continuatione ludi, propter ſpem fortunæ melioris, cujus abjiciendæ cauſam nullam poſſint videre. 3. Jacturæ temporis, atque etiam pecuniæ, nullo ſolido fructu inde cuiquam redundante.

XVII. Hinc eſt, quod in Scripturis legamus de aliis exercitiis virtutis cauſa habitis & probatis, ut de arcu tractando *2. Sam. 1. 18.* Sed ludus aleæ, aut aleatorius, in Scripturis nullam habet approbationem, & omnibus fere legibus prohibentur, quamvis tales leges pravis moribus cedere cogantur.

CAP. XLVI.

DE OCCUPATIONE VITAE.

QVæſtio prima. An quis extra certam occupationem vitæ vivere poſſit abſque peccato?

I. R. Qui tantum habet virium & donorum a Deo ſibi conceſſorum ut in honeſta aliqua functione laudabiliter poſſit verſari, ſi ab omni occupatione vitæ abſtineat ſua ſponte, non poteſt à gravi peccato excuſari. Nam 1. Hæc eſt ordinatio Dei, ut in ſpeciali aliqua functione unuſquiſque aliis inſerviendo Deum glorificaret. *Gen. 2. 15. & 3. 19. 1. Petr. 4. 10. Gal. 5. 13. 1. Theſſ. 4. 11.* 2. In iſtum finem quiſque accepit à Deo ſuum talentum, aut ſaltem particulam aliquam talenti, quæ ſine peccato non poteſt defodi.

Mat. 25. 3. Iners otium fugiendum est, tanquam mater & nutricula multorum vitiorum, præcipue malarum cogitationum, cupiditatum, curiositatum, & machinationum malarum. *1. Theſſ.* 4. 11. & 2. *Theſſ.* 3. 11. 4. Gloria Dei, utilitas publica, & privata, nec non conſcientiæ lætitia ex honeſta functione quæri poſſunt ac debent.

De mendicis. II. Hinc validi mendicantes errones non ſunt tolerandi. 1. Quia ex profeſſo opponunt ſeſe ordinationi divinæ. 2. Oneri ſunt aliis abſque ulla neceſſitate. 3. Veros pauperes ex parte ſaltem ſpoliant eleemoſynis, quas acciperent niſi à talibus interciperentur. 4. Non gerunt ſe ut membra vel Eccleſiæ, vel reip. ullius. 5. Directe ſe diſponunt ad multa genera flagitiorum.

Quæſtio ſecunda. Quomodo quis ſcire poſſit, hanc aut illam occupationem vitæ eſſe honeſtam?

III. R. 1. Si in Scripturis manifeſte approbetur. 2. Si ex analogia earum quæ in Scripturis approbantur, verſetur circa id quod licitum eſt in ſe, utile generi humano, & famæ bonæ. *Epheſ.* 4. 28. *Phil.* 4. 8.

IV. Hinc 1. illi qui occupantur in vitiis hominum ſovendis, & promovendis, ut caupones illi qui non inſerviunt neceſſitati peregrinorum, & advenarum, ſed intemperantiæ vicinorum, inhoneſtam vitam agunt.

V. Illi qui ſectantur artes ridiculas, jocularias, ludicras, ſcurriles, aut eo facientes, non poſſunt in eis acquieſcere, tanquam in honeſta vitæ ratione. Nam 1. nihil in iſtiuſmodi artibus reperitur, quod dignum eſt vita humana. 2. Ordinem naturæ invertunt, dum laboris remiſſionem convertunt in laborem. 3. Semetipſos ineptos reddunt ad ſeria & gravia officia Chriſtianorum. 4. Operam ſuam Diabolo ſolent navare in hominibus tentandis, dum carnales ipſorum cupiditates excitant & accendunt.

VI. 3. Illorum etiam occupatio, qui occaſiones captant ſua commoda ex aliorum incommodis quærendi, qualis eſt conditio vulgarium fœneratorum, non poteſt ut honeſta probari.

Quæſtio tertia. Quænam requiruntur ad honeſtam vocationem honeſte exercendam?

VII. R. 1. Requiritur peritia, qua quiſque illa, quæ ad ſuam occupationem ſpectant, probe nota habet & percepta. *Prov.* 14. 8.

VIII. 2. Requiritur attentio ad officia propria magis quam aliena. *2. Th.* 3. 11. *1. Timoth.* 5. 13. *1. Petr.* 4. 15.

IX. 3. Requiritur ſedula diligentia in negotiis obeundis, *Prov.* 10. 4. & 13. 4. & 21. 5. & 27. 23. 24. *Eccl.* $\frac{9}{11}$.

X. 4. Requiritur prudentia in opportunitate commoda obſervanda, ca-

da, captanda, & recte utenda. *Prov.* *10. 5. & 21. 5. Eccl. 10. 8.*

XI. 5. Requiritur fortitudo & constantia in difficultatibus superandis. *Prov. 15. 119. & 20. 4. & 26. 16.*

XII. 6. Requiritur moderatio appetitionis lucri, & curæ successuum optatorum. *1. Timoth. 6. 9. Mat. 6. 34. Prov. 28. 20. 22.*

XIII. 7. Requiritur denique religiosa sanctificatio omnium nostrorum laborum. *1. Cor. 10. 31. Gen. 24. 13. 27. Psal. 90. ult.*

CAP. XLVII.

DE PAUPERTATE ET DIVITIIS.

QVæstio prima. Quo loco habenda est paupertas?

I. R. 1. Paupertas simulata est ingratitudo erga Deum, cujus benedictio abnegatur, & injuria erga homines tam illos, quibus auxilium debitum denegatur, quam illos qui propterea magis onerantur. *Prov. 13. 7.*

II. Talis autem est paupertas magnæ partis Monachorum Pontificiorum, qui voce & habitu profitentur paupertatem; sed re ipsa sunt ditissimi, fundos amplissimos, maximos reditus, summasque opes possidentes. Ridicula enim est illa defensio eorum: quod conventus, vel fratres in conventu, in communi, & indivisim possideant ista bona, ita ut singuli nihil inde vendere, vel alienare, vel etiam accipere pro arbitrio suo possint. Nam 1. si conventus sit dives, Monachi in illo conventu non possunt esse pauperes. Si enim unusquisque illorum pauper est, & conventus dives, tum eadem ratione singulæ partes alicujus corporis possunt esse albæ, & totum corpus nigrum. 2. Hæredes alicujus Principis aut prædivitis hominis, quamvis indivisim possideant hæreditatem, & prohibiti sint aliquid ejus vendere aut alienare, pro pauperibus non solent, aut possunt haberi. 3. Si duo vel plures homines seculares, bona sua simul conferant alicui procuratori, ea lege aut conditione, ut unicuique necessaria prout opus fuerit, vel seorsim, vel conjunctim ministraret, isti certe divitias non deponerent, sed onus, curam, & solicitudinem earum: quemadmodum Potiphar Ægyptius seorsim fecit. *Gen. 39. 8.* & aliquo modo Pharo. *cap. 41.* 4. Vnusquisq; monachus habet jus petendi portionem suam congruam, ita ut si denegetur ipsi absque justa causa, injuria æstimetur, & habeat actionem adversus conventum coram judice competente persequendam. 5. Notum est, multos ingredi monasteria, ut fugiant paupertatem,

quia

quia non habent alias unde otiose vivere possint: & multos à parentibus & propinquis in claustra detrudi, ut certius ipsis de victu necessario prospiciatur. 6. Multi denique ingrediuntur monasteria, ut gradum & viam sibi faciant ad Papales dignites, aut munera, ex quibus & ipsi ditescere, & suos ditare possint.

III. 2. Paupertas vera, si sit directe expetita, & quæsita, quæ vocari solet voluntaria, & sine speciali vocatione, aut necessitate cogente accersitur, est insania damnanda. 1. Quia talis pauper non prospicit sibi & suis ex ordine naturæ à Deo approbato. 2. Quia eligit & quærit malum pœnæ. 3. Quia variis tentationibus semetipsum temere exponit. 4. Quia inhabilem se reddit ad officia multa, quæ proximo debentur ab eis, qui habent externas facultates. 5. Quia hoc est Deum tentare, si quis habens unde possit sustentari, illud abjiciat exspectans à Deo sustentationem. 6. Rejicit illud quod quotidie petit à Deo, id est, panem suum quotidianum. 7. Absq; ulla necessitate gravat eos à quibus accipit, & pauperes alios fraudat, qui eandem accepissent, nisi ille intercepisset. Talis est paupertas quorundam inter Monachos papales, eorum scil. qui ex eo tantum vivunt, quod mendicatione de die in diem acquirunt. Sed addunt etiam huic insaniæ superstitiosam & impiam præsumptionem, quatenus paupertatem istam venditant pro opere perfectionis, & superogationis, ad satisfactionem & meritum coram Deo plurimum valentis.

IV. 3. Paupertas vera, quæ est necessaria, & aliunde illata, non studio quæsita, quæ maxima ex parte conjunguntur cum infirmitate, debilitate, vel simili defectu, quo fit ut non possit pauper semetipsum labore sustentare, hæc paupertas in se, & per se, nihil habet vitii, aut culpæ pudendæ: sed sæpe immittitur piis à Deo, vel ut castigatio, vel ut exploratio aut tentatio, vel ut utrumque. Est igitur status miserabilis, sed talis tamen quæ ex ordinatione, & gratia Dei, veris fidelibus cooperatur ad salutem.

V. Hinc 1. istiusmodi pauperes cavere debent imprimis ne animum nimis abjiciant. *Prov. 10. 15.* 2. neve obmurmurent adversus providentiam divinam, aut illicitis mediis utantur ad semetipsos sublevandos. *Prov. 30. 9.* 3. ut ab omni invidia liber gerat se prout pauperem decet. *Prov. 18. 23.* Hinc etiam cavendum est aliis ne pauperes irrideant, & contemnant, aversentur, aut etiam pro viribus juvare recusent. *Prov. 14. 10. & 17. 5. & 19. 4. 7. 17. Jac. 2. 3. 4.*

Quæstio secunda. Quo loco habendæ sunt divitiæ?

VI. R. 1. Divitiæ absolute & per se consideratæ, neque sunt bonæ neque malæ moraliter, sed res mediæ,

diæ, vel indifferentes, quibus possunt homines vel bene uti, vel male.

VII. 2. Quia vero ex sua natura ordinatæ sunt ad bonum usum, *Pr. 3. 9.* idcirco quamvis non sint bona moralia, utilia tamen vel commoda bona, atq; adeo dona & benedictiones Dei recte dicuntur. *Prov. 10. 22.*

VIII. 3. Ratione tamen corruptionis & infirmitatis humanæ, tanto cum periculo conjuncta est possessio magnarum divitiarum, ut contineat in sese malum gravis & periculosæ tentationis: ita ut difficile admodum sit diviti intrare in regnum cœlorum. *Matth. 19. 23.* Quo respectu, comparantur denso luto, aggravanti & inquinanti tenentem. *Hab. 2. 6.* spinis quæ pungunt & lacerant eos à quibus tractantur, & sementem omnem spiritualem strangulant ac suffocant. *Matth. 13. 22.* laqueo irretienti, & sagittæ animam transfigenti. *1. Tim. 6. 9. 10.*

IX. 4. Speciales autem tentationes divitiarum sunt ad superbiam; ad fiduciam vanam & idololatricam in eis collocandam; ad mundi amorem; ad luxum denique & quaslibet cupiditates prosequendas, cum Dei contemptu. *1. Tim. 6. 17. Eph. 5. 5. Prov. 30. 9. Luc. 16. 9.*

X. 5. Hinc 1. Divitiæ non sunt absolute expetendæ. *Prov. 23. 4. 5. 1. Tim. 6. 8. 9. 10.* 2. Si ex Dei providentia affluant divitiæ, serio & sedulo muniendus est animus adversus illa vitia, quæ eas comitari solent. *Psal. 62. 11.* 3. Tam oratione apud Deum, quam omni studio id agendum, ut divitiæ sint nobis instrumenta pietatis.

Cap. XLVIII.

De Parsimonia, & frugalitate.

QVæstio prima. Quid requiritur ad parsimoniam honestam?

I. R. 1. Requiritur 1. ut caveamus nobis ab inutili profusione eorum, quæ possunt vel ad inusus vel commodos vel honestos impendi. *Prov. 21. 17.* Hanc regulam ut rectæ rationi & doctrinæ Christi consentaneam, male quidem, sed confidenter tamen applicabant discipuli quidam, & præcipue Judas, ad Mariæ factum circa funerationem Christi carpendum. *Matth. 26. 8. 9. Marc. 14. 4. 5. Joh. 12. 4.*

II. 2. Requiritur 2. ut videamus ne ex eis, quæ usui esse possint, quidquam notabile perdatur. *Joh. 6. 12.*

III. 3. Requiritur 3. ut neque ex tenacitate invideamus nobismetipsis usum justum eorum, quæ habemus. *Eccles. 6. 1. 2.* neque eadem stulte absorbeamus. *Prov. 21. 20.*

IV. 4. Requiritur denique, ut ista cura non procedat ex amore divitiarum;

vitiatum; sed ex conscientia erga Deum, cujus beneficiis uti non abuti debemus, & ex studio nostris necessitatibus prospiciendi, & aliis bene faciendi. Parsimonia enim honesta non impedit sed promovet liberalitatem, aliasque virtutes.

Quæstio secunda. Quid requiritur ad honestam frugalitatem?

V. R. 1. Requiritur 1. ne in res vanas aut nullam frugem ferentes pecuniam impendamus. *Esai.55.2.*

VI. 2. Ne simus amatores deliciarum. *Prov.21.17. Luc.16.19.*

VII. 3. Vt pecuniam expendamus circa illa quæ solidum usum, habent. *Prov.31.13.16.*

VIII. 4. Vt in pios usus prompte exponamus quod possumus, certissimum inde fructum exspectantes. *Prov.11.24. & 19.17. Hag.1.4.8. &c.*

Cap. XLIX.

De Liberalitate & misericordia.

QVæstio prima. Quorum est liberalitatem, & misericordiam exercere?

I. R. 1. Quoad affectionem & dispositionem animi, & etiam quoad conatum aliquo modo aliis commodandi, officia hæc sunt ad omnes homines ex æquo spectantia.

II. 2. Quoad opus ipsum externum donandi aliquid, quo indigentiæ alterius subvenitur (quæ est definitio eleemosynæ) officium hoc est eorum tantum qui habent aliquid proprium, cujus donandi potestatem habent. *1.Joh.3.17.*

III. 3. Pertinet igitur hoc officium non tantum ad divites, sed etiam ad tenuioris conditionis homines, qui labore manuum quæritant sibi victum. *Eph.4.28.*

IV. 4. Illi, qui ita sunt aliis subditi, ut nihil proprium habeant, vel quoad dominium & usumfructum, vel quoad usum fructum solum, hactenus ab hoc officio sunt exempti, ut nihil possint aliis erogare sine tacito saltem consensu superiorum.

V. 5. Neque omnes qui habent aliquid proprium, statim tenentur illud indigentibus donare. Ex ordine enim succurrere aliis debemus ex eis quæ nobis superfluunt. *1.Cor.8.13.* quod intelligendum est 1. de superfluis ad necessitatem vitæ. 2. De superfluis ad necessitatem status aut conditionis vitæ in qua positi sumus. i.e. de iis quibus citra vitæ aut status detrimentum possumus carere. Sed extraordinarius aliquis casus exigere potest, ut etiam de eis quæ necessaria statui habentur sint eroganda: & hoc est supra vires dare. *2.Cor.8.2.3.*

Quæstio secunda. Quibus danda

ſit eleemoſyna?

VI. R. 1. Indigentibus, qui non poſſunt ſemetipſes ſuſtentare. *Mat.* *23.35.36. Actor. 20.34.35.*

VII. 2. Quum indigentia triplicem gradum admittat, ita ut in aliis ſit extrema, cum periculo mortis vel peccati conjuncta; in aliis gravis, cum periculo incommodi magni; in aliis communis, levamen aliquod expoſcens, differentia inde ſequitur obligationis: quia extreme indigenti tenemur ſuccurrere etiam ex neceſſariis ad ſtatum noſtrum (vita enim proximi pluris facienda eſt quam externus noſter ſtatus.) Graviter indigenti tenemur ſuccurrere ex eis, quæ neceſſaria ſunt ad decentiam ſtatus. Communi modo laboranti, ex eis, quæ ſuperflua ſunt ad decentiam ſtatus noſtri.

Quæſtio tertia. Quis ordo ſervandus ſit in eleemoſyna facienda?

VIII. R. 1. Cæteris paribus, ſuccurrendum eſt majori & graviori neceſſitati potius quam minus gravi. 2. In ſimili neceſſitate, præferendi ſunt illi, in quibus plures dilectionis rationes dignoſcuntur: ut conjunctiores minus conjunctis, domeſtici fidei infidelibus; meliores minus bonis; utiliores Eccleſiæ, vel reip. minus utilibus, &c. *Matth.15.5.6.* *1.Tim.5.8. Gal.6.10. Deut.5.7.*

IX. Quamvis autem adhibenda ſit diligentia, ut potius bonis quam malis ſuccurramus, præſertim ſi veriſimile ſit, eleemoſynam noſtram futuram illis vel materiam vel inſtrumentum Deum glorificandi, iſtis autem occaſionem peccandi; non tamen idcirco curioſe inquirenda ſunt occulta pauperum peccata: quia charitas non facile cogitat malum. *1.Cor. 13.5.*

Quæſtio quarta. Quo modo eleemoſynæ ſunt faciendæ.

X. R. 1. Ex religione erga Deum, & ſtudio honoris ejus. *Prov. 3.9.* *1. Cor. 8.3.*

XI. 2. Ex affectu charitatis & miſericordiæ fraternæ. *1. Cor. 13.3.*

XII. 3. Ex officii conſcientia humili coram Deo, non ex ambitione aut inanis gloriæ coram hominibus. *Mat. 6.1.2.*

XIII. 4. Cum pauperum honore, non contemptu, & pudore. *1. Cor 11.22.*

XIV. 5. Cum animi & vultus hilaritate & benignitate, non cum triſtitia vel quaſi ex coactione *2. Cor. 9.7. Rom. 12.8.*

XV. 6. Prompte ſine cunctatione. *Prov. 3.27.28.*

Quæſtio quinta. Quantum in eleemoſynis ſit erogandum?

XVI. R. 1. Pro generali regula debet haberi, ne parce hic agamus, ſed potius copioſe. *2.Cor.9.6.*

XVII. 2. Menſura largitionis noſtræ in communi pendet ex menſura benedictionis Dei erga nos in rebus externis, *1. Cor. 16.2.*

XVIII. 3. Spectandum hic eſt diligenter, quid pietas & charitas di-

ctare solet optimis Christianis, ut vel paria faciamus, si pares habeamus facultates, vel secundum proportionem æquam. *2. Cor. 9. 2.*

XIX. 4. Illud etiam certum est, omnibus & singulis plus multo in istiusmodi pios usus esse exponendum, quam in voluptates insumant.

XX. 5. Quantum hic & nunc sit largiendum, hoc non nisi ex prudenti circumstantiarum omnium consideratione potest definire.

Quæstio sexta. Quibus potissimum rationibus excitari debeamus ad eleemosynas faciendas?

XXI. R. 1. In hoc officio singularis quædam excellentia reperitur. Quemadmodum enim charitas est omnium virtutum excellentissima, *1. Cor. 13.* & misericordia est excellens modus charitatis; sic opus hoc charitatis & misericordiæ excellentiam suam habet beatam. *Act. 20. 35.*

XXII. 2. Non solum voluntas Dei in Scripturis revelata, sed & humanæ naturæ lex exigit hoc à nobis. Nihil enim est magis naturale quam ut faciamus alteri, quod nobis fieri vellemus. Nihil est magis humanum, quam hominis necessitatem sublevare.

XXIII. 3. In misericordia, & operibus ejus, singulariter induimus imaginem & similitudinem Dei. *Luc. 6. 36.*

XXIV. 4. Charitas erga Deum, sine hac charitate erga proximum consistere non potest. *1. Joh. 3. 17.* neque ulla religio vera. *Jac. 1. 27.*

XXV. 5. Deus est in Christo, qui flagitat à nobis eleemosynam per pauperes. *Matth. 25. 40.* flagitat autem particulam tantum exiguam eorum, quæ nobis dedit. *1. Paral. 29. 11.*

XXVI. 6. Dedit nobis Deus, quæ habemus non ut Dominis absolutis, sed ut precariis possessoribus, ut fidei nostræ commissa, in ejus honorem, secundum ejus voluntatem dispensaremus. *Luc. 16. 12.*

XXVII. 7. Deus tamen cumulatissime reddet, quæ ipsius nomine pauperibus donantur. *Prov. 3. 9. & 19. 17. & 28. 27.*

XXVIII. 8. Sine misericordia erga fratres, fieri non potest, ut vel sensum, vel certitudinem habeamus misericordiæ Dei erga nos, neque etiam ut dispositi simus ad eam vel recipiendam, vel petendam. *Matth. 5. 7. & 7. 6. 1. Tim. 6. 17. 18. 19.*

XXIX. 9. Misericordia habet promissiones, & immisericordia comminationes tam hujus quam futuræ vitæ. Passim in Scriptura.

Cap. L.

DE FVRTO.

Quæstio prima. Quinam sunt casus, in quibus res aliqua aliena auferri potest, sine crimine furti?

R. 1. Si quis rem alienam surripiat, sine animo vel rem ipsam sibi retinendi, vel usum, aut possessionem ejus pecunia æstimabilem: ut sæpe inter amicos per jocum fieri contingit. 2. Si ablatio rei alienæ fiat in pœnam, ab eo qui potestatem habet pœnam talem infligendi. 3. Si (absque fraude & scandalo) fiat in commodum & utilitatem ejus à quo aufertur: ut cum aufertur ensis ab amente; vel pecunia viri prodigi ab uxore provida, in familiæ ejus necessarium usum. 4. Si fiat ex charitate, adversus quam injuste alter stomacharetur: ut si quis aleas alterius abjiciat, aut chartas corrumpat, ne ille suo lusu vel peccaret, vel in periculum aliud incurreret. 5. Si fiat in recompensationem certi & liquidi debiti, quod ordinaria via juris recuperari non potest, modo ita fiat, ut damnum, infamia, & scandalum proximi vitetur. 6. Si probabilis sit consensus, vel ratihabitio illius à quo aliquid aufertur: ut quando tam exigui momēti est quod aufertur patri à filio, viro ab uxore, &c. ut communiter pro nihilo habeatur. *Deut. 23. 24. 25.* 7. Si irrationabiliter censeatur Dominus invitus: ut in eis, quæ accipit aliquis ex alieno, ad extremam & præsentem suam necessitatem sublevandam, cui alia ratione succurrere non potest. Hoc enim videtur esse ex jure naturali, divisione rerum antiquiore, & superiore, quod jure humano, quo facta est divisio rerum, non potuit abrogari: quo sensu non male dicitur, omnia fieri communia in extrema necessitate.

Cap. LI.

DE AVARITIA.

Quæstio prima. Quid sit avaritia damnata?

I. R. 1. Avaritia proprie versatur circa illa, quæ vocantur bona externa: & pertinet ad concupiscentiam oculorum, prout ex opposito dividitur contra concupiscentiam carnis, & superbiam vitæ. *1. Joh. 2.* ubi præcipua peccata mundana, ratione suorum objectorum ad tria

capita revocantur, ad honores, delicias, & divitias. Hinc in Scripturis vocatur amor divitiarum, amor lucri, & amor pecuniæ, per specialem quandam appropriationem; quia scil. pecunia omnia externa possint comparari, & pecunia divitiæ solent æstimari.

II. 2. Non quælibet divitiorum concupiscentia est avaritia, sed inordinatus tantum earum amor. Inordinatus autem est ille amor, qui repugnat amori, quem vel Deo, vel proximo nostro debemus. Hinc avaritia vocari solet immodicus, vel injustus amor habendi.

III. 3. Quia autem avaritiæ essentia in concupiscentia consistit, idcirco inter illa peccata numeratur, quæ interius possint consummari, absque ullo opere exteriori, quamvis totum hominem, atque adeo omne genus externas operationes elicere soleat & imperare.

IV. 4. Hinc etiam est, quod tripliciter peccare soleat avarus, 1. in divitiis appetendis. 2. in divitiis acquirendis vel comparandis. 3. in eisdem retinendis vel conservandis. Hæc enim tria continentur in concupiscentia habendi.

V. 5. Quia vero inordinatio hujus amoris consistit in ejus repugnantia ad amorem Dei, vel proximi, idcirco avaritiæ pravitas in eo consistit 1. quoad materiã, si ex illis ditescere velimus, quę vel sunt Deo sacra, ut in symonio peccatæ, vel etiam ita sunt proximi, ut vel non debeat, vel non velit eadem alienare: qualis fuit peccatum Achabi circa vineam Nabothi. *1. Reg. 21.* 2. Quoad formam vel modum, si quis in divitiis quærendis artibus, aut modis vel impiis vel iniquis & injustis utatur. *Prov. 10. 2. & 28. 8. 22.* 3. Quoad gradum vel mensuram, si quis ita studeat divitiis congerendis, ut negligat officium erga Deum & proximum. *Luc. 22. 5. Esa. 5. 8.* 4. Quoad finem, si divitiæ vel propter se amentur, vel in malum aliquem finem referuntur, vel denique avertunt hominem à Deo, aut proximo, sive ex toto, sive ex parte.

Quæstio secunda. Quænam sunt signa hominis avari?

VI. R. 1. Si quis admodum solicitus sit cogitando de bonis externis, ita ut animus ejus instar meteori suspendatur. *Luc. 12. 22. 25. 29.*

VII. 2. Si gaudium, tristitia, fiducia, metus ejus pendeant ex ejus successu in rebus istis externis. *Luc. 12. 19.*

VIII. 3. Si sensus habeat in istis rebus exercitatos, & acutum videntes, sed ad spiritualia discernenda plane tardus sit & ineptus. Attentio enim animi, atque adeo cognitio magis in una re quam in altera excellens, sequitur semper affectionem. *Matth. 13. 22.*

IX. 4. Si tempus illud quo desistere cogitur à lucro quærendo, quamvis cultui divino impendatur,

nimis longum ipsi videatur. *Am.8.5.*

X. 5. Si in ipsis exercitiis cultus divini, animus ejus quæstum suum persequatur. *Ez.33.31.*

Quæstio tertia. Quibus rationibus excitari possimus ad avaritiam fugiendam?

XI. R. 1. Quia hoc peccatum sic avertit amorem, fiduciam, & totum cor hominis à Deo ad mundum, ut excludat veram religionem. *1.Joh.2.15.* & spiritualem contineat idololatriam. *Eph.5.5. Col.3.5.*

XII. 2. Quia transfigit hominem anxietatibus, & doloribus mortiferis. *1.Tim.6.10.*

XIII. 3. Quia radix est omnium malorum. *1.Tim.6.9.10.*

Quæstio tertia. Quænam sunt remedia quæ singulariter valent adversus hunc morbum?

XIV. R. 1. Meditatio frequens & seria de vanitate divitiarum. *Eccl.5.& 6.*

XV. 2. Assidua consideratio brevitatis hujus vitæ, & æternitatis illius ad quam adspirare debemus. *Luc.12.20.21.33.*

XVI. 3. Excitatio fidei ac fiduciæ vivæ in Dei providentia, & paterna nostri cura. *Luc.12.28.29.30.*

XVII. 4. Magna æstimatio & zelus regni Dei & justitiæ ejus, quæ sunt divitiæ spirituales. *Luc.12.21.31.*

XVIII. 5. Invocatio Dei, ne sinat animos nostros deflecti ad quæstum. *Psal.119.36.*

CAP. LII.

De Legibus quibusdam Mosaicis ad præceptum octavum spectantibus.

QVæstio prima. Qualis sit æquitas illius, quod nullum furtum simplex fuerit capitali supplicio punitum?

I. R. 1. Summa fuit æquitas in ista moderatione, & à Christianis observanda: quia justitia postulat, ut proportio cum paritate quantum fieri potest observetur inter delictum & pœnam: sed inter illa externa bona, quæ simplici furto solent hominibus eripi, & hominis vitam, si in trutina simul appendantur nulla proportio invenietur.

II. 2. Ad illud quod hic objici maxime solet, *crescentibus delictis, exasperandas esse pœnas*, conceditur quidem ut vere dictum, sed hac lege & conditione, ne totum genus pœnæ immutetur, neque transiliantur lineæ proportionis inter delictum & pœnam.

III. 3. Quæ contra adferuntur ex *Prov.6.31.* de exaggerata pœna furti

furti ad septuplum; & ex *2. Sam. 12. 5.* de fure morti adjudicato à Davide, illa non repugnant huic æquitati. Nam apud Salomonem, restitutio septupli poni videtur pro gravissima mulcta, quæ furi vel de jure potest, vel de facto solet imponi; sicut sæpe in Scripturis septenarius numerus ponitur pro magno. David autem sententiam illam ferens, non simplex furtum respexit, sed summam crudelitatem divitis furis, vel potius raptoris in proximum pauperem grassantis: & ira etiam valde accensus fuit, quando illam sententiam dixit.

IV. 4. Minus est, quod objicitur, legem Mosaicam de pœna furti, in Novo Testamento nullibi iteratam, aut de novo confirmatam & inculcatam reperiri, atq; adeo fuisse mere forensem & politicam. Concedunt enim illi ipsi qui contra sentiunt, leges illas Mosis esse universales & perpetuas, quæ causam vel rationem habent universalem & perpetuam, non specialem, Judæos tantum attinentem: & nullam specialem rationem adferre possunt nisi ridiculam, de consanguinitate vel affinitate Israelitarum inter sese: quæ ratio nullum locum habuit in extraneis, qui tamen capitaliter non puniebantur propter furtum simplex; & si valuisset illa ratio adversus capitale supplicium furum inter Israelitas, valuisset etiam adversus aliorum delictorum capitales pœnas.

Quæstio secunda. Quænam ratio fuit restitutionis dupli in furto pecuniæ aut supellectilis? *Ex. 22. 17.*

V. R. 1. Æquum est (ex lege talionis) ut non solum restitueretur ablatum, sed etiam ut tantum damni pateretur fur, quantū alteri voluit & conatus est inferre; & sic in sua pœna disceret, quid fuit quod alteri moliebatur, & quomodo erga alios habere se deberet.

VI. 2. Dupliciter à fure in proximum peccatur: quia non solum innocentiam erga proximum debet quisque præstare, sed etiam bene ipsi velle, & facere etiam ex occasione: fur autem contra utrumque officium delinquit.

Quæstio tertia. Qualis æquitas fuit in eo, quod minor mulcta statuta fuerit in eum qui furto abstulerat pecuniam aut suppellectilia, quam in eum qui bovem aut ovem furabatur, quum in illo furto plus damni sæpe fiat quam in isto?

VII. R. 1. Quædam mala licet simpliciter in sese considerata, minora sint, plus tamen nocere possunt publicæ tranquillitati & paci, quam alia quæ sunt in sese majora.

VIII. 2. Quædam etiam mala facilioris sunt commissionis, & difficilioris curationis, propter suas opportunitates: ut ovem furari, quam aurum, quod arctius potest ac solet custodiri.

IX. 3. Boves & oves ex sua natura magis necessaria sunt ad vitam huma-

humanam sustentandam, quam pecunia & suppellex.

X. 4. Boves & oves fuerunt inter præcipua sacrificia Deo offerenda. Non mirum igitur si districtius ea custodiri voluit, & eorum direptionem severius vindicari, de quibus ei pars debebatur, & ex quibus cultus ejus magna ex parte pendebat.

Quæstio quarta. Quare quinque boves restituendi fuerint pro uno, & quatuor tantum oves?

XI. R. 1. Quia boum usus dominis suis fuit major, quam ovium. Huic autem differentiæ explicandæ non male quadrat eorum curiosa observatio, qui dicunt quatuor utilitates esse ovis, pellis, carnis, lactis & fœtus; in bove autem accedere quintam, laboris nempe in agricolatione, trituratione, & onerum vectione.

XII. 2. Quia minor species urgentis necessitatis est in bove furando, quam in ove una, quam potest quis quasi ex inopia cibi quærere, ad se, & familiam suam pascendam in præsenti necessitate.

XIII. 3. Quia majoris est audaciæ & improbitatis, bovem furari, quam ovem.

Quæstio quinta. Quæ ratio fuit in eo, quod fur deprehensus cum istis animalibus furtivis, minus puniebatur, quàm si mactaverat aut vendiderat?

XIV. R. Quia in posteriore casu major continuatio, obduratio, & peccati multiplicatio reperitur.

Quæstio sexta. Quænam sit æquitas illius legis. *Exod. 22. 2.* de nocturnis furis trucidatione.

XV. R. 1. Non jubet hoc lex divina, aut etiam simpliciter & universaliter probat, sed permittit tantum fieri impune, id est, ab ordinaria homicidii pœna interfectorem absolvit, *ne sunto illi sanguines:* reus cædis ne esto.

XVI. 2. Innuit etiam lex, cædem permissam debere esse aliquo modo præter intentionem occidentis: cum non dicit, si quis occiderit, sed, si percussus fuerit, & morietur: quasi percussio tantum ad abigendum, aut apprehendendum fuit intenta, mors autem per accidens ex illa percussione secuta. Qui enim cum potuit vel abigere, vel apprehendere, maluit occidere, ab homicidii peccato coram Deo, & in conscientia sua non potest excusari.

XVII. 3. Non permittitur hoc de quolibet fure, sed de perfossore tantum aut effractore. Cui tamen sunt pares conditione, latrones, piratæ, & publici prædones.

XVIII. 4. Permittitur hoc singulariter de nocturno effractore, 1. Quia nocturnus effractor præ se fert invasionem violentam, id est, talem vim qualem vi repellere justum est & naturale. 2. Quia ista violentia de nocte, est ignotæ mensuræ ac modi. Discerni enim non potest, quo tendat violentia furis, id est, utrum

fur sit, an sicarius aut latro. 3. Quia de nocte neque testium neque suppetias ferentium copia haberi potest, idcirco & credendum est ei, qui de suo periculo vel timore asseverat, & ad suam defensionem vehementius agenti indulgendum.

XIX. 5. Ex istis considerationibus apparet, directe non propter merum furtum, vel tentatum vel factum, istiusmodi furem potuisse licite occidi, sed ad avertendum periculum quod neque admitti debet, neque alia ratione potuit caveri.

XX. 6. Neque in Euangelio quidquam est quo prohibetur hoc quod ista lege fuit permissum. Naturalis en. æquitatis est & à Domino approbatæ *Matth. 24. 43.* ne quis sinerit perfodi domum suam à fure.

Quæstio septima. Quid sibi velit illud quod habetur *Deut. 15. 4. omnino in te ne esto egens?*

XXI. R. 1. Non possunt hæc verba sic accipi, quasi continerent vel promissionem vel prædictionem absolutam. Sic enim adversarentur eis, quæ habentur *vers. 11. non desinit egens e medio hujus terræ.* Et similibus verbis Christi. *Matth. 14. 7.*

XXII. 2. Sive promissio sit conditionalis, (ut quidam volunt) sive (ut alii accipiunt) ratio præcepti antecedentis de debitis non exigendis in anno intermissionis, vim habet statuti caventis ne sint in populo Dei ulli homines ad extremam egestatem & mendicitatem redacti, & in eadem relicti.

XXIII. 3. Quamvis autem non possit hoc procurari, nisi communi consensu, & eorum authoritate, & cura, qui publicam habent potestatem, omnibus tamen & singulis hoc officii imponitur, ut pro facultate & occasione quam habent, conferrent aliquid ad hoc opus, tanquam publicum & commune bonum promovendum.

XXIV. 4. Æquitas hujus legis gravissimis rationibus confirmatur. Nam 1. Sicut turpe est opprobrium familiæ, & certum signum inordinationis, confusionis ac dissolutionis, si non habeatur cura, ut in eadem singulis prospiciatur de necessariis ad victum, ita ut pro familia vix possit haberi, ubi illa cura non viget, sic est in omni civitate vel communitate.

XXV. 2. Ex neglectu hujus curæ magna existit turba mendicorum otiose ac inordinate viventium, & fœdissimis moribus indulgentium.

XXVI. 3. Inde fit, quod supra modum, & absque necessitate onerentur cives honesti & benigni.

XXVII. 4. Inde etiam fit, ut personæ vere miserabiles non possint ab aliis dignosci, ut eis prout oportet subveniatur.

XXVIII. 5. Publica denique & vaga mendicitas Christianorum, cedit in contumeliam religionis veræ, quasi non illam humanitatem & charitatem doceret quam ipsa natura dictat; in contemptum Christi, qui

sibi

sibi fieri dicit quod fit membris ejus egenis; & in manifestum dedecus nominis Dei, tam in eis mendicis qui ipsum colentes publica fiunt miseriæ spectacula atque exempla, quam in cætera turba, eorum qui sine Deo vagantur instar animalium brutorũ.

Cap. LIII.
Præceptum Nonum.
DE MENDACIO.

QVæstio prima. Quid sit (proprie loquendo) mendacium?

I. R. 1. Mendacium est testimonium falsum.

II. 2. Testimonium falsum differt ab axiomate vel sententia falsa: quia sententia falsa potest esse in mente, per errorem, ita ut nemini significetur: hoc vero requiritur ad testimonium falsum, quod sit peccatum sermonis, id est, sententiæ vel ore, vel scripto vel signo aliquo verbis æquipollente significatæ.

III. 3. Differt etiam ab enunciatione falsa, qua pronunciatur contra quam res est: quia potest hoc ita fieri, ut non sit in ordine ad fidem faciendam, quæ est natura testimonii: & potest quis per errorem deceptus pronunciare hoc aut illud falsum, quod mente putat esse verum; quum in mendacio sermo semper dissentit à mente.

IV. 4. Si quis igitur falsum dicit putans esse verum, mentitur tantum materialiter. Si quis verum dicat, putans esse falsum, aut non putans esse verum, mentitur formaliter. Si vero quis falsum dicat, putans esse falsum, ille & materialiter, & formaliter, atque adeo perfecte mentitur.

V. 5. Si tamen quis falsum testetur in eis quæ scire & potest, & tenetur, & etiam scire se profitetur, quamvis verum esse putet, ille per interpretationem habetur pro non putante, & eo nomine in Scripturis dicitur mentiri, sicut in falsis doctoribus apparet: qui omnes in Scriptura passim dicuntur *mentiri*, quamvis inter illos non pauci sint, quibus Deus (ex justo suo judicio) immisit efficaciam erroris, ut *credant mendacio. 2. Thess. 2. 11.*

VI. 6. Ad hoc genus mendacii ordinem sæpe quendam habet sermo internus falsus, & ipsa credulitas falsitatis, quatenus est principium enunciationis illo modo falsæ, & est aliquo modo falsum hominis testimonium, quod sibimetipsi testatur; quamvis non habeat formalem naturam mendacii, quia proprie loquendo nemo sibi, sed aliis vel falsum vel verum testificatur.

VII. 7. Ex eadem ratione provenit, quod mendacium, aut falsum testimonium proprie pertineat ad secun-

secundam tabulam: quia verba sunt instituta, ut per ea in aliorum hominum notitiam cogitationes nostras transmittamus, atque adeo hominibus proprie testificamur; quamvis etiam ex proportione quadam hypocritæ dicantur Deo ipsi mentiri. *Psal. 78. 36. Actor. 5. 4.*

Quæstio secunda. An omne mendacium sit peccatum, & quale?

VIII. R. 1. Peccatum est Deo abominabile, *Psal. 5. 7. Prov. 6. 17. 19. & 12. 22.* & quod ab ipso graviter puniri solet. *Prov. 19. 5. 9. & 21. 18. Rev. 21. 27. & 22. 15.*

IX. 2. Mendacium provenit ab instinctu Diaboli, qui mendax est, & mendacii pater. *Joh. 8. 44.*

X. 3. Pars est veteris hominis ab omnibus fidelibus mortificandi & exuendi. *Eph. 4. 25. Col. 3. 9.*

XI. 4. Inordinatio est mentientis in sese: quia contra ordinem naturæ, oratio ejus quæ mentis est interpres, à mente plane dissentit:

XII. 5. Inordinatio etiam est ad proximum: quia veritatis observantiam unusquisque proximo suo debet, ex obligatione naturalis & divini juris.

XIII. 6. Singulari modo lædit majestatem Dei, qui veritatis auctor, & amator talis est, ut non possit mentiri; & imaginem suæ veracitatis homini impressit conservandam; neque unquam per ullam dispensationem fecit mentiendi potestatem.

XIV. 7. Abusus est & turpis dehonestatio linguæ, quæ in Scripturis recte vocatur *gloria* humana.

XV. 8. Vile & abjecti aliquid est in mendacio, supra alia vulgaria peccata (vel quia proveni videtur à timore, vel quia tendit ad imposturam:) ex quo fit ut homines ferociculi & honoris umbræ velificantes (quamvis assidue mentiantur) mendacii tamen exprobrationem tam indigne ferant, ut dignam censeant quam gladio vindicarent.

XVI. 9. Violatio aut neglectus fidei directe facit ad omnes contractus & societates humanas turbandas ac tollendas: quia pendent ex fide & veritate hominum tanquam ex primario suo vinculo & fundamento.

XVII. 10. Mendacium quia spoliat mendacem omni authoritate ac fide, inhabilem & ineptum cum reddit ad officia vel Christiana vel civilia, erga homines præstanda.

Quæstio tertia. An & quatenus possit quis veritatem celare absque mendacii aut alius peccati reatu? De occultatione veritatis.

XVIII. R. 1. Tacendo licet celare veritatem, quando neque pietas, neque justitia, neque charitas postulat ut manifestetur. *Matth. 26. 63. Marc. 14. 61. & 15. 5. Luc. 23. 9. Joh. 19. 9.* Præceptum enim affirmativum, de veritate dicenda, non obligat ad semper, sed prout exigit ratio circumstantiarum bene expensarum.

XIX. 2. Similis est ratio partem tantum veritatis dicendi, & alteram partem occultandi, si quis (attentis circumstantiis jus habeat ad illam occultandam. *Jer.38.26.27.*

XX. 3. Licitum est etiam aliquando, salva veritate, illa verba proferre, ex quibus probabiliter novimus auditores aliquid concluturos falsi. *Act.23.6.7.8.9.* Hoc etenim non est mentiri, vel falsum testari, sed tantum occasionem alteri præbere errandi non ad peccatum committendum, sed potius vitandum.

XXI. 4. Illa tamen occultatio veritatis, quam Pontificii plerique docent vel per mentialem reservationem, vel per æquivocationem verbalem, in variis casibus posse adhiberi, si in gravi testimonio usurpetur, nihil aliud est quam ars mentiendi.

XXII. 5. Occultatio veritatis per mentalem reservationem (ut si reus dicat se non fecisse, aut nescire, quod fecit, & novit, reservans in mente sua illum sensum, quod non fecerit, aut noverit ita ut velit illud manifestare) 1. Enunciationis & testimonii doctrinam & naturam evertit: quia illa pars sententiæ quæ in mente reservatur, nihil cuiquam enunciat, significat aut testatur.

XXIII. 2. Provenit ex intentione fallendi, aut opinionem veritati contrariam in alterius animo generandi; quod est contra naturam testandi, aut fidem de hac aut illa re faciendi.

XXIV. 3. In verbis hunc in modum prolatis merum & nudum mendacium continetur. Nam 1. si reus qui hoc aut illud fecit, diceret se fecisse, testimonium ejus esset verum: ergo si negat se fecisse, testimonium ejus est falsum, id est, mentitur. 2. Hoc pacto reus ille dicit & testatur non tantum quod falsum est, sed etiam quod ille sentit & novit esse falsum; quod est tam formaliter quam materialiter, id est, complete mentiri.

XXV. 4. Si hoc non sit mentiri, tum talis reus nullo modo potest in eadem causa mentiri, quamvis maxime vellet. Qui hoc aut illud fecit, aut novit, si ullo modo possit mentiri, necessario debet hoc esse dicendo; non feci, non novi. In omnibus vulgaribus mendaciis latet semper aliqua mentalis reservatio vel distincte vel implicite concepta. Qui enim novit falsum esse quod dicit, vix potest aliter falsum dicere quam cum istiusmodi restrictione: quamvis hoc sit falsum, & suo loco ac tempore illud faterer, tamen hoc loco, & hoc tempore, propter causas, ita dico: ubi mentalis reservatio ejusdem fere notæ est cum illa quam Pontificii probant; non feci, ut hoc loco, hoc tempore, tibi dicam.

XXVI. 5. Inter ipsos Pontificios sunt viri magni qui coguntur mentales istas reservationes damnare. Sotus. de just & jure, l. 5. q. 6. a. 2. *Dicere (non feci) quod*

tamen fici, licet cum hac mentis limitatione (ut tibi significem) non est æquivocatio sed mendacium. Sotum sequitur Covarruvias variarum resolutionum lib. 1. cap. 2. n. 2. Azor. lib. 11. cap. 4. *Si verba quibus utimur significatione sua, & communi hominum usu ambigua non sunt, nec habent nisi unicum tantummodo sensum, ea usurpare debemus eo sensu quem reddunt; nec licet nobis etiamsi contra jus fasque omne interrogemur, aliquid mentis cogitatione in aliud detorquere, nunquam enim fas est mentiri: at is mentitur qui verba aliter accipit atque ipsa significant. Nihil tam falsum esse potest, quod non queat ab omni mendacio liberari, si aliquid arbitratu nostro mente tacitum retineamus.*

XXVII. 6. Restrictio illa hujus licentiæ, quam patroni ejus faciunt ad certos casus, non tollit, sed minuit tantum ejus noxam. Licet (inquiunt) etiam sub juramento absolute negare verbis quod quis novit esse verum 1. si audiverit illud in confessione. 2. si non juridice à judice interrogetur. 3. si per interrogationem injuria ipsi inferatur. 4. si adsit alia aliqua rationabilis causa. Filiucius tr. 40. cap. 2. n. 49. 50. 51. 52. Nam 1. Isti casus quamvis tacendi causas contineant, nullam tamen rationem aut respectum alium habent ad testimonium mixtum ex verbis externis per se falsis & mentalibus verbis pro arbitratu fictis, quam alia quælibet materia sermonis in convictu communi. 2. Neque confessio, neque juridici processus defectus, neque injuria confert alicui jus mentiendi. 3. Huc etiam accedit, quod ultima illa limitatio, (*si adsit rationabilis causa*) tam laxos statuit fines huic fallaciæ, ut ex omni occasione, in omni negotio, possit locum habere, apud illos scil. qui putant se rationabilem habere causam aliis illudendi: quod secum trahit destructionem convictus humani.

XXIX. 1. *Cum quis (ajunt) à nullo interrogatus, vel solus, vel coram aliis, animi causa secum loquens, potest quod vult intelligere per quæcunque verba, sine mendacio. Ergo etiam in casu quo inique interrogatur: quia per iniquam interrogationem ad nihil obligatur.* Sed. 1. Talis est hæc argumentatio, ac si quis diceret. Non est illicitum ludere astragalis: licet igitur ludere juramentis. 2. Dissimilis prorsus est ratio. Qui vel solus enim secum loquitur, vel coram aliis ex professo nugatur, ille nihil cuiquam testatur, nec profitetur se testimonium dicturum. Qui vero graviter interroganti respondet, profitetur (idque sæpe sub religione juramenti) se verum testimonium dicturum.

XXX. 2. *Ambiguitas (addunt) in verbis potest non tantum ex significatione inesse, sed etiam ex loco, ex tempore, ex persona, ex modo, & aliis circumstantiis. Inique autem*

tem rogato integrum est eo sensu quem vult accipere ambigua verba. Et hactenus quidem verum dicunt, quod sint usitatæ quædam significationes verborum ex circumstantiis colligendæ; quando scil. in aliqua propositione possunt ac solent intelligi, & suppleri aliquæ particulæ, ex circumstantia temporis, personæ, finis &c. ut si aliquis venditor frumenti, postquam vendiderit totum quod erat venditurus, reservato sibi necessario, & emptori postea interroganti an habeat frumentum, responderet, non habeo, non mentiretur: quia ex circumstantia personarum intelligitur, talis sermo de frumento venali. Sed 1. in fallaciis istis de quibus agitur, nullæ sunt circumstantiæ ex quibus auditores possint colligere mentalem illam interpretationem, quam æquivocator sibi reservat. e.g. si Jesuita vel sacrificulus alius à judice laico interrogetur, utrum sit sacerdos necne, & negat hoc ille propterea quia est sacerdos, atque adeo non subest jurisdictioni laici judicis: negat huic judici se esse sacerdotem, idcirco tantum quia est sacerdos. 2. Circumstantiæ illæ dum manent eædem, unam & eandem significationem verborum semper notant: sed æquivocatores isti vertunt sese in varios sensus prout ipsis libet. 3. Qui ex circumstantiis intelligi vult, ille non occultat veritatem, neque illudit vel interroganti, vel audienti: sed æquivocator utrumque profitetur. 4. Quando intelligitur aliquid ex circumstantiis, tum si insuper interrogaretur ille qui ita loquitur, utrum sic intelligi debeant ejus verba, necne, manifestum esset mendacium, si negaret: sed æquivocatores isti, distincte rogati an æquivoce loquantur, à suis magistris edocti, solent illud negare.

XXXI. 8. In exemplis hujusmodi æquivocationis, quæ proferunt Pontificii ex quibusdam sermonibus Domini quæ ab Euangelistis memorantur, nihil reperitur quod huic fallaciæ patrocinatur.

XXXII. *Christus Dominus (ajunt) Mat. 9 24. dixit de puella mortua, non est mortua; intelligens, respectu meæ potestatis, atque voluntatis.* Sed 1. In isthoc exemplo, neque fuit secretum confessionis, neque interrogatio facta contra aut preter jus, neque injuria Christo illata, neque alia rationabilis causa cogens Christum æquivocationem aliquam usurpare per mentalem reservationem: sed talis fuit sermo, quali Christus utebatur in communi sua cum hominibus conversatione. Non congruit igitur hoc exemplum thesi doctrinæ æquivocatorum. 2. Satis manifestus fuit sensus verborum Christi ex circumstantiis, absque ulla mentali reservatione. Loquebatur enim eis, qui flentes & ejulantes parabant exequias defunctæ & non suscitandæ; voluit testari se eam statim

suscita-

suscitaturam quasi ex somno expergefactam, non potuit igitur aptius hoc significare quam illis verbis quibus est usus.

XXXII. 2. Proferunt etiam verba illa Domini *Joh. 15. 15. omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Quæ verba intelligenda dicunt per mentalem reservationem: quia alia habuit ipsis dicenda, non dicta. *Joh. 16. 12.* Sed respondet post Jansenium, ipse Toletus Jesuita, in locum illum: *permulta dici in Scripturis quæ restringenda sunt secundum circumstantias rerum, personarum, temporum, aut finis & scopi in quem proferuntur. Ita nunc Christum nota fecisse omnia discipulis quæ pro conditione eorum audire ipsos oportebat.* Hic autem sensus satis indicatur illis verbis Christi, quibus dicit se egisse cum ipsis tanquam *amicis.* Amicis enim non omnia simpliciter dicimus, sed omnia quæ conducit ipsos audire & scire.

XXXIV. 3. Objiciunt & urgent maxime illud *Marc. 13. 32. de die illa & hora nemo scit, neque ipse filius.* Sed. 1. Conditiones quas requirunt Pontificii ad licitam æquivocationem, non magis huic exemplo conveniunt quam primo. 2. Filius ut homo illo in loco opponitur Patri tanquam Deo. Non enim negavit, aut videri voluit negare Christus, quin Spiritus sanctus noverit diem judicii. Sensus igitur clarus est, prout verba sonant, Christum tanquam hominem adhuc ignorasse diem judicii vel saltem eum non scivisse eam notitia naturali: quæ est interpretatio Athanasii, Basilii, Hilarii, Nazianzeni, Theodoreti, Cyrilli, & totius synodi sextæ, ut fatentur ex ipsis Jesuitis, Gregorius de valentia in comment. Theolog. tom. 4. disp. 1. q. 10. punct. 2. & Maldonatus in *Marc. 13.* Quamvis enim Christus Dominus non laboraverit ulla ignorantia culpabili, sive pravæ dispositionis, sive privativa, non tamen alienum fuit à statu humiliationis, ut quatenus homo fuit, haberet ignorantiam puræ negationis, vel nescientiam quarundam rerum quas postea glorificatus perfecte sciret.

XXXV. 4. Allegant etiam illud *Luc. 24. 28. simulabat se longius ire.* Sed hæc simulatio fuit non in verbis veritati contradicentibus, sed in gestibus veritati consentientibus. Composuit enim sese Dominus tanquam longius iturus, nisi in contrarium vehementer instarent discipuli, & quasi vi ipsum retinerent. Hujusmodi gestus hospitum, etiam cum verbis consentaneis conjuncti, nihil aliud significant in communi sermone, quam voluntatem hujusmodi ex conditione tali suspensam. In hoc igitur exemplo nulla species vel umbra est alicujus æquivocationis extraordinariæ, verbis alioquin veritati contradictoriis, sed per mentalem reservationem in alium imperceptibi-

ceptibilem sensum translatis.

XXXVI. 5. Opponunt denique verba illa Domini, *Joh. 7. 8. ego non ascendam ad festum:* quia hac negatione non obstante, idem Euangelista testatur eum ad festum illud ascendisse. vers. 10. Sed tota vis hujus objectionis nititur ambigua versione, qua redditur vox illa quæ proprie significat *nondum* per *non.* Hoc observant Cajetanus, Jansenius, Maldonatus, ac Toletus in explicatione hujus loci. Hoc etiam satis indicatur in ipsa versione vulgari, quum in verbis proxime sequentibus eandem vocem vertit per *nondum, quia meum tempus nondum impletum est.*

Cap. LIV.

De Iudiciis publicis, Iudice, Accusatore, Testibus, Advocato, & Reo.

QVæstio prima. Quid sit judicium?

I. R. Judicium proprie significat definitionem ejus quod justum est inter aliquos de jure certantes. Sed connotat simul potestatem quandam coactivam, vel compellendi partes ut subjiciant sese illi definitioni, vel sententiæ latæ.

Quæstio secunda. An Judicia hujusmodi & munera judicum sint licita inter Christianos?

II. R. 1. Non tantum licita sunt, sed etiam necessaria. *Actor. 15. 10. Rom. 13.* Nam quod jure naturali est utile & necessarium ad bonum statum societatis humanæ, illud non tollitur, sed stabilitur, dirigitur, & perficitur per Christianæ religionis instituta: quia religio Christiana non destruit, sed perficit naturam. Sed officium judicum & judicia, jure naturali, utilia & necessaria sunt ad bonum statum societatis humanæ: sicut exemplo & experientia omnium populorum patet, qui istiusmodi judicia usurparunt tanquam necessaria ad tuendum reip. statum. Manifestum enim est, sine litium terminatione confusionem non posse vitari: & lites multas non posse terminari sine judicum potestate.

III. 2. Quæ contra objiciuntur ab Anabaptistis, sunt magis infirma quam ut tam necessarium institutum tollant. Christus enim *Mat. 5. 40.* non jubet vitare judicium tanquam rem illicitam: sed injurias patienter ferre, neque malum rependentes pro malo, neque facile contendentes cum eis à quibus injuriis afficimur. *Mat. 7. 1.* vetatur tantum judicium privatum, idque temerarium, superciliosum, & injustum, non justum, sicut apparet ex verbis oppositis, *Johan. 7. 24.* Paulus

1. *Cor.* 6. 6. non damnat omnia judicia, ſed contentionem tantum cum ſcandalo conjunctam, qualis erat illa fratrum fidelium coram judicibus infidelibus, cum offenſione tam fidelium quam infidelium.

Quæſtio tertia. Quænam requiruntur ad judicium licitum?

IV. R. 1. Requiritur primo, ut ex authoritate juſta. i. e. ut fiat ab illo qui habet legitimam poteſtatem in tales perſonas, & in tali cauſa. *Luc.* 12. 14.

V. 2. Requiritur ſecundo, ut ſit in ſe juſtum, i. e. ut conforme ſit judicium, vel ſententia judicialis cum juſtitia vera. *Job.* 7. 24.

VI. 3. Requiritur tertio, ut ſit certum, i. e. ut non fiat de rebus vel plane occultis, vel leviter tantum notis, ſed ſufficienter exploratis. *Prov.* 18. 13.

VII. 4. Requiritur etiam ut judicium ſit integrum ac ſyncerum, i. e. ut ex nullo affectu alio proficiſcatur, quam ex amore juſtitiæ & publici boni. 2. *Chr.* 19. 9.

Proceſſus juris. Q. 4. Quot modis legitime poſſit procedere judex contra delicta?

VIII. R. 1. ordine proceditur in criminalibus per viam accuſationis: quando ſcil. eſt qui accuſat, & ſpondet ſe probaturum crimina objecta. r. e. 1. Quia judicium reſpicit litem, quæſtionem, aut controverſiam: ſed nulla poteſt eſſe lis aut quæſtio niſi inter duos; neque de crimine admiſſo, niſi inter accuſatorem ac reum. 2. Judicis officium eſt conſtituere medium juſtitiæ: quod non habet locum, niſi ubi ſunt duo inter quos conſtituatur. *Deut.* 17. 8. & 25. 1. *Actor.* 25. 16.

IX. 2. Ex jure tamen naturali, ac divino, ad ſententiam ferendam judicialem, requiritur tantum ſufficiens teſtificatio facti: quæ ſæpe habetur ſine ullo *formali* accuſatore: quando nempe alia ſunt quę ſupplent vicem accuſatoris (ut evidentia facti manifeſta, & publica infamia) in quibus cōtinetur accuſatio *virtualis*.

X. 3. Pertinet ſæpe ad officium judicis, procedere per viam inquiſitionis, ubi nulla eſt inſtantia alicujus accuſatoris. Nam abſque hoc 1. judicia omnia penderent ex arbitrio accuſatorum. 2. Juſtitia illa ceſſaret quæ neceſſaria eſt ad atrocia vitia coercenda, ac ad rempublicam purgandam & conſervandam. De inquiſitione ex officio.

XI. 3. Non ſatisfacit officio ſuo judex, ſi cognoſcat cauſas ad ſe delatas, niſi eaſdem ex occaſione prudenter perveſtiget. *Job.* 29. 16. *Prov.* 24. 11. 12.

XII. 4. Inquiſitio illa, quæ dicitur generalis, qua in genere & moderate quæritur de obſervantia legum, & de criminibus adverſus leges admiſſis, tam in Eccleſia quam in rep. eſt admodum utilis & congruens rationi, ac officio eorum qui habent curam communitatis, atque adeo ſufficientem notitiam habere debent, quomodo ſe gerat in legibus obſer-

observandis. *Actor.* 15. 36. *Deut.* 13. 14. & 21. 1. 2. &c.

XIII. 5. Si prius constet de crimine commisso, & author sit plane occultus, e. g. jacet in via publica homo trucidatus, vel constat domum alicujus esse dirutam vel direptam, tum generalis tantum inquisitio debet fieri, an scil. infamia vel suspicio probabilis alicui adhaereat circa crimen admissum: ex locis ante citatis: & ex analogia inquisitionis extraordinariae habitae de anathemate, *Josue* 7.

XIV. 6. Si vero infamia, probabilis suspicio, quaerela, vel denunciatio facta sit de persona hac vel illa, tanquam authore, tum specialis inquisitio haberi potest de tali persona, utrum sit author criminis necne? Tum enim ex notitia quadam publica, judex ut publica persona procedit. Et in tali notitia continetur accusatio quaedam virtualis. *Deut.* 22. 14. &c.

XV. 7. In generali inquisitione haec sunt observanda. 1. Nemo tenetur quenquam apud judicem prodere, in ordine ad poenam, in causa quam ille novit honestam esse, & nullam poenam mereri. Hoc enim esset injustitiam, non justitiam promovere. 2. Nemo non antea aliquo modo infamatus de delicto de quo inquiritur, tenetur seipsum prodere & accusare, etiamsi sub juramento interrogetur, an noverit aliquem talis delicti reum. r. e. 1. quia de seipso non interrogatur ex intentione judicis juridice procedentis: utpote qui non inquirit de eis quae sunt plane occulta. 2. quia nemo tenetur in sese animadvertere, aut directe cooperari ad sui punitionem.

XVI. 8. Adeo contra naturam est, ut quisquam semetipsum prodat ac infamet, praesertim cum periculo aliquo gravi, ut tales inquisitiones, quibus interrogatur aliquis de semetipso, in causa criminali, nulla praecedente infamia, vim adferat naturae, & occasionem prebeat perjuriis horrendis.

XVII. 9. Non semper tenetur quis alterius crimē occultum, de quo nulla praecessit infamia, aut suspicio, manifestare. Ille enim cujus delictum est occultum, habet ad huc jus ad famam suam hactenus conservandam, ne temere fiat manifestum. Neque judicis est occulta scrutari, qui ut publica persona ex publica aliqua notitia, vel suspicione procedere debet.

XVIII.. 10. Ad haec igitur incommoda declinanda, nec judex debet cuiquam obtrudere, nec interrogatus admittere juramentum illud inquisitorium, quod dicitur ex officio, de veritate dicenda circa qualibet interroganda, nisi cum istiusmodi restrictione; quatenus ad id jure teneatur: vel, quatenus id jure possit.

XIX. 11. Aliquando tamen detegenda sunt crimina quae antea

fuerunt occulta, quando nempe circumstantiæ bene expensæ hoc suadent, e. g. 1. quando manifestatio illa utilis est & necessaria ad impediendam commissionem alterius criminis quod probabiliter timeatur. 2. quando grave aliquod incommodum imminet quod sine manifestatione criminis vix potest averti. 3. quando manifestatio illa est necessaria vel ad emendationem delinquentis procurandam, vel ad continuationem ac iterationem delicti impediendam. In istis enim casibus, major habenda est ratio justitiæ & charitatis, boni communis, ac innocentis unius, quam famæ criminosi, quæ per accidens tantum læditur, idque ex ipsius propria culpa.

An semper judicandum secundum allegata & probata?

Quæstio quinta. An judex semper debeat sententiam ferre secundum allegata & probata?

XX. R. 1. Contra allegata & probata non debet judex sententiam ferre, quicquid fuerit de scientia ejus privata. Nam 1. Judex judicat ut persona publica, & vice reip. Non potest igitur censeri recte & ex officio aliquam sententiam ferre, nisi eandem sententiam etiam resp. censeri possit ferre & approbare. Sed si resp. judicaret, non posset procedere nisi secundum scientiam publicam. Ergo vel secundum scientiam publicam, quæ ex allegatis & probatis exsurgit debet judicare, vel à judicio abstinere. 2. Si vel contra vel præter allegata & probata judex posset judicare, sequerentur inde magna incommoda, & judiciorum perversio: dum iniqui judices facile condemnarent innocentes, & absolverent nocentes, sub prætextu privatæ scientiæ ab allegatis ac probatis dissentientis. 3. Non potest alia ratione reip. satisfieri, ut in tranquillitate consistat.

XXI. 2. Non sic tamen astringitur judex allegatis & probatis, ut possit propter illa capitis condemnare eum quem evidenter novit esse innocentem. Nam 1. quia allegata & probata sunt media ad veritatem manifestandam. Contra veritatem igitur certo notam, nihil debent apud quenquam valere. Nihil enim juvat, quod hic responderi solet, finem probationum esse tantum veritatem publicam: quia veritas publica prosupponit veritatem absolutam. 2. Quia judex pronuncians illud esse verum quod certo novit esse falsum, mendax esset, & contra conscientiam peccaret.

XXII. 3. Neque solvitur hoc argumentum distinctione illa, inter conscientiam judicis publicam, & privatam. Nam 1. privata conscientia nunquam debet violari. 2. Scientia illa publica, quamvis aliis possit esse regula agendi, non tamen illi, qui certo novit eam esse falsam. 3. Quia occidere innocentem, factum est intrinsece malum, atque adeo non potest à quoquam sciente, volente, licite patrari. Neque satis est dicere, hoc fieri per accidens; aut talem hominem

minem esse nocentem judicio communitatis. Qui enim sciens, volens, ex certo consilio aliquid facit, ille est causa per se. Et judicium communitatis cum pernicie alicujus errans, non est ab eo, qui contrarium novit vel confirmandum, vel promovendum. 4. Nefarius ab omnibus jure haberetur, qui in singulari aliqua causa tali, susciperet judicis partes ad eum condemnandum quem novit innocentem. Nefarium igitur munere illo suscepto tali modo abuti.

XXIII. 4. Si judex officium faciat in manifestatione veritatis procuranda, talis perplexitas vix unquam continget. Si vero contingat, post omnia tentata ad innocentem liberandum, officio judicis cedere potius tenetur quam eum damnare.

Judicum peccata.

Quæstio sexta. Quænam sunt peccata judici præcipue cavenda.

XXIV. R. 1. Iniquas leges vel ferre vel in judicando sequi. *Esai. 10. 1. Væ decernentibus decreta iniqua, & scribentibus molestiam quam illi præscripserint: ad evertendum de causa tenues, & ad rapiendum jus pauperum populi mei, &c.* Judex enim omnis justitiam veram debet administrare. Justitia autem non potest esse vera, si administretur secundum leges quæ legi naturali aut divinæ repugnant. Judex etiam ex officio suo est minister Dei, & legis ejus custos. *Deut. 1. 17. 2. Chr. 19. 6. 7.* Debet igitur secundum illam judicare.

XXV. 2. Personas accipere, id est, in judicando respicere aliquam conditionem in hac aut illa persona, quæ nihil facit ad causam dijudicandam. *Deut. 16. 19. Exod. 23. 3. Lev. 19. 15.* Hoc enim est directe contra judicis professionem. 1. Quia judex constituitur ut medium & mediator inter eos quorum causam judicat. Sicut igitur medium æqualiter se habet ad utrumque extremum, ita affectus judicis in neutram partem debet propendere. 2. Judex nihil aliud est quam justitia animata. Non magis igitur debet in hanc aut illam partem inclinare, quam ipsa justitia causæ inclinat. 3. Judex sustinet personam Dei, qui omnis passionis est expers.

XXVI. 3. Recipere munera. *Deut. 16. 19.* & ubique in Scriptura. Ratio 1. Quia hoc tendit ad animum inclinandum in hanc aut illam personam: & est extra causam: atque idcirco personæ acceptionem inducit. 2. Hac ratione vel corrumpitur & constupratur judicium, ut sit injustum, vel venditur judicium justum: quorum utrumque est abominandum. Ad judices igitur & alios judicii administros spectat præcipue illa descriptio hominis justi, *Esai. 33. 15. qui spernit lucrum ex fraudibus, qui excutit manus suas ne teneat munus, qui occludit aures suas ne audiat cædes, & obstipat oculos suos ne videat malum.*

XXVII. 4. Dilationes, extractio-

tractiones, & moras non necessarias vel injicere causæ, vel pati, ut ab aliis injiciantur. *Luc. 18. 3. 4.* Nam 1. hoc est negare justitiam ex parte, quamvis non ex toto. 2. Hoc est efficacem occasionem præbere damni, vel utriusque partis, vel saltem alterius litigantis: dum enim causa protelatur, sumptus indies accrescunt, ita ut sæpe sortem & caput excedant. 3. Hac ratione fit ut incommoda tanta judiciis adhæreant, ut tam aliis pacis amantibus, quam pauperibus ac miserabilibus personis, in quorum gratiam præcipue sunt constituta, noxia & formidabilia fiant, & improbis cavillatoribus maxime faveant: ita ut qui justam causam habent sæpe, judicia fugiant, & injusti oppressores eadem quærant: quæ est manifesta perversio & constupratio judiciorum. Istiusmodi abusibus convertuntur judicia in *absynthium Am. 5. 7. & 6. 12.* & in *molestiam. Esai. 10. 1. 2.*

Quæstio septima. Quid juris sit de accusatione?

De accusatoribus. XVIII. R. 1. Delatio rei de crimine judici facta, sive fiat per *querelam*, (in qua quæri solet privatum bonum partis offensæ) sive per *denunciationem evangelicam*, (qua intenditur bonum fratris denunciati) sive per *denunciationem judiciariam*, (qua intenditur bonum commune aut alterius innocentis per judicis inquisitionem) sive per *accusationem perfectam*, (qua idem bonum quæritur per probationes deferentis procurandum) si recte & ordine fiat, est res licita & honesta. *1. Tim. 5. 19.* Ratio, quia hujusmodi delatio est medium quoddam, proportionem & ordinem justum habens ad commune bonum defendendum. Est etiam actus virtutis justitię, quatenus est vindicatio injuriarum atrocium ex publica authoritate.

XXIX. 2. Multi sunt casus, in quibus non licitum tantum est, sed & necessarium, delinquentem accusare. e. g. 1. Fiscales, aut similes officiales, ex officio tenentur accusare nocentes, quoties expedierit ad promotionem publici boni. 2. Quilibet civis tenetur deferre crimina, quæ vel immediate lædunt bonum publicum, vel mediate in malum publicum redundant, vel graviter lædunt aliquem innocentem, si detrimentum illud non possit alia ratione commode averti. Ratio est, quia jure naturali, & ex charitate, vel erga remp. vel erga proximum particularem, tenetur omnem suam industriam impendere, cum opus fuerit, ad talia mala è medio tollenda.

XXX. 3. Injusta redditur omnis accusatio, vel per *calumniam*, falsum crimen ponendo; vel per *prævaricationem*, fraudem in accusatione adhibendo; vel per *tergiversationem*, absque justa causa desistendo ab accusatione justa.

XXXI. 4. Non est semper necessarium præmittere admonitionem privatam

privatam ac fraternam ante accusationem vel delationem judiciariam. Aliquando enim scandalum est publicum, & privata correctione non potest tolli. Aliquando nulla spes est, admonitionem privatam aliquid valituram. Nonnunquam etiam bonum commune ita periclitatur, ut per secretam admonitionem non possit defendi.

XXXII. 5. Si per admonitionem fraternam corrigi possit delinquens, & crimen ipsum non est aliis perniciosum, ita ut finis accusationis absque accusatione possit obtineri, tum charitas & justitia postulat, ut accusatione missa facta, in correctione privata acquiescamus.

Quæstio octava. Quid juris sit de testibus?

De testibus.

XXXIII. R. 1. Testis tenetur veritatem notam testari 1. si à judice legitime interrogetur: quia postulat hoc tam obedientia judici debita, quam justitiæ promovendæ aut saltem non impediendæ cura. 2. Quamvis à judice non interrogetur, si tamen grave damnum immineat vel reip. vel alicui privato, quod (moraliter loquendo) non potest averti nisi per ejus testimonium, ex charitate saltem, si non etiam ex justitia, si commode possit, tenetur veritatem testificari. Hinc in civilibus causis, quando proximus aliter grave damnum pateretur injuste, si quis sit, qui potest illi succurrere, absque magno detrimento suo, non tantum ab ipso rogatus debet testificari, sed etiam ad testimonium se offerre: sicut etiam in criminalibus ad innocentem liberandum. *Prov. 24. 11.*

XXXIV. 2. In causis gravibus, & criminalibus, duo testes ex ordine requiruntur. *Num. 35. 30. Deut. 17. 6. & 19. 15.* Ratio est, quia unus facile corrumpi potest, & non potest facile convinci: duo vero aut plures testes falsi difficilius corrumpuntur, & quia vix possunt per omnia concordes esse, aut conformiter loqui, idcirco facilius convincuntur.

XXXV. 3. Hinc tamen non impedit, quin in causis levioribus, præsertim quando non agitur de condemnatione alicujus, sufficiat unus testis eximiæ authoritatis. In quibusdam etiam criminibus, circa quorum probationem, ex natura rei, non possunt moraliter loquendo exspectari aut inveniri duo testes, ut in nocturnis flagitiis, in adulterio & similibus sufficere possunt probationes aliæ, quamvis non sint duo testes, idem singulare factum testantes. Ratio est, quia natura rei, & necessitas publica exceptionem hanc facit à regula universali.

XXVI. 4. Vim & locum testimonii habent non tantum evidentia facti, confessio propria non extorta, instrumenta scripta, sed, nonnunquam etiam, præsumptiones, si non sint temerariæ, aut leves, sed plane violentæ & convincentes.

1. Reg. 3.

1. Reg. 3.

De Advocatis.

Quæstio nona. Quid juris sit de Advocatis?

XXXVII. R. 1. Advocati & Procuratores constituti sunt ad supplendas vices eorum, qui justam causam habentes, vel ob imperitiam, vel propter absentiam, non possunt suas proprias causas agere sicut oportet.

XXXVIII. 2. Advocati igitur officium est exponere fundamẽta causæ sui clientis, & eam judici probare, & quantum in se est, persuadere, ut pro illa sententiam ferat.

XXXIX. 3. Hinc in advocato singularis requiritur 1. scientia causæ, & juris ad eam spectantis. 2. fidelitas, ac modus & ordo justus in eadem tractanda.

XL. 4. Hinc etiam nullus advocatus debet suscipere aut defendere causam quam novit esse injustam. Nam 1. Hoc esset mentiri, & contra conscientiam peccare. 2. Hoc esset fraudem facere proximo, contra *Lev. 19. 13.* & perversitatem exercere in judicio ibid. *vers. 15.* 3. Hoc esset non tantum communicare peccatis judicis, & aliorum inique facientium, sed etiam eisdem occasionem efficacem aut causam præbere. Vnde etiam fit, quod ars advocatoria (prout hodie à plerisque exercetur) nihil aliud sit quam sophistica perniciosa, ex dolis fraudibus, technis, cavillationibus, laqueis, captiunculis, insidiis, tricis, ambagibus, & circumventionibus conflata.

XLI. 5. Ex iisdem rationibus consequitur, advocatum, qui initio litis causam censebat justam, sed in progressu advertit eam injustam esse, teneri clientem suum admonere de injustitia causæ, eamque deserere. Nam 1. postquam ad illam scientiam pervenit, non potest progredi, nisi contra conscientiam facere velit. 2. Si cliens ejus intelligit causam suam injustam esse, tenetur desistere. Ergo & advocatus qui est ejus adjutor.

XLII. 6. Potest etiam aliquando contingere, ut post injustitiam causæ evidenter compertam, teneatur advocatus (scandalo secluso) contrariam partem vel testimonio vel consilio juvare: ut in causa capitali, aut alia similis momenti. Charitas enim postulat, ut unusquisque paratus sit occurrere gravi damno proximi sui.

XLIII. 7. Si tamen causa sit adeo probabilis, ut actor aut reus possit justitiam ejus in judicio experiri, tum potest etiam advocatus eum adjuvare, argumenta illa judici subjiciendo quæ faciunt ad causam probabilem reddendam.

XLIV. 8. Pro hac opera fideliter præstita, quamvis possint advocati & procuratores moderatum, & ex consuetudine aut bonorum æstimatione probatum stipendium accipere; miserabilibus tamen personis quæ non habent quod tribuant, gratis debent patrocinari, ex æquitate legis

Exod.

Exod. 23. 4. & *Mat.* 7. 12. Hæc enim est eleemosyna advocati, quatenus est talis.

De persona rea. Quæstio decima. Quid juris sit de reo vel accusato?

XLV. R. 2. Si reus legitime interrogetur, tenetur suum crimen fateri. Ratio 1. Quia neque negare potest veritatem notam sine mendacio; neque tacere, vel respondendi officium detrectare, quando interrogatur à superiore qui jus habent interrogandi; sine inobedientiæ peccato. 2. Quia crimen divina providentia manifestatum (prout debet manifestari ut reus de illo legitime & juridice interrogetur) vel mendacio, vel artificio abscondere, est aliquo modo contra gloriam Dei. *Joh.* 7. 19. 3. Quia publicum illud bonum quod à judice in interrogatione legitima debet spectari, non debet à reo impediri. 4. Quia reus denegando crimen legitime objectum, indirecte & per consequentiam, dicit eum qui objectat per calumniam esse mentitum, cum gravi injuria ipsius.

XLVI. 2. Reus ex evidente iniquitate condemnatus, potest semetipsum licitis mediis, tam activa quam passiva resistentia defendere, ne sententia lata mandetur exequutioni, si possit id facere citra scandalum, & majus malum. Ratio 1. quia talis sententia nulla est, in foro conscientiæ. 2. quia jure naturali, unusquisque jus habet semetipsum tuendi adversus injurias quæ ipsi intentantur.

XLVII. 3. Juste condemnatus reus tenetur ad pœnam justam patiendam: sed non ex ordine ad eandem sibimet accersendam, aut etiam ad procurandam aut non declinandam occasionem patiendi.

XLVIII. 4. Licitum tamen est reo (ad gravius malum vitandum) in semetipsum aliquo modo exequi pœnam leviorem per justam sententiam judicis decretam: ut reddere pecuniam judicatam, in carcerem, vel exilium ire: non vero mortis pœnam, aut similem aliquam, sua natura horribilem, & naturæ humanæ repugnantem: quia hoc est intrinsece malum, neque potest ulla circumstantia cohonestari.

CAP. LV.

De Secreti revelatione.

QVæstio prima. An & quatenus peccatum sit, revelare secretum?

R. 1. Secretum alienum quod promisimus nos celaturos, si promissio fuit & manet legitima, non potest detegi absque peccato. Ratio 1. quia hoc est contra veracitem, ac fide-

ac fidelitatem quam jure naturali obſervare tenemur. 2. quia pugnat cum civili ſocietate, cujus perturbatio ſequitur ex iſtiuſmodi detectione ſecretorum.

II. Promiſſio occultandi fieri cenſetur non tantum expreſſe, quando ſilentium conceptis verbis pollicemur; ſed etiam tacite, quando ex modo dicendi ac recipiendi, & ex verbis confidentiam ſignificantibus & ſuadentibus, pollicitatio talis relinquitur colligenda.

III. Quamvis nulla promiſſio intercesſerit, ſi tamen detectio ſecreti noceret alterius animæ, corpori, honori vel fortunis, tum ille qui abſque cauſa revelaret, peccaret tam adverſus juſtitiam quam charitatem.

IV. Si animus vel intentio lædendi comitetur iſtam revelationem, gravius fit peccatum: ut quod charitati directe adverſatur.

V. Si non adſit animus alium lædendi, & tamen revera lædatur, aut ſaltem eſt periculum læſionis, tantum eſt peccatum, quanta eſt negligentia vel inconſideratio, in qua culpa nunc levis nunc lata reperitur. Nam ſicut in factis, ſic etiam in verbis, non ſatis eſt ut abſit intentio lædendi, ſed inſuper charitas ac juſtitia poſtulat, ut adhibeatur diligentia, ne alterius detrimentum inde ſequatur.

VI. Quia injuſta revelatio ſecreti habet ſæpe in ſeſe pernitioſam violationem fidei, amicitiæ, & honeſtatis, idcirco non tantum communi hominum æſtimatione, ſed etiam in Scriptura numeratur inter peccata maxime odioſa. *Pſal. 55. 15. qui pariter dulce inibamus ſecretum. 2. Tim. 3. 4. proditores.*

VII. Si tamen ſecretum nobis commiſſum in grave damnum aliorum, vel etiam ipſius committentis niſi detegeretur, ex charitate tenemur illud manifeſtare.

VII. Si etiam ſecretum ſit levis aut nullius momenti, niſi promiſſio obſit, poteſt abſque peccato revelari: quia in tali materia, neque juſtitia, neque charitas per ſe obligationem ullam inducit.

Cap. LVI.

De Æquitate legis talionis in teſtem falſum à Moſe ſtatutæ Deut. 19. 16. &c.

I. Lex iſta non ſtatuitur in eum qui ex ignorantia probabili, vel inadvertentia, vel errore culpa lata carente, falſum teſtimonium dixerit: ſed de eo qui deſtinato conſilio ſurrexerit in aliquem ad teſtificandum adverſus ipſum crimen falſum *verſ. 16.*

II. Ac-

II. Accurata diligentia debet à judicibus adhiberi, ut certo ac clare constet non solum de facto iniquo, sed & de animo & intentione hujusmodi testis. *vers. 17. 18.*

III. Hujusmodi peccati gravitas ex eo apparet 1. quod religionis & Dei ipsius contemptus in perjurio testis falsi contineatur. 2. Quod malitia & odium summum adversus proximum ostendatur simul & exerceatur. 3. Quod istiusmodi testimonia falsa, directe tendant ad justitiam communem, & societatem humanam evertendam.

IV. Æquissimum est, ut qui hunc in modum peccat, eidem pœnę subjiciatur quam innocenti intendit & conatus est inferre. Nam 1. Lex est omnium confessione æquissima, ut qui effundit sanguinem hominis, sanguis ejus per hominem effundatur. *Gen. 9. 6.* sed qui suo testimonio mortem alterius procuravit, vel conatus est procurare, ille quantum in se fuit, sanguinem ejus effudit. 2. Justitia pœnæ (quæ consistit in proportione ejus ad culpam) in ista lege manifeste observatur. 3. Hujus legis observatio eo tendit, ut qui tale facinus meditantur, & tamen à pœna tali abhorrent, de gravitate ex rei ipsius natura moneantur, & sic à proposito deterreantur.

V. Extendenda est æquitas hujus legis ad falsos accusatores, qui scientes volentes, per calumniam, accusant aliquem de crimine falso: ad judices innocentem ex malitia condemnantes: ad testium aut judicum corruptores malitiosos &c. Cum enim in his omnibus eadem sit malitia, in procurando proximi malo, eadem omnes plecti debent pœna.

CAP. LVII.

DE CONTENTATIONE.

QVæstio prima. Quid requiritur ad contentationem?

I. R. 1. Requiritur 1. ut mores habeamus ab omni avaritia alienos. *Hebr. 13. 5.*

II. 2. Vt non simus solliciti de eis quæ pertinent ad vitam præsentem. *Mat. 6. 25. &c.*

III. 3. Vt nullam singularem mensuram vel speciem istiusmod rerum absolute, aut avide concupiscamus. *1. Tim. 6. 9.*

IV. 4. Vt proximis optima quæque cupiamus, & nostram qualemcunque conditionem boni consulamus. *2. Cor. 13. 9.*

Quæstio secunda. Quibus argumentis excitare nosmetipsos possimus ad studium hujus contationis?

V. R. 1. Dei providentia omnia ad suam gloriam & nostram salutem dispēsans, exigit à nobis submissio-

missionem istam contentationis. *Job. 1. 21.*

VI. 2. Contentationis hujus defectus inducit in multas tentationes, & peccata, tam in Deum, cujus voluntati obmurmuramus, quam in proximum, cui invidemus.

VII. 3. Tranquillitas animi (sine qua inepti reddimur ad communia officia pietatis, charitatis & justitiæ, & in qua pars magna felicitatis nostræ consistit) non potest retineri sine contentatione.

VIII. 4. Contentationis defectus arguit animum huic mundo, & ejus commodis nimis deditum & inhiantem.

Quæstio tertia. Quæ media præcipua efficacia conducunt ad istam contentationem acquirendam?

IX. R. 1. Si rerum spiritualium justam æstimationem, & congruentem erga illas affectum in nobismetipsis excitemus.

X. 2. Si de vanitate hujus mundi, serio multumque meditemur.

XI. 3. Si in qualicunque conditione nostra præcipue attendamus ad illa, quæ materiam nobis præbent Deo benedicendi.

XII. 4. Si assuescamus nosmetipsos ut iis rebus quas Dominus hic nobis concedit sic utamur & habeamus quasi non haberemus. *1. Cor. 7. 30.*

Gloria Deo, hominibus pax conscientiæ.

FINIS LIBRI QUINTI.

PARÆNESIS
AD
STUDIOSOS THEOLOGIÆ,
Habita FRANEKERÆ, Aug. 22.
ANNO 1623.

Vamvis (viri clarissimi, & charissimi auditores) in isthoc dicendi genere, neque aliis possum, neque mihimetipsi magnopere soleo placere: atque adeo libentius multo in lectionibus usitatis pergere possim, quam in istis præfationum ambagibus morari: quum tamen hoc ipsum, tanquam officii mei partem quandam necessariam, & mores & tempora videntur à me postulare: posthabitis eruditiorum aurium delicatis judiciis, atque censuris, auditorum commodis, brevi quadam parænesi, hoc tempore, quasi litare decrevi.

Socrates eo nomine à cordatis omnibus, inter antiquos, maxime celebratur, quod primus à rebus occultis, & ab ipsa natura involutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, avocavit philosophiam, & ad vitam communem adduxit, ut de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreret, quatenus possint ad bene vivendum conferre. Simili quodam instituto, (absit invidia comparatione) tentavi ego anno præcedente, quia rem necessariam videbam ommissam, tentavi (inquam) an theologiam aliqua ex parte avocare possim (in Academia saltem nostra) à quæstionibus & controversiis quibusdam spinosis, perplexis, & minus necessariis, & ad vitam & praxin eam adducere, ut de conscientia, & ejus cura, incipiant studiosi serio cogitare.

Consilium istud meum ab optimo quoque probari scio: neque audere quenquam puto adeo se alienum ab omni pietate profiteri, ut ipsum propositum palam damnet, aut reprehendat. Hoc enim

est, quod pii omnes in Academiis nostris diu jam, & nimis certe diu desiderarunt. Hujus generis institutionis defectum, pontificiæ pleræque omnes, & præcipue Iesuitarum scolæ, non sine pudore nostro, objicere nobis & exprobrare videntur. Hoc probatissimæ fidei ministri, & integræ etiam synodi, ab Academiæ Leidensis Curatoribus, iteratis votis aliquoties petierunt: ubi etiam, nisi fallant auguria, brevi (uti par est) hujusmodi professionem videbimus constitutam. Hoc ipsum denique, quod omnium est gravissimum, miserandæ Dei Ecclesiæ, quasi jure suo, ab omnibus Academiis flagitant, quæ prodi se & plane perdi clamitant, dum conscientiæ hominum iis curandæ & ex officio tractandæ mandantur, qui nullam hujusce rei artem, ulla ex parte didicerunt; qui an talis doctrina necessaria sit, vel omnino sit, videntur nescire; qui vix unum præceptum, non omnibus notum, quod eo directe spectat, aut sibimetipsis eligerunt unquam sedulo meditandum, aut ab aliis audiverunt diligenter inculcatum. Hæc quum ita se habent, non equidem vereor, ne in cujuspiam apertam reprehensionem incurrat nova ista quam incepi docendi rationem. Attamen, quod usu venire solet, ut non probent & amplectantur statim homines quod bonum esse fatentur; id hac in re observasse mihi videor. Nemo quidem reprehendit illa quæ in isthoc genere hactenus fuere proposita: pauci tamen sunt, qui eadem prehendere, aut studio justo prosequi curant.

Huic autem languori hæc unica datur medendi ratio, si errores illi ex quibus nascitur, notari simul possint, & minui, vel etiam ex animis nostris evelli.

Hoc igitur dum ego in præsentiarum breviter conabor, peto à vobis ut attentis ac faventibus animis velitis adesse.

Primus & maxime capitalis error, cui cæteri fere omnes originem suam debent, in eo versatur, quod de theologiæ proprio fine, raro & parum ab iis cogitatur, qui inter ejus alumnos nomina sua profitentur. Quid enim est miri, si scopum illi nunquam attingant, qui nunquam ad eum intentis oculis collimarunt?

Scopus

Scopus autem theologi quis esse debet, apostolus paucis docet 1. Tim. 4. 16. ut semetipsum nempe servet, & eos qui ipsum audierint. i. e. vivens ipse Deo, alios etiam ad Deum adducat: vel, ut Dei gloriæ, & ecclesiæ ædificationi addicat & devoveat sese totum. Præclarum sane propositum, & cælestibus angelis dignum: quibuscum etiam theologi communem hac in parte sortiuntur provinciam. Qui vero metam istam ob oculos habent, nil opus est ut excitentur ad studia quæ intime pertinent ad conscientiam: conscientias habent instar mille monitorum. Salutem enim & vitam apprehendi non posse norunt, nisi bona conscientia servata: qua expulsa, abjecta, vel neglecta, naufragium fidei non potest vitari. 1. Tim. 1. 19.

Hujusmodi vero intentio, quam procul absit à consiliis omnibus maximæ partis eorum qui nunc dierum ad ministerium aspirant, aut in ejus spem educantur, clarius est, quam ut multis verbis debeat ostendi. Quid aliud est in causa, cur nemo fere ex iis, qui vel nobili aliqua familia nascuntur, vel à parentibus expectant unde lautius vivere possint, ad theologiam accedit, aut ministerium unquam sibi proponit, nisi quod mundanis dediti cupiditatibus, curvos suos animos non possunt erigere, ad illa prosequenda, quæ honoribus & magnis hujus mundi commodis destituuntur, quamvis maxime cælestia sint, & plane divina?

De Romano quodam prætexto refert Hieronymus, quod solebat ludens beato Damaso dicere, facite me Romanæ urbis Episcopum, & ero protinus Christianus. *Sic etiam de multis eorum qui nunc ministerium fugiunt & contemnunt haud vana conjectura possit affirmari, si fieri possint abbates, episcopi, cardinales, pontifices, protinus essent ministri. Sed bene esset ministerio, quod nihil habeat, cujus nomine ab hujusmodi mancipiis mundi ambiatur: si modo alti essent eorum animi, qui studiose illud quærunt, quod ab illis negligi, ne dicam sperni observant. At vero ex istis etiam plerique ita videntur animati, ut, si fieri possit cum eadem facilitate, aliam quamlibet*

non

non inopem vitam eligerent ante ministerium: & cum alia ex voto non possunt assequi, istuc delabuntur quasi coacti, secundum vetus illud proverbium, qui citharædi fieri non possunt, aulædi fiunt. Non secus igitur ad istam professionem sese conferunt, quam ad alias artes aut vulgares occupationes vitæ facere solent alii, ut victum scil: sibi quærant. Si tales postea inutile fuerint ecclesiæ pondus, si tempori ac scenæ tantum serviant, si sua semper quærant, & nō illa quæ sunt Dei, nihil est quod quisquam miretur. Miranda magis est illa gratia & providentia Dei, qua factum est hactenus, ut ecclesia consistat, quamvis ab hujusmodi mercenariis hominibus miserandum in modum opprimatur. Hoc igitur imprimis omnes illi qui sacræ huic functioni nomina sua dederunt, aut etiam dare animis destinarunt, rogandi, monendi, & Dei nomine sunt obtestandi, ut ab initio ita se conferant ad rerum divinarum studia, non ut quæstui habentes pietatis professionem, sed ut pietatem ipsam omni quæstui anteponentes. Quisquis autem, cum Simone mago, commoda sua propria quærit ex ministerio, audiat sententiam Simonis Petri, vel Dei potius, de se jam olim pronunciatam: non est tibi pars, neque sors in hoc negotio: cor enim tuum non est rectum in Dei conspectu. Actor. 8. 21.

Hactenus primigenium nostrum vitium notavi, ex quo cætera qualibet facile reddundant.

Huic proximum & maxime consanguineum est, quod animus ille ad ista studia non adfertur, qui est tam deifica disciplina dignus.

Purum sit oportet & extersum speculum, in quo clare reluceat æternæ veritatis imago. Vitiorum inquinamenta, & cupiditatum tumultus abesse debent (quantum fieri potest) ab illo corde, in quo tabernaculum sibi figat sapientia divina. Ad fortia mittuntur fortes: ad pietatis officia mittendi soli pii. Illa tamen est horum temporum miseria, ut moribus pessimis imbuti, tincti, fædati, possint & audeant effatos suos animos ad ministerium

appli-

applicare: ac si nihil aliud quærerent, quam sanctitatem illius muneris suis vitiis dedecorare. Sartor quidem, opilio, aut bubulcus bonus potest quis esse, qui non est vir bonus. Sed qui vir bonus non est, & aliquid etiam amplius, minister bonus nunquam evadet. Sal insulsum, insipidum, infatuatum sunt tales theologi: nec ad aliud quidquam valent, nisi ut abjiciantur foras, & à quibusvis conculcentur. Quod igitur Paulus Timotheo juveni dixit, 2. Tim. 2. id juvenis quisque christianus, sed præcipue theologus, sibi dictum putet: juveniles cupiditates fuge: sectare justitiam, fidem, charitatem, pacem, cum iis qui invocant Christum ex mundo corde.

Intentionem & animum studiis hisce destinati, sequuntur semper & referunt ipsa studia.

Studiosi vocantur omnes, quorum nomina in album Academicum referuntur: sed nemini magis convenit hæc appellatio, quam iis qui operam suam collocant in theologia. Ille enim σπουδαῖος *proprie dicitur, qui rei gravi ac probatæ congruam operam diligenter navat: quid autem cogitari potest gravius, aut magis probandum, quam est professio theologiæ? non agitur hic de prædiis ac fundis, & similibus terrenis bonis, ut in jure civili: sed de summo bono, & cœlo supremo. Non de sanitate corporis momentanea, ut in medicina: sed de salute ac vita æterna. Non hic, ut ibi, inquiritur in hominum placita, edicta, rescripta, præscripta: sed in æternam Dei sapientiam, & voluntatem perfectam. Adeo tamen cœci sunt multi eorum, qui ad ista vocantur, ut tam divinis rebus vel non omnino studeant, vel perverse admodum & imprudenter. Cum quosdam omnino studere nego, non illos tantum intelligo, qui sunt toti dediti otio, socordiæ, voluptatibus, qui neque legunt ipsi quidquam, nec alios audiunt prælegentes: sed & illos, qui oscitanter, & quasi dicis causa, non nihil tantum non agunt. Studere namque dicimur ei rei quam plurimi facimus, quamq; magno conatu nobis parare contendimus. Student igitur multi, multis rebus aliis: sed in tanta copia*

ſtudioſorum nomine, pauci revera ſtudent theologiæ. Satis eſt multis ad miniſterium, imperfectum aliquod compendium leviter percurriſſe, quamvis librum Dei ſignatum plane habeant, neque aperiri aut reſerari ſibi curant. Cum tales mittuntur ex Academiis ad eccleſias docendas, vel uti debent incredibili illa ingenii magnitudine ac fælicitate, qua Lucullus dicitur valuiſſe, qui ad Mithridaticum bellum miſſus, Roma profectus rei militaris rudis, in Aſiam veniſſe dicitur perfectus imperator: vel rudes manentes, docent poſtea quod neſciunt, quod nunquam didicerunt: ne hoc quidem ſcientes, quod neſciant illa quæ docere debent. Audiant iſti, & cæteri omnes apoſtoli præceptum ad Timotheum Ep. 1. cap. 4. verſ. 13. 15. intentus eſto lectioni. hæc meditare, in his eſto: ut profectus tuus manifeſtus ſit inter omnes. ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι. *Vox eſt illa ſolemnis in ſacris uſurpata, hoc agite. Opera omnis perfunctoria, & oſcitantia languida, in tantis rebus, ſcelus eſt nefandum.*

Sed neque melius multo de iis licet ſperare, qui currunt quidem, verum extra viam: certant (ut apoſtolus loquitur) ſed non legitime: ſtudent quidem ſedulo, ſed rationem & viam rectam in ſtudiis ſuis nequaquam tenent. Veteres medici, qui mortalibus plurimum profuerunt, ſuam diſciplinam in tres partes diſtribuiſſe dicuntur, τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον, καὶ τὴν ἐμπειρίαν, *dogmata, methodum, & experientiam. Non ſunt iſtæ partes quidem proprie loquendo medicinæ, ſed modi diſcendi, & agendi media, non medicis tantum, ſed omnibus iis qui ſcientiam aliquam exercere volunt, & theologis imprimis. Quo enim & nobilior cæteris omnibus diſciplinis eſt theologia, eo magis accurate ſunt ejus dogmata noſcenda, ac methodice etiam percipienda: & quo magis intime ſpectat ad vitæ praxin, quam præterea quidquam, eo magis etiam cum hac ſcientia conjungi debet experientia. Nec ſine tribus hiſce conjunctis, poteſt unquam impleri præceptum illud ſtudendi, quod tradit apoſtolus 2. Tim. 2. 15. ſtude teipſum probatum ſiſtere Deo, operarium qui non erubeſcat, &*

qui

qui recte veritatis sermonem secet. Haud temere dictum fuit à Luthero, præter lectionem assiduam, orationem etiam & tentationem necessarias esse ad verum theologum accurate formandum.

Nostri autem theologi, præclare se instructos esse putant ad omnes officii sui partes, si dogmata tantum intelligant, & utinam intelligerent.

Neque tamen omnia dogmata scrutantur, sed illa sola, quæ præcipue solent agitari, & in controversiam vocari. Scripturæ idcirco illas tantum particulas inspicere curant, quæ ad locum aliquem communem, aut controversiam defendendam ab aliis vident citari. Linguis perdiscendis nullam curam impendunt. Logicam supervacaneam esse autumant. Postillis, commentariis, & sæpe etiam commentis hominum fidunt. O miseram ecclesiarum sortem, & à bonis omnibus cum veris lacrymis deplorandam, quæ ita contemptui habentur ab iis quos habituræ sunt pastores, ut nihil aliud cogitare sæpe videantur, quam ut ipsis illudant. Absit à vobis (charissimi juvenes) procul absit hæc tanta impietas. Studete scripturis sedulo, dum tempus opportunum habetis. Studete iis logice ac distincte percipiendis, ut sensus habeatis exercitatos, ad discretionem boni & mali. Heb.5.14. Studete denique in ipsis, non pauculis tantum dogmatis, & controversiis, sed omni informationi & institutioni in omnis virtutis ac pietatis methodo & experientia: ut homines Dei possitis evadere, ad omne opus bonum perfecte instructi. 2.Tim.3.17. Properatis fere omnes in studiis. Vobis non vacat, aliquam ætatis partem in difficilibus & frivolis nugis perdere. Sit igitur hæc prima & unica vestra cura, ut scripturas distincte perceptas habeatis quasi familiares: ex quibus & stamen & trama theologiæ constat: & ex quibus ut Clemens Alexandrinus monet, omnes conciones nostræ debent ἀναπνεῖν καὶ ζῆν, & vivere & spirare. Ex aliis authoribus, quorum adminiculo debetis aliquando uti, illi præcipue sunt eligendi & lectitandi, qui succum & sanguinem scripturæ

ſapiunt, qui ad praxin pietatis deducunt: quos etiam non tam ut intelligatis nitendum eſt, quam ut aliqua ex parte referatis: illud ſemper firmum & fixum habentes, theologiam tum demum vere ac utiliter diſci, cum non in intellectu & memoria ſeu ſtomacho ſubſidit, ſed in ipſos affectus trajicitur, quaſi in intima viſcera cordis.

Controverſiarum ſcientiam neceſſariam nobis fecerunt hæretici: ſed ſtudium pietatis ut abſolute neceſſarium, Deus ipſe mandavit. Si igitur ſic inſaniamus circa quæſtionum pugnas, ut pietatis doctrinam negligamus; neſcio ſane an hæreſes multa non æque fere noceant impugnantibus, quos abſtrahunt à tanto bono, ac recipientibus ipſis nocent, quos attrahunt tamen in magna mala.

Controverſiæ in theologia, neque fugiendæ ſunt, ut quibuſdam eſt in more: neque quærendæ aut conſectandæ, ſicut aliis eſt uſus: ſed ubi neceſſariæ exiſtunt, admitti debent, & ex certis principiis breviter explicari. Solida autem theologiæ ratio, quæ poſitiva dici ſolet, imprimis ex ſcripturis eſt haurienda, & recta methodo imbibenda: tum certa conſectaria ad praxin ex illa deducenda. In iſtis eſt regnum Dei, & juſtitia ejus: quibus primo acquiſitis, cætera omnia ſua ſponte ſequentur.

Illi vero qui principia & omnia fere practica negligunt, tanquam vulgaria, pervia, ac omnibus expoſita, & languent interim circa quæſtiones quaſdam ſubtiliores, & controverſias implexas: cum poſtea ad concionandum accedent, ſibimetipſis quidem nimis placent, ſed prudentibus omnibus, alias riſum, & alias miſericordiam ſolent movere. Riſum, quando vel minima arrepta anſa, de controverſia aliqua non neceſſaria, plura proferunt quam oneraria navi poſſint contineri: miſericordiam, cum de practicis verba facere coacti, in alium mundum videntur tranſlati, & magis frigent, quam multi ex plebe facerent, in eorum loco conſtituti.

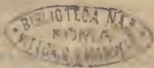
Si vero praxis una cum peritia harum rerum abſit, pudor eſt cogitare, quale ſpectaculum ſeſe præbeat hujuſmodi magiſter con-

troversiarum. Contendit acerrime sanctos & angelos non esse invocandos: cum ipse interim Deum optimum maximum vel nescit, vel negligit invocare. Christi corpus neque in pane sacramentali, neque sub ejus specie latere, arcte defendit: communionem tamen Christi, tanquam speciem aut larvam aliquam indignissime tractat. Omnia peccata mortalia esse solicite probat: sic autem vivit, quasi nullum scelus opus haberet venia. Operibus hominem non justificari multis testimoniis, & argumentis demonstrat: fidem tamen suam vivam & veram nullis operibus unquam ostendit. Annon præclare populum suis controversiis exædificabit? Sed de studiis hactenus: adjiciendum jam aliquid restat de exercitiis theologicis. Exercitium est ad omne cæptum præclarum plane necessarium. Quomodo enim (ut recte Ambrosius) sine exercitio, doctrina, aut sine usu profectus? Receptum est illud inter philosophos, ad virtutē natura nos gignit, doctrina excitat, exercitatio vero & consuetudo perducit. Sed multo verius affirmari potest à nobis, ad theologiam gigni nos à gratia, doctrina excitari, & exercitatione perduci. Nihil est igitur magis dolendum, quam plerosque nostrorum adeo alienos esse ab exercitiis theologicis. Qui disciplinam bellicam vult assequi, (ut idem Ambrosius observat) quotidie exercitatur armis, & tanquam in procinctu positus, præludit prælium, & velut coram posito prætendit hoste, atque ad peritiam viresq; jaculandi, vel suos explorat lacertos, vel adversariorū declinat ictus, & vigilanti exit obtutu. Qui navim in mari gubernaculis regere studet, vel remis ducere, prius in fluvio præludit. Qui canendi suavitatem, & vocis affectant præstantiam, prius vocem excitant sensim canendo. Et qui viribus corporis, legitimoq; luctandi certamine coronam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes, membra nutrientes, patientiæ laborem assuescunt. Ita ergo, & qui veri ac solidi theologi evadere student, quod theologiæ est exerceant. De disputationibus nihil dicam: quia nemo illas fugit, nisi qui sibimet conscius est imperitiæ pudendæ. Cujus etiam propria causa est

dialecticæ artis neglectus.

De concionum præludiis, quas propositiones appellant, hoc sunt monendi ministerij candidati, ne tantopere curent exordiorum aut proœmiorum inanitates, neque vocis modulationem, aut gestum componere ad affectatam quandam gravitatem, quasi fercula pomparum, aut statuarum motus nutantium vellent imitari. De istis enim sufficit breve illud præceptum: vocem & gestum natura informet: si quid in natura vitij est, industria emendet: ut desit fucus, τὸ πρέπον a. non desit. Circa sit magis, ut serio se exerceant, divinas literas distincte & intelligenter, ad captum & memoriam populi enarrare: de pietate graviter atque efficaciter disserere: doctrinas dextre ex textu elicere, & fortiter applicare ad animos hominum cælestibus studiis inflammandos.

Sunt etiam alia quædam exercitia theologiæ propria, & quasi domestica, sine quibus priora illa parum valent. Qualia sint ista, subinnuit Apostolus. 1. Tim. 4. 7. ubi ministrum informans, gravissime hortatur, ut exerceat *se ad pietatem. Et Actor. 24. 16. ubi suum exercitium narrans, affirmat se in eo totum fuisse, ut* exerceret *semetipsum ad conscientiam habendam sine offensa, apud Deum, & apud homines, semper. Hujus generis exercitia sunt preces assiduæ, non ex formula puerili, sed ex intimo cordis sensu, & occasione quotidiana deprompta: exuscitatio fidei, spei, charitatis, resipiscentiæ, & omnis gratiæ, per meditationes accommodatas: communicatio mutua donorum Dei, in exhortationibus, admonitionibus, & consolationibus tempestivis. Sed de istis agendum erit in ipsis lectionibus. In præsentia, nihil addam, nisi quod Deum nostrum clementissimum orem, ut largiri mihi velit ex sapientiæ suæ thesaurus, quod proponere possim cum pietatis fructu: & vobis illam gratiam, qua ad theologiæ finem ascendere valeatis. Dixi.*

INDEX CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII.

LIBRI QUARTI.

11. De

INDEX CAPITUM.

LIBRI QUINTI.

FINIS.